PROF. DR. N. LEON

Note şi Amintiri

„CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREŞTI
1933

P R E F A Ț A

Printre hârtiile rămase pe urma profesorului N. Leon s'a găsit şi „Jurnalul" său, destinat, probabil, să alcătuiască vol. IV din „Amintiri".

El a publicat însă cea mai mare parte din materialul întrebuinţat în „Jurnal", sub formă de foileton, în ziarul „Lumea" din Iaşi. Aceste foiletoane au fost apoi adunate de dânsul la un loc şi numerotate, ceiace mă face să cred că a avut de gând să le publice în volum în această formă, deşi adeseaori ne vorbea de viitoarea apariţie a vol. IV al „Amintirilor".

Se pare că boala de care suferea în ultimul timp l-a hotărât să-şi orânduiască singur materialul, gândindu-se la apropierea desnodământului fatal. De altfel, în notele sale zilnice, nu se găsesc decât puţine lucruri noui, de un interes deosebit, fiind vorba de oameni mai puţini cunoscuţi sau de persoane pe care, fiind încă în viaţă, a vrut să le cruţe de judecata lui rece şi dreaptă.

In prefaţa pe care însuşi şi-o pregătise scrie: „Un sentiment de delicateţă mă opreşte" de a reproduce în mod integral însemnările zilnice; ceeace dovedeşte odată mai mult că primul său proiect de a publica întreg „Jurnalul" ca „Amintiri", fusese părăsit.

Insemnările Profesorului Leon sunt cronologice. Unul din capitole — lăsat afară din volumul de faţă — avea ca subtitlu: „Amintiri urâte" şi se ocupa de oamenii pe cari nu i-a iubit şi stimat.

Manuscrisul Jurnalului său îl vom lăsa totuşi Fundaţiei Ferdinand, din Iaşii pe care i-a iubit atâta, Fundaţie căreia familia i-a lăsat şi întreaga sa bibliotecă, plină de cărţile cu care şi-a trăit ultimii ani ai vieţei sale.

Ce a însemnat Prof. Leon pentru ştiinţa, căreia şi-a închinat întreaga viaţă de muncă statornică, nu eu voi încerca să arăt aici. Manualele didactice din Occidentul Europei îi păstrează numele în rândul marilor învăţaţi.

In anexa acestui volum reproduc o serie de articole, scrise de colegii lui de Universitate, articole care se ocupă de meritele prof. N. Leon pe terenul ştiinţelor exacte.

Am convingerea că, dacă prof. Leon n'ar fi studiat ştiinţele naturale, ar fi trebuit să studieze filosofia sau artele, pentrucă o viaţă întreagă a fost frământat de marile probleme ale lumei şi în mod permanent a fost dominat de tot ce natura şi lumea a dat mai frumos.

El a fost prea de timpuriu influenţat de Haeckel şi de filosofia lui naturalistă şi s'a adâncit prea mult în cunoaşterea precisă a fenomenelor naturei pentru ca să se fi avântat fără rezerve în lumea gândurilor metafizice ale filosofiei spiritualiste. Concepţia lui monistă despre lume, mai aproape de realităţile cu care se întâlnea în cercetările sale de fiecare zi, dovedeşte tocmai năzuinţele spiritului său mereu agitat la creiarea unei filosofii şi unei concepţiuni despre lume.

Materialismul era atât de înrădăcinat în mintea lui, încât nici o altă doctrină nu era în stare să i-l zdruncine.

Rar mi s'a întâmplat să văd un om mai pasionat de frumos ca Prof. N. Leon. Iubea natura, iubea florile, iubea păsările, iubea animalele, iubea arta şi iubea oamenii.

Nu era om mai fericit decât dânsul în mijlocul naturei generoase.

Nu pot uita excursiunile făcute împreună în munții Neamțului, în delta Dunării, sau pe valea Prahovei.

Pe el nu-l fermeca numai frumusețile naturei, în fața cărora și oamenii cei mai simpli pot vibra. Nu numai asfințitul soarelui, murmurul unui pârâiaș de munte îl încântau: el se interesa de cele mai mici lucruri, ce scapă de obiceiu observației. O floare de câmp, o buruiană de leac, o insectă nevinovată, toate îi făceau plăcere, toate trezeau vibrații în sufletul său optimist de cercetător neobosit.

Profesorul Leon a iubit florile și nu era zi în care să nu-și înfigă o floare la butonieră. Trandafirii și garoafele erau florile lui preferate. Nu-mi aduc aminte să-l fi văzut vreodată, fie acasă, fie pe stradă, fie la Universitate, fără butoniera înflorită. Și nu o făcea din cochetărie. Sunt mulți cari poartă flori cu gândul de a plăcea altora. El le purta pentru dragostea lui de flori. Florarii din Iași îi asigurau în orice timp al anului florile pe care le iubea.

A iubit arta. I-a plăcut muzica, dar a preferit pictura. Așa se explică prietenia lui cu tinerii pictori din generațiunea mea pe care-i încuraja și-i ajuta în limitele puterile lui din urmă.

In casa lui se găseau picturi alese de gustul rafinat al omului care s'a încălzit totdeauna de forma și coloarea lucrurilor.

A iubit oamenii, dar nu în aceiași măsură. El îi împărțea în simpatici și antipatici. (E surprinzător ce simț deosebit avea de a cunoaște oamenii dintr'o privire). Celor dintâi le deschidea casa și inima, îi primea cu căldura sufletească a unui om ales, indiferent de vârstă și rang social.

Profesorul Leon a iubit, în deosebi, tineretul. Avea ceva comun cu el: sufletul curat şi entusiasmul. Multă vreme casa lui nu era frequentată decât de studenţi şi de tineri, cari veneau să-i ceară sfaturi şi îndrumări.

Pe oamenii cari nu-i erau simpatici îi înconjura. Deşi iubitor de oameni, a avut multe desamăgiri şi multe necazuri de la ei; şi mai ales dela aceia cu cari se întâlnea în sfera ocupaţiunilor lui profesionale. Deaceea, în ultimul timp, se izolase. Nu se mai ducea nicăeri, nu mai primea pe nimeni.

Singurii lui tovarăşi de cari nu s'a îndoit niciodată şi care nu l-au desminţit cândva au fost câinii. I-a iubit cu tot sufletul lui generos. Hoţii, cari-l călcase de câteva ori în singurătatea lui din str. Toma Cosma, i-au otrăvit o serie de câini. Răutatea omenească îl îngrozise. Aceasta l-a făcut să reproducă în Amintirele lui cugetarea lui Schopenhauer: „Dacă n'ar fi câini, nu mi-ar place să trăesc!"

A iubit binele, fiindcă fondul său sufletesc era bunătatea. N'ar fi fost în stare de o răutate cât de mică.

Spiritul lui caustic, ironiile lui tăioase, făceau pe unii să-l creadă răutăcios, mai ales că dojana se unea la dânsul cu o privire ce sfredelea sufletul omului. Avea o privire metalică ce îngheţa inima celui pe care-l ţintea.

Dar el făcea eforturi pentru a-şi manifesta severitatea gândului şi privirei sale. Copiii lui o ştiu prea bine; decâte ori ne dojenea, aveam impresia că ceva ireparabil s'a petrecut, aşa ştia să-şi impună voinţa, în momente grave, în care se croia drumul unuia dintre noi.

Părea un om fără de cruţare în faţa copiilor săi. Şi totuşi n'a avut mai buni prieteni decât noi, precum noi n-am avut prieten mai desăvârşit decât dânsul.

Fondul firii sale era veselia; râsul său era sănătos şi comunicativ. Nu putea să-şi ascundă sufletul, care se oglindea totdeauna în ochii lui limpezi.

A fost prea senzibil, şi de aceia ajunsese a se retrage într'o splendidă izolare, cu gândurile şi cu cărţile lui. Şi-a iubit familia cu pasiunea omului care a crescut-o cu jertfe şi a format-o cu sufletul.

Era afectat de faptul că împrejurările vieţei ne depărtase aşa de tare unii de alţi şi adesea ne spunea: „Am impresia că sunt o găină care a clocit ouă de raţă; răţuştele au plecat pe apă, iar eu am rămas pe mal".

Se simţea, în schimb, foarte fericit de câteori ne întâlneam fie la Iaşi, unde veneam cu toţii să-l vedem, fie la Bucureşti, unde venea el din când în când.

Prof. Leon avea o natură optimistă prin excelenţă. Ii plăcea viaţa, pentrucă găsea în ea atâtea lucruri frumoase, care-i încânta sufletul. Şi dacă în viaţa de fiecare zi culegea atâtea decepţii, afla atâtea lucruri menite a scârbi, ştia să se ferească de ele, căutând pur şi simplu a le înconjura, nu a le declara războiu.

El nu înţelegea decât lupta de idei şi ură — atâta cât putea să urască un om cu sufletul lui — tot ce depăşea limitele unui conflict cerebral.

Prof. Leon a fost un liber cugetător în accepţia civilizată a cuvântului. Concepţia lui filosofică l-a împiedecat de a fi un credincios al Bisericii, — deşi s'a născut şi a crescut în casa unor buni creştini.

El spunea adesea: „Este incorect a crede una şi a propovădui alta". Dar intolerant n'a fost. A înţeles că nu orice om e în stare a-şi face o concepţie filosofică asupra vieţei şi de aceia a socotit religia ca o necesitate pentru mulţime.

Către sfârşitul vieţii, minat de boală, marele optimist îşi schimbase firea. Cu doi ani înaintea morţii,

nu mai era omul care radia mulţumirea, curajul şi încrederea. Intr'o scrisoare adresată unui prieten al său, îi spunea: „Nu mai sunt optimistul care mă cunoşti, boala m'a făcut pesimist".

Cu toate acestea, în ultimii doi ani, publicarea foiletoanelor din acest volum, îl făcuse atât de iubit de marele public, încât zilnic primea, din multe părţi, mai cu seamă din Moldova—scrisori de afecţiune şi admiraţie.

Işi cunoştea boala şi presimţea sfârşitul ce nu putea să întârzie.

Decis să plece la Viena, pentru a-şi căuta sănătatea, a venit mai întâi la Bucureşti. După câteva zile, artero-scleroza i-a paralizat partea stângă a corpului şi astfel a fost internat în clinică, unde a avut câteva zile de adevărate chinuri.

Cu cât regret simţea că trebuie să se despartă în sfârşit de viaţă! Cât ar fi dorit să mai trăiască, să mai vadă soarele, cerul albastru, florile, pe care atâta le-a iubit! Naturalistul nu mai credea în putinţa unei însănătoşiri.

Când una din surorile mele cerea desperat ajutorul doctorului, el, auzind-o, i-a şoptit cu vocea strânsă de durere: „Ce vrei să-mi mai facă? doar să-mi schimbe inima..."

Intr'o dimineaţă intrând în camera lui, îl aflu complect deprimat. Incercând să-i schimb gândurile, îi vorbesc cu o veselie deghizată. Observând intenţiunea, m-a privit cu ochi de nesfârşită durere şi a putut doar să-mi spună: „tu nu ştii ce înseamnă să mori!"

Şi, cu toate acestea, în cele câteva zile de suferinţă, l-am auzit oftând: „Greu mai moare cineva!"

Prof. Gh. N. Leon.

IN LOC DE PREFAȚĂ

Insemnările și reflecțiile din acest volum au mai fost în parte publicate în diferite ziare, sub formă de foiletoane; unele le-am tipărit fără nici o modificare, astfel cum le-am gândit, visat și scris acum 40 sau 50 de ani, în caetul meu de însemnări. Ele sunt veșnic prezente în spiritul meu și amintirea lor mi-a devenit un lucru necesar și indispensabil vieții.

Starea de spirit în care eram atunci nu mai poate reveni. Sau revine câte odată foarte puțin, niciodată însă ca atunci.

Deprinderea de a nota într'un caet întâmplările zilnice, impresiile și reflexiile asupra lor a devenit o trebuință. Un sentiment de delicatețã mă oprește de a le reproduce în mod integral. Am căutat să evit pe cât posibil de a pune în cauză pe cei în viață. Viața este în acelaș timp și tragică și comică, probabil din cauza acestui dublu caracter, este delicioasă.

Viața foarte retrasă pe care am dus'o în societatea intimă a câtorva oameni eminenți m'a însuflețit și m'a încurajat, prin discuții, exemple și simpatia lor la studii serioase.

Zola spunea că Dante se înșală când scrie că: „Nimic nu este mai dureros decât o amintire de fericire într'o zi de tristeță". Eu îi răspund cu îndrăsneală, spune Zola, că „nimic nu odihnește

mai bine inima şi nimic nu face mai mult să strălucească surâsul printre lacrimi decât parfumul timpului trecut".

Când revedem un prieten vechiu, pe care nu l'am mai revăzut după mulţi ani, nu ne mai înţelegem cu el, spune Goethe, din cauza schimbării în caracterele noastre. Spiritele noastre poate că s'au înălţat, orizonturile noastre s'au lărgit, dar afinitatea dintre noi s'a pierdut, pe când amintirile cu cât sunt mai vechi, cu atâta le înţelegem mai bine.

Tot ceiace se prezintă, fie în viaţă, fie în poezie, Goethe o privea prin prizma lui estetică: „Chiar dacă un lucru nu este frumos", spune el, „trebue să avem destulă imaginaţie pentru a-l găsi frumos".

Cu privire la obiecţiunile ce mi s'au făcut de către un cititor al foiletoanelor că utilizez prea multe citaţiuni, răspund cu cuvintele lui Chateaubriand: „Il ne faut pas croire que l'art des citations soit à la portée de tous les petits esprits qui ne trouvant rien chez eux, vont puiser chez les autres. C'est l'inspiration qui donne les citations heureuses".

Prof. Dr. N. Leon

1.

Amintiri despre oameni celebri români cari au fost pe aceste meleaguri.

Personal n'am cunoscut în ţară la noi decât doi oameni spirituali: pe Hajdău şi pe G. Panu.

Pe Hajdău l'am cunoscut târziu de tot, când pierduse pe fiica sa Iulia, din care cauză căpătase pasiunea spiritismului, totuşi aproape zilnic făcea spirite, calambuluri şi povestea anecdote, însă atât de pipărate că nu se pot scrie. Biroul meu de inspector era în aceiaş sală — în care se afla şi biroul lui de preşedinte al consiliului permanent. Odată i s'a spus că, în timpul absenţei lui dela şedinţele consiliului, scaunul îi fusese ocupat de către inspectorul Ştefan Ioan.

— „Este singurul punct comun pe care îl avem amândoi" răspunde Hajdău.

Hajdău făcea odată parte la Academie dintr'o comisie în care era şi Babeş; el fiind grăbit, se impacientase că Babeş nu mai sosea, un alt membru al comisiunei îi spuse se aibă putinţică răbdare că trebue neapărat să sosească şi Babeş, la care Hajdău răspunse: „Babeş, ba nubeş tot acolo eşi".

Altă dată, l'am întrebat despre valoarea scrierilor lui V. A. Ureche. La această întrebare el îmi

răspunse: „este un scriitor care a reuşit să-şi facă în literatură un nume obscur".

Relativ la iscălitura lui C. A. Rosetti, Hajdău scrie unde-va: „Toţi articolii d-lui Rosetti sunt subsemnaţi: C. A. R. Legătura acestor litere e simbolul coaliţiunei. Ca zeul Ianus dela Roma, iscălitura directorului *Românului* are două feţe. Liberalii o citesc dela stânga la dreapta şi admiră în cuvântul „*Car*" idea mergerei înainte sau a progresului; ciocoii o citesc dela dreapta la stânga şi adoră cuvântul „*Rac*", idea mergerei înapoi sau a retrogrădărei. Iată de ce d. Rosetti, prin însuşi numele său, e nodul coaliţiunei".

Gheorghe Panu avea o vervă minunată, parcă'l aud încă vorbind: „ce faci celebrule?", aceasta era expresia cu care-şi întâmpina cunoscuţii; era ironic, muşcător şi agresiv; în calitatea lui de gazetar a atacat în dreapta şi în stânga fără cruţare, ceace a făcut pe N. Iorga să spue la moartea lui numai următoarele trei vorbe: „a trăit, a cârtit şi a murit".

Apropo de condeiul lui Panu. Take Ionescu i-a spus odată: „Panule, de două condee mi-e frică în ţara românească şi n'aş voi să le am în potriva mea, de condeiul lui Hajdău şi de al tău".

Vorbele de spirit ne distrează chiar în momentele cele mai triste.

La înmormântarea regretatului Leon Sculy, a vorbit din partea Facultăţei de medicină dr. Tiron, care, fiind emoţionat, repeta mereu: regretatul

nostru coleg „Leon Cosmovici" în loc să spue „Leon Sculy"; la un moment dat Cosmovici, care era prezent, îi spune: „încetează odată Tiron, că până la urmă moartea ar putea să te ia în serios!"

Sunt oameni care nu numai că nu pot face spirite, dar nu pot face nici haz de spiritele altora, temperamente posomorâte care nu *râd* nici odată şi nu ştiu de glumă, făcându-şi din aceasta un titlu de seriozitate.

Un om de spirit poate spune ceace spunea Falstaff despre el: „Eu nu sunt numai spiritual, dar fac să nască spiritul şi la alţii".

Râsul este un simptom al sănătăţei. S'a încercat a se recunoaşte caracterul după râs; se zice că sunt atâtea feluri de râs, câte vocale: cei ce râd în A, sunt sinceri şi zgomotoşi. Râsul în E, este propriu melancolicilor; râsul in I, este propriu naivilor, timizilor, îndatoritorilor şi nehotărâţilor. (?)

In Sparta, în sala banchetelor, era aşezată o statue care râdea. In evul mediu regii aveau bufoni care, cu farsele şi glumele lor, îi făceau să râdă.

Apropos de râs şi veselie spune Schopenhauer unde-va:

Să tot fie cineva tânăr, frumos, bogat şi bine văzut, dacă e vorba de fericirea lui, trebue să te întrebi, de este şi vesel. Din contra, dacă este vesel, îi este indiferent, de e tânăr sau bătrân, cu trupul drept sau cocoşat, sărac sau bogat: e fericit.

2.

Se moştenesc bolile, viciile, se moştenesc şi coarnele dela înaintaşii înşelaţi în dragoste.

Am văzut la Cinema filmul „Alraune" după romanul cu acelaş nume de Hanns Heinz Ewers. (Alraune, Die Geschichte eines Wesens, München, 1925). Romanul are ca teză ereditatea.

Alraune este fiica unei prostituate concepută cu un criminal; deşi adoptată din momentul naşterei de către profesorul Iacob ten Brinken, cu creşterea căreia s'a ocupat, cu toate că a avut o educaţie foarte aleasă, are sufletul şi toate apucăturile rele, ereditate dela mama şi dela tatăl ei. Aceste apucături sunt numite de religia creştină păcatul original (*Peccatum originale*), noi naturaliştii le zicem păcatul ereditar sau păcatul strămoşesc.

De puterea păcatului ereditar se poate oricine convinge nu numai din registrele statistice ale diferitelor azile, din publicaţiunile alieniştilor, din romane sau din filme, ci şi din propriile observaţiuni din cursul vieţei.

Fiecare din noi ar putea găsi în amintirile sale numeroase exemple de ereditate morbidă. Eu am avut ocazia să cunosc, personal, câteva familii la Botoşani şi la Iaşi, în care trei generaţii : bunic părinţi şi copii s'au sinucis. Sfătuesc pe cine se interesează de această chestiune — (în primul rând fiecare părinte este dator a se interesa) — ori de

càte ori află un caz de sinucidere să urmărească evoluția familiei sinucigașului și va da și peste alți ascendenți sinucigași. Câte nenorociri nu s'ar putea evita dacă s'ar ține samă de *puterea eredității*, când este vorba a se decide o căsătorie sau felul cum trebue făcută educația copiilor sau alegerea carierei lor.

Copiii nu sunt decât expresiunea unei eredități bune sau rele. Dacă vroim ca neamul nostru să fie pus la adăpostul degenerescenței, ar trebui ca mariajul să nu fie permis de cât persoanelor cu corpul, cu mintea și sexualitatea sănătoasă. Mai mult decât atâta; ar trebui cercetat nu numai starea constituțională a individului care se căsătorește, dar chiar acea a ascendenților săi.

Alcoolicii, sifiliticii și criminalii care produc cele mai numeroase forme de nevrosă și descendenții celor mai mulți sinucigași ar trebui castrați!

Astăzi se încearcă ca și criminalii să ajungă utili omenirei. Congresul legislativ din Cuba a hotărât ca condamnații la moarte să fie liberi a alege dacă vor să moară, sau să fie inoculați cu cancer, pentru a servi ca subiect de experimentare. Clement Vautel de la „Le Journal" pune în gura condamnaților la moarte, cărora li se lasă alegerea, următoarele: „Mai bine să suferi decât să mori... Preferăm să devenim martiri ai științei. Nimic nu e mai onorabil, și avem certitudinea de a fi bine îngrijiți, mult mai bine decât mulți canceroși care n'au omorât pe nimeni"!

In copilăria mea am auzit povestindu-se că era un medic de plasă, căruia soţia îi punea coarne. Fiind informat că în lipsa lui prietenul casei venea regulat de se culca cu soţia lui, a simulat că pleacă în judeţ, seara însă s'a întors şi fără a fi văzut de cine-va s'a întrodus în casă şi s'a ascuns în camera de dormit. Noaptea pe la orele două când soţia şi prietenul dormeau profund, a scos din geantă sticla cu cloroform, vată şi trusa cu bisturii, a anesteziat prietenul şi i-a enucleat testiculele pe care le-a pus pe măsuţa de noapte. După terminarea operaţiei a plecat în judeţ.

Copilul pe care l'a născut soţia d-torului era *ceacîr* ca şi prietenul casei, avea un ochi albastru şi unul negru.

Un prieten al meu îmi spunea : tu vrei să explici totul prin ereditate, eşti în stare să crezi că şi *coarnele* pe care femeile le pun bărbaţilor se datoresc eredităţei ! Desigur că da, fiindcă femeile nu pun coarne decât bărbaţilor cu o anumită mentalitate. Dacă femeia îşi găseşte o combinaţie mai fericită şi-l părăseşte pe barbat, vine soţia a doua care-i pune coarne, apoi a treia şi aşa mai departe. Aceştia sunt barbaţi care nu pot trăi *neîncornoraţi*, mentalitatea lor este ereditară; cunosc familii în care bunicul a purtat coarne, fiul a purtat şi el şi nepotul de asemene.

Acelaş fenomen biologic care stăpâneşte pe membrii unei familii stăpâneşte şi pe membrii unui popor, toţi ne asemănăm între noi datorită *ere-*

dităţei, şi ne deosebim datorită mediului în care trăim (*adaptaţiunei*).

Românii din toate provinciile ne asemănăm între noi şi cu strămoşii noştri Romani, nu numai în ceeace priveşte fizicul, dar şi caracterul, cu toate aceste ne deosebim unii de alţii prin diferite alte particularităţi.

Cine nu recunoaşte de exemplu la Români deosebirele în ceeace priveşte inteligenţa? Cei mai inteligenţi sunt Macedonenii, în al doilea rând vin Moldovenii, al treilea Muntenii şi al patrulea Ardelenii.

3.

Evocarea unui fermecător: Coco Demetrescu — şi o chestiune de actualitate: bacalaureatul şi specificul nostru etnic.

5 Iunie 1898. — Am discutat aseară cu Coco Demetrescu-Iaşi asupra modificărei legei învăţământului şi în special asupra desfiinţărei bacalaureatului. Vorba vine că am discutat, de fapt n'a vorbit decât el, tot ceeace spunea era foarte interesant, noi ceilalţi îl ascultam. Afară de noi doi, mai erau Ion Bogdan, slavistul, şi Onciul, profesorul de istorie, care la orele 12 s'au retras.

Eu plătisem şi vroiam să mă retrag, când Coco, care era şi el gata de plecare, punându-şi pe mână o mănuşă îmi spune: „mai stăi un moment, că plec şi eu". Aprinzându-şi o havană, ceru să i se aducă o tisană; sorbind din ea, continuă: baca-

laureatul este o instituţie transplantată la noi din Franţa, el a făcut să scadă importanţa examenelor de clasă. Bacalaureatul este un examen de memorie, toată lumea îl consideră ca o loterie, şi caută prin diferite influenţe să câştige favoarea profesorilor examinatori. In locul lui trebue să întroducem un examen general de absolvire pentru fiecare şcoală secundară.

Cerând încă o tisană, şi apoi încă una, a continuat a aduce probele cele mai evidente pentru desfiinţarea bacalaureatului...

Cucoane Costică, se zoreşte de ziuă, trebue să plecăm, n'am rămas decât noi în local, astăzi n'ai fost de loc pedagog, n'ai întrodus nici o istorioară printre argumentele prea serioase în favoarea desfiinţărei bacalaureatului. Sorbind ultima picătură de tisană se ridică şi, înainte de plecare, adăogă: „am să-ţi povestesc despre Englezoaica care, fiind pe patul de moarte, mărturisi bărbatului ei că l'a înşelat.

— Te iert, îi spune bărbatul, dar nu voiu să mă separ de tine, înainte de a mă erta şi tu de răul pe care ţi l'am făcut.

Muribunda, fără a ezita, îi promite ertare.

— Din cauză că aflasem deja ceeace mi-ai mărturisit, te am otrăvit, aceasta este cauza morţii tale de-acuma.

Dimitrescu-Iaşi era ceia ce Francezii numesc un *charmeur*; avea darul conversaţiunei datorit spiritului de generalizare, improviza idei uneori ori-

ginale, alte ori paradoxale şi vorbea mereu pentru plăcerea de a se auzi vorbind. A face paradoxe nu este lucru uşor. A. France spunea că se păzeşte să facă paradoxe, fiindcă, pentru a le susţine, trebue un spirit pe care nu'l are.

Pe C. Demetrescu l'am avut profesor de filosofie în clasa a şaptea la „Institutul Academic"; venise în locul lui Titu Maiorescu, unul dintre fondatorii Institutului, care se retrăsese din cauză că a fost transferat la Universitatea din Bucureşti.

Titu Maiorescu, când a venit odată la Iaşi ca ministru al instrucţiunei, ne-a convocat la el pe toţi profesorii facultăţei de medicină, în casele lui P. P. Carp din Păcurari; (actuala casă dr. E. Rigler). După ce s'a întreţinut cu fiecare dintre noi asupra nevoilor facultăţei, a adus vorba despre echivalarea diplomei d-rului Frei (de fapt acesta era adevăratul motiv a venirei lui la Iaşi).

„D-rul Frei, este fiul bătrânului Frei care a avut pe vremuri un pensionat de băeţi peste drum de grădina Copou, în care am învăţat şi eu ca copil, d-rul Frei — spunea Maiorescu — a trecut doctoratul în medicină la Berlin, ca să poată însă practica la noi în ţară, trebue conform legei în vigoare să mai treacă odată doctoratul în faţa d-stră!

„Când cineva a trecut doctoratul în faţa lui Virchow şi a altor notabilităţi mondiale, echivalarea diplomei nu trebue să fie decât o simplă formalitate.

D-stră de ce părere sunteţi?"

Profesorii aţintindu-şi privirile asupra lui Maiorescu (majoritatea erau suplinitori) au dat cu toţii din cap ca un Budha, în semn de aprobare.

Cu tact reuşeşti în viaţă adeseori unde cu forţa rămâi neputincios. Maiorescu nu avea numai tact, avea şi experienţă. Experienţa este singurul capital, care nu descreşte niciodată, ci în mod constant creşte, dar nu aduce dividende decât aceluia care a adunat'o.

...Astăzi, după 30 de ani, chestiunea bacalaureatului a venit din nou la ordinea zilei. Bacalaureatul după legea din 1864 a fost luat aproape pe deantregul din Franţa, iar bacalaureatul reformat de Haret şi de C. Demetrescu-Iaşi a fost întocmit după legea învăţământului din Germania. Din cauza aceasta nici unul nici altul n'a dat rezultatele aşteptate. Ar fi de dorit ca cel puţin acuma când se modifică legea învăţământului secundar şi superior să se ţie seamă, la legiferarea bacalaureatului, de specificul etnic şi de caracterul evolutiv al ţărei.

C. Demetrescu-Iaşi a scris relativ puţin, între altele un prea frumos studiu, intitulat: „*Cele două morale*" publicat în „Revista de Filosofie şi Pedagogie", retipărit apoi în broşură în biblioteca „Revistei Ideei", studiu pe care'l recomand călduros cetitorilor. In schimb, a vorbit în viaţa lui foarte mult. Apropo de vorbărie: un filosof ger-

man, care probabil n'a fost tocmai vorbitor, spune: „Dacă vorbeşti, plictiseşti pe alţii: dacă asculţi ce vorbesc alţii, te plictiseşti singur".

Partea întâia nici într'un caz nu se putea aplica lui C. Demetrescu.

4.

Discuţii între tineri contemporani.

Intr'o boxă, lângă mine, luau masa doi tineri. Unul dintre ei slăbuţ, cu ochelari şi unghiile bombate, se plângea celuilalt că în ţara românească e greu de tot pentru fii de sătean să ajungă la universitate; liceele şi universităţile sunt pline numai cu băeţi de ciocoi.

„Eu, răspunde celălalt tânăr — robust, cu părul roş, cu ochii vioi — sunt fiu de ţăran; când am venit la concursul de bursă, ograda liceului era plină cu concurenţi şi din 40 am reuşit eu al treilea, întâiul şi al doilea dintre cei răuşiţi fiind tot fii de ţăran.

— Ce e aia neică ogradă, îl întreabă cu un aer ironic tânărul cu ochelari.

Cu un surâs simpatic, care-i făcea două gropiţi în amândoi obrajii, arătându-şi dinţii albi, îi răspunde celălalt:

— „Ogradă" este ceea ce voi muntenii numiţi „curte"; te contrariază cuvintele moldoveneşti?! îţi place mai mult „piftie" cuvânt turcesc, decât „răcituri", „doică" mai mult decât „mancă" şi „cerşaf" mai mult ca „prostire"? Eu prefer vorba

moldovenească: frunză în loc de foae, fântână în loc de puţ, harbuz în loc...

— Opreşte, că nu faci decât să repeţi lista cu cuvintele lui Ionescu, fără să-i spui numele... eşti un plagiator.

Tânărul cu părul roş, care trăda în voacea lui sonoră o sănătate excelentă şi o organizaţie robustă, privindu'l în ochi pe celălalt, după o scurtă ezitare, îi răspunde:

— Şi de ce n'aş fi? plagiatul este astăzi la modă!

— Aţi primit, se vede, şi voi la clinică broşura dela Cluj, cu lecţia de deschidere a profesorului pus pe două coloane. E fenomenal! Dela început până la sfârşit, cuvânt cu cuvânt, nu-i rămâne decât să...

— Te înşeli, amice, el are desigur altă concepţie asupra scrisului, crede că plagiatul este cel mai sincer şi mai pios omagiu adus scriitorului din care furi.

— A, da; atunci Policar dela Lyon trebuie să-i fie recunoscător pentru acest furt.

După un moment de reflecţie, tânărul cu părul roş continuă: Emil Zola, Victorien Sardou, Alphons Daudet, ba chiar şi Molière, n'au fost acuzaţi de plagiat? Se vede că tu nu ai cetit pe Anatole France; ţ'ai fi dat seamă cât este de absurdă această şicană a plagiatelor pe care vanitosul secol al XIX-lea a inventat-o cu faimoasa lui manie de originalitate. Cu toţii suntem, băete, plagiatori, fiindcă nimeni nu poate enunţa o singură

idee mare şi luminoasă fără a fura pe cineva, în mod conştient sau inconştient.

— Din cauza aceasta merg la noi lucrurile deandoasele fiindcă zeflemisim lucrurile cele mai serioase. Nu vezi că nu s'a găsit un singur profesor care să scrie şi să dezaprobe pe plagiator.

— Proba cea mai sigură a unei culturi înalte este indulgénţa. Profesorii sunt indulgenţi, au admis probabil posibilitatea unui lapsus intelectual trecător care l'a determinat să mai tipărească lecţia după ce a debitat'o. Asemenea lipsuri s'au mai observat şi la alţi savanţi. După cum la alţii s'a observat un dezechilibru între intelect şi fizic. Flaubert a fost epileptic; Baudelaire a murit de ftizie, Jules de Goncourt a sucombat tânăr de tot de paralizie generală; Creangă a fost epileptic; Eminescu a murit de paralizie generală; Conta a murit tânăr de tot de tuberculoză.

— Părinţii tăi se vede că sunt oameni cuprinşi; noi însă suntem o grămadă de băeţi care Dumnezeu ştie cum plătim taxele, vrem cel puţin să ni se dee ceva în schimb. De câte ori ai văzut anul trecut pe la clinici pe profesorii cu domiciliul în Bucureşti?"

Ochii vorbitorului încrucişându-se la un moment cu ai mei, tânărul s'a aplecat spre colegul lui continuând discuţia în şoaptă.

Din toată discuţia se vedea că unul dintre aceşti tineri era o fire pesimistă, care nu vedea decât părţile rele ale oamenilor, pe când celălalt

din contra, era o fire optimistă privea lumea din partea ei cea bună. Nu-i exclus ca totul să depindă de prizma prin care privim lucrurile: Democrit râdea şi Heraclit plângea de viciile oamenilor, căci toate acţiunile noastre par comice unora şi tragice altora. E chestie de seriozitatea ce le-o acordăm.

5.

Flori şi parfumuri pentru bărbaţi şi femei, oameni şi animale.

5 Mai 1891. — Deşi trăia la Iaşi, îşi spăla lengeria la o fabrică din Londra, îşi lucra hainele şi ghetele numai la Paris; parfumeria şi toate articolele de toaletă le aducea tot din Paris, iar la bătrâneţe, când l-am cunoscut, era fericit să găsească pe cineva care să-i împrumute o piesă de 5 lei, chit ca a doua zi să se prefacă că nu-l mai recunoaşte. Deşi scăpătat, purta încă pe lenjuri un fel de coroană, ca semn al aristocraţiei.

Marc Antoniu povesteşte că Fronton îi spunea: „oamenilor de origină nobilă — cum li se zicea de naştere înaltă — le lipseşte în general inima".

Frumuseţea lui m'a impresionat, în amintirea lui am notat încă de atunci în carnetul meu maxima: „*Les beaux garçons sont souvent si bêtes*". In ceeace priveşte femeile, avea o curiozitate morbidă, era mereu în căutarea de senzaţiuni inedite. Era foarte afectat de anumite parfumuri; pe atunci era la modă „Ylang-Ylang" şi „Peau d'Espagne". Mi-

rosul acestor parfumuri — îmi spunea el — produc asupra mea o excitaţie sexuală. Astăzi se ştie în mod precis că mirosul parfumului „Peau d'espagne" este favoritul persoanelor senzuale. Se spune că acest parfum este dintre toate parfumurile, acela care se apropie mai mult de mirosul pielei feminine,

Fiecare corp de femeie sau de bărbat are mirosul lui particular. O femeie surdo-mută şi oarbă din Massachusetts recunoştea pe toţi amicii săi după miros. S'au văzut guvernante, care cu ochii legaţi recunoşteau hainele copiilor după miros.

Prinţii asiatici dau ordin să fugărească în grădină câteva femei din har·m până ce se încălzesc şi transpiră, apoi se aduc prinţului hainele lor după care el îşi alege preferata, mirosindu-le.

Se citează femei care sunt afectate de parfumuri şi de mirosul florilor; altele au excitări sexuale la percepţiunea mirosului de subsuoare a amantului lor.

Se ştie că mirosul transpiraţiei de femeie constitue pentru bărbaţi un factor important sexual şi mirosul transpiraţiei de bărbat este un factor sexual pentru femei. Şi la animale se observă acest fenomen, femela secretează un parfum care atrage după ea masculii. Femela fluturelui *Saturnia* (ochi de păun) are pe aripi nişte glande a căror substanţe exală un miros care atrage după ea masculii. Se povesteşte întâmplarea unui naturalist care capturase o femelă de fluture (ochi de păun) şi neavând unde o pune o pusese în buzunar. Când a ajuns acasă

era escortat de sute de curtezani (fluturi) care zburau în urma lui.

Mirosul unor anumite flori are acelaşi efect asupra excitaţiilor sexuale ca şi parfumurile, în special asupra femeilor. Se spune de femei că sunt adevărate flori de amor. Femeia este făcută mai mult pentru a fi iubită decât pentru a iubi; ea este caşi florile, nu simte nimic din parfumul ei, dar îl lasă să fie mirosit de toţi.

Mantegazza spune: „daţi celei mai caste să miroasă florile ei de predilecţie, şi ea va închide ochii, va respira în mod profund, şi dacă este foarte sensibilă, îi va tremura tot corpul, prezentând astfel o stare internă pe care nu o va arăta niciodată înalte circumstanţe, decât doar amantului ei".

Nu cunosc altceva care să trezească atât de puternic amintirile trecutului ca parfumurile. Mirosul de violete, de flori de mălin şi de lăcrămioare redă sufletului meu plăcerea mai multor primăveri. Senzaţiunile adoratului nu reamintesc numai anotimpurile, ci şi anumite întâmplări sau localităţi în care pentru prima dată am mirosit anumite flori.

Florile nu ne înveselesc numai ochii prin forma şi culorile lor, ci, datorită parfumului, ele sunt pline de mistere şi ne sugerează mii de gânduri. Intr'un buchet parfumat de flori te simţi şi la bătrâneţe tânăr şi bine dispus.

Fiecare floare expirmă o ideie sau un sentiment. Un buchet de flori se poate aranja aşa fel ca să exprime o cugetare sau un sentiment tainic.

Orientalii numesc asemenea buchete *selam*, dela cuvântul arab *salam*, salut. Femeile din harem sunt neîntrecute în a face *selam*.

Nu există poet sau naturalist care în faţa florilor să nu fie plăcut impresionat. Florile — după Goethe — sunt ieroglife mărețe de care natura se serveşte pentru a ne face delcraţiile ei de dragoste; după Puşkin, florile par făcute pentru mângâierea umanității.

„Iubeşte toate florile—spune Barry Cornwall—că în ele se adăposteşte înțelepciunea, pe fiecare petală, pe fiecare carpelă".

6.

O scenă de deochi în trenul Iaşi—Bucureşti.

Când m'am suit în vagon am găsit în cupeu încă trei persoane şi un copilaş ca de un an. Lângă fereastră stătea mama copilului, alături de ea era doica cu copilaşul în braţe, vis-à-vis de mama copilului mă aflam eu, iar vis-à-vis de doică era o doamnă în vârstă. Astfel am călătorit dela Bucureşti până la Tecuci, unde s'a mai suit un domn, complect chel, diformat de variolă, cu mustaţa mare lăsată în jos, cu ochii albaştri spălăciţi şi foarte respingător. Individul avea un mod special de a fuma, trăgea fumul în plămâni şi apoi îl dădea afară pe nas ca dintr'un horn. Mustața şi degetele erau îngălbenite parcă ar fi fost văpsite cu acid picric. Il priveam şi mă gândeam câtă dreptate are Richet când spune că omul este cel mai stupid dintre animale! (Cele-

lalte animale comit şi ele lucruri care le vatămă, fiindcă nu ştiu să deosebească binele de rău. Omul însă este stupid fiindcă ştie ce este bine şi face ce-i rău; ştie că tutunul este vătămător şi cu toate acestea continuă să fumeze). Tovarăşul nostru de drum n'a vorbit nici un cuvânt tot timpul călătoriei şi nici n'a zâmbit; s'a aşezat pe bancă în faţa doicei şi din momentul când şi-a îndreptat ochii asupra copilului, acesta a început a răcni şi a se zbate, încât nici doica care-l sălta cântându-i, nici mama care-i făcea vânt cu evantaliul, n'au putut să-l liniştească. Doica văzând că copilul nu încetează a plânge, se apropie de mama şoptindu-i: „duducă, copilul s'a speriat; cereţi boerului, o leacă de păr să-l afumăm".

— Dacă domnul este aşa de bun — spuse mama — adresându-i-se—l-aş ruga să-mi dea puţin păr, să afum copilul că s'a speriat.

Furios de tot, domnul se ridică în picioare vociferând:

— De unde voiţi, cocoană, să vă dau păr? nu vedeţi că pe cap nu am nici un fir, vreţi să-mi taiu mustaţa?

...Ce, sunt eu sperietoare de copii!!

— Nu aveţi nici o grijă, doamnă, intervine cu blândeţă, bătrâna de lângă mine; aţi spus că vă daţi jos la Vaslui; îndată ce veţi ajunge acasă, puneţi să-i stingă cărbuni, copilul este *deochiat*.

La Bârlad domnul s'a dat jos, fără a spune un cuvânt, iar doica povestea: „eu când eram fată

de vr'o 12 ani, m'am speriat la biserică tot de un domn aşa uricios ca ăsta; mama m'a afumat cu păr de-a lui şi mi-a luat durerea de cap ca cu mâna".

Poporul nostru crede că anumite persoane au puterea de a fascina numai prin căutătura ochilor, de aceea la ţară este obiceiul de a face copiilor pe frunte un benchi negru cu cărbune, probabil pentru a distrage prima privire.

Credinţa aceasta este şi la alte popoare. Italienii o numesc *gettatura*, acţiunea de a arunca în mod special ochii asupra cuiva. Se crede că această putere de a fascina cu ochii, o au în general toţi oamenii urîţi şi antipatici. Italienii pentru a combate gettatura poartă cu ei diferite talismane: o bucăţică din coada unui lup, o bucăţică de piele de pe fruntea unei hiene sau alte substanţe.

Poporul nostru are credinţa că durerea de cap a celor deochiaţi trece dacă li se *stinge cărbuni*.

Puterea de a *deochia* sau de a fascina, se observă nu numai la oameni, ci şi la animale. Când uliul se lasă jos într'o curte cu paseri, el fixează dela distanţă cu ochii, unul dintre pui, care nu mai are putere să fugă, stă locului fascinat; uliul îl apucă apoi în ghiară şi se ridică cu el. Pisica deasemenea, când vine faţă în faţă cu şoarecele, îşi îndreaptă privirile asupra lui, îl fascinează şi şaorecele stă fix în faţa ei fără ca să poată fugi. Tigrul fascinează animalele care-i servesc lui de hrană; şerpii fascinează păsările, etc.

Descântecul de deochi şi stingerea de cărbuni sunt credinţi supranaturale ca şi prezicerea după stele (astrologia) sau prezicerea după liniile din palmă (chiromantia).

Pericolul nu este când prezicerile sunt îmbucurătoare, ci când se profeţesc nenorociri; în cazul acesta puterea imaginaţiei, mai cu seamă la persoanele nervoase, superstiţioase are o influenţă puternică asupra corpului lor şi cele de mai multe ori li se întâmplă nenoriociri. Datorită aceluiaş mecanism psichologic, s'a realizat următoarea prezicere : o tânără Italiancă s'a dus la o cărturăreasă, care i-a spus că are să i se întâmple o nenorocire provocată din partea unui om de naţionalitatea ei, purtător de un semn caracteristic. Seara la restaurant, tânăra superstiţioasă observă că chelnerul care o servea este italian, şi că ochii lui sunt de culoare diferită. Inspăimântată, pretinde şi obţine dela patron darea afară imediat a chelnerului. Italianul furios că şi-a pierdut serviciul pe care cu multă trudă de abia îl găsise, aşteaptă femeia la eşire şi o înjunghie. După cum observă cu drept cuvânt, autorul dela care am împrumutat acest fapt, statul ar trebui să vie cu o lege înţeleaptă care să impună cărturăreselor, sub pedeapsă de închisoare, obligaţia de a nu anunţa decât *evenimente fericite*.

7.

Gheorghe Mârzescu despre procesul scandalos al lui Maiorescu și despre infidelitățile din căminul Cobâlcescu.

In tinerețe am fost și eu profesor la un pensionat liceal de fete. Pe vremea aceea aveam obiceiul să-mi notez impresiunile zilnice asupra elevelor, cu gândul să fac mai târziu un studiu asupra evoluției individualității lor; adică să aplic legea evoluției la diferitele fapte care constituesc sufletul omenesc.

Foiletând astăzi carnetul, cetesc într'un loc: „In cartea de botanică pe care am împrumutat-o elevei B... ca să-și copieze figurile, am găsit o foaie pe care era scris caligrafic mai multe *maxime*, printre care se afla și următoarea:

„Fericite sunt femeile care pot să-și înfrâneze simțurile lor pentru a suține viața vestalelor! Dar mai fericită este pe pământ roza culeasă decât acea care se veștejește pe mărăcinea neatinsă, trăește și moare izolată într'un sicriu trist și rece".

(Shakespeare).

Printre maxime mai erau notate și alte reflexii picante asupra amorului... care merită să fie amintite, dar aceasta o rezerv cetitorilor pentru altă dată.

Fetele din pensionate sunt victima literaturei, cetesc prea multe romane, prea multă poezie și mai cu seamă visează prea mult... Viața din romane le interesează mai mult decât viața reală.

Are dreptate A. France când spune că acei care cetesc cărţi multe sunt mâncători de haşiş: trăesc într'un vis. Romanele sunt opiumul Occidentului.

*

Elevele bogate erau foarte privilegiate, li se trecea cu vederea tot felul de capricii, care nu se tolerau de loc fetelor cu mijloace modeste.

Guvernantele, în pensionate, în loc de a fi adevărate colaboratoare în ce priveşte educaţia, sunt în general diferite străine care în tinereţe au dus o viaţă uşoară; când văduve, când măritate, unele din ele au cunoscut belşugul, altele mizeria, unele au fost întreţinutele unor bogătaşi, altele au fost casieriţe într'un local de distracţii, altele dansatoare într'un cabaret, iar, după ce şi-au pierdut graţia naturală, au venit să se ocupe de educaţia fetelor noastre.

*

In timpul când notam aceste impresiuni, mă gândeam la Gheorghe Mârzescu, tatăl lui Georgel, care-mi povestise de un proces al lui Maiorescu, înscenat de adversarii lui politici, proces pe urma căruia a avut multe neplăceri.

I se imputa că face dragoste în şcoala normală de fete, unde era profesor, cu o guvernantă. Faptul era că guvernanta, d-ra Rickert, urîtă şi disgraţioasă, se înamorase probabil de Maiorescu şi îşi închipuia că şi el o iubeşte. Ea avea un carnet în care

își nota impresiile ori de câte ori vorbea cu Maiorescu sau îl vedea.

Câteva eleve aflând unde d-ra Rickert ținea ascuns carnetul, au sustras câteva file din el, pe care le-au cetit în familie, răspândind zvonul în tot orașul, până a ajuns la urechile adversarilor lui Maiorescu.

Când am auzit de acest proces, mă gândeam, dacă cineva ar da peste carnetul meu, ar putea foarte bine să-mi însceneze și mie un asemenea scandal. Din momentul acela am refuzat a mai primi flori dela eleve și mai cu seamă a-mi nota impresiile în carnet.

Pe Cobâlcescu n'am îndrăznit niciodată să-l întreb de procesul lui Maiorescu, cu toate că el era în măsură să știe cele mai mici detalii, de oarece prima sa soție a fost instigatoarea întregului scandal, din cauză că ea râvnise locul de directoară a școalei normale, ocupat atunci de d-na Gros. Cobâlcescu a avut cu această soție o fiică, Efrosina— singurul copil—și care, foarte răutăcioasă, îi făcea zile amare.

Dela Gheorghe Mârzescu aflasem că Cobâlcescu a prins pe mama fiicei lui în momente de dragoste cu *Neculai Ionescu*, la Sculeni. Neculai Ionescu era profesor de Istorie Universală la Universitatea din Iași și una din cele mai mărețe figuri parlamentare. L-am cunoscut, cu câțiva ani înainte de a muri, lua masa cu noi la restaurantul „Colaro" în București, purta atunci o pălărie rotundă, neagră, for-

mat țărănesc și, în loc de palton, suman și avea o figură perfect senină și blajină.

Iancu Bacalbașa care era la masă cu noi și care avea o deosebită dragoste pentru el îmi spunea odată: ia privește-l cât este de dulceag, cine ar crede că era cel mai teribil din Parlament, nu care cumva să-l fi întrerupt, că te mușca până la sânge." Discursurile lui — spunea Panu — ar trebui studiate de gramatici, filologi și profesori de estetică, literatură și retorică, în ele ar găsi giuvaeruri de limbă și de literatură.

Auzisem în parlament pe Delavrancea, pe Take Ionescu, dar un glas mai sonor, mai curgător și mai simpatic, care să captiveze ca a lui Neculai Ionescu n'am auzit.

Efrosina prin caracterul ei de fată bătrână tortura pe tatăl ei, cu toate acestea a știut să-și înfrâneze pornirile sexuale tot timpul cât Cobâlcescu a fost în viață. După moarte însă și-a dat drumul firei și a dus o viață de tot ușuratecă.

Ultima oară când am văzut-o, era întinsă pe o masă dela morga din București.

8.

Pe malul mării. Evocațiuni din trecut și cunoștinți actuale.

Agigea este o localitate simplă, naturală, nevinovată, interesantă nu numai pentru configurația locului variat ca stâncărie, nămol și nisip; nu numai fiind că marea oferă aice mai mult pește

şi mai multe animale marine; localitatea este însă interesantă şi ca regiune pitorească, aerul care'l rispirăm alături cu razele ultra-violete şi emanaţiile de iod este eminamente salubru, căldurile, ori cât ar fi de mari, totdeauna adie puţin vânt, care le face suportabile. Impresiunea de libertate n'o simţi nicăeri în altă parte ca aice. Toată lumea iubeşte marea. Englejii o consideră ca o a doua patrie, „Marea — spune Lubbock—a cărei virtute tonifiantă este proverbială, pare că înviorează atmosfera; numai gândindu-ne la ea, simţim sângele jucând în vinele noastre. Oceanul dă o impresie de libertate şi de măreţie mai uimitoare poate chiar decât aspectul cerului. O femee săracă din Manchester dusă la ţărmul mărei, îşi exprimă bucuria de a fi văzut pentru prima oară ceva care poate îndestula toată lumea. Ţărmurile mărei sunt în totdeauna interesante. Când ne gândim la tăeturile stâncilor care povestesc istoria timpurilor trecute, la plaja bogată în alge şi în animale care aşteaptă întoarcerea fluxului, sau pe care valurile le-au zmuls din adâncimele oceanului; când gândim la strigătul curios al păsărilor de mare, când ne gândim cu deliciu că de câte ori respirăm ne facem provizie de viaţă nouă, de sănătate, de vigoare, este imposibil de a preţui la justa valoare tot ceia ce datorim mărei".

Une ori credem că ne e dor de un *loc* îndepărtat— spune Schopenhauer — pe când în fapt ne e dor de *timpul* ce l'am petrecut acolo, adică când eram

mai tineri şi mai impresionabili. Cu marea cred că nu este lucrul la fel, fiindcă ori de câte ori o vedem are acelaş farmec ca şi în tinereţă. Ea este un tonic şi moral, la mare ai sentimentul libertăţei şi a vieţei. Un apus sau un răsărit de soare desvoltă la mare în noi tot ceia ce este mai bun.

Când stai la Agigea pe stâncă, unde se află acuma păscăria, ai un orizont infinit de larg, înainte nu vezi decât mare, la dreapta Constanţa şi la stânga Eforia și Movılă, ale căror becuri electrice în timpul nopţei se văd ca focurile sclipitoare ale unei diademe de brilante. In timpul nopţei cerul este atât de înstelat încât te poţi plimba ca în momentul când se zoreşte de zi.

Apusul soarelui îl admiram regulat, de pe banca dela poarta Staţiunei, iar răsăritul lunei — cum se ridica parcă dın fundul mărei — de pe o altă bancă din faţa mărei.

Pasiunile zoologice sunt stăpânite de aceleaşi legi psihice ca și pasiunile obicinuite omeneşti ; cu vârsta se slăbesc şi ele. Când eram student, toate ziua stăteam cu picioarele goale în mare, pescuiam şi dragam, astăzi mă bucur privind pe alţii. Mă bucur când văd, de exemplu, pe directorul staţiunei, *Borcea*, că se apropie de mal, cu căldările pline de midii, crabi, diferite specii de analide, specii de peşti care până astăzi nu se găsise încă, și meduse.

Medusele sunt dintre cele mai graţioase animale marine, ele sunt translucide sau colorate, gingaşe,

fiind că nu au decât cinci părţi solide în constituţia corpului lor, restul de 95 este apă. Aceste animale îmi reamintesc pe deoparte colecţia bogată de meduse din „Institutul de Zoologie" din Iena, recoltate de Haeckel, din toate părţile lumei; iar pe de altă parte de frumoasele sale monografii cu planşe splendide de Rhizosiome de culoare albastre; Aurelii de culoare purpurie şi Pelagii roşu închis. Medusele erau favoritele lui Haeckel încât şi locuinţa lui privată a numit'o „*Villa Medusa*". Pasiunea cu care Borcea îşi recoltează animalele marine, interesul cu care le observă, le studiază în acuarii şi le conservă, mă întinereşte cu 40 de ani, amintindu-mi timpul când eram student şi recoltam în Norvegia singur animale din marea Nordului.

Staţiunea zoologică dela Agigea cu toate că este de abia în prima ei fază de desvoltare, cu mijloace foarte modeste, totuşi permite studenţilor şi biologilor de a se familiariza cu metodele de lucru la mare şi cu urmărirea de cercetări speciale.

9.

Cum poate cădea un ministru al Instrucţiei pe chestiunea reformei învăţământului.

Ziarele aduc ştirea că Universitatea din Bucureşti, luând în discuţie proectul de lege al învăţământului superior, după ample discuţii, a adop-

tat o moţiune prin care respinge în întregime acest proect.

Istoria se repetă. Mai mulţi miniştri ai instrucţiunei au căzut pe această temă, cel din urmă a fost C. Disescu. Autorul şi raportorul legei pe care Disescu vroea s'o treacă a fost A. Bădărău. Era o lege personală, creia catedre pentru partizanii politici, iar prin aliniate speciale căuta să lovească pe adversari. Universitatea din Bucureşti a redactat două memorii de protestare pe care le-a înaintat Regelui şi Corpurilor Legiuitoare, iar pe de altă parte senatul universitar a hotărât închiderea universităţei până ce se va retrage legea.

Rectorul a închis uşa de intrare în Universitate, lipind pe ea următoarea placardă scrisă cu litere mari : (O reproduc ca document al timpului, ca să se vadă că ministrul care încearcă a se atinge de Universitate e vai de pielea lui).

Inştiinţare

Se aduce la cunoştinţa domnilor profesori ai universităţei, întregului personal din institutele şi laboratoriile universităţei, precum şi studenţilor tuturor facultăţilor, hotărârea senatului universitar luată în şedinţa din 13 Februarie 1907, în cuprinderea următoare :

Senatul Universitar, asupra hotărârei consiliului universitar din 11 Februarie corent, comunică prin d-nul prezident delegat I. Bogdan, de a se închide cursurile universităţei până ce proectul de lege

asupra învăţământului superior va fi adus înaintea consiliilor şcolare legale.

Considerând că prerogativele legale şi autonomia universităţilor au fost lovite prin proectul de lege propus Parlamentului, asupra învăţământului superior;

Considerând ofensele grave ce se aduc tuturor profesorilor universitari prin raportul d-lui Bădărău asupra acestui proect;

Considerând starea de tulburare gravă în care se găseşte întreg învăţământul nostru superior din aceste împrejurări;

Considerând hotărârea categorică a Consiliului universitar din 11 Februarie a. c.,

Pe temeiul art. 58 aliniatul 4 din legea asupra învăţământului superior.,

Senatul universitar decide:

Inchiderea tuturor cursurilor universităţei din Bucureşti până când se va suprima cauza care a produs grava tulburare a universităţei.

Această hotărâre este luată cu şase voturi pentru, două voturi contra şi o abţinere.

RECTOR,
C. Dimitrescu-Iaşi.

Pe temeiul acestei hotărâri, Noi Rectorul Universităţei din Bucureşti, declarăm închise toate cursurile Universităţei şi lucrările în seminarii, institute şi laboratorii, până la noi dispoziţiuni.

Invităm pe toţi d-nii profesori şi personalul universitar să se conformeze acestei dispoziţiuni.

Invităm pe studenţii tuturor facultăţilor să respecte în ordine această hotărâre a senatului universitar.

17 Februarie 1907. RECTOR,
C. Dimitrescu-Iaşi.
Secretar, *Gr. Cernescu.*

In urma acestei procedări drastice a Universităţei din Bucureşti, Ministrul Instrucţiunei Disescu, a fost silit să retragă legea şi să *demisioneze*. Iar raportorului Bădărău i s'a dedicat, cu această ocaziune, următoarea epigramă :

Din legea universitară
Nimic nu se putu alege,
Iar raportorul ei rămâne
Un raportor... fără de lege.

10.

Din psichologia femeilor isterice şi a fetelor bătrâne.

15 Mai 1901. — O doamnă foarte onorabilă şi din societatea cea mai aleasă din Iaşi, d-na M.., era bombardată în mod regulat la două, trei zile cu scrisori anonime : felurite insinuări şi calomnii, mai toate de obscenitate extraordinară. Doamna era foarte contrariată şi nu ştiea încotro să-şi îndrepte bănuelile. O prietenă a d-nei M..., d-na P., bănuind într'un moment pe domnişoara S.., care venea regulat în familia d-nei M..., a căutat să se convingă şi i-a povestit un cancan imaginat de ea pe socoteala d-nei M... Ce s'a întâmplat? după câteva zile d-na M. a şi primit anonimă în care

era batjocorită pe tema acelui cancan, pe care nu-l ştia decât d-şoara S.

D-şoara S... era fată bătrână, de vr'o 45 de ani, n'a fost măritată şi nici n'a ştiut ce-i amorul — era virgină.

Astăzi s'a dovedit ştiinţificeşte că mania de a scrie anonime este apanajul femeilor şi în special a fetelor bătrâne. Sunt şi unii bărbaţi care rivalizează cu ele, dar aceştia scriu numai anonime *ocazionale*, pe când fetele bătrâne sunt adevărate *anonimo-grafe*, reuşesc să-şi facă un scris special care imitează caracterele tipografice sau le scriu foarte uşor cu mâna stângă.

Fetele bătrâne (fecioarele întârziate) care n'au avut contact cu bărbaţii, din cauza abstinenţei impuse, fie de prejudiţiile sociale, fie din cauza vreunui defect organic, devin *histerice*, invidioase, intrigante, cârtitoare; tot focul lor îl varsă prin scrisori anonime.

Celebrul ginecolog Till, a observat că abstinenţa poate determina iritaţiunea ovarelor şi uneori o ovarită supracută mai cu samă la văduve şi la prostituatele întemniţate.

Dar ce deosebire între acestea, între fetele bătrâne şi femeile măritate a căror soţi sunt impotenţi?

Lederer spune că pe o femee care sufere din cauza impotenţei soţului ei, este datoria medicului de a o sfătui să aibă relaţiuni sexuale cu un alt barbat; „s'o facă — spune el — cu sau fără consimţimântul barbatului său, nu este treaba medi-

cului, căci el nu este gardianul moralei, ci gardianul sănătăţei".

Un distins avocat dr. Max Marcuse spune că medicul care se lasă influenţat de consideraţiuni morale sau sociologice, şi care pentru aceste motive neglijează de a recomanda actul sexual când ştie că acesta ar fi un remediu eficace pentru pacienta sa, este nedemn de profesiune şi trebue sau să abandoneze medicina sau să trimeată bolnavele sale la alţi doctori.

Un caz interesant este al procurorului K... din Iaşi. El era zilnic asediat cu scrisori anonime de dragoste, ameninţătoare şi obscene, pe care le găsia în cutia lui cu scrisori dela poartă. Exasperat s'a pus la pândă, şi a prins pe un servitor în momentul când punea scrisoarea; dus la parchet şi luat din scurt, servitorul a mărturisit numele doamnei de care era trimis. Pentru a o face să înceteze şi a o intimida, dânsa a fost invitată la parchet; în locul ei s'a prezentat bietul soţ care, după multe stăruinţi şi promisiuni a reuşit să nu se mai dea curs afacerei.

Ca rector şi ca decan, am primit şi eu multe anonime. Chiar şi zilele acestea am primit una prin care sunt consiliat să renunţ a mai scrie la ziarul „Lumea", de oarece nu am talent literar. Răspund autorului acestei scrisori că: omul de ştiinţă care nu-şi scrie impresiile sau amintirile, numai fiind că nu are stil literar, este ca hirurgul care refuză să opereze fiindcă nu are bisturii cu

mănunchile incrustate de brilante. Imi place mult forma, dar îmi plac mai mult ideile.

Toate anonimele primite în viaţa mea au fost de speţa celor *ocazionale*; cele mai multe erau denunţuri şi insinuări fără obscenităţi. Se putea uşor constata că autorii lor nu erau de meserie anonimografi, se vedea lesne că nu erau exercitaţi, nu-şi deformau scrisul, cum fac femeile isterice sau fetele bătrâne care după mult exerciţiu ajung a-şi crea un scris special în caractere tipografice tot atât de cursif ca grafismul lor regulat.

Femeile isterice şi fetele bătrâne cu cât sunt mai urâte şi mai decepţionate, cu atâta sunt mai amorale şi scriu obscenităţi mai teribile; nu se mulţumesc a scrie o scrisoare, două, ele scriu cu sutele, au o perseverenţă impresionantă.

Foarte interesant este articolul d-nei dr. *Peletier* intitulat „*Privé d'Amour*" publicat într'o revistă medicală, în care redă starea psihologică a unei domnişoare Marthe Giton, care-şi scriea ei singure anonime şi la toată lumea din oraşul în care locuia. Psichologia ei este la fel cu acea a tuturor femeilor histerice şi a fetelor bătrâne.

11.

Intre estetică, instinct sexual şi frumuseţă, la bărbaţi şi la femei.

Eram pe plajă la Techirghiol, cu un prieten, admiram amândoi nudurile.

Ce corp frumos au femeile și cât este de disgrațios corpul bărbaților, îmi spune prietenul.

Nu sunt de loc de părerea d-tale, privește doamnele de colo cum le atârnă sânul și burta, vezi apoi d-na de lângă colonel nu are sân de loc, iar d-na din stânga noastră are o musculatură par'că ar fi o gimnasticantă; colo mai departe lângă cortul roș vezi o doamnă cu păr pe brațe, nu mai spun de cea în costum galbăn care are și mustăți. Prin aceasta nu voi să spun că nu sunt nuduri frumoase de femei, cum este al d-nei cu costumul roș sau al d-nei cu costumul negru cu flori mov. Privește însă și corpuri frumoase de bărbați; tânărul care intră acuma în mare, trebue să aibă un metru 80 înălțime, e svelt, fără nici un pic de burtă, fără un gram de grăsime, i s'ar putea desemna musculatura; lățimea dintre umeri îi dă un aspect măreț, talia proporțională, sânul păros, nu-i lipsește nimic din calitățile care fac frumusețea unui corp de bărbat. Nu trebue făcută confuzie între frumuseța văzută prin prizma sexualității și frumuseța reală.

Din punct de vedere al frumuseții pure un Apollon nu este tot atât de frumos ca Venus de Milo?

Trebue făcut abstracție de organele pentru conservarea speței. In domeniul artei, aceste organe sunt eliminate ca obiect de atracțiune sexuală și nici într'o țară civilizată — spune Mantegazza— artistul n'a adăogat creațiunilor de ideal al fru-

museței masculine organul bărbăției. Regiunea sexuală a femeii a fost ades prezentată, ea fiind aproape invizibilă în orice poziție ordinară și normală a corpului nud.

Adineoare — mă întrerupe prietenul — spuneai că nu-ți place nudul d-nei de colo fiindcă are mușchi prea puternici, iar cealaltă doamnă fiindcă are păr pe piept și pe brațe, și acuma spui că corpul tânărului este frumos fiindcă are musculatură bună de desemnat și păr pe sân.

Sunt anumite particularități care fac frumos un corp de bărbat, și tot aceleași fac urât un corp de femeie. Un bărbat cu șoldurile rotunzite, mari, este urât, pe când la femee rotunjimile îi dau un farmec deosebit; musculatura și părul pe corp al unui bărbat îl fac frumos, iar pe o femee o fac disgrațioasă. Instinctul d-tale sexual de bărbat face să ți se pară mai frumos corpul de femee. Toate calitățile — observă Havelock Ellis — pe care femeia dorește să le vadă accentuate la bărbat sunt net opuse calităților pe care bărbatul dorește să le vadă accentuate la femee. Bărbatul trebue să fie robust, viguros, energic, păros, ba chiar grosolan, pentru a atinge instinctul primitiv al naturei femenine. Femea care satisface acest bărbat trebue să fie dulce și gentilă.

Să-mi dai voe să-ți pun o întrebare, care flori sunt mai frumoase, lăcrămioarele, zambilele, violetele, rozele sau crinii? După un moment de hezitare prietenul îmi răspunde: „mie îmi plac vio-

letele fiindcă au un miros plăcut fără să fie prea puternic ca al crinilor sau ca a zambilelor".

Să-ţi pun o altă întrebare, în care să nu intervie mirosul, ci numai forma şi culoarea. Care câne este mai frumos? buldogul, cânele lup, baseul sau foxul? Buldogul are corpul şi fălcile monstruoase, bascul are picioarele diforme şi coada disproporţionată.

Părţile care spui că sunt monstruoase sunt calităţile rasei şi cu cât acestea sunt mai exagerate, cu atâta tipul este mai frumos. Dintre basei acela este mai frumos care are corpul, coada şi urechile mai lungi, iar picioarele mai scurte şi mai strâmbe; dintre buldogi este mai frumos acela care are capul mai rotund, botul mai scurt şi dinţii mai eşiţi afară.

Fiecare specie şi fiecare sex are anumite părţi care-i dau frumuseţa. La un bărbat de exemplu, corpul este frumos când atinge o înălţime de un metru 80 cent.; când lăţimea între umeri este de 48 cent.; lăţimea taliei de 28 cent.; lăţimea între şolduri 33 cent.; distanţa între gurguele mamelelor 24 cm. şi când au şi puţin păr pe sân.

La femee din contra corpul este frumos când atinge înălţimea numai de un metru 70 cm.; când lăţimea între umeri este de 40 cm.; lăţimea taliei de 22 cm.; lăţimea între şolduri 35 cm.; distanţa între gurguele mamelelor 20 cm.; şi când nu are de loc păr pe piept şi pe membre. Perfecţiunea corporală a bărbatului nu este mai puţin frumoasă decât acea a femeei, dar studiul acestei

frumuseţi este întreprins numai de artist sau de estet.

Oamenilor normali această frumuseţă le dă numai fiori de artă, fiori care nu aţâţă entuziasmul sexual.

Frumuseţa nu este cum se presupunea: o pură chestiune de capriciu, Ea se bazează — cum observă Ellis — mai întâi pe un fundament obiectiv de caracter pur estetic, care realizează unitatea în varietate, şi care asigură o analogie remarcabilă între toate idealurile de frumuseţi femenine câte au conceput oamenii cei mai inteligenţi ai tuturor raselor şi în toate timpurile.

12.

Contribuţii la arta de a fi fericiţi.

Când am fost operat (2 Mai 1926) la sanatoriul „St. Vincent de Paul" din Bucureşti, în camera de alături se afla un inginer italian, pe care nu-l cunoşteam. Vocea şi gemetele lui erau sfâşietoare. Din cauză că avea mânile şi picioarele paralizate, nu putea, la cea mai mică deplasare a corpului, să revie la loc şi nici nu putea atinge soneria pentru a chema infirmiera de serviciu. Indurerat peste măsură striga pe nerăsuflate pe una din surori: „Sora Maria — Sora Maria"; care nu putea să-l audă fiindcă odaia ei era foarte departe de a lui, dar striga ca să-l auzim noi din camerile vecine, să ne înduioşăm şi s'o sunăm.

Paralizia este una din nenorocirile care nu stă în puterile noastre s'o putem schimba. Tot astfel este şi cu *orbirea.*

E bine cunoscut cazul americanei *Helen Keller*, oarbă şi surdo-mută. Ea s'a născut la 27 Iunie 1880, a pierdut vederea şi auzul când era de optsprezece luni, în urma unei congestii cerebrale şi a rămas într'o ignoranţă absolută până la vârsta de şapte ani. La 1887 i s'a angajat ca institutoare Miss Sulivan, şi ea oarbă. Helen Keller şi-a înlocuit simţurile care-i lipseau (vederea şi auzul) prin pipăit şi astfel a învăţat mai întâiu numele obiectelor, apoi scrierea în relief şi în 1890, vorbirea articulată. Datorită imaginaţiei şi clarităţii spiritului putu să înţeleagă ceia ce alţii văd. In una din cărţile scrise de ea, spune : „Am o tendinţă nebiruită de a gândi, a raţiona, a formula concluziuni, ca şi cum aş avea cinci simţuri în loc de trei".

Cu timpul a ajuns să publice în revistele americane articole şi chiar cărţi foarte interesante asupra vieţei psihologice a orbilor, devenind în urmă inspectoarea şcoalelor de surdo-muţi din Boston.

Persoanele pesimiste, sau acelea care duc o viaţă sedentară; care nu muncesc şi din cauza aceasta se simt nenorocite, ar trebui din când în când să se gândească la cazurile de paralizie, orbire, cancer sau la pierderea unei fiinţe iubite; nenorociri reale, care nu stau în sfera puterilor noastre de a le evita, ori ce am face, ele nu ascultă de voinţa noastră.

Celelalte nenorociri, în mare parte sunt pedeapsa prostiei, ni le creem noi înşine, dacă nu din simple greşeli, desigur din cauza ignoranței şi a nepăsărei.

Fericirea depinde de circumsstanţele exterioare, dar mai cu seamă de starea sufletului nostru, de ideile care ni le facem. Omul este stăpânit de idei. Martirii pe rug se credeau mai fericiţi decât călăii lor. *Socrate*, care a fost condamnat la moarte pentru ideile sale filozofice, în momentul cât sorbea din paharul cu otravă, continua discuţia asupra nemurirei sufletului cu cei din jurul lui şi numai când otrava începu a-şi face efectul le spuse : „E acum timpul să ne despărţim ; eu ca să mor, voi ca să trăiţi, ce e mai bine din amândouă, aceasta n'o ştie decât Dumnezeirea".

Giordano Bruno în momentul când preşedintele tribunalului inchizitorial pronunţa sentinţa de moarte, îi replică cu mândrie : „Vouă vă este mai multă frică să pronunţaţi condamnarea mea, decât mie s'o primesc".

Prietenii mei îmi spun ori de câte ori mă întâlnesc, că sunt fericit. Da, sunt, dar de ce? Pentru că mi-am făcut mentalitatea să pot atinge fericirea. Nu doresc niciodată ceeace nu se poate să am. Cine vrea să ajungă la fericire trebue să fie înţelept, adică un *om cuminte*, să nu-şi facă speranțe prea vaste, să se obicinuiască a se mulțumi cu ceeace se poate. Toată arta de a fi fericit stă în înfrânarea poftelor. Mulți se simt nenorociţi fiindcă nu sunt bogaţi.

Schopenhauer observă foarte just că bogăţia contribue puţin la fericirea noastră, din cauza aceasta — spune el — mulţi bogaţi se simt nefericiţi, fiindcă n'au cultura minţii, sunt fără cunoştinţi şi de aceea fără vreun interes obiectiv, care să-i pună în stare a se ocupa intelectualiceşte.

Am povestit şi cu altă ocazie cum un coleg îmbogăţit prin căsătorie voia să se delecteze făcând aluzie la modestele mele resurse materiale (e mult de atunci !). Ca să-i taiu pofta, i-am spus că noi oamenii de ştiinţă dispreţuim banii, fiindcă bani poate oricine să facă, ştiinţă însă nu. Sunt persoane care în câteva luni au făcut milioane, dar nu ştiinţă. Bani se mai pot câştiga la loterie sau la jocuri de bursă, pe când ştiinţă nu se câştigă decât prin muncă continuă şi perseverenţă. Bogat mai poate deveni cineva prin căsătorie (era tocmai cazul colegului cu care stam de vorbă), prin moştenire, prin danie. Cunosc persoane care s'au culcat sărace şi s'au sculat bogate. *Cunoşti d-ta un singur caz când cineva să se fi culcat incult şi să se fi trezit savant*? !

Nu există fericire fără durere. Cine n'a fost bolnav, nu ştie să aprecieze sănătatea; cine n'a avut griji, nu ştie să preţuiască libertatea şi lipsa de griji.

Omul n'ar cunoaşte dreptatea — spune Heraclit — dacă n'ar exista nedreptatea.

Fericirea este starea perfectei mulţumiri şi a perfectei lipse de dorinţi. Trecând peste nenorocirile care nu stau în sfera puterilor noastre, ar trebui ca toată lumea să fie fericită.

Cum se face că sunt aşa de puţini oameni cu adevărat fericiţi? — se întreabă Finot.

Iată şi răspunsul pe care-l dă tot el: fericirea trebue învăţată cum se învaţă gramatica sau o limbă străină. Trebue făcut să se vadă avantajele şi părţile slabe, mai ales frumuseţile şi comorile ei.

Sunt regule şi pentru fericire, din cauză că pentru oamenii cuminţi, destinul nu înseamnă totul. Ei trebue să cunoască toate lucrurile care le pot servi pentru conduita în viaţă, cât şi pentru conservarea sănătăţii lor.

Theodor Parker, om de o erudiţie extraordinară, striga pe patul de moarte, la o vârstă puţin înaintată: „Vai! cum n'am cunoscut *arta vieţei*, sau măcar un om care ar fi putut să mă înveţe cum să trăesc".

13.

Despre câteva farmece de dragoste, excentricităţi, superstiţii, etc. etc.

Stăteam de vorbă cu mama Casandra, vânzătoarea de burueni din hală, în timpul acesta un cupeu s'a oprit în faţa tarabei. Nici n'a apucat feciorul să se coboare de pe capră când baba era deja pe trotuar lângă cupeu cu legătura de burueni pe care o avea pregătită.

— Cine era doamna din cupeu? întreb eu.

— Cucoana Adela.

— ?

— Cucoana Adela Cogălniceanu, din strada Carol, dela mine cumpără toate buruenile.

Mama Casandra era reputată nu numai ca cunăoscătoare şi vânzătoare de buruene de leac şi de dragoste, ci şi ca specialistă în arta amorului. O cunoşteam încă de pe vremea când eram student şi de multe ori am întâlnit la ea doamne din societate. Ea ştia să prepare pentru obraz: apă de castraveţi, apă de crin şi mai ales săpun cu fiere de bou pentru frumuseţea eternă.

A trecut multă vreme dela data aceasta până ce am devenit vecin cu Adela Cogălniceanu. Locuiam în strada N. Gane, când am primit o scrisoare dela ea, prin care mă ruga să-i trimet o carte de ale mele n care arăt întrebuinţarea plantelor medicinale.— Dânsa nu ştia exact titlul cărţei: *„botanica populară a ţăranului român"*.

Soţul cucoanei Adela—după cum îi spunea mama Casandra—era Grigore Cogălniceanu, şeful partidului conservator din localitate, un monument de înfumurare. Cel mai mare merit al lui era numele care-l purta.

Adela Cogălniceanu era o persoană *superstiţioasă* pasionată de farmece, credea în descântece, cărţi, amulete şi relique (moaşte).

Mai este şi altă lume cu credinţi în supranatural. Catolicii mai cu seamă cred în relique care se vând de către anumiţi preoţi: păr de al sfintei fecioare (capillis beatae Mariae); picături din sudoarea lui Isus Cristos (sudorio domini); bucăţele din cămaşa

sfintei fecioare; o bucăţică din piatra pe care Dumnezeu a scris cu degetul său (digito suo) legea lui Moise, etc. etc.

*

Multe superstiţii au luat naştere şi iau încă şi astăzi din cauza observaţiunilor greşite pe care le facem. Dintr'o observaţie reţinem numai unele lucruri, iar pe altele le uităm.

Fiecăruia din noi i s'a întâmplat când ne gândeam sau vorbeam de un prieten sau de o cunoştinţă — să apară în mijlocul nostru. Dar de câte ori nu ne-am gândit sau nu am vorbit despre cineva fără ca el să apară, aceasta însă a trecut nebăgat în seamă, s'a *uitat*. Când însă persoana la care ne-am gândit sau am vorbit despre ea îşi face apariţia (coincidenţă) ne impresionează mult şi din cauza aceasta nu mai uităm.

Unele superstiţii datează din timpurile cele mai vechi, cu mii de ani înaintea lui Cristos, altele se formează în zilele noastre, ori de câte ori se atribue o cauză *falsă* unui fapt sau unei întâmplări. Una dintre cele mai răspândite superstiţii este aceea relativ la numărul 13. Unii cred că această superstiţie îşi are origina dela Crist şi cei 12 apostoli, când în timpul cinei a murit unul din ei, Iuda Iscariot, de aici superstiţia că dacă la o masă sunt 13 persoane una din ele trebue să moară. Alţii cred că superstiţia numărului 13 datează cu mult înaintea lui Crist; este atât de răspândită, că multe persoane fug de locuinţele cu numărul străzei 13, sau

de camerele de otel cu numărul 13, pe patul de spital cu numărul 13, birja cu numărul 13, etc.

Persoanele debile sunt mai credule şi mai fricoase decât cele robuste, oamenii sanguini sunt rareori superstiţioşi; din contra oamenii anemici şi scrofuloşii au o tendinţă spre supranatural. După d-ra Lunier, din 20 de superstiţioşi, 12 sunt scrofuloşi şi anemici.

*

Adela Cogălniceanu pe lângă că era superstiţioasă avea idei excentrice şi întrebuinţa în mod bizar şi ciudat facultăţile ei. Deşi în timpul din urmă ocupa singurică întreg palatul din strada Coroi, unde acum se află Regionala Regiei Monopolului Statului, îl ilumina à giorno, deschidea toate uşile la o parte, fără a lăsa transparentele ferestrelor în jos, se desbrăca în costumul Evei, se împodobea cu juvaeruri: braţelete, inele, colieruri şi diademe şi se plimba singurică din o cameră în alta admirându-se în oglindă.

Probabil în excentricitatea ei îşi odihnea spiritul, privindu-le. Am avut eu singur ocazie, trecând pe trotuarul din faţa casei ei, s'o văd pe fereastră în această toaletă.

Ziaristul *Buduşcă* (Petru Grigoriu) mi-a povestit cum într'o seară s'a dus la Cogălniceanu să pregătească un articol pentru gazetă. Cogălniceanu— îmi spune el—se plimba prin cameră dictându-mi articolul, iar eu stăteam la birou şi scrieam, când deodată m'am oprit din scris fără voia mea, şi ui-

mit priveam spre una din uşile salonului !.. Cogălniceanu cu morga lui prezumţioasă se apropie încetişor de uşă o închide şi îmi spune foarte flegmatic : „Buduşcă ! lasă nebuna în pace". Ce se întâmplase? Adela Cogălniceanu, în costumul Evei, împodobită cu juvaeruri, se admira într'o oglindă, şi scena aceasta comică care se petrecea în camera a treia, se reflecta în una din oglinzile în care priveam eu !

*

Buduşcă nu era numai un distins gazetar, fin şi spiritual, dar era şi poet. A publicat câţiva ani dearândul în *Convorbiri literare* admirabile traduceri din Victor Hugo şi Alfred de Musset. Ca gazetar muşca pe adversari, dar nici ei nu-l cruţau. Imi reamintesc următoarele şase versuri adresate lui, de către unul din confraţii pe care-i atacase :

Buduşcă e renumit
Pamfletar şi mucalit.
Unii zic că slujbă n'are,
Alţii zic că pâne n'are,
Şi când gura n'are pâne
Ea tot latră ca un câne.

*

In una din zile, Adela Cogălniceanu a fost asasinată în palatul ei din strada Carol, nu ştiu dacă ghicitorii şi cărturăresele care aveau oricând acces în locuinţa ei vor fi toţi străini de îngrozitorul asasinat.

14.

Din „colțul din Sărărie" și Iașul de altă dată.

1 Iunie 1881. Aseară am stat până târziu în grădina Copou, sub teiul lui Eminescu, discutând împreună cu mai mulți coleg dela Institutul Academic, „*Capitalul*" de Karl Marx. Luna era splendidă și privighitorile cântau. Am încercat în mai multe rânduri să'l cetesc, dar am renunțat din cauză că nu'l pricepeam. Pe lângă stilul lui greoi era și lipsa mea de cunoștinți economice. Sunt consternat de oarece Nădejde și Mile spun că este cel mai extraordinar dintre oamenii care au existat.

Eri am primit o citație să mă prezint peste trei zile (3 Iunie 1881) la Universitate, ca martor în procesul fraților Nădejde, acuzați de propagandă socialistă și atee la elevii din școlile secundare. Juriul este compus din Miltiade Țoni, Culianu, Stravolca, Quintescu și V. A. Ureche. Afară, de Ureche și Stravolca, ceilalți sunt foștii mei profesori dela Institutul Academic, care cu două luni înainte m'au eliminat din Institut, fiindcă propagam printre elevi idei subversive, *socialiste și ateiste*, și acuma mă vor ca martor?! își închipuesc ei oare că aș fi în stare să depun vre'un neadevăr contra fraților Nădejde? se înșală amar: Mult aș dori să trăesc într'o țară cu organizație socialistă, îmi dau însă samă că aceasta nu se poate încă, fiindcă trebue ca ceiace se numește „capitalism" să-și trăiască mai întâi traiul, trebue

ca lupta pentru viață între națiuni să devie mai crâncenă și aceasta este chestiune de sute de ani.

Mamele fetelor care le vizitez nu prea fac haz de tinerei cu idei socialiste și mai ales de ateiști; o singură domnișoară a fost mai indulgentă, spunându-mi: „cu toate că spui d-ta că ești materialist, se recunoaște că ești un idealist".

Materialismul teoretic și idealismul practic — spune Spiller — sunt pârghiile cele mai puternice ale civilizației, pe când materialismul practic și idealismul teoretic constituesc cele mai mari obstacole ale progresului.

Despre atei, spune un scriitor al cărui nume îmi scapă — că cineva care se declară ateu nu este ateu nici odată decât cu privire la Dumnezeul altora. El neagă pe D-zeul preotului său, pe acela al copilăriei sale sau al vecinilor săi, ascuns în fundul sufletului său, pe care'l adoră sub un nume particular și căruia el se oferă în fiecare zi el însuși ca sacrificiu.

Dacă mi-ar pune cineva asupra ideilor mele de astăzi următoarele chestiuni, aș răspunde astfel:

— Care formă de guvernământ o preferi?

Republica.

— Care este cel mai învățat om din România?

Grigore Cobâlcescu.

— Care sunt cărțile de științi care te interesează mai mult?

Haeckel: Istoria creațiunei și Darwin: Origina speciei.

— Care sunt cărţile de filosofie care-ţi plac mai mult?

Büchner : Force et matière şi Conta : Metafizica materialistă şi Teoria ondulaţiunei.

— Care este cel mai mare filosof din România?

V. Conta şi A. D. Xenopol.

— Care este cel mai erudit om din România?

Ion Nădejde.

— Care este cea mai învăţată femee din România?

Cucoana Pica (Doamna Sofia Nădejde).

— Care este cea mai frumoasă femee din Iaşi?

Doamna Adela V.

— Care este poetul care-ţi place mai mult?

Suter Lauman. (De atunci n'am mai văzut această carte şi nici nu-mi dau samă cum m'ar mai impresiona dacă aş ceti-o astăzi).

— Care este poetul român care'l iubeşti mai mult?

Eminescu (Satirele).

— Care sunt romanele care ţi-au plăcut mai mult?

Cabet, Voyage en Icarie şi Dama cu camelii de A. Dumas-fils.

— Care-ţi este ocupaţia cea mai favorită?

Lectura, cânii şi florile (grădinăria).

*

Ideile de mai sus le-am scris acum o jumătate de secol, în carnetul meu de însemnări zilnice. Aveam numai 18 ani, natura mea era atunci foarte afectuoasă, şi aveam mulţi prieteni printre camarazi.

Timpul a trecut şi adolescentul vesel de adineoare cu prieteni mulţi a devenit bătrânul posac de astăzi, care nu mai are prieteni, fiindcă nu se simte fericit decât în *singurătate*. S'a convins de ideea exprimată de Schopenhauer : că cine nu iubeşte singurătatea nu iubeşte libertatea, căci omul nu este liber decât când este singur.

Doamna cea mai frumoasă din Iaşi de atunci a devenit o ruină, la care astăzi nu se mai poate intrezări nici o urmă de frumuseţă ; iar doamna cea mai înverşunată ateistă de atunci a devenit astăzi o maniacă religioasă.

Nădejde, fără a fi fost cel mai învăţat om din România, era totuşi un om instruit, enciclopedist în cea mai perfectă accepţie a acestui cuvânt. El era sufletul revistei „Contemporanul" care, printre alte multe, multe merite, a contribuit la desvoltarea în tineret a gustului pentru studiu.

L'am cunoscut pe Nădejde în vremea lui de glorie (strada Sărărie) ca conducător al mişcărei intelectuale din jurul Contemporanului, iar în timpul din urmă l'am văzut transformat din fanatic socialist în fanatic liberal, şi ceea ce era mai dureros pentru el, în loc să conducă gruparea în care a intrat, a ajuns ca el să fie condus de alţii.

După cum au evoluat indivizii în decursul acestui timp, tot astfel au evoluat şi ideile. Am spus şi cu altă ocazie că mentalitatea omenească este supusă unei succesiuni de acţiuni şi reacţiuni, ea se mişcă ca marea într'un fel de flux şi reflux. O

mişcare intelectuală, socială sau politică se desvoltă cu proporţii din ce în ce mai mari, o lume întreagă e cuprinsă de fluxul ei, nu trece mult şi mişcarea se stânge încetul cu încetul, par'că n'ar fi fost — ea este în reflux. Un nou curent apare şi aşa mai departe.

Astfel s'a stâns şi curentul materialisto-socialist din timpul când am scris eu acum 50 de ani însemnările de mai sus.

15.

Dacă vroiţi, puteţi să trăiţi 100 ani. O reţetă simplă la uzul tuturor.

Un domn în vârstă de 76 de ani s'a prezentat unui medic, rugându-l să-l examineze conştiincios şi să-i prescrie un regim pe care-l va urma cu sfinţenie, de oarece iubeşte mult viaţa şi doreşte sá trăiască.

Medicul, examinându-l, îl întreabă :

— Fumezi ?

— Nu, sunt opt ani de când m'am lăsat de fumat.

— Carne mănânci ?

— De trei zeci de ani n'am pus carne în gură.

— Vin, alcooluri bei ?

— Nici în tinereţă n'am prea băut.

— Dar cu dragostea cum stai ?

— Ei ! că de asta îmi arde acuma.

— Atunci pentru ce ţii aşa de mult să trăeşti ?

— Ţin... ţin... îngână pacientul, privind pe doctor, fără a şti să precizeze pentru ce ţine să trăiască.

Nu ştia să spue că ţine să trăiască fiind că instinctul vieţei era încă neatrofiat în el; fiind că durata vieţei este de o sută de ani, şi el n'a atins-o încă. Celebrul fiziologist Haller, făcând o statistică a centenarilor (până la 1766), a găsit o mie de cazuri între 100—130 ani, 60 de 110—120, 29 dela 120—130, 15 dela 130—140, 6 dela 140—150 şi unul de 169.

Majoritatea dintre noi nu atingem această vârstă fiindcă ducem o viaţă artificială, ne întoxicăm cu tutun, cu alcool şi cu tot felul de alimente. Din cauza aceasta corpul nostru se uzează şi murim înainte de termen (înainte de una sută ani).

Unii cred că scopul vieţei este să mâncăm copios, să bem, să fumăm şi să facem chef cu femeile. Dintre aceste patru plăceri ultima este numai naturală, adică femeia, dar şi aceasta până la o anumită vârstă.

Câte plăceri nu sunt încă afară de băutură, mâncare şi fumat care pot face deliciul unui intelectual până la vârsta de o sută ani? lectura, voiajul, natura, societatea oamenilor spirituali, cinematograful etc. etc.

Plimbă-te într'o pădure înverzită — spune Iahnke — şi acolo ai să auzi un concert încântător, trebue numai să înţelegi a-l auzi! ascultă cum murmură pârâul şi cum foşensc vârfurile arborilor, cum ciripesc şi cântă păsărelele. Când nu ai la îndemână o galerie de tablouri, du-te în natura liberă, ori unde este frumos, fie câmpiile verzi

şi înflorite care se întind la infinit înaintea ta, sau munţii care se ridică mândri spre cer! Priveşte jocul luminilor şi al liniilor, un apus, un răsărit de soare. Câte poziţii pitoreşti! desemn, relief, culoare!

Dar ce tonic poate fi mai eficace pentru moralul unui intelectual decât societatea unui bun causeur spiritual?

Am spus aiurea că unul dintre cei mai distinşi causeuri pe care l'am cunoscut a fost Coco Dimitrescu-Iaşi. Conversaţiile lui erau fermecătoare, fiindcă întruneau cele patru elemente ale unei bune conversaţiuni: primul este grija adevărului — după cum spune Sir. Temple — al doilea bunul simţ, al treilea bunul humor şi al patrulea spiritul.

Din toate aceste patru elemente cel mai rar este aptitudinea de a fi spiritual.

Fiecare popor are modul lui special de a face spirit. Nemţii sunt în general greoi, din cauza aceasta nici conversaţia lor nu este animată, se reduce la simple întrebări şi răspunsuri. Este tipică convorbirea celor doi Nemţi dintr'o cafenea, aşezaţi unul la o masă şi altul la alta mai îndepărtată.

— Ascultă te rog!, strigă unul dintre ei. Celalt ridicând ochii de pe gazetă, îl întreabă:

— Cine?

— Dumneata.

— Eu?

— Da.

— Ce este?

— Ai văzut vr'o dată Parisul?

— Nu, după ce-i răspunde că nu, continuă a-şi ceti gazeta sorbind din halba de bere.

Românii au spiritul uşor, dar îndreptat într'o anumită direcţie, spre pornografie, din cauza aceasta cele mai picante spirite nu se pot scrie.

Francezii în schimb sunt cei mai spirituali. Cazul lui Collard este neîntrecut. In vremea când la Paris se plătea încă trecerea peste podurile Senei, Hippolyte Royer-Collard, numit profesor la şcoala de medicină, nu ştiu datorită căror împrejurări, fu şuerat, când s'a suit pe catedră să-şi facă lecţia. Cu mare greutate a reuşit să termine în mijlocul unui zgomot infernal. Eşind din sală, a găsit afară două sute de studenţi, care'l escortau şi'l urmau în strigăte. Pentru ca să ajungă acasă, profesorul trebuia să traverseze Sena. Apropiindu-se de pod, cei două sute de studenţi, puse mâna fiecare în buzunar ca să scoată taxa, o piesă de două centime. Hippolyte Royer-Collard, care era în capul coloanei, se opri cel întâi, la casa de bilete, scoase 20 de franci şi plăti pentru toţi : „Lăsaţi să treacă spuse el, aceşti domni sunt cu mine".

Răsvrătiţii au dat imediat îndărăt, ei au fost învinşi şi când profesorul şi-a reluat cursul, a fost primit cu aplauze.

Printre avantajile pe care ni le oferă secolul al XX-lea, nici unul nu este căruia să-i datorim mai multă recunoştinţă, pentru plăcerea care ne-o procură, ca Cinematograful.

După voiajuri, cea mai amuzantă şi mai instructivă distracţie este lectura şi cinematograful. Un film *bun* te face să uiţi un moment lumea în care trăeşti, într'un film frecuentăm cea mai bună societate şi asistăm la cele mai amuzante evenimente. Pe lângă că vedem pe cei mai celebri artişti mondiali, vedem ţări şi oraşe necunoscute, felurite fenomene geografice, vederi de peisage, peisage pitoreşti.

Cinema-ul este un excelent auxiliar al ştiinţei şi al jurnalului care ne dă o reprezentaţie a evenimentelor, el a fost adaptat la studiul biologiei, astronomiei, fizicei şi a radiografiei.

Sir Iohn Lubbock, autorul cărţei : Fericirea de a trăi, începe primul capitol cu fraza : „Viaţa este o mare binefacere".

Goethe spune că scopul vieţei este însăşi viaţa (Der Zweck des Lebens ist das Leben selbst) ; iar Socrate spune că scopul vieţei este fericirea atinsă prin înţelepciune. Cred că mai complect ar fi de spus că scopul vieţei este fericirea atinsă prin înţelepciune şi ştiinţă.

Se spune că este cu neputinţă a trăi fără credinţă— este după părerea mea un mare adevăr — fiecare om trebue să aibă *credinţă în puterea ştiinţei.*

16.

Aventurile unei Enciclopedii române şi ale unor enciclopedişti.

20 Iulie 1895 — Astăzi am primit vizita d-lui dr. *Corneliu Diaconovich* din Sibiu, invitându-mă

sa colaborez la „Enciclopedia Română”, patronată de comitetul „Asociațiunei Transilvane” și editată de librăria W. Krafft în Sibiu. Editorul promite că va cuprinde cel puțin două tomuri a câte 60 coale tipar, și va apărea în fascicole a câte șease coale cu numeroase ilustrații... Am primit propunerea cu mare entuziasm și m'am pus pe lucru.

După ce am devenit Românie mare, am fost în vara anului 1925 la Sibiu și cu această ocazie am cercetat la librăria Kraft dacă mai are multe exemplare din „Enciclopedia Română” ; mi s'a răspuns că este epuizată. Răspunsul m'a bucurat, dar m'am mirat mult : o carte epuizată înseamnă că s'a vândut până la ultimul exemplar și cu toate acestea n'am văzut'o aproape în nici una din bibliotecile cunoscuților mei și nici expusă în vre'o librărie spre vânzare. Multă lume nici nu știe despre existența ei !

Intâlnind în Sibiu pe un fost elev al meu, pe dr. Popescu-Sibiu, mi-a comunicat că în mai multe rânduri a cumpărat mezeluri învălite în foi de Enciclopedia Română și că, negustorul are încă o ladă mare cu fascicole pe care le întrebuințează în acest scop.

Cercetând de unii și de alții, am aflat că Ungurii au cumpărat tot stocul de cărți pe care le-au distrus !

Lui Cobâlcescu i s'a întâmplat ceva la fel ca lui Diaconovich, deosebirea este că, în loc să-i dis-

trugă Ungurii opera, şi-a distrus'o el singur. Cobâlcescu, înainte de a pleca la Paris să-şi ieie licenţa în ştiinţele naturale, a tipărit un manual de mineralogie, cu litere cirilice, Când s'a reîntors, se vede că manualul nu mai corespundea vederilor lui, fiindcă'l căuta pe la toate anticăriile şi ori unde găsea un exemplar îl cumpăra şi'l distrugea, (aceasta se petrecea prin anul 1879).

De câte ori mă gândesc la Cobâlcescu, îmi vin în minte scenele tragice din viaţa lui intimă. Ultimul lui divorţ a fost dintre cele mai tragice, fiindcă el a trebuit să suporte pe nedrept sancţiunile legei. A fost condamnat să plătească pensiune alimentară şi să-şi dea şi *numele* unui copil care nu era al lui.

Despre asemenea trădări, Ştefan Zweig spune într'un roman al lui: „Nu faptul că o femee se dă, îmi pare trădare, ci că mai totdeauna, în asemenea împrejurări, vrând să se justifice, ridică vălul ruşinei ce acoperă intimitatea soţului ei şi astfel acela care de obiceiu nu bănuia nimic, este oferit în neştire unei curiozităţi străine, unei batjocuri crude". Batjocura aceasta i-a amărât sufletul lui Cobâlcescu până la moarte.

Pe socoteala lui se povesteau pe vremuri multe anecdote. Se ştie că el era foarte distrat; odată, la gara din Iaşi, cere un bilet de clasa I.

— Unde mergeţi?

— La o mătuşă...

In fața femeilor frumoase i se schimba luminișul ochilor, nu mai era gânditor ca un filosof, nici distrat ca un algebrist.

Revenind la Enciclopedie, constat că astăzi nu mai există oameni care să poată fi enciclopedici cum era la noi de exemplu Ion Nădejde. Fiecare om are o sumă de cunoștinți și idei, dar nu fie care are energia să le pună ca dânsul în practică.

Noi, în Institutul Academic, îi spuneam lui A. D. Xenopol „*Enciclopedie vorbitoare*", fiindcă orice l'am fi întrebat el ne punea chestiunea la punct. Din cauza aceasta am păstrat despre el o impresie care mă fascinează încă și astăzi.

El avea facultatea de a înțelege și de a face și pe alții să înțeleagă. Ii plăcea să citeze deseori maxima lui Sainte-Beuve: „Ținând la lucruri imposibile, se obține cu vremea lucruri posibile, pe care nu le-am fi atins niciodată altfel".

O adevărată enciclopedie se spune că era *Rivarol*. Când i s'a propus lui Lauraguais un exemplar de enciclopedie, dânsul a răspuns: „Nu am trebuință de el, fiindcă Rivarol vine la mine".

Regele Carol, în audiența pe care am avut'o când era la Lugano, mi-a vorbit cu multă simpatie de Enciclopedia română. Pentru a încuraja pe editori, a cumpărat la apariția ei un număr de exemplare. Visul lui era un mare dicționar al limbei române. Cât n'ar fi dat să vadă terminat dicționarul limbei istorice și poporane a Romă-

nilor, început de Haşdeu, la care a lucrat şi Filipide şi pe care îl continuă şi astăzi Sextil Puşcariu. A murit regele Carol, a murit şi regele Ferdinand şi dicţionarul tot nu s'a terminat. De ce? pentrucă astăzi nu se mai poate face un dicţionar de talia aceluia început de Hajdeu de către un singur om.

Lectura unui dicţionar sau a unei enciclopedii este tot ce poate fi mai instructiv şi în acelaş timp şi distractiv. In copilăria mea nu exista nici o enciclopedie românească în care să cetim despre poporul român, despre avuţiile şi regiunile frumoase ale ţărei noastre.

Ce invenţie minunată este o enciclopedie bine făcută! ţi se pune la dispoziţie întreg universul pe ordine alfabetică; ea conţine ideile alese a celor mai însemnaţi oameni. Când ne plictisim de cei în viaţă, ne adresăm oamenilor mari dispăruţi, care n'au nici răutate, nici trufie, nici gânduri ascunse.

Cele mai bune enciclopedii sunt cele germane: *„Brockhaus”* şi *„Meyers Konversations Lexikon”*. Unele articole publicate în aceste volume sunt adevărate memorii cu bibliografia chestiunei, aşa că permite cărturarilor doritori de a se instrui să poată face cercetări asupra chestiunilor care-i interesează.

In limba franceză există „La grande Encyclopédie”, dar care nu poate inspira mare încre-

dere cetitorului român, fiind că găseşte la litera B, cuvântul *Bădescu*, un nume aproape necunoscut, numele unui fost revizor şcolar la Botoşani, despre care în „la grande Encyclopédie” se scrie câteva pagini mari. Articolul cu siguranță a fost scris chiar de el, faptul însă că s'a strecurat să fie imprimat dovedeşte lipsa de seriozitate cum a fost redactată întreaga lucrare.

Ziarele ne aduc ştiri îmbucurătoare că la Cluj a apărut acuma de curând o *nouă* Enciclopedie românească.—De ar fi numai conştiincios lucrată.

17.
Martirii cancerului dintre noi şi alți martiri de altădată.

Am primit o scrisoare din partea unui domn G... I... care se declară partizan al părerei mele, că dreptul la sinucidere nu'l au decât acei care au comis fapte infamante, sau acei care sufăr de boli incurabile. Eu fac parte din categoria a doua— spune el — de zece luni sufăr de cruda boală de care a murit şi regele nostru Ferdinand, Alexandru Marghiloman şi Georgel Mârzescu. M'am gândit să-mi curm viaţa trăgându-mi un glonte, dar îmi lipseşte curajul; am voit să mă strangulez, dar în momentul când am luat frânghia m'a cuprins un tremur, scăpând'o din mâini; am voit să mă arunc de pe fereastră dela rândul al treilea, dar m'am gândit că s'ar putea să rămân olog de mâni sau de picioare fără să mor; am crezut apoi că

cel mai uşor ar fi să mă arunc înaintea unui tren, dar s'ar putea să mă mutilez şi să trăesc; m'am oprit în fine la ideea de a înghiţi câteva pastile de sublimat, dar aflu că sublimatul ar putea să-mi distrugă rinichii fără ca să mă omoare.

V'aş rămânea foarte recunoscător dacă mi-aţi indica o drogă care să mă omoare imediat fără să sufăr...

Scrisoarea d-lui G... I... îmi mai reaminteşte cazul unui prieten A... G..., care a fost operat de un cancer al stomacului de marele chirurg Victor Pauchet. Când s'a întors dela Paris în urma operaţiei era vesel, radios şi bine dispus, nu mai era descurajat ca înaintea plecărei. Sexul frumos îl interesa ca şi în tinereţe. Mi-a recitat din Don Juan în franţuzeşte: „Am văzut furtunile în ocean şi în femee, dar plâng pe amanţi mai mult decât pe mateloţi". A scos din portofoliu o foae de hârtie pe care era planul stomacului desemnat de Pauchet, explicându-mi părţile care au fost extirpate şi partea mică care mai rămăsese. Mânca fleici, icre negre şi bea vin roşu. Dar cancerul nu iartă, după câteva luni a trebuit să plece din nou la Paris unde a şi murit.

Cu mult entuziasm îmi recomanda cartea lui Pauchet, întitulată „Restez Jeunes". Este în adevăr una din cărţile cele mai optimiste care predispune pentru sănătate şi veselie. Scrisă într'un stil foarte uşor şi pe înţelesul tuturor, arată că

omul înbătrânește înainte de vreme fiindcă-și otrăvește sângele cu un regim alimentar artificial: carne prea multă, alcool și tutun. Pe lângă care se mai adaogă *defectele morale*: grijile, nelinîștea sufletească, mânia, ura, gelozia, invidia și frica, toate aceste sentimente care, după expresia populară, fac omului „sânge rău".

Lumea a început a se convinge de necesitatea unui regim alimentar rațional, dar n'a ajuns încă să-și dea samă de importanța *regimului moral*: o viață ordonată care să evite agitațiile morale și fizice. Fugiți, fugiți — spune Pauchet — ca de ciumă de societatea persoanelor agitate, atinse de nevroze care poartă în ele contagiunea emotivă.

Apropo de Cancer: am auzit mai zilele trecute la un Cinema următorul dialog între un domn cu o doamnă:

— Știi că doamna R... a murit.

— De ce boală?

— De cancer pulmonar. Cancerul a apărut mai întâi la sân și în urma unei operațiuni s'a transmis la plămâni.

— Și M... a murit tot de cancer, la ochi, cancer care în urmă s'a transmis la creer și a produs moartea în durerile cele mai atroce.

S'au citat apoi mai multe nume de domni și doamne care au murit unul de cancer al stomacului, altul de cancer al ficatului, altul de cancer al pancreasului. Acest dialog zugrăvește frequența cancerului la noi în Iași.

Meditam şi făceam comparaţie între *martirii cancerului, martirii ştiinţei* şi *martirii creştinismului.*

Găsesc că suferinţa atât fizică cât şi morală cea mai îngrozitoare este a martirilor cancerului.

Oricât de teribile ar fi fost suferinţele pe care le îndurau martirii creştinismului, totuşi aceste suferinţi erau îndulcite de speranţa unor recompense imediate şi eterne; tot aşa suferinţele martirilor ştiinţei, care-şi sacrificau viaţa pentru adevăr, de şi nu aveau speranţa unor recompense imediate şi eterne, aveau totuşi ca scop satisfacerea conştiinţelor că servesc cauza umanităţei; marele înţelept Socrate, a fost condamnat la moarte şi ucis cu zeamă de cucută, fiindcă susţinea că superstiţiile mitologice sunt tradiţii ridicule; că omul trebue să se cunoască pe sine însuşi şi să nu aibă altă regulă de conduită decât conştiinţa, iar ca regulă de credinţă raţiunea.

Numai bieţii martiri ai cancerului mor, unii dintre ei, în suferinţele cele mai atroce fără să ştie pentru ce!

Sunt naturi care nu pot suporta durerea şi se sinucid, sunt altele care se resignează; astfel este cazul d-rului Trousseau care suferea de un cancer al stomacului de care a murit. Cu trei zile înainte de a muri, şi-a făcut testamentul şi s'a dus la administraţia pompelor funebre, comandând cele necesare pentru înmormântare, apoi s'a dus la cimitir de şi-a ales terenul pentru mormânt. După

ce a luat aceste măsuri, a venit acasă, s'a culcat şi a aşteptat cu sânge rece moartea.

Profit de această ocazie să răspund cetitorului care, referindu-se la una din cronicele în care spuneam că Theodor Parker striga pe patul de moarte: *„Oh! cum n'am cunoscut arta de a trăi, sau pe unul care să mă fi învăţat cum să trăesc"*. Mă întreabă, respectivul: „şi dacă l'ar fi învățat cineva artă de a trăi, ar fi trăit mai mult?"

Nu ar fi trăit mai mult decât viața lui, dar şi-ar fi *trăit viața*, (viața normală 100 ani). Tot secretul prelungirei vieţei constatând mai ales în aceia de a nu o scurta.

18.

Din intimitatea lui Aurel Băeşu.

Scrisoarea lui Aurel Băeşu pe care am primit-o din sanatoriul „*Cuasso al Monte*" din Italia merită a fi cetită de toată lumea, fiindcă în ea se oglindeşte sufletul unui om de elită.

Stimate D-le Doctor,

O mare rugăminte. De când sunt bolnav am trecut când în scepticism, când în pesimism, iarăşi la scepticism şi apoi la desnădejde. Sunt f. f. plictisit. Se poate să fie bine, se poate să fie şi rău. In caz de se întâmplă să mor, vă rog ca banii mei cei 14.000 lei (paisprezece mii lei) să-i treceți şcoalei de Belle-arte Iaşi (*sublinierile sunt făcute de Băeşu*) *pentru a servi ca ajutor unor elevi săraci cu al căror talent*

ne vom putea făli. Comisia să fie formată din D-nul Gh. Popovici, O. Băncilă şi D-stră d. dr. Leon sau cum veţi crede.

Să se ajute acele elemente care vor arăta inteligenţă artistică, talent şi multă dragoste de artă.

Asta este.

Vă salut cu respect, mulţumindu-vă pentru atenţia faţă de mine.

A. Băeşu.

Făcându-se mai bine în urma acestei scrisori s'a întors din Italia şi s'a stabilit la Piatra-N. pentru aer. In timpul şederei lui acolo a venit de trei ori la Iaşi să mă vadă.

Ultima întrevedere cu el a fost în biroul meu de lucru din strada Toma Cosma. La un moment dat mă întreabă :

— D-le doctor, ce zici mata (expresia lui), sufletul este nemuritor sau nu?

Intrebarea aceasta neaşteptată şi sub impresia boalei lui, nu mi-a făcut tocmai bine, totuşi i-am răspuns zâmbind, sau o fi nemuritor, sau nu, trebue să ne fie indiferent. Dacă este nemuritor, de ce să ne temem? dacă nu este, n'avem nici atâta de ce ne teme".

Cu ochii pierduţi într'o reverie, părea absent şi departe dar cu toate acestea auzia ce-i spun.

— Eu prefer, cum spune Milton, — să fiu stăpân în iad, decât servitor în paradis ! Tu însă, ca pictor, faci parte din tagma nemuritorilor. Artistul şi savantul se imortalizează prin geniul operilor lui

pentru care își sacrifică adeseori viața. Sufletul pictorilor se retrage în pânzele lor, iar cei care înțeleg arta știu să steie de vorbă cu ei.

Zâmbind, mă întrebă: Și care este măsura că cutare pânză este sau nu nemuritoare?

— Critica, timpul, omenirea. Istoria cu comparațiile ei retrospective, ce are de făcut decât să le cântărească și să le valorifice.

Ca să întrerup această conversație, îl întreb:

— Cum îți place peisajul, de pe peretele care este în fața noastră?

— Se vede că este o copie fidelă de pe natură, dar e lipsit de poezie, meșterul nu trebue numai să copieze natura, ci să o și interpreteze.

— Dintre tinerii din Iași, totdeauna mi-au plăcut mai mult peisajele tale și ale lui Balțatu, tocmai fiindcă sunt pline de poezie. Poezia întotdeauna a fost comparată cu pictura. Simonide a spus că poezia este o pictură vorbitoare, și pictura o poezie mută. Ai dreptate, Băeșule dragă, în artă nu trebue numai să copiezi, ci să și creezi. Victor Cousin a spus: „idealul fără realitate e lipsit de viață, dar și realitatea fără ideal e lipsită de frumusețä. Ambele au nevoe de a se reuni, de a-și întinde mâna și de a face alianță. Frumusețea este un ideal absolut și nu o simplă copie a naturei imperfecte.

Privindu-mă în ochi, după o scurtă ezitare, îmi spune:

— Toate ar fi bune, domnule doctor, dar febra mă descurajează.

— Boala ta nu este o boală incurabilă; cu aerul curat dela Piatra şi cu regimul care ţi l-a indicat în sanatoriul din Italia, o duci până la adânci bătrâneţe. Continuă, dragă, să lucrezi, că nimic nu-i mai urît, cum spune Seneca, decât un moşneag, care n'are altă cu ce să dovedească că a trăit, decât mulţimea anilor.

Chestiunea este numai să urmezi regimul cu stricteţă. Poţi să ştii cât de multe regule şi precepte privitoare la sănătate şi viaţă, nu fac două parale, dacă nu le practici. Ştii prea bine că şi în pictură poţi să cunoşti cât de multe regule de perspectivă, desemn şi colorit; dacă nu le practici nu eşti pictor.

Băeşu era un copil adorabil care se preta la glumă. Imi spune că este foarte nervos din cauză c'a luat undeva o cafea, contra obiceiului.

— Proştii sunt mai plictisitori după ce au băut cafea — spunea Balzac — aceasta nu fiindcă devin mai proşti, ci fiindcă manifestează prostia lor cu mai multă exuberanţă; tu ca băiet deştept manifestează-ţi inteligenţa cu mai multă exuberanţă.

— Plec, d-le doctor; vino şi mata la Piatra, are să se bucure mult şi d. Socrate (Socrat este prof. dr. Lalu).

*

In ziua de 27 August 1928 cetesc în ziare (eram la Techirghiol) că Aurel Băeşu a încetat din viaţă. Această veste m'a turburat şi imediat m'a cuprins

o agitaţie şi un regret aşa de puternic ca şi cum aş fi comis o faptă rea.

Băeşu pe lângă că era un talent, era şi un muncitor amorezat de arta lui şi plin de *entuziasm*.

După Pasteur, entuziasmul este un Dumnezeu interior. Cu ocaziunea unei cuvântări adresate studenţilor, le spunea : „aveţi nu numai cultul patriei, dar şi cultul acestui Dumnezeu interior—*entuziasmul*—care va fi călăuza noastră”.

Băeşu a murit tânăr de tot, avea numai 32 de ani, lăsând pânze care arată un sentiment sincer pentru natură şi o iubire fierbinte pentru artă.

19.

„Rabinul din Sărărie” şi căsătoriile, pe vremuri.

Din casa Rabinului din Sărărie — astfel i se mai spunea pe atunci lui Ion Nădejde — radia în tineret nu numai dragostea pentru studiu, dragostea pentru ştiinţă şi literatură, radia şi moralitate, dragoste de familie.

Parcă văd pe cucoana Pica cetind la birou o carte de ştiinţă, ţinând cu o mână un copilaş, la sân pe care-l alăpta, iar cu cealaltă legănând o trăsurică în care se afla alt copil mai mare.

Icoana aceasta de mamă sfântă, de soţie model, de femeie cultă a rămas gravată în sufletul nostru al tuturora care am trecut prin colţul din Sărărie. Parcă aud încă fredonându-se :

Mergând pe-acelaş drum cu tine,
Ca tine 'n temniţi vom muri
Poporul apărând ca tine,
A noastră viaţă vom jertfi!

Un sol vom fi şi noi ca tine,
Ce idei noui va odrăsli,
Inainte mergători ca tine
Ferice timpuri vom vesti.

Pentru fiecare din noi Cucoana Pica era imagina femeii ideale, cinstite, învăţate şi iubitoare de familie. Pe de altă parte cu toţii aveau un dezgust de femeia care pentru bani sau lux îşi vinde dragostea. Idealul nostru era ca familia să se clădească pe simpatie reciprocă, egalitate economică, politică şi socială. Căsătoria de tânăr.

Fiecare din noi ştia pe de rost pasajul din Zubcu Codreanu:

„Fiinţa umană, deslipită dela sânul familiei şi aruncată unei neguţătorese de corpuri omeneşti, condamnată să satisfacă poftele grosolane ale primului venit, al bătrânului conrupt; femeia batjocorită de toţi acei care au mizerabilul obiceiu de a insulta şi batjocori suferinţa; femeia la care nu se respectă nici unul dintre instinctele omului, nici instinctul amorului, nici instinctul demnităţii omeneşti, nici instinctul maternităţii; fiinţa umană pusă afară din lege şi prefăcută în obiect, în marfă, etc.'"...

M'lle s'a căsătorit şi el tânăr de tot. Căsătoria a avut loc într'o Duminică, îmi reamintesc că în ziua aceia la universitate se ţinea o conferinţă a societăţei Junimea. După conferinţă s'a împărţit publicului imprimate prin care Mille explica pentru ce a trebuit să facă şi căsătoria religioasă. Şi eu eram obsedat de ideia căsătoriei — vroiam cu orce preţ — să mă însor înainte de a pleca în străinătate la studii. Eram preocupat să găsesc o fetiţă care să mă înţeleagă şi să mă iubească. Vroiam cu orice chip să devin soţ şi tată, să fiu iubit de o fată *frumoasă* care să-mi facă un băcţel drăguţ, simţiam că el m'ar iubi cum a iubit A. Dumas fiul pe tatăl său.

Era în anul 1881 când am făcut cunoştinţă domnişoarelor H... şi O... fiicele generalului S... din strada Carol.

Stăteam împreună cu ele şi cu prietenul meu V... până târziu în grădina Copou, fericiţi de aerul pe care-l respiram exalat de salcâmii înfloriţi. Mă simţiam plin de viaţă, mai expansiv şi mai vesel decât de obiceiu. Impresiuni şi imagini vagi şi infinite năşteau în mine în prezenţa acestor fete. Luna juca un mare rol în scenele fantastice ale domnişoarei H... care-şi despletise părul ei luxuriant şi lung ce trecea peste genunchi, punându-şi pe cap un fes turcesc.

Cu nerăbdare aşteptam în fiecare zi ordonanţa d-lui general cu scrisoarea şi poezia din partea domnişoarei H...; locuiam în Păcurari No. 32 (actuala casă a d-lui Cernătescu). Inima mea in-

clina spre amor — amorul este o plantă de primăvară — ceeace inclină spre amor — spune Havelock — pare frumos; ceiace pare frumos înclină spre amor.

Această uniune intimă a artei şi a amorului este singura explicaţiune a artei. Fără de acest echo sexual, arta nu s'ar fi născut niciodată şi nu s'ar fi perpetuat niciodată.

Arta este complice cu amorul, când amorul este înlăturat nu este artă; când arta este îndepărtată, amorul nu este decât o trebuinţă fiziologică.

Amorul ţine cât ţine şi viaţa — spune Lubbock— dar se modifică după vârstă şi după circumstanţe. In copilărie, el are ca obiect pe tată şi pe mamă; în vârsta virilă, pe soţ, la bătrâneţe pe copii şi în tot timpul pe fraţi şi surori, pe părinţi şi amici.

*

Incetul cu încetul simfonia dragostei s'a mutat din strada Carol în strada Muzelor, la aceea care peste câteva luni mi-a devenit soţie. Aveam 19 ani, căsătoria s'a făcut cu consimţimântul consiliului de familie.

Timpul s'a scurs repede, copii au venit! dar nu cum visam eu, unul singur, ci mai mulţi. Iată-mă astăzi din tată sever devenit bunic plin de indulgenţă, fiindcă experienţa câştigată cu vârsta, a atenuat în mine sentimentul responsabilităţei în ceiace priveşte educaţia copiilor.

Am spus şi cu altă ocazie că scopul vieţii este *fericirea*, de aceia orice chestiune am ajuns s'o pri-

vesc prin prisma fericirei şi mă întreb împreună cu Vauvenargues, acei care vor veni după noi, vor şti poate mai mult decât noi şi se vor crede mai de spirit, dar vor fi ei oare mai fericiţi sau mai înţelepţi? Chiar noi care ştim multe, suntem noi mai înţelepţi decât părinţii noştri cari ştiau atât de puţin?

20.

Din intimitatea mea cu fostul librar Baraş.

Cărţile sunt pentru umanitate — spune Lubbock — ceeace memoria este pentru individ. Ele conţin istoria rasei, descoperirile sale, înţelepciunea şi experienţele acumulate a secolelor. Ele sunt oglinda minunilor şi a frumuseţilor naturei, ele ne susţin în nenorocirile noastre, ne mângâe în întristările şi în necazurile noastre, fac din orele noastre de plictiseală ore de desfătare, umplu spiritul nostru cu idei, cugetări înţelepte şi binefăcătoare; ne fac să ieşim din noi înşine şi din mizeriile noastre.

Tot Lubbock, în scrierile lui asupra fericirei, consideră cărţile şi lectura mijloace din acele care contribuesc la fericirea omului ca şi plăcerile călătoriei, plăcerile căminului, binefacerile amiciţiei sau iubirea naturei.

In ceace priveşte recunoaşterea reală a omului, Englezul are o vorbă foarte înţeleaptă: *„spune-mi ce ceteşti să-ţi spun cine eşti"*.

Cărţile, lectura, cetitorul şi librarul sunt noţiuni inseparabile.

De valoarea intelectualilor unui oraş ne facem o idee după numărul librăriilor care se află în el şi după calitatea lor.

Iaşul a avut un singur librar cu care se putea în adevăr făli, acesta a fost Baraș. L'am cunoscut de acum 39 de ani, când era în libıăr'a lui Kupferman din str. Ștefan cel mare — un copil—venea acată de-mi aducea corecturile cărţilor editate de Kupferman. De pe atunci încă îi plăcea să cetească mult. Patronul nu vedea aceasta cu ochi buni, îi arunca cartea sub pretext că cetitul strică capul şi'l împedecă să se gândească limpede la afaceri. Tot în timpul acela împreună cu un alt coleg al lui de prăvălie Isidor Israiliţeanu, studiau cataloagele librării franceze, venind apoi acasă pe la clienţi, ne aducea cărțile alese și comandate de ei în vederea specialităţei noastre.

A învățat singur ca autodidact nemţeşte, franţuzeşte şi englezeşte, aşa că putea ceti autorii în original şi cetea foarte mult, îi plăcea mai cu samă literatura.

Baraş era om corect, prea modest, liniştit şi foarte discret. Nu-şi deschidea inima oricui. Mie, care veneam zilnic în librărie și stăteam mult de vorbă cu el, îmi spunea multe anecdote și pasaje interesante din cărţile care le cetise.

A cetit mult din A. France. Raporturile lui neîntrerupte mai bine de 39 de ani cu intelectualii : studenţi, medici, avocați, profesori și magistrați; pe de altă parte lectura multă care o făcuse, dar

mai cu samă munca extraordinară care a depus'o în această direcție au făcut din el un specialist rafinat în branșa librăriei. El lucra singur cât încurcă astăzi 10 sau 15 salariați într'o așa zisă librărie pe acțiuni.

La drept vorbind în Iași nu mai avem astăzi nici o librărie, ci numai prăvălii de penițe și cărți de școli primare.

Nu există nici un cunoscător în branșa librăriei.

Baraș a asistat la multe pertractări caraghioase între patronul lui ca editor și între diferite personalități din Iași ca autori. Propuneri fantastice și inzistenți, de exemplu, pe lângă un filolog să-i facă o carte de pedagogie, sau pe lângă un profesor de istorie să-i scrie despre „cotirea butoaelor în litruri" ! ! Toate aceste peripeții povestite de el erau un adevărat document al timpului cu privire la istoria librăriei și a editurei la noi. De nerepetate ori l'am îndemnat să-și scrie amintirile, mereu tăcea, până într'o zi mi-a spus că nu îndrăznește, fiindcă nu are talent literar.

Amintirile și autobiografiile — îi spun eu — nu sunt opere de artă. Nu ți se cere ca autor decât să fii sincer și să respecți adevărul.

— V'aș spune ceva d-le profesor, dar mă tem să nu vă supărați.

— Ce anume?

— Idea care mi-o spuneți, că amintirile nu sunt operă de artă, am cetit'o undeva — dar să nu vă supărați, chiar în A. France.

— Se prea poate, nu te contrariez.

— Mai zilele trecute discutau aice, câţiva domni între care şi d. O. B. care susţinea cu totul contrarul, aşa că părerile în această privinţă sunt împărţite.

Cunoaşteţi fabula celor două oglinzi, de A. France? îmi daţi voe să v'o povestesc?

— Fabulă pe care mai târziu am găsit'o în scrierile lui.

Intr'o zi, o oglindă cu suprafaţa perfect plană întâlni într'o grădină, o oglindă convexă.

— Te găsesc foarte inpertinentă pentru ca să faci toate figurile cu pântecele mare, cu picioarele şi capetele subţiri, şi să schimbi toate liniile drepte în linii curbe.

— D-ta eşti care diformezi natura, răspunde oglinda convexă. Iţi închipui că totul este plan în afară de d-ta, ca în d-ta. Nu eşti decât o oglindă înşelătoare.

— Eu nu înşel pe nimeni, răspunde cealaltă. D-ta cumătră convexă, faci caricatura oamenilor şi a lucrurilor.

— In momentul când se cercetau mai tare trece un fizician — geometru — se zice că era marele Alambert.

— Amicele mele, aveţi dreptate şi nu, amândouă. Voi reflectaţi amândouă obiectele după legile de optică. Figurile pe cari le primiţi sunt şi una şi alta de o exactitudine geometrică. Ele sunt perfecte amândouă. O oglindă concavă ar pro-

duce o a treia foarte diferită şi tot atât de perfectă.

După cum am mai spus şi cu altă ocazie, totul depinde de prizma prin care privim lucrurile. Democrit râdea şi Heraclit plângea de viciile oamenilor, căci toate acţiunele noastre par comice unora şi tragice altora.

Stând odată de vorbă cu Baraş l'am întrebat ce este Thora? în urma explicaţiilor ce mi-a dat a mai adaogat: Heine a spus că este „patria portativă" a Evreilor.

Baraş a învăţat arta de a atinge scopul cu mijloacele cele mai modeste, mărginindu-se la strictul necesar.

Iaşul intelectual a pierdut mult cu moartea lui Baraş. Eu personal l'am plâns sincer, nu numai ca librar, ci şi ca om.

21.

Din misterele vieţei fiziologice.

Louis Cornaro, care a trăit peste una sută ani, a scris o carte asupra modului cum să poată ajunge şi alţii la această vrâstă. El spune că s'a născut cu o constituţie slabă, făcând în acelaş timp exces de mâncare, băutură şi fumat — ducând şi o viaţă neregulată—din cauza aceasta şi-a pierdut cu totul sănătatea.

La vrâsta de 30 de ani medicii lui nu-i mai dădeau decât doi ani de viaţă. Văzându-se ame-

ninţat cu moartea, a luat hotărârea să renunţe la viaţa care o ducea.

Incepând o nouă viaţă regulată, a urmat un regim *sobru*.

La vrâsta de 83 de ani, se simţi atât de bine că scrie: „viaţa sobră pe care o duc mi-a păstrat inteligenţa şi veselia încât am putut compune o piesă de teatru, care fără a ofensa bunurile moravuri este foarte reuşită".

Când a ajuns 95 de ani, scriea că este sănătos, vesel şi bine dispus ca şi cum ar avea 25 de ani. „Ceia ce-mi produce cea mai mare plăcere — spune el — este să vezi cum vrâsta şi experienţa pot să facă pe un om mai învăţat decât ar putea să'l facă toate cărţile".

Şi eu am căpătat convingerea că pe măsură ce corpul îmbătrâneşte spiritul se perfecţionează.

Cornaro a atins vrâsta de una sută ani datorită unui regim — cum spune el — *sobru* (cumpătat).

Corpul omului se intoxichează din cauza unei alimentaţiuni neraţionale, a alcoolului, a fumatului şi a vieţei dezordonate care'l neurastenizează. Dupăce că mâncăm prea mult, nici nu ne mişcăm deajuns, ca să întroducem în corp o cantitate suficientă de aer care se aereze sângele şi să'l regenereze.

Spuneam odată unui prieten care ducea o viaţă sedentară, să se mişte în aer cel puţin două ore pe zi, la care el mi-a răspuns:

— Nu am timp.

— Cine nu găseşte timp să se mişte — i-am spus — găsește timp să se înbolnăvească.

Mai zilele trecute am văzut pe un domn, era în urma unui acces de intoxicație cu tutun. Bietul om era destul de rău.

— De ce nu te lași de fumat? cred că acuma te-ai convins că tutunul îți face rău?

— Am încercat în mai multe rânduri, dar n'am reușit.

— Dacă ții în adevăr la viață, trebue să te lași, eu am fumat 40 de ani, și mai bine de un an de când m'am lăsat par'că am reîntinerit. Am somnul liniştit, poftă de mâncare, mintea limpede pot ceti și scrie oricât de mult fără să mă obosesc. Incearcă și d-ta încă odată, hai! dă-ţi cuvântul de onoare în prezența acestor tineri că de astăzi înainte n'ai să mai fumezi.

După ce ș'a dat cuvântul de onoare, promiţând că nu v'a mai fuma, i-am spus:

— Bagă de samă, cuvântul de onoare la vrâsta noastră, e lucru foarte serios și mai ales că l'ai dat în fața acestor tineri!.

Toată tendinta higienei moderne este întoarcerea spre primitivitate. Oamenii primitivi au fumat? s'au întoxicat cu alcool?...

De sigur că aceste sunt viciuri pe care omul şi le-a însușit târziu de tot.

O paranteză, în caz că aş muri subit în una din zile, rog pe cetitorii mei să nu exclame: „cu tot regimul lui de care a făcut atâta caz a murit

la 70 de ani ! !". Trebue să aibă în vedere că 70 de ani ai mei echivalează cu o sută de ani, fiindcă eu m'am născut debil, aşa că vrâsta care am ajuns-o n'o datoresc decât *regimului*. Dacă n'aş fi dus acest regim sobru trebuia să fi murit demult — când aveam 50 de ani !

Dar ce este regimul alimentar raţional decât reîntoarcerea la posturile din trecut şi la adagiul :

„Nu ai poftă de mâncare nu mânca, cel mai bun aperitiv este postul".

Am cunoscut la mânăstirea Agafton de lângă Botoşani o călugăriţă care avea 114 ani, sănătoasă, zveltă şi voioasă.

— Am întrebat'o cu ce te ţii aşa de bine măicuţă, ce mănânci ?

— Apoi ce să mănânc ! borşişor.

— Cred că nu mănânci într'una numai borş ?

— Incep prin Martie cu borş de urzici, apoi cu borş de stevie, de lobodă, de ştir...

— Dar iarna ?

— Iarna mănânc borş de sfeclă, cartofi, fasole şi linte. Borşul te face uşor ca pana.

De minunele borşului auzisem încă din copilărie, se spunea că în una din zile s'a prezentat d-rului Isak — d-rul Isak era medicul cel mai bun din Botoşani — un ţăran bolnav de tuberculoză. Doctorul văzând că nu mai este nici o speranţă de vindecare, i-a spus ca să scape de el : „întoarce-te acasă, stai culcat afară toată ziua şi mănâncă borş".

După un an de zile se prezintă la Isak un român cu doi curcani.

— Ce este, bade?

— Sărut mânele, am venit să vă mulţumesc, eu sunt omul care am fost acuma un an, când tuşam şi scuipam sânge... am mâncat numai borş aşa cum mi-aţi spus şi mulţumesc lui Dumnezeu m'am făcut sănătos.

Astăzi s'a constatat şi ştiinţific că borşul este un aliment higienic, conţine multe *vitamine.*

Toate tratamentele moderne: băi de aer, băi de soare (helioterapie); plimbările cu picioarele goale, (cura lui Kneipp), nu sunt decât o revenire la viaţa primitivă.

Cine ţine să ajungă vrâsta normală de una sută ani, trebue să ducă o viaţă *cumpătată* să-şi schimbe deprinderile, să piardă pe cele rele căutând să câştige altele bune.

Dacă cu bătrâneţa pierdem forţa sentimentelor noastre, ardoarea pasiunelor tinereţei şi a vrâstei adulte, totuşi ne putem consola cu dorul de a inspira respectul în loc de amor şi de spiritul calm desbrăcat de toate pasiunile care s'au strâns în noi.

22.

Amintiri din preajma Paştelui.

Sărbătorile Paştelui încă din prima copilărie sunt legate în sufletul meu cu începutul primăverei, cu apariţia viorelelor, a zambilelor, a zarnacadelelor,

flori pe care credincioşii le aduceau şi le presurau în Vinerea paştelui pe „*Sfântul aer*".

Cu nerăbdare aşteptam seara să asist la prohod, pe care şi astăzi îl fredonez cu mare plăcere. Tot în săptămâna mare mă spăvăduiam şi mă împărtăşeam regulat, până ce odată — trebue să fi avut vr'o nouă ani — am văzut cum cu linguriţa care împărtăşise pe un cerşetor mi-a vârât'o preotul mie în gură. Mi s'a făcut greaţă, am scuipat şi m'am întors acasă supărat. Aceasta îmi reaminteşte astăzi povestea ţiganului căruia la împărtăşanie i s'a introdus în gură şi un gândac mic ce căzuse în potirul cu vin. Ţiganul când a simţit gândacul mişcându-se în gură, ce să facă? să'l scuipe? nu putea că e păcat! să'l înghită? îi era frică. Il tot mişca cu limba când în sus când în jos, până la un moment, exasperat că'l zgâriea la limbă, exclamă:

De eşti sfânt, sfânt să fii,
De limbă să nu mă ţii
Că te strâng în dinţi
Bată-te-cei sfinţi!

Cu spăvădania s'a întâmplat altfel. Preotul nostru de casă, care mă spăvăduia în fiecare an, era părintele Gheorghe dela Trei sfetitele (Botoşani). Aveam şaisprezece ani când mă jucasem cu o fată — eram numai noi singuri în grădină. Grădina era întinsă, cu nuci mari şi era şi un stog de fân. Fata se suie în pom să scuture pere, iar eu stă-

team jos să le culeg. Ce am vorbit? și ce am văzut? uitându-mă în sus la ea, nu-mi aduc aminte, știu atâta că fără voia mea am sărit repede gardul...

Ca un bun creștin ce eram, învățat de mic să nu mint, nu se putea să tăinuesc adevărul părintelui când m'am spăvăduit. Mult m'am rușinat după ce am aflat mai târziu că familia era pusă la curent de părintele Gheorghe că eu săriseam gardul. Aceasta a fost ultima mea spovădanie.

...A trecut mult de atunci, eram deja căsătorit, nu mă mai duceam la biserică, în schimb însă în amintirea paștelui din timpul copilăriei, ceteam în fiecare an de paști „Viața lui Isus". Am cetit întâi acea scrisă de Renan, apoi acea scrisă de David Strauss, autorul scrierei „Der alte und de neue Glaube" (vechea și noua credință); Giovanni Papini, Histoire du Christ; Hegel, Vie de Jésus, iar în timpul din urmă: La folie de Jésus de dr. Binet-Sanglé.

Cartea lui Renan este o adevărată poezie. Renan, spune: Isus a întemeat religia în omenire după cum Socrate a întemeat filosofia și Aristotel știința. A fost filosofie și înaintea lui Socrate și știință înaintea lui Aristotel. Dela Socrate și dela Aristotel, filosofia și știința au făcut progrese uriașe; dar totul s'a clădit pe temelia pe care au pus'o ei.

De câte ori ceteam acești autori care s'au ocupat cu viața lui Isus, mă gândeam la cele spuse de Gustav Le Bon, că halucinații și fanaticii cu in-

teligenţă mică dar cu caracter energic şi pasiuni puternice, sunt singurii care fundează religiuni şi crează istorie, dar nu savanţii şi inventatorii geniali. Vorbele unui halucinat ca Mahomet, etc. sau un călugăr obscur ca Luther au pus Europa în foc şi sânge.

Numeroasele istorii despre minunile lui Isus din Biblie şi mai cu samă din evanghelii nu se bazează după cum cred unii pe fraudă ci, pe eroare.

Tot Testamentul vechi, spune Straus, este o legendă orientală împodobită de toate înfrumuseţările datorite unei fantezii poetice.

Eu unul fără a crede găsesc plăcere chiar astăzi când o cetesc.

Mă aflam în Zurich la hotel „*Baur au Lac*" într'un cerc de intelectuali, se discuta asupra religiei, unul spunea cum multiplicitatea cultelor a divizat rasa omenească în peste şaptezeci de naţiuni, aşa că popoarele din cauza aceasta în loc de a se iubi între ele frăţeşte se urăsc; am văzut din cauza deosebirilor de credinţi religioase: uri fratricide între copiii primului soţ şi soţului al doilea, taţi şi mame judecaţi şi condamnaţi de către fii şi fiicele lor, ciocniri mortale între tatăl vitreg şi fiul său, între soţia a doua şi fiica bărbatului, etc.

Un altul explica că mai bine ar fi ca toată lumea să devie *monistă*, când deodată se ridică un pastor catolic, foarte calm, spunând că primul efect al studiilor ştiinţifice asupra unei inteligenţi pasio-

nate, este de a exalta trufia şi de a face să se clatine credinţa, ştiinţa puţină te îndepărtează de Dumnezeu; ştiinţa multă te apropie de el; ar fi un dezastru moral dacă li s'ar lua maselor inculte credinţa. „Nu zdrobi nimănui, — spunea pastorul— opiniile care'l fac fericit, dacă nu poţi să-i dai altele mai bune". Egiptenii şi ei spuneau — continuă — pastorul — că adevărul trebue măsurat după inteligenţi şi trebue învăluit celor slabi pe care i-ar înebuni.

Cineva mă întreba care din două concepţii despre lume este mai preferabilă, concepţia ştiinţifică modernă monistă sau concepţia tradiţională dualistă?

Această chestiune — i-am răspuns — se asamănă cu întrebarea care s'ar pune cuiva, care haină este mai bună? După cum întrebarea aceasta nu poate fi resolvită, fără a se ţine samă de climat, anotimp, sănătate, viaţă şi vrâstă, tot astfel şi alegerea concepţiei despre lume este exclusă dacă nu se ţine seamă de gradul de cultură şi de ocupaţiunea individului. Concepţia monistă este excelentă pentru intelectuali, care au putinţă de a se instrui continuu şi de a se ţine în curent cu ultimele resultate ale ştiinţei, această concepţie însă ar fi funestă pentru masele inculte, care de dimineaţă până în seară este ocupată cu câştigul hranei de toate zilele, ei nu ar putea fi satisfăcuţi decât de concepţia dualistă, care le dă mângâerea într'o lume viitoare.

23.

„Aventura" trăită de Paşte.

A doua zi de Paşti (21 Aprilie 1930), eram pe vaporul „Principele Mircea", făceam cursa Galaţi-Brăila. Cerul era senin, soarele strălucea în toată splendoarea lui, admiram sălciile deabia înverzite şi ascultam ciripitul păsărelelor.

Doi domni stăteau la o masă, păreau după tualetă a fi oameni distinşi. Caracterul şi mai ales educaţia se recunoaşte uşor când omul mănâncă, fiindcă în momentul acela se uită pe sine şi devine natural. Unul dintre ei a înghiţit bucăţile din gulaş fără a le amesteca, s'a servit apoi ca să mănânce sosul cu cuţitul, cum s'ar servi de o furculiţă, dupăce a luat cafeaua s'a ridicat dela masă, s'a retras într'un colţ, a pus un singur deget pe narea dreaptă şi a suflat cu putere narea stângă, apoi a apăsat cu degetul pe narea stângă şi a suflat cu puterea narea dreaptă.

Suflul a făcut un zgomot special, atrăgând atenţiunea celor mai îndepărtate persoane, a scos apoi din buzunarul hainei o batistă cu care şi-a şters nasul.

Acest sistem l'am văzut practicat şi la Iaşi de doi profesori secundari; din cauza aceasta pe unul dintre ei elevii liceului „*Naţional*" îl poreclise „*Decanul halei*", titlu bine meritat.

După ce a aprins o ţigară, domnul se apropie de mine, privindu-mă fix şi foarte mirat. Imi făcea

impresia că vroia să-mi ceară socoteală pentru ce l'am urmărit cu privirea în timpul mesei.

— D-stră sunteţi d-rul Leon?

— Da!

— Dela Iaşi?

— Dela Iaşi.

— Imi pare bine să vă cunosc, fiindcă am asistat la o conferinţă care aţi ţinut'o la Chişinău: „Credinţa în supranatural”...

Chiar în momentul când spunea aceste cuvinte, zăresc la o masă pe un cunoscut dela Bucureşti, profit de această ocazie să mă eschivez de domnul căruia nu i-am dat timp să-şi spue nici numele, nici ceeace ar fi vroit să-mi vorbească.

M'am ridicat repede şi am plecat.

Când stăteam de vorbă cu domnul din Bucureşti, vine lângă mine un tânăr, rugându-mă să-i permit a-mi comunica ceva confidenţial. M'am retras cu el jos, într'un coridor izolat, băeatul era simpatic, aceasta m'a şi făcut a-l încuraja să se apropie de mine.

— Ce este, dragul meu?

— Eu sunt fiul d-nei Maria Ionescu, născută Cristea. O cunoaşteţi?

Prin crierul meu defilau în acel moment diferite persoane cu numele Maria Ionescu, fără a-mi putea aminti de vre-una în mod precis; foarte amical şi cu regret îi spun că pentru moment nu-mi aduc aminte de o doamnă Maria Ionescu, totuşi sunt curios să aflu despre ce este vorba.

Dânsul, scrutându-mă cu privirea, pentru a verifica ce gândesc, ezită un moment a spune ceva.

După insistenţele mele însă începu :

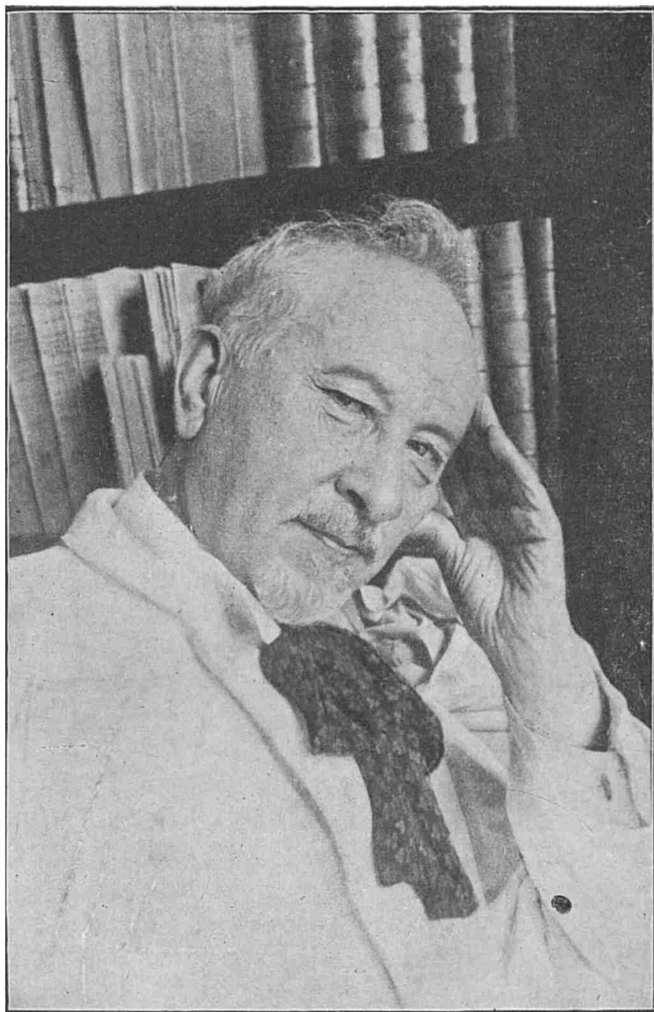
— Mama mea a murit anul trecut ; din ceea ce am moştenit dela ea, pot trăi destul de larg, chiar dacă n'aş câştiga nimic cu profesiunea mea. Nu am nevoe de nimene, nu-mi lipseşte nimic. Când mi s'a spus acuma că sunteţi profesorul Leon, m'am bucurat să pot vorbi în persoană cu d-stră, comunicându-vă în acelaş timp că eu sunt fiul d-stră natural, Nicu Ionescu. Mama mi-a vorbit întotdeauna cu drag de d-stră, spunându-mi că nu aveţi nici o vină faţă de mine, deoarece ea a fost aceea care s'a opus să-mi purtaţi de grijă. Ea m'a crescut inspirându-mi dragoste pentru d-stră.

Intre toate acţiunile omului — spune Confucius — nu este nici una care să fie mai mare decât pietatea filială. Din cauza aceasta ea este baza virtuţei. Un fiu este demn de toate elogiile dacă prin conduită, onorează memoria strămoşilor săi, este criminal, dacă atentează la onoarea lor prin acte vinovate a vieţei sale publice sau private.

Dacă un tată face — d-le profesor — sforţări prea mari şi îşi tulbură viaţa pentru a lăsa copiilor o existenţă mare, îşi sacrifică fericirea fără a o asigura pe a lor.

Deodată, n'am avut puterea sau prezenţa de spirit să spun nici un cuvânt.

De abia după câteva momente am putut să-i

Profesor N. Leon în bibliotecă

spun că niciodată n'am avut legături de prietenie cu vr'o doamnă Maria Ionescu, tot cea ce aflu acuma este de domeniul fanteziei.

Când vaporul s'a oprit la Brăila, cel întâi care şi-a luat repede ghiozdanul — a fost el — mi-a sărit de gât, şi, profitând de zăpăceala mea, a început a mă îmbrăţişa, mi-a cerut voe să-mi scrie şi a plecat foarte grăbit, fără a-mi lăsa timp să-i dau vre-un răspuns. Am rămas intimidat faţă de atâta curaj.

După ce m'am putut dezmeteci şi reculege, mă întrebam ce o fi cu el: n'o fi nebun? A fost prea resonabil în toată conversaţia lui cu mine, şi prea cuviincios, ca să cred aşa ceva. Probabil a fost indus în eroare asupra paternităţei lui?

Acum treizeci de ani, eram la Universitatea din Iaşi trei profesori Leon: Leon Sculy, Leon Cosmovici şi eu. Confuzii cu numele nostru s'a mai făcut şi altădată.

La şantaj nu mă gândeam, fiindcă dela început băiatul a declarat că starea lui materială este bună şi că nu are nevoe de nimeni.

Intorcându-mă peste câteva zile din călătorie, găsesc următoarea scrisoare:

Onorate D-le Profesor,

Eu sunt acela care m'am prezentat pe vapor sub numele de Nicu Ionescu. Vă rog a-mi erta îndrăzneala. Gestul acela nechibzuit l'am făcut ca să obţin trei mii lei dela cei doi domni care erau împreună cu mine. Ei au prins următorul

rămăşag: dacă ai curajul şi reuşeşti să poţi sta de vorbă cu profesorul Leon neîntrerupt — bagă de samă — spun ei — neîntrerupt — până la Brăila, iar la despărţire să'l îmbrăţişezi, ai trei mii lei.

După cum aţi văzut am câştigat pariul, datorită „*sângelui meu rece* şi mai cu seamă *imaginaţiei mele extraordinare*".

Gândindu-mă la cinismul acestui tânăr, am făcut câteva reflecţii asupra copiilor *bastarzi*. Deşi ei nu au nici o vină de modul cum au venit pe lume, fiindcă n'au fost întrebaţi, când au fost concepuţi, dacă au poftă să vie sau nu, totuşi *ei* poartă pecetea „*păcatului eredităţei*" (Erbsunde). Ei sunt produsul ereditar al unui tată şi a unei mame care nu fac cinste societăţei. Mama în cadrul cel mai favorabil este o femee uşuratecă, iar tatăl un monstru denaturat, care nu recunoaşte copilul, ca să scape de îndatoririle legei, lăsându-l în sarcina femeei de care ş'a bătut joc. Cred că un tată natural nu poate avea un duşman mai mare decât pe fiul lui natural, care în totdeauna îşi va face amici pe inamicii tatălui său.

In ceea ce priveşte „*sângele lui rece*", îmi reaminteşte o anecdotă povestită de O. Wilde: Un tânăr flautist, din orchestra unui teatru liric, era de un sânge rece extraordinar. Intr'o seară, sala fiind arhiplină şi reprezentaţia începută, izbucni focul în teatru. Tânărul flautist, văzând spaima publicului, înainta, surăzând, asigurându-i că nu este nici o primejdie şi continuă a cânta ariile

sale cele mai frumoase. Mulţimea se potoli, liniştită şi cum nimeni nu se gândi mai mult să se salveze, toată lumea fu arsă de vie. Iată, conchide O. Wilde, avantajul de a fi cu sânge rece".

Dacă în locul meu ar fi fost un alt temperament, violent, cu siguranță că tânărul farsor, ardea şi el cum a ars lumea din teatru.

Pățania aceasta de pe vapor îmi mai reaminteşte proverbul spaniol: „Cine trăeşte multe zile vede multe rele".

24.

Amintiri și moravuri din partea locului.

Ori de câte ori se transferă un profesor dela Universitatea din Iaşi la cea din Bucureşti se vorbeşte de decăderea Iaşului!

„Vai! toţi cei de seamă pleacă!"

Aşa s'a întâmplat când au plecat Maiorescu, Coco Dimitrescu-Iaşi, Gheorghe Mârzescu, Tanoviceanu, Ştefan Şendrea, ca să nu numesc decât pe câţiva dintre cei dispăruţi.

Ştefan Şendrea, a fost profesor la facultatea de drept din Iaşi şi ministru de justiție în guvernul liberal, era poreclit: *Mon duc*, din cauză că, fiind şef al legaţiei române dela Paris, la audienţa pe care a avut-o la ministrul de externe al Franţei, ducele Decazes i-a spus: *Mon duc*.

La plecarea tuturor acestor profesori s'a făcut

comparaţie între mărimea lor şi micimea succesorilor.

Când vine un nou profesor se spune:

— Ah! a ajuns şi ăsta!

Iar când „ăsta" va fi transferat la Bucureşti şi va fi înlocuit, au să strige din nou:

— Cum, pentru a înlocui pe acela au ales pe acesta! cum decade bietul Iaşi!

Ceteam reflecţiile unui filozof din secolul trecut care spune: „Trăim într'un secol unde sentimentele frumoase sunt stinse aproape în toate sufletele, şi unde nu se mai consideră acţiunile omeneşti decât sub raportul utilităţii sau avantajelor materiale".

Homer, încă pe vremea lui spunea că: oamenii de odinioară (înaintaşii lui) erau mai buni decât cei de astăzi (acei din timpul lui).

Este în firea omului ca să i se pară mai mare, mai frumos şi mai perfect ceeace a fost decât ceeace este. Iubirea trecutului este atât de puternică — spune A. France — fiindcă ceeace a fost nu mai este şi nici nu va mai fi. Fie că ne gândim la oameni, fie la locuri.

Uneori credem că ne e dor de un *loc* îndepărtat — spune Schopenhauer — pe când în fapt ne e dor de *timpul* ce l-am petrecut acolo, când adică eram mai tineri şi mai impresionabili. Astfel ne înşeală timpul sau masca spaţiului. Dacă ne ducem în adevăr acolo, recunoaştem îndată iluzia.

Oameni cu păcate au fost în toate timpurile.

Acum 40 de ani, decan al facultății de medicină era Eugen Rizu, doctor în medicină dela Paris; el a fost întâia oară căsătorit cu Corina Ureche, fiica profesorului şi fost ministru V. A. Ureche.

La căsătoria ei cu d-rul Rizu, poetul Alexandru Macedonsky i-a adresat următoarele versuri:

Corina inimă 'nsemnează
In dulcea limbă a lui Petrarca,
E pentru veci căsătoria
Când inima conduce barca.

Rizu era profesor şi director al laboratorului de farmacologie; încurcându-se cu banii facultăţei, a luat din laborator un flacon cu 250 grame de laudanum, l'a băut şi s'a pus în pat să doarmă pentru totdeauna. A doua zi dimineață când am aflat şi ne-am dus să-l vedem — laboratorul lui era în casele Negruţi din strada Muzelor — l-am găsit în stare de somnolență. Cu toate îngrijirile ce i s'au dat n'a mai trăit decât un ceas. In timpul acela era căsătorit cu o nepoată a lui Lascar Catargiu.

Pentru greşeala comisă şi-a dat singur pedeapsa supremă.

Intr'o vară am petrecut împreună la „*Repedea*", el era medicul băilor. Băiatul lui, Filucă, era idiot, cu toate acestea orice gest şi orice vorbă a lui era interpretat ca un act din cele mai inteligente. Am amintit acest fapt ca să spun că tatăl era în admiraţia fiului, cu toate că era idiot.

Aici este locul să amintesc următorul proverb american:

„Acela care ştie că nu ştie este un ignorant: instrueşte-l!

Acela care nu ştie că nu ştie este un prost: ucide-l!

Acela care nu ştie că ştie este un visător: trezeşte-l!

Acela care ştie că ştie este un puternic: imitează-l!"

Trecutul păstrează totdeauna o duioşie în sufletul nostru.

Faptele cele mai banale, când ni le reamintim, ne fac plăcere.

Nu pot uita, de exemplu, pedagogii nemţi dela „Institutul Academic". Ei erau obiectul nostru de distracţie, probabil din cauză că nu puteau pronunţa corect cuvintele româneşti, era unul — un prusac — care nu putea să spuie B. In loc de B spunea P, şi când striga pe colegul nostru Bibi (Dimitrescu Lefter) provoca ilaritate.

Pe timpul cireşelor, fiecare elev avea în pupitru o provizie, iar cu sâmburii se întreceau care de care să nimerească în ochelarii neamţului; alte ori se aşeza catedra pe patru jumătăţi de coajă de nucă şi când neamţul se suia, catedra pârâia şi făcea zgomot.

Odată când profesorul de limba germană Conjorowscki s'a ridicat de pe catedră ducându-se la tabelă, băeţii i-au aşternut pe scaun o coală de hârtie de prins muşte, unsă cu clei, şi când Conjorowscki s'a aşezat pe scaun hârtia s'a lipit de fundul pantalonilor.

Elevii care s'au ţinut de asemenea năzbâtii nici unul nu a ajuns ceva de seamă. Dintre ei s'a recrutat mai târziu aşa zisa *la jeunesse dorée* a Iaşului, tineri cari consumau toată ziua fără ca să producă ceva.

Este o plăcere de artist — spunea A. France — a trăi cu imaginaţia în trecut; dar trebue să ne dăm seama că farmecul trecutului nu există decât în visurile noastre şi că în realitate timpul de odinioară, a cărui poezie o respirăm în mod delicios, avea în noutatea sa acest gust banal şi trist al tuturor lucrurilor prin care se scurge viaţa umană.

Amintirea este singurul Paradis din care nu ne poate nimeni alunga. (Die Erinnerung ist das einzige Paradies aus welchem wir nicht getrieben werden können).

Se spune că bătrâneţea face o mare provizie de amintiri.

25.

Corespondenţa între oameni civilizaţi şi connaţionalii noştri.

La noi numai foarte puţine persoane dintre cele mai distinse, cu educaţie aleasă sunt punctuale. Majoritatea chiar dintre intelectuali sunt *inexacţi*, nu se pot ţine de cuvânt. Când trebue, de exemplu, să fie la o oră fixă la un concert, teatru, conferinţă sau la o întâlnire, totdeauna sunt în întârziere. Asemenea oameni nu trebuesc cruţaţi.

La un examen de capacitate al cărui preşedinte era Coco Dimitrescu-Iaşi, un candidat a venit cu un minut mai târziu după ce examenul începuse. Preşedintele, deşi om foarte bun, l-a respins dela examen, spunându-i: „Dacă nici în ziua în care se decide viaţa d-tale nu eşti precis, puţine speranţe că vei fi exact mai târziu!"

Tot din cauza lipsei de educaţie, cei mai mulţi la noi nu ştiu că a răspunde la o scrisoare este o datorie.

Când a apărut în 1897 traducerea în limba franceză a scrierei „Monismul", fostul meu profesor Ernst Haeckel mi-a trimes două exemplare, unul pentru mine şi unul pentru un coleg pe care îl interesa această chestiune. Multe luni după aceea scriindu-mi cu altă ocazie, m'a întrebat ce a devenit colegul căruia i-a oferit cartea? este plecat în vre-o călătorie lungă, de oarece n'a primit nici un răspuns dela el!?

Un occidental nu poate concepe posibilitatea ca cineva căruia îi se trimite o carte ca omagiu, să nu scrie câteva rânduri de mulţumire. El care era excesiv de ocupat cu cercetările ştiinţifice, cu redactarea şi tipăritul numeroaselor sale publicaţiuni, cu o corespondenţă vastă şi variată, mondială, fără a mai vorbi de cursuri şi ocupaţiunile didactice oficiale, nu lasă nici o scrisoare fără răspuns. De abia la vârsta de 82 de ani a început a mulţumi pentru numeroasele felicitări care i se trimiteau, prin cărţi postale imprimate scuzându-se că din

cauza vârstei înaintate nu poate mulţumi fiecăruia în parte. Totuşi nouă, foştilor săi elevi, nu se putea abţine să nu ne adaoge câteva rânduri cu mâna-i proprie.

In 1905 Haeckel a fost invitat la Berlin unde a ţinut în sala „Singakademie" un ciclu de trei conferinţe asupra „Religiei şi evoluţiei". După terminarea conferinţei, multă lume s'a adunat în jurul lui — rugându-l să le dea autografe. Savanţii şi scriitorii, mai cu seamă Englezi, au oroare de colecţionarii de autografe.

Publicistul H. G. Wells primind necontenit scrisori prin care i se cereau autografe, a scris cu mâna lui următoarele rânduri unui solicitator:

„Domnul H. G. Wells mă însărcinează de a vă mulţumi pentru prea amabila d-voastră scrisoare; el regretă, conformându-se unei regule fără excepţie, de a nu vă putea trimite autograful cerut".

H. K. Baxter, secretar.

*

Un alt solicitator pentru a obţine o iscălitură dela Tennyson, poetul englez, a recurs la următorul truc: i-a scris o scrisoare rugându-l să-i răspundă care dicţionar englez este mai bun: dicţionarul Webster sau Ogilvie.

Tennyson înţelegând rostul întrebărei a luat o foarfecă, un penson cu gumiarabică; a tăiat, lipit şi răspuns: „Ogilvie".

Haeckel, oricât de ocupat ar fi fost, răspundea imediat acelora care i se adresau. Când i s'a cerut

autografe de către publicul care asistase la conferințele sale la Berlin, el cu surâsul lui dulce, caracteristic, iscălea în dreapta și în stânga, fără a refuza pe cineva.

Haeckel când avea prea numlt de lucru, cum s'a întâmplat în anul 1899, când a scris „Enigmele Universului", se închidea în Institut și anunța că este plecat. Iată ce spune într'o scrisoare adresată prietenei lui Franziska von Altenhousen: „Eu contez aici oficial ca plecat în călătorie de opt săptămâni. M'am închis în institutul meu și lucrez zilnic zece până la 12 ore, în afară de familia mea nu văd pe nimeni. Astfel am reușit să scriu 16 coale; celelalte zece erau deja scrise din timpul ernei. In această carte scrisă în mod popular, pe care am intitulat-o „Enigmele Universului", am lămurit temeinic toate punctele pincipale ale filozofiei naturale în sensul lui Goethe, Darwin, Spinoza..."

Haeckel era plin de humor, aceasta se vedea nu numai din discuțiile lui pline de vervă, dar și din corespondența lui.

Intr'un post scriptum dintr'o scrisoare adresată lui Carneri îi spunea odată: eri universitatea din Edinburg m'a făcut ! ! *Dr. Juris* ! (doctor în drept). Dacă poate ai vreun proces să ți-l apăr?

In altă scrisoare îi spunea tot lui Carneri: cu regret aflu din scrisoarea D-tale că „iubitul D-zeu" te chinuește cu o nouă boală, ca pe „credinicosul său Iov" ! (probabil că te pedepsește pentru păcatele d-tale monistice !)

Altădată când a fost bolnav de reumatism şi reţinut vreo trei luni în casă îi scria: se poate să fac un voiaj misterios pe „cealaltă lume”(??) înaintea d-tale! (Carneri avea atunci 80 de ani şi Haeckel numai 70).

Haeckel a trăit 86 de ani, el a vroit ca creerul său din care a izvorît în timpul vieţei tot ce a gândit, ce a scris şi ce a dat ştiinţei, să servească şi după moartea lui tot ştiinţei. El a dispus ca după moarte să i se facă autopsie şi să i se studieze creerul.

Autopsia s'a făcut în ziua de 10 August 1919, iar creerul lui a fost studiat atât macroscopic cât şi microscopic de către profesorul Maurer, directorul institutului anatomic din Iena.

Creerul lui Haeckel a cântărit 1575 grame, adică 358 peste normal.

*

In 29 August 1888, am primit dela marele filosof Herbert Spencer răspuns la scrisoarea mea, prin care mă ofeream să iau parte la o călătorie ştiinţifică, sub conducerea lui

Fiind informat că Spencer face o mare călătorie — după cum a făcut mai multe altele—în care, participau diferiţi speicalişti, am obţinut dela Ernst Haeckel, o scrisoare foarte elogioasă, prin care mă recomanda călduros lui Spencer ca un distins naturalist. Era în anul când mă întorsesem din Iena, plin de entuziasm şi doritor de a studia lucruri şi ţări noi. Din nefericire, călătoria nu s'a mai făcut, din cauză că Spencer s'a îmbolnăvit.

Târziu de tot cetind „autobiografia” lui Spencer, am văzut cum în adevăr, în perioada când îi scrisesem eu, el era bolnav.

„In 1882, la vârsta de 62 de ani, era într’o stare de sănătate din cele mai precare. El nu mai poate voiaja decât culcat într’un hamac suspendat de-a curmezişul compatrimentului vagonului... apoi în 1887 petrecea iarna la Bournemouh, cu familia Poter. Această şedere îl face mai bine, şi poate în 1888, să-şi reia viaţa la Londra. Oraşul însă îl oboseşte repede... şi viaţa lui activă este stricată. El lucrează mai ales la autobiografia sa, dar foarte încet, o jumătate de pagină pe zi.

26.

Matei Cantacuzino intim.

Pe cuconul Mateiu l’am cunoscut în vremea când preparam clasa a şaptea şi bacalaureatul (1881—1882). Dânsul ocupa un apartament sus în casa Walter (vis-a-vis de prăvălia Smirnov, atunci Ermacov) iar eu o cameră mobilată. Uşa camerei mele era lângă uşa de intrare în apartamentul lui, aşa că aproape zilnic ne vedeam. El era tânăr, frumos şi mai cu samă manierat. Manierele care se învaţă în societatea bună — spune Emerson — au o forţă atât de puternică, că dacă o persoană, bărbat sau femeie, le are, trebue să fie considerată şi bine venită pretutindeni, chiar dacă ar fi lipsită de frumuseţă, de avere

sau de geniu; vorbea cu un accent puţin străin care'l făcea şi mai simpatic. De atunci m'a cucerit cu farmecul persoanei lui.

La început îl salutam numai, mai târziu am început a vorbi unul cu altul. Odată când el eşia de acasă, eu intram cu câteva oale cu flori: jasomie şi zambile.

— A! exclamă el râzând, dar unde ai să păstrezi florile astea? în camera d-tale? parfumul lor este prea puternic, au să-ţi producă dureri de cap.

— Nu în cameră — i-am răspuns, ci în sera mea! şi cum uşa era deschisă, l'am invitat să intre. Ferestrele fiind şi ele deschise — i-am arătat că între ele există afară, o nişă de care mă servesc ca seră pentru florile prea parfumate.

— Florile par făcute pentru consolarea umanităţei, spune el.

Bacalaureatul îl preparam cu Burlă, la care mă duceam acasă. Partea ştiinţifică o preparam cu un oarecare Vişinescu şi cu Ion Nădejde, care veneau la mine.

Odată, când ne dădeam jos pe scară, Cuconul Mateiu îmi spune: — îl văd regulat pe d. Nădejde venind la d-ta, trebue să stai bine cu Karl Marx?

— Deocamdată, d-le Cantacuzino, de abia am timp să prepar materia de bacalaureat. D. Nădejde este unul dintre preparatorii mei pentru filosofie.

Admiraţia care am avut'o pentru el — pot zice,

că din ultima mea copilărie — mi-a răsplătit-o cu o deosebită simpatie până în ultimele lui zile.

După şapte ani dela data aceasta, am luat doctoratul la Iena şi întorcându-mă în ţară am fost numit profesor la universitate. Cuconul Mateiu a fost şi el mai târziu numit profesor la catedra de drept civil pe care o suplinise Georgel Mârzescu. Pe cartea lui de drept civil care i-a trimis'o lui Georgel, a scris următoarea dedicaţie: „Lui G. G. Mârzescu, simpaticul ministru de justiţie, cu dispensă expresă de a ceti această scriere indigestă, dar în amintirea zilelor când mi-a *pus* cartea în mână".

In 1918, am fost ales rector al Universităţei în locul lui cuconul Mateiu, care devenise ministru al Instrucţiunei. Adresa mea de numire a fost semnată de el ca ministru, iar peste câteva zile, a venit în persoană la rectorat, pentru a-mi preda avutul universităţei şi cheile dela casa cu bani.

Adeseori, îl însoţeam la deal până la portiţa grădinei lui.

— Ei! Leone — îmi spune el odată — tot visător şi solitar?

— Cucoane Mateiu, d-ta joci brigiul, alţii joacă şahul, alţii la bursă. Eu joc la cauză şi la efect. Când sunt singur am atâta de mult de lucru, idei de însemnat în carnetul meu, idei care îmi vin la întâmplare sau care mi le sugerează cărţile ce le cetesc. Simt o deosebită plăcere să meditez şi să scriu.

— Eu nu scriu decât dacă am ceva de spus. Trebue să am prea mult de spus ca să spun puţin !

— Mai zilele trecute am cetit un pasaj din Albalat, Souvenirs de la vie littéraire, parcă l'aş fi scris eu, atâta exprimă de sincer gândirea şi experienţa mea proprie, relativ la chestiunea despre care discutăm acuma: prefer să scriu — spune el — mult decât să scriu bine; fiindcă îmi închipui că am mai multe lucruri de spus; deasemene fiind că-mi place să răscolesc idei şi că un articol terminat, o altă idee mă solicită imediat şi mă opreşte de a mă întârzia şi de a mă întinde asupra precedentei, apoi adevăratul motiv mai este că mă plictiseşte, „a face operă de stil".

Altă dată, trecând amândoi prin faţa caselor Walter, îi spun:

— Ia priveşte Cucoane Mateiu în sus, sera mea şi locuinţa d-tale de acum 50 de ani!

— Puterea amintirilor şi slăbiciunea spiritului nostru — spune el — sunt atât de mari, încât cu deformaţiunea imaginaţiei putem ajunge la rezultatele cele mai surprinzătoare. Dacă raţiunea n'ar interveni, unde am putea noi merge?

Orice s'ar spune, amintirile sunt triste, dar şi amorul; el închide inima noastră tuturor plăcerilor pe care nu ni le dă.

— D-na de Lambert a spus mai bine: Qui dit amoureux dit triste; mais il n'appartient qu'à l'amour de donner des tristesses agréables.

In faţa casei lui ne-a ieşit înainte un cerşetor,

cu nasul roş, care pretindea c'ar fi fost învăţător. Cuconul Mateiu, privindu-mă, îmi spune zâmbind:

— Să nu faci pomene decât anonime, ele au dublu avantaj că suprimă deodată ingratitudinea şi abuzul!

La portiţă, înainte de a ne despărţi, îi spun: Cucoane Mateiu, cum trăeşti d-ta fericit în acest paradis în mijlocul florilor şi al familiei, aşa trăesc eu în singurătate şi în linişte în Str. Toma Cosma No. 17.

— Evident că da! Secretul fericirei este să ştim a interesa viaţa, fără a o agita. La orice moment să avem un ideal, o preocupaţie, ceva de terminat în sfera activităţei noastre zilnice, preocupaţie care să ne ţină sistemul nervos încordat, căci sub dependenţa lui organismul întreg se înviorează.

Matei Cantacuzino a fost un eminent profesor, idealul şi preocupaţia lui erau cursul şi studenţii. Studenţii aveau o deosebită admiraţie nu numai pentru modul lui clar de expunere, pentru conştiinţiozitatea şi punctualitatea lui, ci şi pentru eleganţa lui.

27.

Bucuria de-a avea copii.

8 Iulie 1903. — Am luat masa de seară împreună cu cei doi fii ai mei, mai mari, afară de oraş, în grădina lui Soituzu, peste drum de abator.

Era o seară încântătoare, dealurile din fața grădinei deveneau din ce în ce mai frumoase datorită ultimelor raze ale soarelui care apunea. Aerul cald era înbalsamat de mirosul fânului care se cosise, iar țârâitul greerilor îmi reamintea din copilărie viața de țară.

Plimbările părinților împreună cu copiii oferă noui ocaziuni de a le complecta educația și instrucția. La întâmplarea conversațiunilor li se poate ușor inculca principiile cele mai sănătoase. Copiii cu cât sunt mai bine înzestrați de natură au mai multă nevoe de educație, căci calitățile lor rău îndrumate pot deveni defecte sau vicii.

Fiecare copil — spune Platon — este cel mai vicios dintre toate animalele sălbatice. Copiii se nasc toți cu porniri rele, instincte vicioase. Aceste instincte prin educație și instrucție se pot înăbuși. Am fost născut cu porniri rele — spunea Socrate— dar am știut să le înving prin forța voinței mele.

Un bun director de școală din Anglia spune: „Nu am de loc nevoe de băeții voștri buni — dați-mi pe cei răi".

Spiritul copilului este o pagină virgină, pe care se poate scrie aproape tot ce voim, dar odată ce am scris, cerneala cu greu se mai șterge. Din cauza aceasta se spune că omul este neputincios de a se desbara de o greșală, când această greșală i-a fost inculcată din copilărie.

Trimiteți un copil la școală — spune Emerson — cine credeți că-i face educația? școlarii ceilalți,

prietenii lui. Datoria noastră este să alegem prietenii copiilor noştri. Unul dintre băeţi are deja vrâsta de 17 ani, celălalt 15, forţa pasiunilor începe a se desvolta din zi în zi. Este momentul când natura vrea ca ei să simtă forţele lor şi să le utilizeze. La această vrâstă trebue să ne interesăm de viaţa sexuală a băeţilor, căci, dacă nu o urmărim pas cu pas, îi expunem la boalele cele mai teribile sau la contractarea unor obiceiuri tot atât de primejdioase.

Pentru ca băeţii să se desvolte în mod normal este bine să crească în comun cu fetele. Copiii crescuţi izolaţi sunt candidaţi : băeţii la celibat, iar copilele la fete bătrâne.

Nu este mai puţin adevărat că educaţia nu se poate face numai cu parabole, ci cu pilde din viaţa părinţilor.

Thackeray, spune — exemplul este regele preceptelor.

Pentru a avea autoritate şi ordine bună în familie, trebue mai întâi să ne corijăm pe noi înşine de toate pasiunile vicioase.

Părinţii muncitori şi modeşti sunt pedagogii cei mai de bun simţ. Perspectiva unei averi mari are o influenţă distrugătoare asupra energiei, iniţiativei şi perseverenţei băeţilor.

Afară de aceasta, banii moşteniţi, cele mai de multe ori sunt mărul de discordie între fraţi ! !

In general oamenii de ştiinţă n'au fost copii de părinţi bogaţi, ci de părinţi muncitori. Ray era

fiul unui potcovar, Walt al unui constructor de vapoare; Laplace al unui arendaş; Linné al unui preot sărac; Faraday al unui ferar; Lamark al unui împiegat de bancă; Galilée, Kepler, Sprengel, Cuvier, Sir W. Herschel erau toţi născuţi din părinţi foarte săraci. Erasm era nevoit să citească la lumina lunei, fiindcă nu avea bani cu ce să-şi cumpere o lumânare.

Părintele muncitor și modest prin forța împrejurărilor este sever. Severitatea în educație este ca stricnina, în cantitate prea mare este omorâtoare, cu măsură însă este bine făcătoare. Și în biblie se spune: „Cine-şi iubeşte copilul, îl pedepseşte".

Dela copii în urma necazurilor ne vin și bucurii mari:

Acuma patru ani eram la Mehadia, când un domn îndată ce mi-a fost prezentat îmi spune:

— Vă felicitez foarte călduros pentru claritatea cu care ați scris ultima d-stră carte.

— Entomologia medicală? îl întreb eu.

— Nu, d-le profesor: „Elemente de știință financiară".

— A! da, vă mulţumesc din inimă pentru felicitări dar... dar cartea aceasta nu este de mine.

— Cum nu este făcută de d-stră?

— Nu chiar direct de mine, eu n'am făcut decât pe autorul ei!

De multe ori m'am gândit — şi spuneam unui prieten care n'a avut copii şi nu'şi dă samă ce

este dragostea părintească — cât de nenorocit m'aşi simţi dacă nu aşi avea copii! Eu nu am copii, îmi răspunde el, dar aş prefera să fiu tatăl „Iliadei" sau a „Eneidei" decât a celui mai inteligent băeat din lume.

— Dacă ai avea un băeat care să fie cel mai inteligent din lume, ar scrie el opere de valoarea Iliadei şi a Eneidei!

Copiii fac şi ei uneori educaţia părinţilor. In senzul acesta Pascal s'a exprimat că perfecţionarea descedenţei începe prin acea a ascendenţei. In colecţia poveştilor lui Grimm găsim următoarea anecdotă: Era odată un moşneag atât de îmbătrânit că deabia putea să meargă; genunchii lui tremurau, nu vedea aproape de loc şi n'avea nici dinţi; când mânca o parte de supă cădea pe faţa de masă, altă parte se prelingea de a lungul gurei. Fiul său şi nora au sfârşit prin a se dezgusta de acest spectacol; din cauza aceasta bătrânul bunic a fost pus să stea la masă singurel într'un colţ, lângă sobă, unde-i punea mâncarea într'o strachină şi nu-i dădea nici deajuns. Sărmanul bătrân privea mâhnit la masa la care stăteau copiii lui, curgându-i şiroae de lacrimi pe obrajii zbârciţi. Intr'o zi, tremurându-i mânele, neputând să ţie strachina, o scapă şi se strică. Nora îi făcuse aspre observaţiuni; el însă nu zise nimic şi continua să suspine. Atunci ei îi cumpără o strachină de lemn din care fu obligat să mănânce. In timpul acesta, nepoţelul care avea patru ani, stătea jos şi se amuza

să ajusteze împreună câteva bucățele de scândură.

— „Ce faci tu acolo” îl întreabă tatăl.

— „fac o treucă pentru voi, când veți îmbătrâni”.

Atunci bărbatul și femeea se priviră unul pe altul câtva timp, punându-se la plâns. Ei au admis din nou pe bătrânul bunic la masă, făcându'l să mănânce împreună cu ei, fără a-i mai spune ceva când vărsa puțină supă pe fața de masă.

28.

Amintirile unui ieșan despre Nansen.

Ziarele ne aduc trista știre că celebrul explorator Fridtjof Nansen a încetat din viață. Moartea lui a provocat cele mai adânci regrete în cercul societății națiunilor.

Nansen a fost dela 1920 până la 1926 delegat permanent al Suediei pe lângă Liga Națiunior și a fost până în ultimul timp comisar suprem al Ligii Societății Națiunilor pentru emigranți. In această calitate a desfășurat o activitate de mare merit. A adus servicii de neprețuit mai ales refugiaților greci, bulgari și turci. Consiliul Societății Națiunilor a exprimat condoleanțe familiei defunctului. Parlamentul suedez i-a făcut lui Nansen funeralii naționale, întreaga Suedie a luat doliu. Din Geneva se anunță că consiliul Ligii Națiunilor a ținut ședință comemorativă. D. Marinkovici,

preşedintele sesiunei, a rostit un lung discurs, relevând meritele marelui explorator.

Moartea lui Nansen m'a făcut să mă gândesc la timpul când am făcut cunoştinţa lui.

In 1887, când am fost în Norvegia împreună cu d-rul Willy Kückenthal şi d-rul Weisenborn, ambii asistenţi ai Institutului de Zoologie din Iena, ne-am oprit câteva zile şi în oraşul Bergen. Acolo am făcut cunoştinţă şi am legat prietenie cu Nansen. El era conservatorul Muzeului de Istorie naturală, un tânăr care nu avea mai mult de 25 de ani, voinic, cu părul blond, ochii verzi, pătrunzători, plin de prudenţă, reflexiune şi foarte prietenos.

Invârtitura frazelor sale, timbrul vocei, gesturile mai cu seamă îmi sunt prezente, în minuta când scriu aceste rânduri. Nimeni nu-l întrecea în improvizaţii şi entuziasm.

Dela Bergen, Kückenthal, Weisenborn şi cu mine am plecat la Alverstroem, unde ne-am stabilit pentru şase săptămâni. Localitatea Alverstroem este situată pe insula Radoe, puţin mai la nord de Bergen. Toată ziua pescuiam animale de mare, iar seara la întoarcere le triam şi le conservam.

La două trei zile, Nansen venea dela Bergen şi ne vizita, dormea la noi. Ziua dragam împreună, iar seara ne povestea planurile şi idealul lui. Omul pentru activitatea lui îşi alege genul care convine temperamentului lui. El încă de pe atunci avea un por de pribegie şi curiozitatea de a afla lucruri

noi, necunoscute. De el se poate spune că muncea ca să gândească mult, dar nu ca să ştie mult.

Timpul când petreceam împreună era cu un an înainte de a întreprinde expediţia către Pol. Expediţia aceasta a lui este în adevăr o operă de gigant, o întreprindere titanică, cu o inteligenţă genială, prin care o dovedit o iniţiativă îndrăzneaţă, o iscusinţă miraculoasă, o experienţă complectă a condiţiunilor de luptă şi un curaj eroic.

El a suportat toate oboselile şi a rezistat la toate pericolele numai pentru amorul ştiinţei. Afară de 5000 de coroane pe care i le-a dăruit un negustor bogat, danez, restul banilor i-a cheltuit din punga lui. La întoarcere, a fost sărbătorit ca un erou, iar studenţii strângând banii care i-a cheltuit prin liste de subscripţii, i-au înapoiat.

Vasul cu care a călătorit Nansen : „Fram", era construit după indicaţiile lui, avea pânteci convexe pe laturi, încât sloiurile de ghiaţă când îl strângeau, în loc de a-i strivi, cum strivise atâtea corăbii ale înaintaşilor lui care au mai încercat să facă această expediţie, îl ridicau în sus.

Se auzeau pârâiturile gheţei în afară, iar în salonul dinlăuntru, luminat cu electricitate, el şi tovarăşii lui, stăteau la căldură, ceteau şi cântau din harmonică.

Se spune că savoarea unei plăceri nu este complectă decât dacă plăcerea s'a cucerit prin sforţări.

Lui i se potriveşte vorba lui Thomas Carlyle : că pe acela care poate descoperi partea plăcută a

lucrurilor, îl numeşte poet, pictor, om de geniu, şi-l consideră demn de a fi iubit.

Pildă de erou ca om de litere, Carlyle îl alesese pe Goethe, ca pildă de crou naturalist explorator poate fi ales Nansen.

Cartea care a scris-o el asupra acestei expediţii a fost tradusă în toate limbile europene. In limba franceză a fost tradusă sub titlul „Vers le Pôle”.

Câteva luni după ce ne-am reîntors în Germania, Nansen a venit şi el la Iena, sau cum i se spunea pe atunci „Fortăreaţa darwiniană”, fiindcă nici la o altă universitate nu erau atâţia profesori şi docenţi reprezentanţi ai darwinismului ca în Iena : Haeckel, Preyer, Oscar Hertwig, Arnold Lang, Walter Stahl, etc., etc.

Dorinţa lui era să cunoască pe Haeckel şi institutul lui de Zoologie. Mai dorea să se pue la curent cu cercetările şi metodele tehnice ale lui Oskar Hertwig. El făcuse un studiu foarte interesant istologic asupra unui vierme (Myzostoma).

De Iena ne-au legat pe toţi cele mai scumpe şi sfinte amintiri. In timpul zilei, Nansen vizita împreună cu noi difcritele laboratorii, iar seara ne plimbam cu barca, pe *Saale*, râul ce trece dealungul frumoasei grădine numită *Paradis*. El vâslea şi cânta, Kückenthal, între altele, îmi povestea de rapiditatea cu care Haeckel termină de cetit o carte.

— Felul de a ceti, ne spune Nansen, este tot atâta talent ca şi modul de a compune.

Venind vorba despre egalitate şi fraternitate,— toţi oamenii — spune el — sunt egali, adică egal de egoişti, invidioşi şi vanitoşi, pe această egalitate nu se poate însă fonda nici o fraternitate.

*

După zece ani dela data aceasta, primesc din Paris, în 1897, Martie 27, o scrisoare din partea bunului coleg şi distinsului naturalist Emil Racovitză, astăzi profesor la universitatea din Cluj, prin care îmi comunică că Fridtjof Nansen îl însărcinează a-mi trimete amicalele sale salutări, asigurându-mă că el a păstrat cele mai bune amintiri din timpul când a petrecut cu mine şi Kückenthal la Bergen. Totodată îmi spune că conferinţa pe care Nansen a ţinut-o în imensa sală Trocadero a avut un colosal succes...

Cu toate onorurile care i s'au făcut, el a rămas omul simplu și băiatul bun pe care l-am cunoscut la Bergen.

29.

Balurile și bărbații geloși, de altădată și totdeauna.

Primul şi ultimul bal la care am mers cu soţia mea a fost al societăţei „Reuniunea femeilor române", din Iași, care s'a dat în saloanele clubului „Jockey" în 1882. Nu aveam decât nouăsprezece ani și jumătate şi ea numai şaisprezece. Preşedintă a societății era Elena G. Mârzescu. Cu frumusețea ei, eclipsa pe toate celelalte femei; din cauza aceasta

fiecare o vedea cu alți ochi : femeile frumoase o priveau cu invidie; cele urîte cu necaz; bătrânii cu regret; tineretul cu entuziasm.

Astăzi nu mai văd decât puţine figuri din acelea care erau atunci la bal, cele mai multe au dispărut, în locul lor a apărut o tinerime nouă, pentru care sunt străin şi care şi dânsa este străină pentru mine.

Un bal după concepţia mea de atunci era tot ce poate fi mai imoral. Consideram balul ca un loc unde bărbații necăsătoriți vin să se distreze cu femeile celor căsătoriți; să le strângă la piept şi în timpul dansului să le spue tot felul de prostii— care nu îndrăznesc a le spune în fața bărbatului. Din cauza aceasta încă înainte de căsătorie am convenit cu viitoarea mea soţie să nu mergem decât o singură dată la bal ca să constatăm prin noi înşine că balul nu este decât un „iarmaroc de carne vie", cum i se spunea în limbajul socialist de atunci.

Am mai spus şi cu altă ocazie că idealul meu de soţie era atunci Doamna Sofia Nădejde (cucoana Pica); adică o femeie care pe lângă frumuseţea şi celelalte calități feminine să stea lângă bărbat să cetească şi să scrie.

Astăzi m'am convins că Emerson are dreptate : nu mai trebue pretins femeiei să scrie, să combată, să construiască sau să compue muzică. Toate acestea ea le face inspirând pe bărbat. In ochii femeii poetul descoperă anticipaţiunea odelor sale, sculptorul zeul său, arhitectul casa sa.

In privinţa cetitului tot Emerson spune : puţini

oameni ştiu să cetească. Femeile cetesc pentru ca să descopere un erou ca să-l poată iubi, bărbaţii cetesc ca să se distreze, editorii ca să găsească greşeli, autorii pentru ca să găsească confirmarea ideilor lor. Nu există aproape nimeni care ceteşte cu temeiu şi cum trebue.

In tot timpul balului am stat alături de soţia mea, ca să o fac atentă asupra tuturor mişcărilor care aveau loc în timpul dansului şi să i le interpretez ca un adevărat socialist.

După ce m'am căsătorit, am rămas încă şase luni tot în casa Walter, dar m'am mutat din camera mea de elev într'un apartament de trei camere mobilate şi bucătărie.

Intr'una din zile eram cu un şorţ albastru de do., şi cu o cârpă de praf, îmi scuturam cărţile în faţa unei ferestre deschise, când cineva care bătea la uşe, în urma răspunsului meu, o deschide şi intră. Cine credeţi că era? un colonel dintre aceia cu care făcusem cunoştinţă la balul „Reuniunei femeilor române”...

— Bună ziua, d-l Leon este acasă?

Eu, care l-am recunoscut imediat, voiam să-l fac să creadă că sunt omul de serviciu, şi toate răspunsurile i le dădeam mai mult întors, cu dosul spre el şi capul aplecat spre cărţi.

— Nu este acasă.

— Dar duduia?

— Dumneaiei este acasă, dar nu primeşte, când lipseşte cuconaşul.

— Cuconaşul când este de obiceiu acasă?

— Dumnealui chiar când este acasă, îmi dă ordin să spun că nu este.

— Pentru ce?

— Spune că nu-i arde de vizite, are mult de studiat.

Intinzând mâna spre mine—colonelul îmi spune:

— Iată două cărţi de vizită.

Eu, cu capul aplecat spre cărţi şi cu dosul mai mult spre el, îi spun:

— Lăsaţi-le, vă rog, pe birou.

Colonelul, după ce a spus bună ziua, a închis uşa şi a plecat.

Eu jubilam în sufletul meu c'am reuşit să-l fac să creadă c'a vorbit cu omul de serviciu. Ce comunitate de idei—îmi spuneam eu—poate fi între mine şi un colonel bătrân?! După această minciună convenţională, toţi militarii cu care am făcut cunoştinţă la bal ar putea veni să-mi facă vizită, iar eu aş fi dator să le-o întorc!

Nu! asta nu se poate. Prefer să fiu taxat de mitocan decât să-mi calc principiile. Apoi în cazul de faţă nici nu aş fi eu de vină. Dacă nu i-am făcut eu prima vizită ca mai tânăr, de ce s'a grăbit să vie el întâi?!

După câteva zile, mă întâlnesc cu Cuconu Ghiţă (Gheorghe Mârzescu), care mă întâmpină cu cuvintele:

— Da bine, mă, aşa primeşti tu oamenii care vin să-ţi facă vizită, cum l-ai primit pe Colonel?

Sora lui Mârzescu, Profira Botez, una din cele mai frumoase femei din vremea aceea—o frumuseţă clasică—a fost prima soţie a tatălui meu vitreg Vasile Antipa, aşa că Mârzescu mă considera ca în familie.

Am rămas ca trăznit când am văzut că m'a recunoscut colonelul şi s'a prefăcut aşa de bine că nu mă cunoaște.

— Cucoane Ghiţă, eu nu mă pot ţine de vizite. Vizitele iau timp mult, astea's bune pentru oamenii care n'au nimic de făcut. Eu trebuie să studiez.

— Bine, bine, dar numai oamenii mediocri sunt capabili de gelozie. Un bărbat zuliard (expresia lui), îşi chinueşte nevasta ; femeile au oroare de un soț gelos. Nu vreau să cred că în gelozia ta este —cum spune La Rochefoucauld—mai mult amor propriu, decât amor, dar...

— Este foarte adevărat cum spui, că femeile dispreţuesc pe un bărbat gelos—eu adaog pe care nu-l iubesc ! !—dar nu s'ar simți nenorocite dacă un bărbat pe care îl iubesc nu ar fi gelos. Afară de aceasta noi geloşii trebue să avem dreptul la indulgență, fiindcă noi suferim mai mult decât facem pe alții să sufere.

— Cucoane Ghiţă, vizitele sunt minciuni convenționale, iar în baluri—cum spune Rochebrune—se fac majoritatea căsătoriilor, şi tot în baluri se desfac.

— Eşti un socialist incorigibil !

— Mahomet spune că acela care ia un miel sau o haină, poate să restituie haina sau mielul. Dar acela care rupe lanţurile sfinte ale căsniciei nu le mai poate uni împreună niciodată; trebue ucis; el va suferi mai puţin decât soţul care supravieţueşte, dezonorat.

30.

Din umbrele trecutului.

Cu toate că ştiu că persoanele dispărute iau o proporţie exagerată în sufletul nostru, totuşi nu mă pot opri când mă gândesc la unii din foştii mei profesori dela Institutul Academic, să nu privesc cu mare simpatie vorbele şi gesturile lor.

Iată câteva din acele umbre ale trecutului: Melic, a fost mult timp directorul „Institutului Academic". Când un elev stăruia pe lângă el pentru o chestiune nedreaptă, el avea obiceiul să-şi tragă în gură, uşurel, cu mâna o parte din musteaţa lui mare şi roşie, având aerul că o roade, spunând în acelaş timp elevului, răspicat: „Nu se poate domnule, nu se poate" — apăsând pe *se*". La acest răspuns categoric: „nu se poate" se ştia că orice stăruinţă este de prisos. Uneori când elevul căuta să se apere de vr'o vină, Melic îi spunea ritos: „*ştiu totul*", fără ca în realitate să fi ştiut ceva! totuşi acest cuvânt „ştiu totul" îl intimida pe elev, îl punea pe gânduri şi nu ştia ce să mai răspundă!

Profesorii universitari de acum cincizeci de ani, ţineau casă deschisă. Familiile în care se petrecea mai bine, erau : familia Gheorghe Mârzescu (casa din Strada Alexandri No. 3) ; Bejan profesor la facultatea de drept (casele din curtea bisericii Lozonschi) ; dr. Ciurea (casele din strada Banu) ; Maiorescu, casele din strada Tăutu, în care se află astăzi şcoala comercială de fete ; Cobălcescu, casele Daniel în înfundătura din strada Muzelor, unde se făcea şi muzică ; Ştefan Vârgolici, casele din strada S-tu Atanasie.

Ei formau aristrocraţia intelectuală a Iaşului. Colegii externi dela Institutul Academic, la ai căror părinţi aveau loc serate, la care luau parte şi dintre profesorii noştri : Cobălcescu, Vârgolici, Ţoni, Ciurea, Leonardeescu şi alţii, ne povesteau a doua zi causeriile, glumele şi discuţiile vii şi spirituale, care aveau loc între ei.

Leonardescu era profesor la Institut nu numai de filosofie, ci şi de drept şi economie politică. El avea o vorbă : alta-i d-lor peştele la Galaţi şi alta-i peştele la Iaşi. Era curtezan ca şi Cobălcescu şi cu toate că era mult mai tânăr nu avea la cucoane trecerea pe care o avea Cobălcescu. Cobălcescu spunea despre Leonardescu, că ideile lui se asamănă cu geamurile îngrămădite în tolba unui geamgiu : clare una câte una şi obscure toate la un loc.

Ca să-i facă necaz lui Leonardescu, cucoanele-i repetau la orice ocazie : Cobălcescu este un savant

mondial, fiindcă el era singurul în vremea acea care scriea în limbi străine, la care Leonardescu ar fi răspuns : ştiinţa nu este decât jumătate ; cealaltă jumătate este caracterul.

Leonardescu era şi avocat şi când îl rugau cucoanele să stăruiască pentru vreun protejat al lor la bacalaureat, el le spunea : n'am făcut asemenea servicii nimănui, de frică să nu jignesc justiţia. Când i se spunea despre cărţişoarele lui de filosofie că sunt idei luate din alte cărţı, el răspundea : „bien choisir parmi les vielles choses c'est presque inventer des choses nouvelles''.

Xenopol se ridica deasupra tuturor acestor nimicuri ; de câte ori venea în clasă, povestea o istorioară sau ne dădea o povaţă. „Nu rămânea mereu cu aceleaşi idei — spunea el — ci adună idei noui, din cărţi şi de la oameni, şi nu fă nimic în ascuns, de care ar trebui să te ruşinezi dacă te-ar vedea un străın''. Este cam aceaşi idee care o găsim în cărţile de morală chinezeşti : „Ia bine sama şi nici în locul cel mai ascuns, să nu faci nimic de care ai putea să roşeşti''.

Un alt tip interesant în felul lui era Paicu. Era bucovinean, profesor de limba română şi latină la gimnaziul „Ştefan cel Mare'' şi profesor de limba germană la Institutul Academic. Inalt şi subţire, cu gâtul lung, capul mic, se ţinea drept. Poseda o vie la Socola, unde avea un buhaiu de rasă şi anunţase prın ziare că'l închirează pentru prăsilă. Elevii din cursul superior se adunau în jurul

lui, aici, punându-i diferite întrebări care de care mai indecente relativ la puterea sexuală a buhaiului, la care el fără a se supăra sau fără a le pune note rele la conduită, le dădea răspunsurile cele mai măscărăcioase.

Elevii combinaseră, după o fabulă din Esop, o istorioară cu Paicu şi buhaiul lui; spuneau că Paicu şi-a închiriat buhaiul unui podgorean. Făcându-se o căldură insuportabilă în timpul zilei, până să sosească vierul cu vaca, podgoreanul să adăposti la umbra buhaiului. Paicu însă s'a opus din răsputeri, spunându-i: Ţi-am închiriat buhaiul, nu şi umbra lui.

Dintre toţi profesorii noştri Ţoni era un bărbat frumos, el a servit ca model de frumuseţă pictorului Grigorescu, pentru sfinţii pe care i-a zugrăvit la biserica din Mânăstirea Agapia.

Când Cobâlcescu spunea că femeea este simbolul bunătăţei şi al frumuseţii, iar bărbatul simbolul adevărului şi al dreptăţei, o cucoană a exclamat că Ţoni este simbolul adevărului şi al dreptăţei, dar este şi simbolul frumuseţei.

Ţoni fiind necăsătorit, familiile care aveau fete de măritat vedeau o partidă splendidă în el, îl invitau des la masă, iar el, de câte ori se ducea, spunea ironic: încă o masă la număr!!

Discursurile lui politice erau chilometrice şi fiindcă nu avea talent să vorbească, le scria şi vai de acei care erau nevoiţi să-l asculte până le termina de cetit.

Un altul în casa căruia se petrecea, dar care era cartofor şi avea alte apucături incompatibile cu demnitatea de profesor, a fost Andrei Vizanti. Despre el am mai vorbit şi cu altă ocazie. Dânsul a avut un sfârşit tragic : fiind preşedintele comitetului teatral, a luat câteva mii de lei din casa teatrului şi a fugit în America. Ziarele de atunci povesteau că spre a nu fi cunoscut, când a fugit, şi-a ras mustăţile, şi-a pus o perucă roşie, mustăţi şi favoriţi roşii, care-i dădeau aerul unui gentelmen englez.

Vorbea rar în timpul călătoriei, iar puţinele cuvinte indispensabile ce trebuia să le schimbe le spunea într'o franţuzească stricată, cu un vag accent englez. Evita cu grijă să lege cunoştinţă cu lumea de pe bord. Ajuns la New-York, a jucat într'un tripou şi a câştigat o sută de dolari. Condus de nişte tovarăşi la un bar suspect, a fost îmbătat cu o băutură cu care Vizanti nu era deprins şi, profitând de somnul adânc în care acesta a căzut, i-au furat portmoneul, nelăsându-i în buzunar decât o sumă neînsemnată.

Părăsind New-Yorkul, s'a stabilit la Reading, în Pensilvania. Aici intră calfă la un bărbier, cu a cărui fată fugi după câteva zile.

31.

Educația sexuală înainte de căsătorie.

„Dacă ceeace scriu scandalizează pe unele persoane impudice, să știe că vina stă mai mult în turpitudinea lor decât în vorbele de care am fost nevoit să mă servesc pentru a explica ideea mea".

Sfântul Augustin

Eram pe strada Ștefan cel Mare cu un cunoscut, când deodată se oprește în fața unei prăvălii, privind pe un domn care stătea în ușă.

— Vezi pe tânărul din ușă? mă întreabă el — este stăpânul prăvăliei, nu are mai mult de 34 de ani, băet simpatic, fizic estetic, bine pus, cetit și cu multe calități ca să poată plăcea ori cărei femei, și cu toate acestea divorțează, deși are un copil de 3 ani, fiindcă soția l'a înșelat cu un altul. Care o fi misterul nu-mi pot da samă?! fiindcă spinul căsniciei lor nu este nici mai bogat nici mai bărbat, ba încă este și însurat!

— Mulți cred încă și astăzi că pe baza combinațiilor financiare, sau pe baza protecției se pot clădi căsătorii trainice.

Cea mai mare greșală. Familia nu poate avea altă bază decât *amorul*, fruct al *sexualității*.

Amorul face frumuseța femeei și a bărbatului, păstrează cum spune A. France — frumuseța și carnea femeii, nutrindu-se cu dezmerdări ca albina din flori.

Sexualitatea regulează toate actele omeneşti, ca este radiată, la femee, de două glande care sunt ovariile şi la bărbat tot de două glande care sunt testiculele. Glandele acestea nu modelează numai corpul, dându-i farmecul care atrage sexul opus: ele modelează şi creerul.

La bărbat de exemplu, ele fac să apară atributele frumuseţei masculine: statura înaltă, umerii largi, muşchii viguroşi, etc.

— Am văzut cu toate acestea, indivizi a căror testicule erau atrofiate din cauza unor boli şi cu toate acestea aveau barbă.

— Indivizilor pe care i-ai văzut d-ta li s'a atrofiat testiculele la o vrâstă mai înaintată când aveau deja barbă, dacă li s'ar fi atrofiat de mici copii nu le mai creştea, li se întâmpla ca şi copiilor dela Vatican, care se castrează de mici, pentru ca să devie buni cântăreţi în corul bisericei Sft. Petru din Roma. Acestora nu le mai creşte barbă, în schimb îşi păstrează vocea de copil, fiindcă laringele se opreşte în desvoltarea lui. Castraţiunea are influenţă şi asupra sistemului nervos central, asupra energiei şi asupra voinţei, după cum te poţi convinge privind birjarii noştrii scapeţi.

— Dar la femei dacă li se extirpează ovariile ce se întâmplă?

— După cum bărbatul nu este complect bărbat dacă nu are testicule, acelaş lucru se întâmplă şi cu femeea. Nu mai este femee fără ovarii. Toate particularităţile corpului şi a spiritului său, acti-

vitatea ei nervoasă, delicateţa ei, rotunzimea membrelor, lărgimea basenului; desvoltarea sânului; profunzimea sentimentului, blândeţa, abnegaţia, fidelitatea, în rezumat toate caracterele esenţiale femenine pe care noi bărbaţii le venerăm la femeea normală, toate acestea depind de ovarii. O femee cu ovariile extirpate, sau degenerate, din cauza unei boli sau abstineţei, nu are nici o plăcere sexuală sau este foarte dificilă a fi exercitată şi a o face să juiseze,

Din punct de vedere psihic, femeile fără ovarii sau cu ovariile bolnave devin apatice, triste şi reci; sunt foarte grele de a fi excitate la amor, ele juisează rar şi cu multă dificultate. După o lungă abstinenţă devin obese, cu tendinţi spre boli de inimă, gută, diabet, arterioscleroză şi toate complicaţiile sale.

Acelaş lucru se observă la bărbaţii cu testiculele atrofiate, li se schimbă caracterul, devin supărăcioşi; ori ce poftă sexuală este absentă. Abstinenţa prelungită îl conduce la acelaş rezultat.

— De unde vrei d-ta ca un băet tânăr sau o fată, înainte de căsătorie să ştie toate acestea?

— Părinţii împreună cu medicul casei trebue să le ştie.

— In cazul nostru mi se pare că tatăl tânărului, care era un om de bun simţ, s'a opus la această căsătorie.

— Da, dar s'a opus pe motive de altă natură, nu de sexualitate. Fiecare părinte de familie trebue

să ştie că bărbaţii se deosebesc după puterea lor sexuală în : *slabi*, de *forță mijlocie* şi de forță *extraordinară* (lăsând la o parte pe cei impotenţi) ; după cum şi femeile se deosebesc în temperamente sexuale : *reci*, *calde* şi *înflăcărate* (excluzând pe cele cu instinctul sexual anesteziat).

Echilibrul dragostei într'o căsnicie depinde de potriveala forțelor sexuale a soților. Un menaj de exemplu, în care femea este un temperament înflăcărat şi bărbatul de putere sexuală slabă, este cu siguranță o *bancrută* matrimonială, după cum o căsătorie în care femea este un temperament sexual rece (potolită) și soțul un temperament înflăcărat.

Câte procese de divorţ nu există intentate de unul sau de altul dintre soți din cauza acestei nepotriviri.

Am cunoscut cazul unei doamne care se plângea că soţul ei, chiar după 13 ani de căsătorie, o trezea mai mult de zece ori pe noapte. Extenuată, ea a cerut divorţul.

O mamă, a cărei fiică a fost cerută în căsătorie de un tânăr, a pretins tânărului adresa medicului care'l îngrijeşte, cerându'i în acelaş timp să'l deslege de secretul profesional, fiindcă niciodată nu voi acorda — spunea ea — mâna fiicei mele decât unui bărbat perfect sănătos.

Candidatul însă nu avea medic ! căci nici el nici părinții lui, nici nimeni din familia lui nu fusese bolnav vreodată.

Căsătoria s'a făcut sub cele mai fericite auspicii. Dar... foarte puţin timp după acea, tânăra soţie muri din cauză că a avut un bărbat... prea viguros.

Astăzi în ţările din occident se luptă şi se face propagandă pentru organizarea *educaţiei sexuale* înainte de mariaj.

In Germania, educaţia sexuală se practică şi are mari înlesniri din partea societăţei de nudism. (Liga für freie Lebensgestaltung).

Cunoscutul meu a convenit şi el înainte de a ne separa că soţii când se conving de nepotrivirea lor sexuală trebue imediat să divorţeze. Fiindcă în cazul acesta căsătoria nu este decât un focar de nenorocire. Odată divorţaţi fiecare îşi poate alege un nou tovarăş conform cu temperamentul sexual, profitând de experienţa căpătată în prima căsătorie.

Echilibrul dragostei fiind restabilit, fericirea apare dela sine.

32.

Epigrame evocatoare de trecut şi tinereţe.

Eram elev în clasa a cincea de liceu, când aveam un caet, frumos legat, în care transcrieam poeziile ce le făceam. Intr'o zi, când deschid caetul, cetesc pe prima pagină, scris caligrafie :

Câne,
Pâne,

Apă,
Ceapă,
Anfrache,
La balmasche.

Iar deasupra ca titlu: „*In loc de prefață*". Ce se întâmplase? uitând pupitrul deschis, colegul meu Eugen Teodorini a luat caetul și a scris prefața de mai sus. Dacă ar fi scris un altul, puțin mi-ar fi păsat, dar era Teodorini, recunoscut de toți colegii și chiar de profesorul de limba română—de Lambrior — ca talent literar. Compozițiile lui de limba română erau tot ce poate fi mai frumos. Una dintre poeziile pe care o făcuse: „Ingratitudinea Rusiei", după cât mi-aduc aminte, a fost imprimată și într'o revistă literară din București. Se vede că am găsit asemănarea atât de potrivită între versurile mele și: câne, pâne, apă, ceapă, anfrache la balmasche, încât chiar din momentul acela m'am descurajat și am renunțat a mai face versuri!

Dar de ce am renunțat atât de repede? Fiindcă desigur n'am avut destul talent, deoarece vocația mea pentru știință a fost mai puternică decât pentru literatură.

Poate fi cineva poet fără să scrie versuri, dar când faci versuri proaste și nereușite nu mai ești poet.

Apoi îmi spuneam și eu ca Lubbock: face mai mult a pune poezie în viața ta, decât pe hârtie! Dumas — fiul spunea, că: orice om este poet dacă

tinde a idealiza realitatea pe care o vede şi a realiza idealul pe care'l simte.

In 1907, am cetit câteva poezii al căror autor era fiul meu Georgică, şi mi s'au părut destul de reuşite, totuşi credeam că nu este bine a-l încuraja pe această cale. La orice ocazie căutam a-i ironiza poeziile. Muza lui însă a fost mai tare decât ironiile mele, fiindcă după douăzeci de ani şi mai bine, cetesc din nou următoarele epigrame, care, pentru un profesor universitar de finanţe, le găsesc minunate :

Lui Alex. Fălcoianu

D-l Alex. Fălcoianu este fiul fostului director general al închisorilor.

Ziarele

A muncit o viaţă întreagă
Şi-a ros coatele pe masă
Dar la sfârşitul carierei
S'a întors la tata acasă.

Lui Virgil Barbat

D-l Virgil Barbat a ţinut o conferinţă : Despre femei.

Ziarele

Sigur, cel mai indicat
Era numai un „Barbat"
Să vorbească cu temei
Despre „dulcile" femei.

Insă este de mirat
Cum din multele femei
N-a fost una cu temei
Ca să-l ieie de bărbat.

D-lui prefect Căluțiu

De ce merge prost judeţul?
Ne 'ntreb unii cu durere.
— Cum aţi vrea, mă rog, să meargă
Numai c'un „Căluţ" putere?...

Acuma îmi dau seama că rău am făcut când am ridiculizat tendinţa spre versificare, fiindcă omul cu ocupaţiunele cele mai serioase, omul de ştiinţă chiar, are nevoe de o oară pe zi de odihnă, să se joace cu copilaşii lui, sau cu cânii, sau să picteze, sau să scrie un foileton la un ziar, sau să facă o epigramă!

Nimic nu oboseşte mai mult spiritul ca uniformitatea ocupaţiunilor. Trebue ştiut a amesteca şi a varia întrebuinţarea facultăţilor.

Poetul are multe părţi comune cu naturalistul; el nu trebue să cunoască numai natura umană, el trebue să cunoască natura în întregimea ei, în mod mai complect decât toţi ceilalţi oameni.

Poezia — spunea cineva — nu este altă ceva de cât pictură interioară, muzică interioară, etc., modificată cu toate acestea, de natura sufletului.

Pentru a fi poet,—spune Lubbock—trebuesc întrunite calităţi foarte diverse: Cine a făcut planul

acestui poem? întreabă Cousin — raţiunea.—Cine i-a dat viaţa şi farmecul? — amorul. — Cine a călăuzit raţiunea şi amorul? — Voinţa".

Epigramele de mai sus mi-au evocat viaţa mea de liceu; gândindu-mă în acelaş timp cum tatăl iubeşte în fiul său viitorul şi tinereţea, iar fiul iubeşte în tatăl său bătrâneţa şi trecutul.

Egoismul înpınge pe un tată la imortalisarea lui prin fiul său.

Numai omul superior — spune Ossip Lourié — se preocupă de prelungirea personalităţei sale; în momentele lui cele mai bune, el are sete de imortalisare.

33.

Reflecţii cu ocazia concursului de frumuseţă pentru copii.

Cu ocazia concursului de frumuseţe şi sănătate pentru copii între 4—8 ani, organizat de Strandul Iaşilor, concurs care a avut loc Sâmbătă 7 Iunie, am cunoscut încă două lucruri frumoase ale Iaşului pe care nu le cunoscusem: Strandul şi copiii frumoşi.

Eram deprins să admir dealurile înverzite, deasupra cărora pluteşte *Geniul* oraşului Iaşi, care a inspirat pe Creangă, pe Eminescu, pe Alexandri, pe Conta şi pe toţi poeţii şi cugetătorii ieşeni. Acest geniu se găseşte pretutindeni în neîntrecutul

joc frumos de umbre şi lumini care se desfăşoară deasupra oraşului Iaşi şi a împrejurimilor sale, cât şi în razele de jaratec ale soarelui când apune.

Nu văzusem încă Strandul şi nu văzusem la olaltă niciodată atâţia copilaşi frumoşi şi drăgălaşi ai Iaşului.

Strandul este opera d-lui Osvald Racoviţă. Trebue să-i recunoaştem energia, perseverenţa, tenacitatea şi aptitudinele lui de bun organizator, datorită cărora a reuşit să facă dintr'un focar de infecţie, în care se aruncau gunoaele oraşului, un loc din cele mai frumoase pentru distracţie şi pentru desvoltarea frumuseţei corpului omenesc.

Am mare admiraţie pentru gospodăria d-lui Racoviţă şi ţin să o spun fiindcă sunt mulţi care fac totul ca să dovedească că alţii nu sunt buni gospodari, dar nu fac nimic ca să dovedească că ei sunt buni.

Câtă plăcere să asişti la un concurs de copilaşi frumoşi ! Ziua aceasta mi-a dat forţa şi entuziasmul tinereţei.

Au luat parte 148 de concurenţi dintre care unii erau delicioşi. Nu pot uita pe micul Ionel Băncilă şi Hary Hefter, la care frumuseţa feţei se armonizează cu frumuseţa corpului.

Concurenţii au fost întâi cântăriţi, măsuraţi şi apoi supuşi la un examen medical.

La noi se ocupă unii cu înfrumuseţarea şi înobilarea rasei de cai — şi foarte bine fac — dar

aproape nimeni nu se interesează de înfrumusețarea corpului omenesc.

La femee admirăm ceva mai mult din frumusețea corpului ei decât la bărbat, admirăm pe lângă *față* și gâtul, umerii și brațele; iar de când cu moda rochiilor scurte, admirăm și o parte din picioare.

La bărbat însă nu ne rămâne de admirat decât fața. Din punct de vedere estetic, este o mare greșală, fiindcă poate cineva avea o față foarte frumoasă fără să aibă o formă a corpului frumoasă.

La femee mai cu samă este aproape o regulă generală că fata și forma corpului nu se armonizează împreună. Cu toate acestea un ochi exercitat, poate ușor constata aceasta, fiindcă pătrunde cu privirea prin haină până la nud.

Un corp frumos și o statură înaltă, dă distincțiune cuiva; nu poți reprezenta pe Napoleon cu o statură mică; este greu oamenilor cu talie mică să fie majestoși. O statură frumoasă dă omului prestanță.

La concursul dela Strand am văzut copii a căror corp lasă de pe acuma să se întrevadă această prestanță, dacă vor continua a se desvolta în mod normal ca până acuma, jucându-se în aer liber cu corpul gol expus la soare.

Soarele este cel mai bun tonic, el deschide bobocii florilor; el coace fructele și aprinde în sufletul nostru veselie, sentimentul libertăței și al

vieţei; el desvoltă în noi toţi germenii bunătăţei şi tot cea ce este mai bun în noi.

Strandul ar putea să ia o mare desvoltare în Iaşi dacă oamenii bogaţi din localitate i-ar înţelege menirea şi ar veni în ajutorul lui. El ar deveni centrul de desvoltare al frumuseţei corpului omenesc.

Aice ar fi locul să se formeze o societate de *naturişti*.

Scopul societăţilor de naturişti, sau cum li se spune în Germania, *Bund für Freikörper Kultur*, este de a cultiva nudul (Nackt) atât din punct de vedere estetic cât şi din punct de vedere al sănătăţei.

In Germania sunt multe societăţi naturiste, care numără peste două milioane de adepţi, bărbaţi, femei şi copii — ei petrec câteva ore pe zi cu corpul gol expus la soare. Băile aceste de soare şi de aer îi fac vioi şi viguroşi.

La noi un pas spre naturism au făcut unii tineri care iesă la plimbare fără pălărie pe cap, cu părul liber, lăsat în bătaia vântului, expus direct la influenţa razelor solare.

Dacă am deprinde copiii de ambele sexe — spune d-rul Vachet — de mici a se juca şi a face sport împreună goi, ar avea în timpul crizei pubertăţei, cu mult mai puţin de suferit decât astăzi.

Când vom face o asemenea societate la noi, sunt sigur că au să se ridice unii, să strige, cum au strigat şi în alte părţi când s'au înfiinţat, că

atentăm la pudoare! Ei nu-şi dau seamă că pudoarea este sinonimă cu ipocrizia.

Corpul omului trebue să fie liber. Natura ne-a creat goi, trebue deci să trăim goi.

Pentru binele şi fericirea omului trebue ca cel puţin câteva oare pe zi să ne întoarcem la primitivitate, adică să stăm cu corpul gol expus la aer şi la soare.

Când spuneam aceasta unui cunoscut, îmi obiecta că expunerea capului la soare înseamnă insolaţie.

Este chestiune de educaţie! Negrii dela equator, care au trăit totdeauna cu capul gol, suportă fără pericol razele solare. D-rul Vachet, în studiul său intitulat: „*Nuditatea şi fiziologia sexuală*" spune: suntem creaţi pentru a trăi goi, astfel cum venim pe lume şi cum trăesc încă unele rase primitive.

Senzaţiunea de ruşine în faţa nudităţei este o impresiune artificială, câştigată printr'un lung atavism.

Astăzi adepţii vieţei libere în plin aer şi la lumina soarelui, devin din ce în ce mai numeroşi. In Germania, după cum am spus, sunt peste două milioane de naturişti. In multe ţări, s'au înfiinţat şi şcoli naturiste pentru copii. In Swiţera, există una la Geneva, pe marginea lacului, fondată de d-rul Rollier; o alta este lângă Hanovra, fondată în 1927 de către d-rul Fränzel.

34.

Frivolități și rafinamente din Iașul de altădată.

Era odată la Iași, strada Lăpușneanu, în casele Mavrocordat, o frizerie și parfumerie franceză: *Robert*. După ce a murit Robert, văduva lui a condus multă vreme singură prăvălia, chiar după ce s'a remăritat cu Darmet. Rămânând din nou văduvă, a continuat tot singură a o conduce cu plăcere și multă pricepere, până la moarte. Ea era o persoană simpatică și iubită de cucoanele din Iași. Toate articolele din prăvălia ei erau de provenineță franceză: parfumeria cea mai fină, săpunurile cele mai bune, apă de toaletă, văpsele de păr, pudră, roș de buze, de obraz, cosmeticuri, creme, ape de dinți și orice articole de toaletă pe care specialiștii din Paris le preparau pentru înfrumusețarea și higiena corpului.

Madam Robert (astfel îi spuneau cucoanele) devenise confidenta sexului frumos din Iași. Fiecare cucoană când ieșia în oraș trebuia să se oprească cel puțin o clipă și la Madam Robert ca să afle noutăți despre articolele de toaletă de curând apărute. Dânsa avea dela casele mari din Paris, mostre de diferite parfumerii cu care-și parufma clientele.

Salonul de tuns și bărbierit era despărțit de prăvălie numai printr'o perdea. Intr'una din zile când îmi tăiam părul, o doamnă foarte vorbăreață și pricepută în compozițiile destinate a întreține supleța pielei și înfrumusețarea tenului, se plângea

de o cremă care o luase şi din cauza căreia i se umflase ochii şi obrazul. De aice discuţie între ea şi d-na Robert care susţinea că din aceiaşi cremă a vândut la toate clientele fără a se mai fi întâmplat aşa ceva. De fapt şi una şi alta aveau dreptate, era un caz de *idiosincrazie*. După cum unele persoane nu pot mânca fragi sau zmeură fără a se intoxica, tot aşa altele au idiosincrazie pentru pudră sau cremele de obraz care conţin mercur.

— Nici văpsea pentru sprincene nu am să mai întrebuinţez, prefer nuca arsă. O bucată de miez de nucă pe care-l ard la lumânare, şi după ce se stinge desemnez cu el sprincenele, pe lângă că sunt negre ca pana corbului, sunt şi puţin unctuoase.

— Există în adevăr o cremă, îi spune d-na Robert, făcută nu ştiu cu ce, care la căldura prea mare se descompune, iar pielea imediat din albă devine vânătă.

A urmat apoi o convorbire asupra unguentelor balsamice, asupra cosmeticului şi a roşului de obraz. In legătură cu care d-na Robert i-a povestit că o cochetă, întrebând pe o literată, care roş este mai preferabil, ea ar fi răspuns că: „*roşul ruşinei*".

Profitând de faptul că individul care mă tundea a trecut în prăvălie să-şi aducă apă de colonie pentru păr, am dat la o parte perdeaua ca să pot vedea persoana, a cărei conferinţă asupra artei pentru desăvârşirea frumuseței—am ascultat-o fără voia mea.

Ea era convinsă că n'a auzit-o nimeni, decât nu-

mai madam Robert; când m'a văzut pe mine, a rămas extaziată, exclamând:

— Nu mă aşteptam, d-le, la atâta indiscreţie!?

— Mă iertaţi, doamnă, dar d-voastră nu mi-aţi încredinţat nici un secret, pe care eu să-l fi divulgat.

— Am vrut să spun că nu mă aşteptam la atâta curiozitate din partea unui bărbat.

— Curiozitate, da! curioşi suntem şi trebue să fim cu toţii. Eruditţii, savanţii, jurnaliştii, colecţionarii, jucătorii, spionii, femeile, cu toţii sunt curioşi.

Curiozitatea ne opreşte să rămânem ignoranţi. Tot ce ştim datorim curiozităţei.

Privindu-mă fix în ochi, după câteva secunde de revenire, îmi spune zâmbind:

— Ascultă, turbatule, unde ne-am mai văzut noi?

Când am văzut că mă ia pe acest ton de intimitate, i-am ripostat:

— Mă iertaţi, doamnă, dar nu m'au isprăvit încă de tuns, — şi m'am retras.

Dânsa a mai stat de vorbă cu d-na Robert — de data aceasta numai în şoaptă — ieşind apoi împreună cu mine, îmi spune:

— Mi-am reamintit, unde ne-am mai văzut, la mama Casandra, vânzătoarea de buruene dela hală.

— Să fie oare aceasta—îmi ziceam eu—doamna pe care am văzut-o în câteva dimineţe la hală?! Ce schimbare colosală! Atunci avea ride şi părea a

fi o femeie de peste 60 de ani, pe când astăzi nu pare să aibă nici patruzeci. Da ! este ea, o cochetă bătrână care-şi deghizează vârsta. O privesc cu atenţiune şi văd că îndeplineşte toate condiţiunile unei femei frumoase; are cum se spune 3 lucruri albe : pielea, dinţii şi mâinile ; 3 lucruri negre : părul, sprâncenele şi genele ; 3 lucruri roşii : buzele, obrajii şi unghiile ; 3 lucruri lungi : părul, coapsele şi genele ; 3 lucruri largi : pieptul, fruntea şi şoldurile ; 3 lucruri strâmte : gura, talia şi... glesnele ; 3 lucruri rotunde : sânul, fesele şi bărbia ; 3 lucruri mici : piciorul, mâna şi urechea ; 3 lucruri obraznice : vârful nasului, sfârcul sânului şi mâna.

Femeia aceasta era mare în genul ei, dar genul ei era mic.

Schimbarea fizionomiei ei, îmi reaminteşte următoarea anecdotă :

Intr'un oraş de provincie în care se aflau multe femei bătrâne care se văpseau, vine un savant să ţină o conferinţă, în scop de binefacere. După conferinţă toată lumea este invitată la un ceai... Conferenţiarul discută cu doamnele care făceau cerc în jurul lui.

— Ce ideie aveţi, cum vă plac femeile din oraşul nostru ?

— Doamnă, credeţi-mă că mă pricep foarte puţin în pictură...

*

...După câteva zile vine la mine, pe la orele nouă seara, un birjar cu o scrisoare, prin care doamna mă

roagă, cu inzistență, să mă duc imediat la ea acasă, de oarece este cuprinsă de o indispoziţie.

Eu nu aveam atunci decât 27 de ani. Trecuse de abia un an dela întoarcerea mea dela studii — din străinătate — aşa că nu avusesem încă timp să aflu că reputaţia ei a fost în totdeauna cam fezandată.

Am explicat birjarului că eu nu sunt medic — nu practic această profesiune — să se ducă la un altul care o practică...

Birjarul, care probabil ştia ceva mai mult decât mine, a râs şi a plecat.

35.

Indiscreţia medicului agravează suferinţa bolnavului.

Primesc o scrisoare copiată la maşină, care pare a fi expresia unui suflet sincer şi bun. Autoarea scrisoarei este revoltată şi cu drept cuvânt—contra unui chirurg care, după ce a operat pe un prieten al ei, a împănat oraşul că numai cât i-a deschis abdomenul şi l-a închis imediat, fiindcă găsise un cancer inoperabil din cauza căruia nu va trăi decât cel mult câteva luni.

In urma operaţiunei, prietenul s'a simţit un timp mai bine, ba chiar câştigase câteva chilo în greutate. Totuşi suferea îngrozitor ori de câte ori indiscreţii

veniau să-l felicite spunându-i : „mă bucur că eşti bine, şi că nu este adevărat ce se spune, că ai cancer !”

Câtă cruzime şi lipsă de bun simţ din partea celui care l-a operat ! Imaginaţia bolnavului întreţinută prin frică îi deprima moralul şi-i agrava boala.

In legătură cu operaţia prietenului, autoarea scrisoarei îmi citează cazul cunoscut al chirurgului francez Delpech, care a fost asasinat de clientul său, fiindcă i-a divulgat boala. Clientul său, un tânăr bolnav de sifilis, era logodit cu o domnişoară cunoscută d-rului Delpech. El a sfătuit pe tânăr să renunţe la căsătorie. Dânsul nevoind să-l asculte, Delpech a înştiinţat părinţii fetei şi a făcut să se strice mariajul, din care cauză tânărul a asasinat pe medic şi în urmă s'a sinucis.

In cazul de faţă sunt de părerea lui Delpech; foarte bine a făcut că n'a păstrat secretul. Putea el să lase să se consume o asemenea infamie? divulgând boala, a scăpat sănătatea, viitorul tinerei fete şi a copiilor care s'ar fi născut.

Pentru afecţiunile recunoscute contagioase, secretul medical nu trebue să fie obligator. Interesul social trece înaintea interesului individual.

In scopul de a împiedeca comunicaţia unei boli, altei persoane, sau în scopul de a preveni sau de a reprima o crimă sau un delict, secretul medical nu trebue să existe. Chirurgul care a operat de cancer pe prietenul autoarei anonime, nu avea nici un zor să divulge boala clientului în oraş, căci prin

aceasta n'a scăpat sănătatea altor persoane şi nici nu era în joc vreun interes social care să fi trecut peste interesele individului operat.

Fapta acestui chirurg indiscret îmi reaminteşte o anecdotă cu un alt chirurg care era prea discret. O femeie tânără şi frumoasă se prezintă unui tânăr chirurg, cerându-i să-i extirpeze organele de reproducţiune.

In faţa nudului splendid al clientei sale, chirurgul n'a avut curajul să înfigă bisturiul. Sub un pretext oarecare, îndepărtă pe infirmieră...

Restabilită foarte repede... de operaţie, ne mai suferind de loc, frumoasa femeie lăuda în toate părţile pe tânărul chirurg. Dar peste câteva săptămâni, fiind cuprinsă de o indispoziţie, chemă un medic. Acesta constată că ea este însărcinată.

Un tânăr atât de bine ! — exclamă ea — cel puţin să nu mă fi adormit !

In ziua când am primit scrisoarea, mă întâlnesc la masă cu un cunoscut care-mi spune că pleacă la Viena să se opereze.

— Pentru ce la Viena, îl întreb eu, când avem la Iaşi chirurgi destul de buni.

— Fiindcă nu vreau ca toată lumea să ştie de ce boală sufer. S'ar putea să am chiar un cancer ! La Viena nu mă cunoaşte nimeni.

— Chiar de ar fi un cancer, d-ta nu ai copii.

— Nu din cauza copiilor, ci din cauză că prefer ca lumea să mă invidieze decât să mă compătimească. Oamenii buni, în caz că aş avea cancer,

au să mă plângă, şi asta nu-mi place, pe când cei invidioşi au să se bucure, şi nu voiu să le fac pe plac.

— După regimul care văd că-l duci, nu pari a crede că faci un cancer! Ai mâncat un muşchi la frigare cu ardei, ai băut vin! Un proverb evreesc spune că: Satana când nu poate merge în persoană să facă un rău, trimite vinul.

Un domn care era alături şi asculta conversaţia noastră, îmi spune: eu, domnilor, mănânc de toate, beau mult şi mulţumesc lui Dumnezeu, am cincizeci de ani (parcă ar fi avut o sută) şi mă simt foarte bine.

— D-ta nu eşti decât candidat la boalele de stomac şi intestine.

Eşti în faza când trăeşti ca să mănânci, noi bătrânii mâncăm ca să trăim. Pune d-ta tot ce ai mâncat acum la dejun, într'o piuliță: ţuică, măslinele, varza cu carne, ardei, piperul, muştarul, oţetul, ceapa, vinul, cafeaua şi mai ştiu eu ce, fă din ele un cataplasm, pune-l undeva pe piele, pe braţ de exemplu şi vei vedea cum are să se facă pielea vânătă şi are să se desprindă în bucăţi. Cum vrei atunci ca stomacul şi intestinul căruia îi aplici acest cataplasm de zeci de ani să nu devie ulceros?!

— După ce m'a privit într'un chip ciudat, îmi spune: ştii că ai dreptate, la asta nu m'am gândit, am să-mi schimb regimul. Eu însă am un lucru bun, caracter vesel.

— Tristeţa şi frica sunt influențele cele mai nefaste care deprimă vitalitatea corpului nostru, pe când veselia, humorul şi liniştea sufletească sunt elemente foarte puternice pentru sănătate. O inimă veselă omoară mai mulţi microbi decât toate antisepticele din lume.

Se spune că Lycurg aşezase în toate sălile de mâncare a Spartanilor o mică statue a zeului *Râsului*.

Ziua cea mai pierdută—spune un proverb—este aceea în care omul nu râde.

Un alt proverb spune : nu ţi-ai îndeplinit toate îndatoririle dacă ai neglijat pe acela de a fi vesel.

Omul când râde, inima-i bate mai repede, respiraţia deasemenea este mai repede şi mai profundă, vasele sanguine se dilatează la periferia corpului lăsând torentul de sânge încărcat cu oxigen să vie în abundenţă mai mare. Rinichii elimineazâ substanţele toxice cu mai mare activitate; secreţiunile glandelor cresc. Intr'un cuvânt, corpul întreg funcţionează mai bine decât la omul posomorît şi trist.

Nu este de ajuns ca tu singur să fii vesel şi să râzi, dar să fugi de persoanele posomorîte, să nu stai mult de vorbă cu oamenii agitaţi, deprimaţi, care se irită repede, care se vaicără mereu şi răspândesc numai ştiri rele, fiindcă aceştia au o influenţă răufăcătoare asupra noastră.

— Cam astfel fac şi eu, domnule profesor—îmi răspunde vecinul dela masă—nu mă pun în

relaţie decât cu oameni liniştiţi, cu judecata sănătoasă şi veseli şi nu mă iritez contra circonstanţelor, căci ele rămân—cum spune Euripide—surde faţă de mânia noastră.

36.

Câte ceva asupra modei şi croitorilor din Iaşi.

Mai zilele trecute, imi exprimam mirare, faţă de un negustor, de numărul mare de croitori care sunt la Iaşi

Trebue să fie un câştig enorm care-i atrage spre această branşă? Cunosc şase fraţi pe care părinţii i-au făcut pe toţi croitori. Mai aflu astăzi că sunt croitori care au venit dela Bucureşti şi au deschis croitorie la Iaşi.

— Apropo de venirea la Iaşi a croitorilor din alte oraşe, se vede că d-stră, d-le profesor, nu ştiţi păţania elefantului dela Cabinet?

— Vrei să spui de elefantul dela muzeul de „Istorie naturală" al societăţei de „Medici şi naturalişti" din str. I. C. Brătianu? Ce s'a întâmplat cu el?

— Acest elefant s'a plimbat cu un circ prin toate oraşele din Europa şi i-a mers foarte bine. Când a venit însă la Iaşi, i-a rămas pielea şi oasele la Cabinet; tot aşa au să păţească şi croitorii care vin din alte părţi să deschidă prăvălii la Iaşi.

Această convorbire mă duce cu gândul cu mult înapoi, la croitorii din Iaşi de acum cincizeci de

ani. Cel mai reputat era Walter, al cărui atelier se afla în casele lui proprii din str. Lăpuşneanu, unde astăzi se află librăria Ornştein şi o prăvălie de ghete, Zeigher.

Walter pe lângă că modela cu foarfeca, eleganţa, gustul şi graţia, avea şi stofe numai de prima calitate: engleze şi franceze. La el nu se îmbrăcau decât oamenii bogaţi. După ce aceştia au sărăcit ori s'au mutat la Bucureşti, s'a mutat şi el, în Calea Victoriei, lângă palatul regal. In locul lui la Iaşi a rămas fiul său Fritz, care după ce a murit bătrânul s'a mutat şi el la Bucureşti.

Walter în afară de casele lui mari, din str. Lăpuşneanu, peste drum de „*Cercul didactic*", mai avea o vie unde petrecea Duminecele şi sărbătorile cu familia şi prietenii.

Cu toate că eram chiriaşul lui, n'am îndrăznit să lucrez la el decât târziu de tot, când eram la Bucureşti, între anii 1895—1900.

Printre anii 1880—85 mă îmbrăcam la Herzog, al cărui atelier era în casele de lângă cofetăria „Georges" din str. Lăpuşneanu No. 29. Herzog avea şi el numai stofe de calitate superioară şi tăia cu gust ca şi Walter. In anul 1881 când se purta redingotă şi pantaloni strâmţi de tot, el avea nişte stofe englezeşti de care n'am mai văzut de atunci, cu dungile în relief străbătute în lung de un fir gros de mătase albă sau de diferite culori. Avea un gust rafinat la asortarea costumelor şi o plăcere deosebită de a discuta şi a da clienţilor

consilii în ceeace priveşte moda. Nu degeaba era el fost elev al unei Academii înalte de croitorie, din Germania.

Oxenstiern, tutorele reginei Christina a Suediei, spunea că moda este idolul tinereţei.

— Ai uitat, d-le Herzog, partea a doua a maximei lui Oxenstiern — şi cea mai principală, — adaogă prietenul meu Vişan; cel mai ruinător dintre toate vanităţile.

Entuziasmul lui Herzog pentru arta de a tăea, gustul şi fantezia lui ne-au făcut, pe prietenul meu Vişan şi pe mine — amândoi clienţi devotaţi ai lui — care tocmai atunci cetisem „Sartor Resartus" de Carlyle, să-i dăm titlul de filosof în arta de a tăea.

— In una din zile i-am spus: ştii d-ta d-le Herzog că Teufelsdroeckh combate pe toate căile credinţa eronată că croitorii nu sunt oameni, ci fracţiuni de oameni, un fel de specii aparte.

— La început, Herzog bombănea ceva neînţeles, când a auzit numele de Teufelsdroeckh. Dreck, Dreck!? nu înţeleg ce vroiţi să spuneţi?

— Noi însă care prevăzusem această înţelegere, am venit cu volumul lui Carlyle. L'am deschis repede şi l'am lăsat să cetească el singur pasajul lui Teufelsdroeckh.

A spune cuiva Schneider, adică croitor, este ai da un epitet nu tocmai măgulitor.

Combătând această părere, vroiam să-i arăt că este un ignorant acela care crede aşa ceva. Croi-

torul este un filozof, care nu tae la voia întâmplărei, mâna lui este totdeauna condusă de operaţiunile misterioase ale gândirei, sub toate aceste mode, se află ascunsă o idee arhitecturală; corpul şi stofa sunt materialul pe care şi cu care d-stră croitorii construiţi frumosul edificiu al clientului.

D-tale în special toată lumea din Iaşi îţi admiră imaginaţia artsitică şi semnificaţia pe care o dai culorei, dela cele mai închise până la cele mai deschise.

— El ne privea neştiind deodată ce să creadă, iar noi continuam a parodia frazele lui Teufelsdroeckh.

— Tăetura d-tale, d-le Herzog, traduce intelectul, iar anumitele culori caracterul şi inima. Legea cauzei şi a efectelor, aplicată la haine este singura care poate să explice pentru ce purtăm cutare costum şi nu un altul.

Toate acestea nimeni nu le poate şti mai bine ca d-ta care, pe lângă talent, ai şi studii înalte făcute la Academia de croitorie.

Herzog făcuse ceva parale cu croitoria, avea o vie, trăsură şi o fiică măritată cu Sackmary, aşa că nu i-ar fi displăcut să devie şi autorul unei publicaţiuni.

— D-ta eşti singurul croitor care ai putea să scrii un tratat de filosofie asupra artei de a croi şi mai ales de a crea forme noi; unde mai pui că tratatul d-tale ar înlătura toate ideele greşite pe care lumea le are despre croitori.

— După un scurt interval de timp, Herzog, care pe lângă că era om inteligent agreea şi gluma, ne spune zâmbind: „las lui Walter această onoare de a scrie un tratat de filosofie asupra artei de a croi, el este mai mare croitor decât mine!“

Tot pe atunci (1880) venise dela Paris un croitor franţuz care deschisese un atelier în casele foaste Mavrocordat, lângă frizeria Robert, dar mergându-i afacerile prost, a închis după un an magazinul şi s'a reîntors în Franţa, (n'a vrut s'o păţească ca elefantul dela Cabinet).

Singura croitorie şi prăvălie cu articole de lux era atunci a lui Wilhelm Gruchol, în casele Drosu, unde astăzi este banca „Uniunea Română”. Gruchol a avut într'un timp maestru croitor pe un neamţ lung care tăea bine, dar bea mult şi ştia să facă şi pe alţii să bea.

A terminat'o mi se pare prin a se sinucide. Ca vânzător era tânărul Herman Polack, patronul de astăzi al croitoriei şi magazinului Englez din Str. Lăpuşneanu.

O croitorie din vremea acea, care există încă şi astăzi, este croitoria „Rosenblum” din str. Ştefan cel Mare. Fiindcă preţurile erau moderate şi Rosenblum făcea şi înlesniri de plată, avea foarte mulţi clienţi printre funcţionari.

Cea mai mare şi mai bogată prăvălie de haine gata a fost a lui Braunstein, situat în casele proprii, colţul dintre str. Cuza Vodă şi str. Săulescu. Partea caselor în care se afla magazinul de haine

gata a fost după cum se ştie dărâmată de primărie.

Intre alte multe amintiri ce păstrez dela bătrânul Braunstein este paltonul cu care am plecat în străinătate la studii, pe care l'am cumpărat numai cu optzeci de lei, dar care a fost mai bun şi mai trainic decât cel de astăzi pe care l'am plătit paisprezece mii.

37.

Cazuri de medici cu și fără inimă.

Cetind conferinţa despre „moarte" a marelui clinician dela Wiena, profesorul dr. Nothnagel, am văzut pe coperta broşurei un desemn care reprezintă monumentul lui funerar, cu următoarea inscripţiune : „*Nur ein guter Mensch kann ein guter Arzt sein*". In adevăr, nu poate fi cineva medic bun dacă nu este suflet bun.

Mult regretatul dr. Mârzescu, când a venit profesorul Lorentz dela Wiena, a dorit să nu fie operat într'o sală de spital, ci în sanatorul din str. Carol. Medicul, directorul sanatoriului a refuzat însă această ultimă dorinţă a confratelui său, sub pretext că pacientul pe când era epitrop al spitalului Sft. Spiridon, a fost contra sa într'o împrejurare oarecare. Un asemenea medic, în alte ţări, ar fi oprit de a mai conduce un sanatoriu.

Se ştie că oamenii din pătura de jos sunt pijmaşi şi răsbunători — te urmăresc până la moarte.

„Ştiinţa se poate împrumuta — spune Rabindranath Tagore — dela alţii, nu însă şi darurile simţirei".

Ca toţi proştii orgolioşi, a fost crud când i s'a prezentat ocaziunea.

Răutatea d-rului cu chip de om şi inimă de piatră m'a făcut să mă gândesc la blândeţa, omenia şi bunătatea câtorva medici de acum cincizeci de ani. Ce suflete sănătoase, sincere, senine şi obiective!

Când am venit dela Botoşani, la „Institutul Academic", primul medic din Iaşi pe care l'am cunoscut a fost dr. Ciurea. El era asociat şi medicul internatului. Infirmeria nu era numai pentru elevii bolnavi ci şi pentru cei leneşi, când ne simţiam obosiţi, era singurul loc de odihnă. D-rul Ciurea era un om bun şi simpatic, totdeauna ne întâmpina, cu vorbele: „Ce ai drăguţă, eşti obosit? ia să-ţi scriu o sticlă cu *Vin Bravais*".

Ciurea a fost profesor la Universitate, de medicină legală, înainte de a exista în Iaşi facultatea de medicină. Catedra aparţinea atunci facultăţei de drept. Cursul lui era unul dintre cele mai populate. El fiind un suflet bun şi blând, alina suferinţele bolnavului nu numai cu medicamente, ci şi cu duioşia lui.

Artistul şi savantul se imortalizează prin geniul operilor lui, medicul blând se mai poate imortaliza şi prin geniul bunătăţei sale.

Un alt medic pe care l'am cunoscut tot acuma cincizeci de ani, imortalizat prin geniul bunătăţei

lui, a fost Ludovig Russ. Oricât ar fi fost bolnavul de deprimat, la vederea lui se simţea mai bine. Prin bunătatea, blândeţea şi amabilitatea lui *naturală*, răspândea mulţumirea, veselia şi uşurarea printre bolnavi, după cum — cetitorul poate ori când să observe — sunt medici care prin manierele brutale sau prin melancolia lor posomcrăsc şi pe bolnavi.

Incă un suflet bun şi distins diagnostician era Taussig; foarte original în felul de a se comporta cu bolnavii şi cu prietenii.

Nu putea însă să se pună la diapazonul oricui, ceeace făcea pe unii să-l creadă nebun! Dar vorba lui A. France: care este acela care se poate mândri că nu are nici un grăunte de nebunie?

Am sub ochi o scrisoare a lui foarte spirituală, cu data de 22 Iunie 1896, prin care intervine pentru un protejat al lui: Ochs, student în farmacie. Eu făceam atunci la Universitatea din Bucureşti, cursul de zoologie pentru medicinişti şi farmacişti, Taussig îmi spunea în această scrisoare că deşi sunt cel mai periculos leu al României, totuşi el va adresa o rugăminte leului în favoarea boului...

Scrisoarea deşi este în limba germană, fiindcă se preta mai uşor la glume şi spirite, o termina totuşi cu fraza:

„Complimente dudukei (adică soţiei — scrisul lui propriu) şi salutări cordiale din partea prietenului dr. Taussig”.

Cu d-rul Taussig era o plăcere de a discuta, povestirile lui erau foarte interesante, foarte variate şi unele, de tot picante.

Mi-a povestit odată cum un bancher bătrân, l'a chemat să'l consulte asupra unei chestiuni foarte delicate! Am cetit, îi spunea el, în biblie, un pasaj în care se spunea că regele David îmbătrânind de tot, cu toate că'l acopereau cu blănuri multe, totuşi nu putea să se încălzească, atunci servitorii lui au căutat o fată tânără, virgină, care-l îngrijea şi care dormea pe pieptul lui pentru a-l încălzi şi a-l reîntineri.

— Ce-o fi adevărat, Doctore, în toată povestea aceasta?

— Ei, şi d-ta ce i-ai răspuns?

— Fiindcă omul este aşa fel făcut ca să creadă tot ceea ce-i face plăcere, i-am povestit ceeace se spune despre celebrul medic olandez *Boerhave*; un primar bătrân din Amsterdam căzuse într'o sălbiciune profundă; el l'a sfătuit să se culce între două fete tinere, frumoase şi sănătoase. Un moment — spune Taussig — m'am oprit a-i mai povesti, în scop de a putea urmări ce impresie a făcut acest tratament asupra lui. El însă, foarte grăbit şi nerăbdător, mă întreabă:

— şi care a fost rezultatul?

— Rezultatul a fost că bolnavul s'a simţit aşa de bine cu tratamentul acesta, încât a reuşit să facă pe una din cele două fete să devie însărcinată. Ochii bătrânului râdeau. Incearcă şi d-ta,

îi spun eu, şi te rog să mă ţii şi pe mine la curent.

— Şi care a fost rezultatul doctore dragă?

— Nu l'am mai putut urmări fiindcă peste două luni, bătrânul bancher a murit.

— Pentruce oare — mă întreba un bolnav — nu sunt toţi medicii ca Nothnagel, ca Russ, ca Ciurea ori ca Taussig? suflete distinse.

— Dacă toţi medicii ar fi suflete distinse, nimenea nu i-ar mai băga în seamă şi unica excepţie a medicului răutăcios ar fi o raritate care ne-ar face efectul unui privilegiu divin. Deci pentru ca distincţia să ne impresioneze trebue să-şi păstreze caracterul ei de raritate.

Necesitatea pizmăşiei şi a răzbunărei se deduce— cum ar spune Miomandre — din principiul relativităţei universale!

38.

Despre ce trebue să fie un sanatoriu şi câteva detalii medicale.

Săptămâna trecută a fost operat de apendicită fiul meu mai mic, de către distinsul chirurg Poenaru-Căplescu, în sanatoriul Diaconeselor din Bucureşti.

Sanatoriul este o instituţie din cele mai folositoare, care trebue neapărat încurajat, cu o singură condiţie: să aibă un personal bine instruit şi să fie condus de un medic cu chip de om şi inimă de piatră.

Un singur om, spune un filosof din antichitate, face mai mult decât zece mii, dacă el este cel mai bun.

Acum cinci ani și eu am fost operat în sanatoriul „St. Vincent de Paul" din București, unde am fost cu deosebire de bine îngrijit de către „surorile" Sanatoriului.

Ele pe lângă că au un suflet ales, blândețe, delicateță și răbdare față de bolnavi, au și o pregătire specială. Răbdarea este amară, spune Jean-Jacques Rousseau—dar fructul ei este dulce.

Intr'un sanatoriu bine organizat, se poate oricine odihni, chiar când nu este bolnav, ci numai se simte obosit. Imi aduc aminte, prima zi când am părăsit camera și am ieșit în parcul sanatoriului, era începutul lunei Mai, liliecii înflorise și păsărelele cântau, iar razele binefăcătoare ale soarelui mă dezmierdau și simțiam cum îndepărtează anemia din corpul meu. Timpul cât eram singur, ceteam mult, extrăgând citațiunile mai remarcabile, pe care le găsiam în conformitate cu vederile mele. Iată o apologie făcută soarelui, regret că nu am notat numele autorului de unde am copiat-o: „Soare, soare, vino! grăbește-te. Tu ești viața primăverei, tu ești care faci să strălucească tot verdele din grădină, tu ești care dai relief la tot ceeace se vede, tu care exalți colorile lucrurilor, care faci cerul mai albastru, pajiștea mai verde, femeile mai roze. Soare! tu ești care dai viață. De îndată ce apari tu, totul se pune în mișcare, și toată lumea este fericită să privească acest frumos soare pe

aceste frumoase plante. Suntem în primăvară, ne îmbrăcăm mai uşor când te vedem lucind acolo sus, toată lumea iese, toată lumea este veselă, toată lumea nu mai poate de bucurie. Femeile sunt mai frumoase, frunzele sunt mai proaspete, o, vino,vino repede, de ne dă veselia".

Operaţiuni de apendicită se făceau şi în acest sanatoriu, destul de numeroase.

Apendicita este, după cum se ştie, inflamaţia acută sau cronică a apendicelui vermiform, boală frecventă atât în Europa cât şi în America. Copiii sunt în general mai des atinşi de ea decât persoanele în vârstă. Englezii îşi operează copiii de mici extirpându-le apendicele pentru a evita pe viitor complicaţii mai grave.

La bătrâni această boală este mai rară, fiindcă apendicele la o vârstă mai înaintată, este foarte adeseori obliterat, aşa încât comunicaţia lui cu restul tubului digestiv fiind întreruptă, sunt mai puţine şanse ca el să se inflameze, pe câtă vreme când este destupat se găsesc în el uneori sâmburi de fructe şi viermi parazi,i care pot să inoculeze diferiţi germeni patogeni.

Graţie progreselor chirurgiei moderne, apendicita este uşor de operat, totuşi am avut emoţii, fiindcă adeseori este o boală serioasă şi chiar mortală în 8% din cazuri.

Tânărul artist de cinematograf Rudolf Valentino, a murit din cauza unei operaţiuni de apendicită.

Apendicele vermiform ne arată că constituţia corpului nostru nu este ideală, cum cred unii, că fiecare organ este făcut de o inteligenţă divină, cu plan şi cu un anumit scop, că fiecare organ are o anumită funcţiune, ochiul să vadă, urechea să audă, etc.

Apendicele vermiform este un organ care nu are nici o funcţiune, este *inutil*. Când se extirpă, corpul rămâne intact, ba din contra dacă nu-l extirpăm poate produce turburări grave şi chiar mortale.

Acelaş lucru cred unii despre natură, că este opera cea mai perfectă, în care domneşte ordinea morală, liniştea şi pacea; că este creată de către o putere divină, bună şi înţeleaptă, în vederea unui scop. Culorile şi parfumul florilor sunt create — spun ei — pentru a încânta vederea şi mirosul nostru, ciripitul şi cântecul drăgălaş al păsărelelor pentru a încânta auzul nostru.

Aceştia cred că scopul final al creaţiunei este omul, fiinţa cea mai superioară şi mai perfectă, plăzmuită după chipul şi asemănarea puterei creatoare.

Omul este în adevăr cel mai perfect dintre animale, dar nu este cel mai perfect posibil. Aceasta o denotă pe lângă apendicele vermiform şi alte părţi ale corpului nostru care nu numai că sunt inutile pentru el, dar constituesc un pericol pentru viaţa individului. Astfel la om sunt măselile de minte, fără de care viaţa este posibilă; ele apar

deabia mai târziu, între 60 şi 74 de ani. Mucoasa, care le acoperă, este susceptibilă de infecţiuni pe care în momentul apariţiunei lor o transmite organelor aproapiate şi adeseori dă naştere la supuraţiuni mortale.

Cine mai poate crede astăzi că natura este perfectă, bună, liniştită, şi paşnică? numai cine nu observă cele ce se petrec în ea, cine nu vrea să vadă lupta crâncenă care există în natură între fiinţele vieţuitoare. Insectele, care rod plantele, sunt mâncate de păsări; peştii şi păsările sunt mâncate de mamifere, care la rândul lor se mănâncă între ele.

In fiecare an mii de oameni mor în naufragii, în accidente de drum de fier, în catastrofe de mine, cutremure de pământ, erupţiuni vulcanice, uragane, trăznete, războaie, incendii, etc.

Toate acestea sunt suficiente dovezi că în natură nu există ordine şi nici armonie.

*

Discutând sub liliecii înfloriţi din sanatoriul „St. Vincent" despre apendicele vermiform şi dezarmonia din natură cu doi domni, un bătân care era pe o bancă în apropierea noastră spunea la ureche domnului de lângă el, destul de tare ca noi să-l putem auzi, că omul îşi permite să discute Divinitatea şi dezarmonia din natură, din cauza aceasta s'a răspândit apendicita şi alte boli care înainte vreme nu existau.

39.

Amănunte pitoreşti din viaţa politică, din cafeneaua intelectualităţei de pe vremuri.

Era în Bucureşti un hotel mare „*Colaro*", jos era cafenea, unde se adunau toţi Grecii şi oamenii de afaceri din Capitală, iar alături era restaurantul. Un restaurant bun. Aice ne întâlneam la masă mai mulţi profesori şi intelectuali.

Masa noastră în colţ, la intrare, era o masă lungă, rezervată cu multă grijă. Chelnerul care ne servea era un grec deştept şi simpatic, Gheorghios. Ceeace ne atrăgea ca un magnet la „Colaro" era în primul rând farmecul pe care persoana şi conversaţia lui Coco Dimitrescu-Iaşi o exercita asupra noastră. Afară de C. Dumitrescu-Iaşi, luau masa regulat, Onciul, I. Bogdan, C. Alimăneşteanu, C. Meissner, Gr. Antipa, Neculai Ionescu, Iancu Bacalbaşa, Emil Frunzescu, Mihalache Vlădescu, Aurel Popovici, uneori Caragiale şi alţi profesori şi gazetari al căror nume îmi scapă.

Câte discuţiuni animate ! Câte paradoxe aruncate şi susţinute ! câte anecdote ! câte cuvinte de spirit !

Gazetarii veneau ca să-şi adune informaţiuni.

Partidul liberal de sub şefia lui Dimitrie Sturdza căzuse dela putere pe chestia mitropolitului Ghenadie şi în locul lui venise guvernul Aurelian cu aşa numiţii „Drapelişti". Gazeta lor se numea „Dra-

pelul". Printre colaboratorii cei mai de seamă era şi Coco Dumitrescu-Iaşi.

Sunt oameni, cum era Coco Dumitrescu-Iaşi, Cobălcescu, Haeckel, care au rămas în mine cei mai înviaţă, cei mai prezenţi, aceia a căror voce n'a tăcut niciodată.

Părerea lui Coco despre cetitorii de ziare, era că ei cetesc cu neglijenţă, reflectează puţin; judecă la repezeală şi primesc opiniunile, cum ar primi moneda, pentrucă ea este curentă.

Incă o vorbă înţeleaptă pe care o reţin dela el este că firea unui om nu se descoperă niciodată atâta timp cât acea fire n'a fost pusă în toate circonstanţele, sau cel puţin în cât mai multe circonstanţe.

Redacţia şi administraţia era situată pe bulevardul Elisabeta şi avea o firmă mare de tot pe care era scris „Drapelul", ziar cotidian, ceeace făcea pe d-na Zoe Sturdza, soţia primului ministru liberal, să-l numească ziar Cocotidian.

Mişcarea celor din jurul „Drapelului" interesa nu numai pe gazetari şi pe toţi cei care făceau politică, aşa că numărul aderenţilor, dela masa „Colaro", creştea pe fiecare zi.

Gazetarii aveau de unde fura dela fiecare câte ceva, ca albinele, fără să facă rău nimănui. Dela Costică Alimănişteanu, autorul legei minelor, puteau afla părerile lui Petrache Carp; dela Antipa, autorul legei pescăriilor, părerile lui D. Sturdza; dela Aurel Popovici, unul dintre autorii „Memorandului", condamnat de către Unguri la patru ani

închisoare, se puteau informa despre politica noastră din Ardeal; dela Meissner de orice mişcare din învăţământul primar.

La începutul lui Februarie 1897 a izbucnit războiul turco-grec. Acest eveniment a făcut să cadă cabinetul Aurelian şi să revie la putere iar Dimitrie Sturdza.

Grecii dela cafeneaua „Colaro" erau în mare fierbere, toată ziua stăteau cu o hartă în mâni şi făceau prognosticuri asupra rezultatului final al războiului. Gazetele dădeau numărul soldaţilor greci mobilizaţi, iar noi spuneam lui Gheorghios că numărul lor publicat de ziare este prea mic, din cauză că nu au menţionat şi pe Grecii dela cafeneaua Colaro.

Iancu C. Bacalbaşa, autorul piesei „Mort fără lumânare", piesă pe care o păstrez cu următoarea dedicaţie scrisă de el: „D-rului Leon, leul şcolarilor şi mielul prietenilor", era amabil prin fire mai mult decât prin educaţie, ştiind foarte bine să concilieze surâsul cu politeţa, şi credea că este just, fiindcă spunea ceeace crede.

El fundase, împreună cu A. Bogdan-Piteşti, revista „*Ileana*" şi societatea pentru desvoltarea artelor în România, pe toţi ne făcuse aderenţi împărţindu-ne, în schimbul unei cotizaţii anuale de douăzeci lei, un fel de carte frumos imprimată (9 Noembrie 1897).

Ei au adus în Bucureşti, pentru o serie de conferinţe, pe magul *Sar Peladan* dela Paris. Conferin-

ţele le-a ţinut în sala Ateneului, care era tixită de lume, mai ales de cucoane venite de curiozitate să-l asculte şi să-l vadă. Sar Peladan era o figură interesantă, avea faţa palidă, încadrată cu o barbă neagră. Intr'o seară a fost invitatul d-nei Zoe Sturdza, iar Nicu Filipescu i-a dat un dejun la care au mai fost invitaţi: Constantin Esarcu, C. C. Arion, C. Dissescu, Barbu Delavarncea, A. Florescu, Iancu C. Bacalbaşa şi alţii.

Ca inspector general al tuturor şcoalelor particulare din ţară nici eu nu eram de neglijat, fiindcă alcătuiam comisiile examinatoare şi repartizam elevii la şcoalele unde credeam de cuviinţă. Iată o scrisoare a maestrului Caragiale:

Stimate amice,

Iartă-mă că te deranjez, contând prea mult pe bunătatea d-tale. Te rog, dictează aducătorului, tânărului Florescu, petiţia pe care trebue să ţi-o dau eu d-tale pentru ca fiul meu, Matei Caragiale, în calitatea lui de bursier la liceul Sf-tul Gheorghe, să poată trece gratuit examenele la stat.

Sperând în dreptatea d-tale, te salut cu toată stima.

I. L. Caragiale

Printre profesorii care veniau la Colaro să se intereseze despre formaţiunea comisiunilor de examen a elevilor preparaţi în particular, era şi unul de greceşte, al cărui nume nu-mi vine, dar care ştiu că era foarte sever şi părinţii stăruiau ca copiii lor

să nu fie repartizați la comisiunile din care el făcea parte.

Iancu Bacalbaşa, îi spuse odată : D-ta care eşti atâta de sever, ar trebui ca toţi elevii să ştie perfect greceşte şi cu toate acestea nu ai nici unul care să poată ceti un autor grec în original !

— Elevii mei nu ştiu greceşte, pentrucă sunt prea mulţi într'o clasă.

— A ! adică dacă ai avea un singur elev, ar fi uşor, ai face şi d-ta ca unul dintre profesorii de greceşte ai lui Benjamin Constant.

— Ce a făcut ?

— Benjamin Constant, fiind recalcitrant la studiul limbei greceşti, i-a propus să înveţe o limbă nou creată care să nu o înţeleagă decât ei doi. Această propunere originală l-a înflăcărat pe tânărul Benjamin Constant... S'a pus pe lucru, începând a inventa un alfabet. Profesorul de greceşte era cel care scria literele limbei noi. După litere făcu un vocabular, apoi pentru aranjamentul acestor cuvinte, au creat regule gramaticale! Limba aceasta inventată numai pentru ei amândoi era limba grecească. Făcând pe elev să creadă că inventează o limbă, l-a învăţat greceşte. Vorba lui Democrit, acela este înţelept care nu se întristează de ceeace nu are, dar care se bucură de ceeace are.

— Abţine-te de a critica, d-le Bacalbaşa, chiar când eşti bine intenţionat ; căci a jigni oamenii —a spus Schopenhauer—este uşor, şi a-i corija imposibil.

— Va să zică, eşti de părerea Catherinei a Rusiei, să lăudăm în gura mare şi să batjocorım în şoaptă.

— „Nu este posibil—a spus Epicur—să trăim fericiţi fără ca să fim înţelepţi, cinstiţi şi drepţi, nici să fim înţelepţi, cinstiţi şi drepţi fără ca să fim fericiţi. Acela care este lipsit de unul din aceste lucruri, ca, de exemplu, înţelepciunea, nu poate trăi fericit chiar dacă este cinstit şi drept".

40.

Despre câţiva anecdotişti ieşeni.

Ori de câte ori cetesc o anecdotă, nu pot să nu mă gândesc la fostul meu profesor de greceşte I. Caraiani, sau la Josef Meissner, fratele prietenului meu Ţoţu Meissner. Meissner ca şi Caraiani aveau un dar extraordinar de a povesti.

Gustul pentru anecdote este foarte răspândit, dovadă sunt sutele de volume care au apărut şi care apar zilnic.

Romancierul Prosper Merimée spunea: „nu-mi place din istorie decât anecdotele".

O anecdotă bună însă pierde două treimi din valoarea ei dacă este scrisă, adică dacă este cetită; numai vorba-i dă valoare. Anecdotele bune sunt făcute pentru a fi auzite.

Josef Meissner a studiat la început farmacia, la Wiena, probabil după îndemnul unchiului său

farmacistul Schiler. Talentul lui muzical însă nu l-a lăsat să-şi continue această carieră. El a urmat apoi conservatorul şi a devenit un bun profesor de piano. Cânta bine şi din gură, avea voce frumoasă de bariton. In 1880 a jucat la teatrul vechi dela Copou, care a ars, în opereta *Olteanca*. Libretul acestei opere originale a fost scris de Bengescu, muzica de d-rul Oltremba iar orchestraţia alcătuită de Eduard Caudella, care a şi condus orchestra.

Cine l'a văzut şi l'a auzit pe Meissner în rolul lui C. C. Sandu nu-l mai poate uita:

Iar femeea mea,
Nu e d'alea aşa
Cum crezi d-ta,
E în stare zău aşa
E în stare zău aşa
Pe uşă afară, afară să te dea..., etc.

Iuju (astfel îi se spunea de către prieteni şi familie) era un mucalit cum rareori se vede. Cu mutra lui serioasă fără să zâmbească spunea lucrurile cele mai caraghioase şi mai picante. Parcă'l văd înconjurat de un cârd de fete care strigau în cor: „nene Iuju te rugăm povesteşte-ne istoria cu ouăle. Nenea Iuju se executa cu plăcere.

Strul se duce odată la barieră după cumpărături. Intr'un colţ vede o ţărancă cu un coş de ouă, se îndreptă spre ea şi o întreabă dacă's prospete şi cum le dă...

— doi lei oul
— şi pentru ce mă rog aşa de scump?
— fără supărare, dacă nu-ţi place, cată în altă parte mai eftine.
— eu îţi dau un leu şi cincizeci?...
— nu pot jupâne, că nu se ouă găinele!...
— ei şi dacă am să-ţi dau doi lei, au să se ouă?..

Altă dată, când eram numai între noi, ne spunea :

Bătrânul Gafencu avea un nepoţel care era foarte zburdalnic, făcea tot felul de nebunii.

Gafencu îl dojenea necontenit. Intr'o zi îi spune :

— Ionel, Ionel, eşti un mare ştrengar, cred că n'ai făcut plăcere tatălui tău decât o singură dată.

— Când?

— Cu nouă luni înainte de a te naşte.

Anecdotele în sine nu sunt lucru mare, dar modul cum le spunea nenea Iuju, acela plăcea.

Caraiani povestea şi el frumos. Aceiaşi istorie de exemplu : „Ţiganul cu perjele", putea fi auzită de 20 de ori cu aceiaşi plăcere şi interes ca în prima dată. Citesc astăzi, într'o carte franceză de curând apărută, două anecdote pe care mi le povestise pe vremuri Caraiani.

Nimic extraordinar, anecdotele trec repede din gură în gură şi din ţară în ţară. Ele se localizează uşor, mai ales dacă povestitorul spune : „garantez autenticitatea" sau „aceasta mi s'a întâmplat mie personal" etc., etc.

Iată anecdotele.

Un bijutier vede intrând în prăvălia lui un domn foarte bine, care se scoboară dintr'o birjă şi care avea braţul bandajat.

Cere să-şi aleagă câteva bijuterii. Preţul bijuteriilor alese se ridică la 11.111 franci şi 25 centime, în urma reducerilor făcute însă, se opri la cifra rotundă de 10.000 franci.

— Domnule, vă rog, o bucăţică de hârtie? sunt cu braţul bandajat. Faceţi-mi serviciul şi scrieţi în locul meu. Şi el dictă:

Scumpa mea,

„Trimete-mi te rog prin aducător suma de 10.000 franci".

El ia biletul, îl sigilează şi mulţumeşte.

Bijutierul îl vede cum dă scrisoarea birjarului, birja pleacă, domnul intră în prăvălie şi aşteaptă. După o jumătate de oră birjarul se întoarse cu zece bilete de câte o mie lei.

Domnul plăteşte, salută şi esă.

Seara, soţia bijutierului îl întreabă: „Pentruce mi-ai cerut să-ţi trimet cei zece mii de lei?"

A doua anecdotă:

Un individ simţindu-se foarte slăbit, intră în o farmacie, adresându-se patronului:

—Mă simt foarte slăbit, sunt surmenat, te rog dă-mi un tonic serios, ceva care să mă...

— Am ceva minunat, răspunde farmacistul, o sticlă cu elixirul Smith Iones. Trei linguriţi pe

zi și înainte de sfârșitul săptămânii aveți să vă simțiți cu totul altul... costă zece franci...

— Ah! nu, spuse bolnavul, nu voi de asta!

— Dar este tot ce poate fi mai bun pentru dv. Toți medicii recomandă Elixirul Smith-Iones, noi vindem enorm de mult.

— Vă repet, d-le, că acest elixir Smith-Iones este adevăratul leac universal. Face mai mult bine într'o zi decât toate celelalte specialități într'o lună. Dacă prețul nu vă convine, avem sticle și mai mici, de...

— Nu, nu voiu!...

— Vă rog! dar ce obiecțiuni aveți de făcut contra acestui elixir Smith-Iones?

— Unul singur... D-le... eu sunt Smith-Iones.

Caraiane, când istorisea aceste anecdote, pe lângă farmecul lui personal, mai adăoga că istoria s'a petrecut la Constantinopole, sau într'un orășel din Macedonia, unde trăise el în tinerețe; mai spunea de exemplu că farmacistul singur i-a povestit cazul întâmplat etc. și toate acestea aveau o influență sugestivă asupra ascultătorului.

41.

Explicația dispozițiilor noastre cotidiane.

In seara de 12 Iulie (Sâmbătă) mă aflam la mânăstirea Agapia. In fața camerei în care am dormit împreună cu nepoțelul meu, era afară o bancă, pe care stăteau de vorbă doi domni, un

tânăr care părea să fie profesor de liceu şi un bătrân.

Fereastra dela camera mea fiind deschisă am putut auzi următorul dialog între ei:

— Nu înţeleg — spunea tânărul — pentruce unii, îşi ascund vrâsta? le este oare ruşine să fie bătrâni?

— O ascund — răspunde bătrânul — pentrucă nu ştiu să-şi poarte cu demnitate bătrâneţa.

— Am auzit pe cineva plângându-se că nu se mai respectă astăzi bătrânii!

— Se respectă totdeauna când sunt respectabili.

— Nu este alt sentiment mai nobil în inima omului — spune Carley — decât acela al admiraţiei pentru unul mai superior decât el însuşi.

— Confucius — adaogă bătrânul — susţine că nimic nu este mai superior decât pietatea filială şi în loc de a invita omul la acte de adoraţiune înaintea unui fetiş, îl învaţă să ştie că are în casă doi budha, pe tatăl şi pe mama sa, cărora le datoreşte iubire, devotament şi veneraţiune.

— Părinţii sunt de vină, acei care au două morale, adică care pretind dela copii sentimente de acele pe care ei nu le-au avut faţă de părinţii lor. Nu-şi dau samă că în virtutea eredităţei copiii vor avea acelaş devotament şi veneraţie faţă de ei pe care şi ei le-au avut faţă de părinţii lor.

— Am cetit mult — spune bătrânul — asupra eredităţei, dar nimic nu m'a impresionat mai mult decât cazurile pe care eu singur le-am văzut în viaţă. Un coleg al meu avea pe umărul drept un

neg de mărimea şi culoarea unei boabe de frag, fiul şi nepotul au avut la fel tot pe umărul drept şi în acelaş loc un asemenea neg. Un alt coleg de internat a avut la piciorul stâng, între degetul mic şi al doilea, un deget supranumerar, fiul şi nepotul au avut şi ei tot şase degete la piciorul stâng.

Nu mai puteam de necaz, că mă desbrăcam, şi nu eram afară lângă ei, să le pot explica legătura mare care există între sentimentele cuiva şi ereditate. Ereditatea stăpâneşte lumea. In viaţă facem tot felul de lucruri, cu toate acestea morţii (adică bunicii şi străbunicii) vorbesc în noi şi fac ceace pare că făceam noi. Bunica mea Marghioala Enacache Leon, avea mania să facă mare scandal în casă când ar fi dat sub o mobilă cu cârpa neagră şi ar fi găsit pe ea urmă de praf. Urmele de praf şi necurăţenia m'au urmărit şi pe mine toată viaţa.

Omul moşteneşte nu numai forma organelor ci şi particularităţile caracterului ca : orgoliu, ambiţiune, îndărătnicie, etc.

Aptitudinile la poezie, pictură, matematici şi dispoziţiile muzicale se moştenesc tot aşa cum se moşteneşte forma nasului sau culoarea ochilor. In familia Bach s'au numărat până la 22 de muzicanţi. Nu numai virtuţile, ci şi viciile se transmit, fortificându-se prin ereditare.

Ereditatea morbidă joacă un rol puternic în viaţa omului. Ereditatea alcoolică, sifilitică, tu-

berculoză, ereditatea alienaţiei mentale, etc. Esquirol dă câteva exemple de alienaţie mentală care se declară la aceaşi vrâstă, la diferitele generaţiuni, între altele aceia a unui bunic, a unui tată şi a unui fiu care s'au sinucis când au atins vrâsta de cincizeci de ani. Un alt caz : o familie întreagă a cărei membrii (toţi) au fost atinşi de nebunie la vrâsta de patruzeci de ani.

Avem două vieţi în noi, o viaţă instinctivă, inconştientă şi automată, transmisă prin ereditate şi o viaţă voluntară şi conştientă, rezultatul acţiunei mediului exterior în care trăim. Copilul când vine pe lume este deja foarte bătrân, fiindcă el reprezintă sinteza unui imens trecut. Sufletul lui individual este constituit de o acumulaţiune de rămăşiţi a sufletelor strămoşeşti.

Aptitudinile pentru anumite activităţi intelectuale apar în fiecare din noi din frageda copilărie. Şapte oameni traversează — observă Emerson— un câmp, unul după altul, fiecare din ei vede altfel lucrurile, conform aptitudinilor ereditare. Cel dintâi, moşierul, nu vede decât iarba ; al doilea, era un astronom, el văzu orizontul şi stelele ; fizicianul, observă apa stagnată şi se gândea la prezenţa miezmelor ; după el urma un soldat care, aruncând o privire asupra terenului, îl găsi uşor de apărat şi îşi dădu seamă de modul cum ar trebui dispuse trupele, apoi veni geologul, care observă rocile şi îngrăşămintele. După el veni agentul fonciar, care examină în ce direcţie s'ar putea face

alinierea loturilor şi unde ar putea el să facă drum pentru trăsuri. In ceace priveşte poetul, el admiră umbrele pe care arborii le proectau şi cântecul câtorva mierle şi al unei ciocârlii din livezi.

Corpul şi viaţa noastră însă nu depind numai de ereditate, adică de ceia ce am moştenit dela părinţi, bunici şi străbunici, ci depind şi de influenţa mediului exterior în caretr ăim, de felul cum ne alimentăm, cum respirăm, de educaţia şi de higiena care o ducem. Fiecare dintre cetitori se poate singuri convinge cum energia lui variază cu temperatura aerului; cum moralul se schimbă cu culoarea cerului. Cât de veseli şi bine dispuşi suntem când apare soarele şi când cerul devine senin şi luminos şi cum devenim posomorâţi când cerul se acopere cu nouri. Suntem jucăria fiecărei variaţiuni a presiunei aerului. Gândul şi sentimentele noastre, starea sufletească şi activitatea noastră intelectuală este alta în urma unui pahar de ceaiu, de vin, de bere sau în urma unei cafele. Dispoziţia noastră şi sentimentele sunt altele când suntem sătui şi altele când suntem flămânzi. Altfel este caracterul poporului Englez, a cărui alimentaţie constă mai mult din carne; altul este caracterul Chinejilor care se hrănesc numai cu orez şi altul a ţăranului nostru, care se hrăneşte numai cu mămăligă. Altfel este fizicul şi caracterul unei populaţiuni de muncitori de mine şi altfel al unei populaţiuni de ţărani, care lucrează toată ziua la câmp, în aer curat, sub acţiunea binefăcătoare a razelor solare.

Cu toate acestea nu trebue împinsă frica de ereditate nervoasă la extrem, fiindcă mai există posibilitatea unei atenuaţiuni, provocată de încrucişarea cu părintele normal. Nevroza unei mame de exemplu poate fi atenuată prin echilibrul normal nervos al tatălui şi viceversa. In cazul acesta încrucișarea produce un fel de regeneraţie.

Instinctele ereditare le mai putem corecta prin deprinderi create prin educaţie. Disciplinându-ne voinţa, putem crea diferite deprinderi bune, care înlocuesc pe cele rele moștenite. Chiar „virtutea, spune Kant, nu este decât o cucerire a voinței asupra naturei".

Deprinderea este a doua natură, care poate distruge și înlocui instinctele ereditare.

42.

Figuri de profesori ieșeni : — Ora de germană a profesorului Mihail Eminescu.

Sunt siluete care te impresionează şi nu se şterg din memorie până la adânci bătrâneţe. Chintescu era una dintre acestea. L-am avut profesor la limba latină la „Intistutul Academic"; era și la universitate profesor tot la limba latină, mai târziu s'a transferat la universitatea din Bucureşti. Chintescu era o persoană debilă, miop și distrat; făcea impresie că nu păşeşte sigur. Mergea dealungul coridorului, în zig-zag, atingând din când în când peretele cu vârful degetelor. In clasă

scotea dintr'o cutie un fel de pastile pe care le ţinea în gură. Avea mania să spue la fiecare vorbă : „va să zică". Interpretarea şi explicaţia pe care o da cuvintelor era din cele mai interesante, dar numai pentru doi sau trei elevi cărora le venea rândul să fie ascultaţi. Intâlneam, de exemplu, în text, un timp al verbului pendo; deodată Chintescu se ridica în picioare ca un automat, spunând „va să zică" dela : pendo, pendere, pependi, pensum, a atârna. Trecem pe sub o stâncă mare care de abia se ţine, ea atârnă—deasupra capului nostru—dar în acelaş timp ne ameninţă—de aice şi înţelesul verbului pe lângă acela de a atârna.

In afară de gramatică, filologie şi clasicismul latin, am rămas dela el cu multe cunoştinţi folositoare, din cauza digresiunilor care le făcea. Era în timpul când traduceam cu el „Cicero de Amicitia". „Va să zică" astăzi avem Ţiţero (el îşi făcuse studiile în Germania şi pronunţa Ţiţero în loc de Cicero), „Ţiţero, a spus că Democrit era atât de orb încât nu putea să distingă albul de negru, dar ştia să facă deosebire între bine şi rău, drept şi nedrept, onorabilitate şi înjosire, utilitate şi inutilitate, mare şi mic".

Când începea examinarea elevilor, urmărea şoptind datele pe catalog şi deodată striga : „va să zică'" a... a... astăzi este rândul d-lui cutare... ba nu... pardon a d-lui cutare !

Traducerea nu se prepara decât de doi sau trei elevi cărora le venea rândul, iar toţi ceilalţi făceau

altceva. Cu toate acestea incursiunile pe care el le făcea în domeniul filosofiei antice într'un mod popular, nouă celor atenţi, îl făcea să apară în mintea noastră ca un mare învăţat.

Cetind zilele acestea „Meditaţiunile lui Marcu Aureliu" traduse de distinsul profesor C. Fedeleş, într'o limbă românească atât de frumoasă, mi-au răscolit în mintea şi sufletul meu, duioase şi neperitoare amintiri despre Chintescu. Odată, un camarad îi se plângea că i-a pus o notă mai mică decât ar fi meritat.

— Nu, d-le V..., sunt foarte atent ca să nu greşesc, fiindcă şi Democrit era de părere că acela care comite o nedreptate este mai nenorocit decât acela care o suferă.

Intr'o zi s'a vorbit în clasă despre poeziile colegului nostru Teodorini şi unul dintre colegi îi prezicea că are să devie un mare scriitor, fiindcă este ambiţios şi setos de glorie. La lecţia care a urmat acesteia, Chintescu a venit cu „Meditaţiunile lui Marcu Aureliu" cetindu-ne următorul pasagiu: „Cel ce se gândeşte mereu să fie pomenit după moarte, uită că şi cei ce-l vor pomeni vor muri, cu toţii, la vremea lor, apoi va muri şi generaţia următoare, căreia i s'a trecut numele spre pomenire. Şi tot aşa neam după neam, până se va stinge toată gloria cu oamenii peritori, ce o duc înainte, cât le este dat".

Pe Chintescu îl socoteam noi elevii în categoria profesorilor învăţaţi dela „Institut", alături de

A. D. Xenopol, Lambrior, Coco Dumitrescu (ca să nu vorbesc decât de cei de partea literară) dela care am învăţat multe lucruri interesante ce nu se pot uita. Profesori învăţaţi mai erau şi alţii în „Institut", era de exemplu Ştefan Vârgolici, care ca prestigiu întrecea pe ceilalţi, dar nu era deloc comunicativ, nu se adresa deloc sufletului, se ţinea strict numai de gramatică. Fiind sever, teama pe care ne-o inspira contribuia probabil şi ea ca factor al prestigiului lui.

Prestigiul lui mai era şi din cauză că el împreună cu C. Climescu fuseseră amândoi elevi ai şcoalei normale din Paris. In această şcoală străini nu se primeau, fiindcă ea avea menirea de a scoate profesori de cursul superior pentru Franţa; şi cu toţii spuneam: dacă Franţa a făcut excepţie pentru Vârgolici şi Climescu, apoi desigur ei trebue să fie extraordinari. De fapt ei au fost primiţi în urma intervenţiei lui Vodă-Cuza.

Constantin Climescu fusese asociat al unui liceu particular numit „Liceul nou" şi numai după ce acesta s'a unit cu „Institutul Academic" a venit asociat şi profesor la „Institutele Unite". L-am avut profesor de trigonometrie. Era un profesor blând, liniştit, cu vorba lui lată, moldovenească, explica foarte pe înţeles şi era iubit de elevi.

Eminescu, marele nostru poet, a fost şi el profesor la „Institutul Academic", de limba germană, în anul şcolar 1874—1875, dar a fost concediat cu vreo trei ani înainte de a veni eu.

Amintirile lui planau încă asupra „Institutului". Mulţi din camarazii mei vorbeau adesecori şi povesteau diferite anecdote despre el.

La institut era o sală de clasă parter (clasa III-a inferioară) a cărei ferestre dădeau în grădina şcoalei, sala era despărţită printr'un fel de arcadă, parcă ar fi fost o scenă, în partea mai îngustă la intrare era catedra pe care stătea Eminescu, iar în fund erau băncile cu elevii. Elevii escaladau în timpul lecţiei, unul câte unul pe fereastră în grădină, până ce Eminescu rămânea numai cu elevul care spunea lecţia la catedră.

Eminescu pare a fi fost din cale afară de distrat şi probabil şi contrariat de ocupaţiunea lui prozaică de profesor de limba germană, care-i răpea timpul lui preţios, numai astfel se explică cum elevii îl părăseau, ba la urmă s'au pus chiar în grevă cerând ca să fie concediat; când ştiut este că profesorii de limbi, din cauză că îşi pot permite să facă digresiuni literare şi filosofice, sunt în general simpatizaţi.

Sărăcia în care a trăit marele Eminescu îmi reaminteşte următoarea reflexie a lui Cilibi Moise: sunt unii oameni care ajută pe şchiopi, pe orbi, pe ciungi, de frică ca să nu ajungă ca ei, iar pe un om învăţat nu-l ajută, fiindcă ştiu că, n'au să ajungă niciodată ca el.

Eminescu a fost toată viaţa chinuit, a scris ca să trăiască, n'a trăit ca să scrie, ca Alecsandri.

43.

Cluburile din Iaşi şi marii causeuri ieşeni.

5 Mai 1901. Astăzi am primit cartea de membru permanent pentru „Jockey-Clubul" din Iaşi, semnată Ianov p. vice-preşedinte şi G. Irimescu, secretar.

Fiind prea ocupat cu cursurile şi cu cercetările de laborator, nu m'am putut duce decât o singură dată pentru a mulţumi colegilor de onoarea ce mi-au făcut, alegându-mă membru.

Sunt prea tânăr pentru a mă devota unui club. La vârsta aceasta trebue să muncesc cât mai mult, pentru a putea creia ceva.

*

Astăzi, 1930, când am ajuns la vârsta unde, după expresia lui Flaubert, mă plimb printre amintirile mele ca un spectru printre ruine, mi-aşi putea permite să frecventez regulat un club. Cartea de membru a Jockey-Clubului mi-a sugerat mai multe reflexii asupra diferitelor cluburi, cercuri şi societăţi. Cuvântul club este de origină englezesc, importat mai întâi în Franţa şi în urmă acceptat în lumea întreagă, pentru a designa, la început, diferite reuniuni politice. Prin club se înţelege astăzi o adunare de camarazi care se întrunesc având un scop comun, de exemplu: membrii Jockey-Clubului se ocupă cu sportul hipic; membrii clubului alpin, cu excursiunile pe munţi; al clubului vâ-

nătorilor, cu vânatul; al clubului automobiliştilor, etc., etc.

Astăzi, la Englezi, clubul este un fel de asociaţie aristocratică, a căror membri se reunesc într'o casă splendidă.

In legătură cu cluburile mai sunt diferitele cercuri, asociaţiuni a căror membri se reunesc într'un local propriu, sau închiriat din contribuţiunile lor, pentru a se întreţine, a juca, etc. Astfel avem în Iaşi „Cercul militar" din strada Carol; „cercul didactic" din strada Lăpuşneanu, deasupra magazinului de coloniale „Fraţii Smirnov", în care se întâlnesc profesorii universitari, secundari şi institutorii.

Afară de cluburi şi cercuri sunt societăţile, companii de persoane care se adună împreună pentru conversaţie, joc sau alte plăceri. Astfel sunt societăţile ştiinţifice şi societăţile literare. In Iaşi este societatea cea mai veche din România, de medici şi naturalişti, a căror întruniri se ţin în localul ei propriu: „Muzeul de Istorie naturală", cunoscut şi sub numele de „Cabinet", din strada I. C. Brătianu. Mai de mult mai era şi societatea literară „Junimea", ale căror întruniri se ţineau în casele lui Pogor din strada Carol (actuala casă a d-lui George Brătianu), cu organul ei de publicitate „Convorbiri literare"; apoi societatea ştiinţifică şi literară, a cărei întruniri se ţineau în vechea universitate (actuala facultate de medicină), cu organul ei de publicitate: „Arhiva".

Oricare ar fi scopul cluburilor, cercurilor sau so-

cietăţilor, punctul comun de atracţiune este : *conversaţia*. Nimic nu costă atât de puţin ca binefacerile conversaţiunei — spune Emerson, — dar nimic nu este mai rar. Dacă într'o asemenea asociaţie se găseşte un bun *causeur*, cine poate rezista la farmecul talentului lui? Darul de a conversa este rar, şi cine nu are acest dar de a expune nu are nici răbdarea sau plăcerea de a asculta pe alţii. Acela care poate explica, şi care poate răspunde la o chestiune într'un fel oarecare, aşa ca să nu lase loc la nici un răspuns ulterior, acela—spune Emerson—este omul care valorează mai mult în conversaţie.

Am spus şi cu altă ocazie că C. Dimitrescu-Iaşi era un bun causeur, tot atât de bun era însă şi Grigore Cobâlcescu. Numele lui n'a devenit popular prin studiile lui geologice, ci prin modul lui de a conversa. Conversaţia lui era răpitoare, o profuzie de trăsături de spirit, o bogăţie de citaţiuni care făceau să treacă repede timpul într'un mod foarte plăcut. Trecea miezul nopţii fără a ne obosi, nici noi ascultându-l, nici el vorbind.

L-am ascultat de mai multe ori discutând într'un cerc de colegi de vârsta lui, printre care se afla Poni, Culianu, Mârzescu, Ţoni, etc., întotdeauna el era acela la al cărui răspuns nu se mai putea replica nimica.

La un examen de licenţă, unul dintre membrii juriului îi spunea lui Cobâlcescu despre candidat, că ar trebui să treacă. La care Cobâlcescu îi răspunse : pe lângă a trebui mai este a putea şi a voi, aceste

trei verburi trebuesc combinate în toate regulele artei — cum spunea Goethe — pentru ca să se facă ceva.

Adeseori în viață nu se găsește decât unul sau două din aceste trei:

A trebui și a voi, dar fără a putea;
A trebui și a putea, dar fără a voi;
A voi și a putea, dar fără a trebui.

Cu alte cuvinte, unul vrea ceeace trebue să facă, dar nu poate; un altul poate ceeace trebue să facă, dar nu vrea; un al treilea poate și vrea, dar nu știe ce trebue să facă.

Cobâlcescu pe lângă spiritul și claritatea de a expune o chestiune, era și cetit; cetise mult, încât de replicele lui nu ne puteam da seamă dacă erau originale sau erau reminiscențe din diferiții autori pe care-i cetise, ceeace era cert e că le spunea bine și cu *apropo*.

Se discuta odată despre nemurirea sufletului; între acei care luau parte la această discuție și susținea această chestiune, era și profesorul de filosofie, Leonardescu; când deodată Cobâlcescu se ridică și spune: Am văzut adeseori corpuri fără suflet, dar n'am văzut niciodată un suflet fără corp.

Ii plăcea să citeze deseori o maximă a lui Buffon: *Ramassons des faits, pour avoir des idées.*

Gazetele locale au anunțat, nu-mi aduc aminte în ce an, că după cercetările geologice făcute de Cobâlcescu, în deal la Repedea, s'a găsit un vulcan

latent din timpuri foarte vechi, care este pe cale de a izbucni. La un moment dat populaţia Iaşului de atunci se alarmase teribil, până ce a băgat de seamă, că ştirea erupţiei vulcanului dela Repedea apăruse în ziua de *întâi April* !

Cobâlcescu cetind această farsă a râs şi el. Cineva l-a întrebat dacă hazardul n'ar putea face să apară vreodată un vulcan la Repedea?

— Cuvântul hazard nu exprimă—răspunde Cobâlcescu—decât ignoranţa noastră asupra cauzelor.

Cobâlcescu excela în preciziunea cu care îşi formula ideile lui, aşa că rămâneam dela el întotdeauna cu ceva despre care ne putem aminti.

44.

Amintiri intime şi câteva reflecţii actuale.

Cetind un studiu de curând apărut : Les fables de La Fontaine, de René Bray, mi-a apărut în minte figura primului meu profesor de liceu de limba franceză, Mettey, pe care l'am avut în anul şcolar 1876 la un gimnaziu din Botoşani : „Institutul de Educaţie". Această şcoală particulară era a lui Ion Mărgineanu, maestru de desemn la liceul „Laurian".

Corpul profesoral era compus din câţiva profesori dela acel liceu, între care era şi Mettey. Mettey era francez; venise mi se pare din Pi-

cardia; era de statură mică, cu burtă şi purta ochelarii pe după urechi; privirea lui era limpede şi vioae; iscălea frumos, caligrafic, cu doi t şi un y la urmă (Mettey). Gramatica de Noel et Chapsal de care era nedespărţit, fabulele de La Fontaine precum şi alte cărţişoare de lectură, le aducea şi le ducea cu el în mână, fără servietă, din care cauză deveniseră unsuroase şi murdare.

Inainte de a veni în „Institutul de Educaţie", am urmat vre'o două luni, clasa întâia, la „Liceul Laurian". Liceul atunci era într'o casă particulară, în care astăzi mi se pare că este poliţia. Clasa întâia era în clădirea principală, în sala cea mai mare, din stânga, cu ferestrele spre stradă. Acolo am avut ocazia să cunosc vocabularul special al lui Mettey. Când un elev intra în clasă după el, îl întâmpina cu: „buna dimineaţa cocon, ai tras un ciubuc şi un cafeu?"; când elevul dădea răspunsuri îndoelnice, îi repeta tărăgănat pe diferite tonuri: „E... me... ne, E... me... ne!; iar dacă nu răspundea la întrebări, striga la el: „Bougre de Bouriguet!" (pronunţa buric) „stai ca vaca la poarta nouă"? Dacă elevul spunea că ştie, el îi replica: „ştii cât încape într'un ciasornic!" Când i se părea că un israelit nu este atent, striga la el: tu tartan din fund ada mi caciul (scriu astfel cum pronunţa), asta însemna că elevul trebuia să nu să ducă acasă în timpul dejunului.

Din toate aceste expresii, privite astăzi la interval de şeizeci de ani, n'a mai rămas decât

partea lor pitorească, părţile displăcute au dispărut.

O mamă necăjită se plângea directorului că fiul ei nu este de vină că are note rele, din cauză că fiind lipsită de mijloace nu are cu ce-i cumpăra cărţi, nici ghete. Directorul, om bun, o asculta cu atenție, întrebând-o mirat de ce nu o ajută băeții ei cei mari, care stau materialiceşte destul de bine. Mettey care asculta conversaţia se adresează directorului: vous connaissez le proverbe des paysans, un père peut nourrir douze enfants, et douze enfants ne peuvent pas nourrir un père.

La pensionatul „Mărgineanu", Mettey preda limba franceză la toate patru clasele gimnaziale. A face lecţii la patru clase deodată în aceaşi oră nu este uşor, chiar când numărul elevilor este mic, cum eram noi, numai vre'o treizeci.

In clasa treia, îmi aduc aminte, eram nouă. El ne dicta câteva rânduri dintr'o cărticică de lectură a lui, apoi ceteam tare ce am scris: primul elev din bancă, cetea primul cuvânt; al doilea elev cetea al doilea cuvânt şi aşa mai departe, până ce la al zecelea cuvânt venea din nou rândul primului elev. Cel care cetea trebuia să pronunțe tare fiecare literă, accentele și punctuația, iar toţi ceilalți urmăreau cu atenție ca să poată corecta.

După ce se făcea corectura, Mettey pleca la catedră, unde venea o altă clasă (patru sau cinci elevi) pe care-i asculta fabula.

Profesor N. Leon pe stradă

In timpul acesta noi scrieam, cuvintele dictate, pe o coloană verticală pe marginea caetului şi în dreptul fiecărui cuvânt scrieam analiza gramaticală. Dupăce termina de ascultat fabula şi traducerea, Mettey venea din nou la banca noastră de ceteam iar pe rând, tare, analiza gramaticală a fiecărui cuvânt.

Dupăce termina cu noi, lua altă clasă cu care făcea lectură şi traducerea, aşa că în timpul unei oare nu rămânea nici un elev neascultat.

Mettey la pensionat era cu totul altul, nu mai era acelaş ca la liceul statului. La noi nu făcea niciodată uz de expresiile pe care le întrebuinţa la liceu. Din contra avea uneori chiar cuvinte şi expresii caline. Imi aduc aminte că pe Cananău, care vorbea foarte bine limba franceză, cu toate că'l chema Constantin, el în semn de simpatie îi striga *Ninon*. Unui alt elev mic, îi spunea la lecţie: A! vous êtes un petit garçon, mais un grand paresseux.

Odată elevul Cârjă încurcându-se la recitarea fabulei, a plâns; Mettey zâmbind îi spune: A!... A!... cet animal est très méchant, quand on l'attaque, il se defend.

D-na Z... S..., avea un singur fiu pe care'l adora, dar care nu prea învăţa la limba franceză. Mettey îi spunea: L'enfant malheureux est toujours l'enfant unique.

Fiului unui mare milionar din Botoşani, care era leneş, îi spunea: La réputation est préférable

à de grandes richesses; sau altă dată zicea că Solomon a spus: Numele bun este mai bun decât bogăţia.

Unui alt elev care voia să-şi pue în evidenţă origina aristrocratică, îi spunea: Qui sert bien son pays n'a pas besoin d'aieux.

Pe un elev care râdea în clasă, îl întrebă dacă a cetit pe Molière. Băetul tace. Atunci el răspunde: Ma eu văd că eşti de părerea lui Molière care a spus: „Battez-moi plutot, et me laissez rire".

Lecţiile în care aveam fabulele de La Fontaine, le aşteptam cu plăcere. Este ştiut, copiilor le plac istoriile inventate: fabulele, parabolele sau miturile. O parabolă se deosebeşte de o fabulă şi de un mit prin aceia că persoanele în joc care în parabolă sunt oameni, în fabulă sunt animale iar în mituri demoni sau alte fiinţe alegorice.

Primele sale fabule La Fontaine le-a dedicat lui Dauphin Louis, care n'avea atunci decât şase ani şi cinci luni. Copiilor le plac fabulele fiindcă sunt amuzante, iar din punct de vedere pedagogic se pun în şcoală pentru interesul lor moral. Morala spre care înclină copiii este conformă cu temperamentul lor. Sunt copii care preferă să fie vulpea din fabulă decât să fie corbul, sau să fie furnica decât să fie greerele, în cazul acesta moralistul contribue să formeze un linguşitor şi un avar.

Din fericire greerele s'a modernizat, nu mai este greerele de pe vremea lui Esop sau de pe vremea lui La Fontaine. Nu mai moare de foame în

timpul ernei fiind c'a dansat şi a cântat în timpul verei. Greerele modern din contra cu cântecul şi dansul lui poate fi angajat la orice varieteu sau a un Cinema, şi câştigă mai mult dansând şi cântând, după cum ne spune Ionel Manu în fabula lui, decât furnica care munceşte:

Când începe însă-a ţopăi cât patru,
Il zări de-odat' un director de teatru...
Vine 'ntins la dânsul, îl felicitează,
Şi din două vorbe, îl şi angajează...
Toarnă-i garderobă, l'a înscris în state,
Fă-i 50 la sută căile ferate...
Greerul începe deci s'o ducă strună...
Ş'are patru-zeci-de-mii de lei pe lună!

45.

După o recentă şedinţă de spiritism.

Eram în tren cu o Domnişoară care venea din Bucureşti, încântată de şedinţa spiritistă la care asistase.

— Nu cred în spirite, d-le profesor, cu toate acestea m'a uimit ceace am văzut. Cel întâi spirit chemat a fost Hajdău, care imediat s'a prezentat spunând: chiar dacă aş fi cândva împedecat să vin, să ştiţi că acolo unde două persoane sunt reunite în numele meu, sunt în mijlocul lor.

— I-aţi văzut şi figura? fac această întrebare d-şoară, fiindcă într'o reuniune de persoane însu-

flețite de aceleași credinți, este deajuns ca un membru al reuniunei să afirme că a văzut sau a auzit ceva supranatural pentru ca celelalte să vadă și să audă și ele. Astfel s'a întâmplat cu apostolii când au văzut pe Cristos după ce a murit.

— D-ta, d-le profesor, ai aerul că te îndoești?

Nu mă îndoesc de loc că mediul ședinței la care ați participat, era o persoană inteligentă. In general mediile sunt foarte inteligente și dacă nu înșală pentru bani, înșală pentru plăcerea de a se amuza.

— Persoana, care a servit ca mediu, nu știe nici un cuvânt nemțește și cu toate acestea a scris o poezie în limba germană dictată de către un spirit.

Domnișoara scoate din poșetă un carnet pe care își copiase ca amintire poezia:

Ich bin ein deutscher Dichter,
Bekannt im deutschen Land;
Nennt man die besten Namen,
So wird auch der meine genannt.

O cetesc, este o poezie de Heine îi spun eu.

Da! nu numai făcută de Heine, ci și dictată de el în timpul sedinței, fiindcă mediul după cum v'am spus nu știe de loc limba germană.

— D-șoară, trebue să vă dați seamă că un spirit lipsit de corp nu poate absolut nimic, și că un spirit materializat nu poate îndeplini decât actele care sunt posibile mediului său.

Ori de câte ori s'au făcut experienţe serioase de oameni de ştiinţă, s'a constatat că şedinţele spiritiste nu sunt decât învârtituri de prestidigitaţie, executate în mod abil. Spiritiştii pretind că au rezolvit, prin ajutorul ştiinţelor oculte, problema soartei omeneşti, că au împăcat metafizica cu ştiinţa.

Din fericire, aceste aberaţiuni nu ating decât cercuri restrânse şi nu pot opri mersul triumfător al adevărului ştiinţific.

— Ce avantaj ar fi, d-le profesor, dacă s'ar putea vorbi cu spiritele celor mai mari și mai înțelepți oameni care au existat !...

— Eu sunt, domnişoară, necontenit în legătură cu asemenea oameni fără a fi spiritist. Când voiu de exemplu ca Demosthene să pledeze înaintea mea... pledează; când voiu să fac parte din auditoriul lui Socrate și a lui Platon... fac !

Faceți și d-voastră ca mine, când vă mai duceţi la Bucureşti, în loc de a merge la cercul spiritist, duceţi-vă la biblioteca „*Academiei române*" sau la biblioteca „*Fundației Carol*" și cereți cărţile celor mai înțelepți oameni care au existat ! Astfel veţi sta de vorbă cu ei ceasuri întregi. Voiţi, de exemplu, să stați de vorbă cu Heine, cereți operele lui complecte, nu aveți să cetiţi numai poezia pe care mediul d-stră a învăţat-o cu câteva zile înainte de şedinţă, ca s'o poată scrie şi să se poată amuza pe contul d-stră ! aveţi să cetiţi toate poeziile lui.

Să lăsăm spiritismul sufletelor desnădăjduite, ca o iluzie consolantă; să'l lăsăm pesimiştilor şi bătrânilor care, cum a fost Hejdău, şi-a pierdut unica lui fiică, pe Iulia. Pe un tânăr normal nimic altceva decât lectura nu-l poate consola în cazuri de nenorociri. Ştiu din propria mea experienţă. Când am pierdut pe soţia mea, eram nenorocit — singur cu şase copii — nimic nu-mi îndepărta gânpul dela nenorocire decât lectura. Vrei să faci un om fericit — spune un înţelept — desvoltă-i gustul de cetit şi mijloacele de a-l satisface. Richard de Bury în tratatul lui, scris în limba engleză, asupra farmecului literaturei se exprimă astfel despre cărţi:

„Iată maeştrii, care ne instruesc fără vergi şi fără linii, fără cuvinte aspre şi fără supărare, fără a cere cadouri sau bani. Dacă vă apropiaţi de ele, ele nu dorm; dacă le întrebaţi cu o privire cercetătoare, ele nu vă ascund nimic; dacă le interpretaţi rău, ele nu se plâng niciodată; dacă sunteţi ignorant, ele nu-şi pot bate joc de voi. Cărţile sunt deci mai preţioase decât toate bogăţiile, şi nimic din ce se poate dori nu merită să fie comparat cu ele. Acela deci care caută cu pasiune adevărul, fericirea, înţelepciunea, sau chiar credinţa, trebue prin urmare să fie un amic al cărţilor".

Minunată este virtutea unei cărţi bune — spune Emerson — ea este un fel de arbore spiritual, care durează ani şi veacuri.

Şi în fiecare an produce noi frunze, (comentarii, deducţiuni, sisteme filosofice, politice; dacă n'ar fi decât predicele, pamfletele, articole de gazetă), şi fiecare producţiune nouă are proprietăţi talismanice şi miraculoase.

Intr'o bibliotecă te găseşti în societatea oamenilor celor mai inteligenţi şi mai înţelepţi care au trăit în decursul timpurilor, în toate ţările civilizate.

Astăzi nu ne mai lovim de greutăţile de acum cincizeci de ani, în ceia ce priveşte cărţile de cetit. Imi reamintesc din anii 1880—1884, când întâlneam regulat la anticarii din Iaşi pe un domn de vre'o cincizeci de ani, care colecţiona „Calendarul pentru toţi" de N. D. Popescu şi foiletoanele din „Curierul lui Teodor Balasan", pentru romanele care se publicau în acest ziar. El le tăia, le numerota şi le cosa la un loc. Spunea că are deja o colecţie bogată de romane: Misterele inchiziţiei, Dramele Parisului, Marea otrăvitoare, Rocambole, etc., pe care le colecţionase din foiletoanele ziarelor. Mă ruga şi pe mine să-i recomand cărţi străine traduse în româneşte. Nu puteam să-i satisfac această dorinţă, fiindcă pe atunci nu existau şi, chiar dacă erau câteva, nu se găseau decât foarte greu.

Săptămâna trecută am primit o scrisoare dela un tânăr care, ca şi domnul de acuma cincizeci de ani, îmi cerea să-i recomand cărţi celebre traduse în româneşte, de oarece el nu ştie decât ro-

mâneşte şi cea mai mare fericire o găseşte în lectură.

— Dificultatea este şi astăzi aceeaşi — mă întrerupe d-şoara — pentru cetitorii care nu ştiu decât româneşte.

— Nu, domnişoară; astăzi pe lângă operile scriitorilor români care sunt tipăriţi în diferite ediţii populare, sunt traduşi şi clasicii antici, precum şi alţii autori mondiali, care au apărut la „Cultura Naţională" şi Cartea Românească".

Toate aceste cărţi sunt expresiunea conştiinţei universale şi răspund vederilor noastre zilnice mai bine decât acel „Calendar pentru toţi" sau ca romanele din foiletoanele de ziare.

— Vin zilnic — replică domnişoara — atâtea cărţi noi din Franţa (nouveauté, cum le zic librarii). Păcat de banii şi timpul pierdut cu ele, sunt cărţile care nu se vând în Franţa şi se trimet bune pentru Orient.

— Inainte de a ne despărţi, d-şoară, daţi-mi voe să vă recomand o regulă practică stabilită de Emerson în ceace priveşte cumpăratul şi cetitul cărţilor: nu cetiţi niciodată, decât cărţi *celebre*; nu cetiţi niciodată o carte care nu are o vechime de cel puţin un an; şi nu cetiţi niciodată decât ceia ce vă place".

Trenul oprindu-se, tovarăşa mea de drum a rămas la Vaslui, iar eu singur în vagon m'am îndreptat spre Iaşi.

46.

In societatea unor morfinomane din Iaşi.

Săptămâna trecută am asistat la un spectacol înspăimântător. Am văzut într'o farmacie pe o tânără doamnă sub influenţa injecţiilor de morfină. Surescitată, cu faţa descompusă, ochii pierduţi şi dinţii căzuţi. Se ştie că morfina, injectată sub piele, este dusă de către sânge la crier, producând la început nişte reacţiuni plăcute, extraordinare şi miraculoase. D-rul Lewin, profesor la Universitatea din Berlin, a descris acţiunea morfinei şi a celorlalte substanţe halucinante asupra corpului nostru sub titlul de „Paradise artificiale". Autorul arată că morfina îndepărtează pentru un timp scurt grijele nenorociţilor, umple de speranţe pe acei copleşiţi de dureri sau pe acei care sunt ameninţaţi de moarte, ea aduce acelora cărora munca excesivă le sleeşte puterile şi energia, o oră de seninătate şi de mulţumire. In schimb, după ce organismul s'a deprins cu ea în urma absorbţiunelor repetate de doze crescânde, survine o somnolenţă intelectuală, nimicirea voinţei, atrofiarea simţului moral, ameţeli şi insomnie; accese de febră care durează mai multe ore, cu fiori şi dureri de cap; mâncărimi grozave de piele, uneori cu erupţiuni; ochii lăcrămează, vederea slăbeşte; noaptea se produce la unele morfinomane o transpiraţie lipicioasă pe tot corpul. Inima slăbeşte, corpul de asemine, după care urmează moartea.

Morfinomana pe care am văzut'o în farmacie, este o foastă elevă a mea. Cazul ei îmi reaminteşte o aventură de acum cincizeci de ani. Pe vremea aceia în casele din strada Cuza Vodă 42, era un local de petrecere, cu restaurant şi grădină de vară, numit „*Chateau-aux-fleurs*" (localul în care în timpul din urmă a fost restaurantul lui Tanasachi). Grădina deşi în centrul oraşului era destul de spaţioasă, cu arbori bătrâni şi o scenă mare pe care debutau diferite trupe de varieteu.

Intr'o vară, o trupă bună de balet, atrăgea tot ce Iaşul avea mai select. Imprejurarea a făcut să fac atunci cunoştinţa unei tinere doamne. Era în luna Iunie. După terminarea spectacolului, d-na mi-a propus să vie la mine. Eram încântat ca la vrâsta de 19 ani să primesc vizita unei tinere şi frumoase doamne de societate ! O vedeam adeseori însoţind pe colonelul V... cu doamna lui. Colonelul trecea drept om bogat şi era iubitor de cai, avea un echipaj din cele mai frumoase, cu care ieşea serile la Copou ; avea şi cai de călărie. Camera mea de student, în care am primit vizita acestei doamne, era sus în casele Walter (Str. Lăpuşneanu). Pe la orele 3 noaptea mă trezesc. Fereastra era deschisă, iar d-na gata să se arunce de sus în stradă. Corpul ei era pe jumătate atârnat afară ; am prins'o cu putere de picioare, am tras'o în lăuntru şi am culcat'o pe pat. O secundă a trebuit, ca să-şi găsească moartea în stradă, în faţa magazinului de coloniale „Er-

macov" (astăzi „frații Smirnov"). Pentru prima oară d-na venise la mine. Nu-i cunoşteam nici obiceiurile, nici maniile. Aş fi vroit să plec repede în căutarea unui medic, dar mă temeam ca în lipsa mea să nu se arunce în stradă. M'am dus la fereastră, m'am aplecat spre stradă, am strigat sergentul şi l'am rugat să se ducă repede la cel mai apropiat medic spunându-i că sus la mine se află o doamnă care moare. N'a trecut cinci minute şi medicul a şi intrat. Era cunoscutul dr. Lefler, care avea obiceiul de a se plimba toată noaptea pe străzile Iaşului, iar când timpul nu era favorabil mergea la una din cârciumele din Str. Lozonschi, la Avram Frigărui, sau la Moisă Fleică.

Jichide i-a făcut o caricatură splendidă intitulată: „cură de insomnie — 3 ore de noapte". A prins momentul când se zăreşte de ziuă, cerul este încă acoperit cu stele. Calea lactee, a făcut'o în loc de stele, din halbe de bere goale (scris pe ea calea Berei). Doctorul Lefler stă cu trabucul în mână, sprijinit în baston, răzămat de un zid pe care se afla sus o tăbliță scrisă: Strada Zorilor. Din buzunarul hainei atârna o batistă mare, colorată. Nu departe de el trece o damă de noapte, pe care o priveşte cu ochii pe jumătate închişi, iar podarul mătură strada înainte, cu un măturoi mare.

D-rul Lefler era mic de statură, cu părul cănit, mustăţile tunse, un cioc deabia perceptibil şi totdeauna cu un trabuc de zece bani în gură.

La intrare se apropie de pat, o priveşte şi fără a o examina sau a întreba ceva, declară :

— Este nu bolnav.

— Cum este nu bolnav, d-le doctor? a încercat să se arunce pe fereastră de durere.

El vorbea româneşte cu construcţia germană în loc să spue : nu este bolnavă, spunea este nu bolnav (Sie ist nicht krank).

El, văzându-mă atât de speriat şi surescitat, i s'a făcut probabil milă de mine şi apropiindu-se de urechea mea spune încă odată :

— Este nu bolnav — o cunosc — este morfinomană, nu te speria; o punem într'o trăsură şi o trimitem acasă.

Când am văzut că pot scăpa aşa de uşor, îmi venea să-i sar în gât, să'l sărut, aşa urât cum era.

In asemenea ocaziuni, un singur om face — cum spune Heraclit — mai mult decât zece mii, dacă el este cel mai bun. După ce am suit'o într'o birjă, am trimes'o acasă la adresa pe care dr. Lefler o ştia. El s'a suit din nou la mine bucuros că la această oră, când se zărea de ziua, a găsit pe cineva care să'l ţie de vorbă. Mi-a povestit că ea nu este în familie cu colonelul V... după cum credeam eu, ci numai bună prietenă cu metresa lui şi că amândouă sunt morfinomane. Colonelul este şi el morfinoman. Amândoi se iau la discuţie. Dânsa spune negru, colonelul spune alb. Pentru mine asta face cenuşiu.

Apropo de metresa colonelului ştiu o anecdotă — spune el — pe care trebue să ţi-o povestesc şi d-tale: o doamnă furioasă cerea socoteală unui ofiţer, faţă de toată lumea care se găsea într'un salon:

— Cum ai îndrăznit d-le să spui că ai fost amantul meu?

— Doamnă, eram la masă împreună încă cu 20 de ofiţeri. Vecinul meu din stânga povestea că a fost amantul d-vstră, vecinul lui din stânga a povestit şi el c'a fost amantul dv., şi aşa au spus unul după altul până la mine. Atunci, simţindu-mă ruşinat să rămân singur, m'am lăudat, pentru care vă cer scuzele mele.

Dr. Lefler cu toate că vorbea prost româneşte, îi plăcea mult să povestească şi să facă glume. Inainte de a ne separa i-am spus:

— D-le doctor, m'aş duce s'o văd, dar mi-e frică să intru la ea.

— Intră mata fără frică, îmi spune el surâzând, dar nu intra fără parale.

47.

Lecţii de iubire pasionată.

Au trecut doi ani de când amicul meu devotat Pick (al doilea) a încetat din viaţă. L'am îngropat în grădină sub lilieci, era în vrâstă numai de nouă ani şi a lăsat în urma lui nouăzeci de buldogi.

El n'a avut alte legături de dragoste afară de Jaretta, buldoagă de rasă englezească. De câte ori în copilăria lui nu m'a făcut să râd cu lacrimi, de zburdălnicia și nebuniile lui!

In ziua când Pick a pierit, stigleții care aveau cuiburi în grădină ciripeau cu însuflețire pe copaci un imn în cinstea protectorului lor.

Lui Pick nu-i scăpa nici o pisică din cele care escaladau în grădină la vânatul puișorilor de stigleți. Am asistat la o scenă foarte impresionantă; eram la fereastră, când o pisică prinsese un puiu de stigleț care căzuse din cuib din zarzăr. Pick care o pândea s'a repezit asupra ei și într'o clipă a omorât'o. A apucat-o după gât de șira spinărei și după ce a scuturat-o decâteva ori, ș'a descleștat fălcile și a lăsat-o jos moartă. In modul acesta a ucis foarte multe pisici și dihori. In timpul din urmă pisicele nu mai îndrăzneau nici una să sară în grădină așa că stigleții puteau să concertreze și să se ocupe în liniște de puișorii lor. Pick mai avea un deosebit talent de a omorâ găinile vecinilor care săreau să scurme florile. Nici un străin nu putea intra în curte înainte ca Pick să fie legat. Portița întotdeauna era închisă cu cheia și tot cartierul era îngrozit de răutatea lui.

Nu se intimida de loviturile de baston și nu ceda la luptă până ce nu dezarma și rupea bastonul adversarului. Inainte de a lua măsura ca portița să stea încuiată, a rupt multe perechi de pantaloni și multe bastoane. La plimbare cu

mine era cel mai blând şi mai cuviincios cu lumea.

După moartea lui n'a trecut mult timp şi doi hoţi s'au întrodus, în lipsa mea, în casă, pe fereastra din grădină, deschizând toate saltarele şi dulapurile. Intorcându-mă acasă, înainte ca ei să-şi fi terminat operaţiunile, au luat-o la fugă cu ce au putut, negăsind ce căutau.

Cu Pick şi Jaretta am avut încă odată ocazia să studiez ereditatea. El era de culoare cenuşie, ea castanie vărgată, iar cei nouăzeci de moştenitori, fructul iubirei lor, parte din ei au semănat tatălui: cenuşii, parte mamei: castanii vargaţi, parte bunicului de pe tată: cenuşii vargaţi, iar parte bunicului de pe mamă: castaniu deschis.

Fiindcă Jaretta năştea câte nouă căţei deodată şi toţi cunoscuţii vroiau să aibă câte unul, trebuia să împart cel puţin cinci dintre ei, imediat ce făceau ochi, aşa că aceştia erau crescuţi cu biberonul. Astfel a fost crescut Bubi pe care l'am dat d-lui magistrat E. Petit. Bubi a murit şi el în ziua de 22 Noembrie 1929. Cu această ocazie am primit din partea distinsului magistrat următoarele rânduri: „Bietul nostru Bubi a închis pentru totdeauna unicul ochi ce-i rămăsese dintr'o luptă vitejească cu un alt câine, de patru ori mai mare ca dânsul".

A fost, cât a trăit, cel mai rău dintre câini şi totuşi mai bun decât toţi oamenii. Cu dânsul

dispare o familie de câini inteligenţi, puternici şi mai ales devotaţi stăpânului. L'am plâns...

Mă întreb de multe ori, de unde dragostea aceasta a omului pentru câine?!

Sunt mai multe raţiuni. Eu cred că am descoperit două. Prima este că în viaţa noastră venim în contact cu oameni care de care mai ascunşi şi mai nesinceri. Sinceritatea n'o întâlnim decât la câine. Numai fiinţa lui este transparentă ca sticla. „Ceeace mă face fericit — spune Schopenhauer — în societatea câinelui meu este transparenţa fiinţei lui. Cânele meu este transparent ca sticla. Dacă n'ar exista câni, nu mi-ar plăcea să trăesc".

Devotamentul cânelui aduce un fel de linişte în sufletul nostru turburat. A doua raţiune este probabil identificarea lui cu stăpânul. Presimte când stăpânul are să plece şi se întristează; presimte când se reîntoarce şi se bucură. Sentimentele cele mai frumoase le întâlnim la câne; afecţiunea, fidelitatea, confienţa, recunoştinţa, supunerea, etc.

Se citează câni cari s'au aruncat asupra corpului stăpânului lor mort încercând să'l încălzească, alţii care au urmărit convoiul până la cimitir, lăsându-se să piară de foame pe mormântul stăpânului lor.

Napoleon istorisea (Mémorial de Sainte-Hèlène) că într'o bătălie a lui în Italia, el trecea peste câmpul de bătae de pe care nu se ridicase încă morţii: „Era o noapte frumoasă cu lună, şi în

singurătatea profundă a nopţei, spunea Impăratul, deodată un câne, ieşind de sub hainele unui cadavru, se repezi înaintea noastră, şi se întorcea imediat la culcuşul lui, scoţând strigăte dureroase; lingea obrazul stăpânului său, şi iar venea din nou înaintea noastră, vroia în acelaş timp să ceară ajutor şi să caute şi răzbunare.

Fie că dispoziţia momentului — continua Impăratul — fie că locul, ora, timpul, actul în sine, sau nu ştiu ce, adevărul este că niciodată nimic, pe nici unul din câmpurile de bătae nu mi-a făcut o asemenea impresie. M'am oprit în mod involuntar să privesc acest spectacol. Acest om îmi spuneam eu, are poate amici, îi are poate chiar în lagăr, în compania sa, şi cu toate acestea zace aicea abandonat de toţi, afară de cânele său! Ce lecţie ne dă natura prin mijlocirea unui animal!...

48.

Tipuri interesante şi farse de spirit, locale.

Locul dela Copou pe care se află astăzi fabrica de frânghii „Moritz Wachtel" a fost proprietatea socrului meu, Emil Castano. Ruşii în timpul războiului din 1877 au clădit pe acest loc un spital mare, frumos, care a rămas proprietatea lui Castano şi pe care el l'a transformat în local de distracţie, numindu-l „*Longa Vita*". La Longa-Vita se găseau camere mobilate cu luna, restaurant ales,

în care se servea la orice oră din zi şi noapte; orchestră, un salon mare cu piano, reviste străine, etc. In timpul verei venea acolo multă lume pentru aer curat, iar noaptea se făceau chefuri. Acolo am făcut cunoştinţa lui Tudoriţă Drăghici, un tip al Iaşului, nelipsit din localurile de noapte din vremea aceia: Longa-Vita, Chateau-aux-fleurs, Bolta rece, Avram Frigărui, etc.

Care dintre ieșenii mai în vârstă nu l'a cunoscut pe simpaticul Todiriță Drăghici?, cu toate că era ghebos, dar datorită inteligenței lui şi a bunelor maniere — când era treaz — inspira repede simpatie ori cui venea în contact cu el. Nenorocirea era însă că se monta repede şi atunci devenea agresiv şi gălăgios, se suia pe masă şi ţinea un fel de cuvântări care trezeau râsul ba chiar şi reflexiunea.

Când era mai desnădăjduit, declama poeziile lui Șerbănescu:

In durerea mea păgână,
De aş avea putere eu
Aş lua pământu 'n mână
Şi aş zvârli în Dumnezeu.
De aş avea cerul hârtie
Şi oceanul călămări,
Incă n'aş putea descrie
Ale mele tulburări.

Beţia trezia în el sentimentele cele mai bune, în momentele acelea egoismul dispărea.

Todiriță luase darul beției, în urma unei dragoste nenorocite. Iubise o guvernantă franțuzoaică, „Marie", care murise în împrejurări tragice, și de câte ori se îmbăta își aducea aminte de ea și o striga cu durere „Marie, toi où est-tu?!". Ca judecător de pace la Ștefănești, a pus aprodul, în urma unui chef, să radă primele litere: P. R. și I de pe frontispiciul: „Primăria" așa că rămăsese „Maria", iar el stătea cu mânele în șolduri strigând: Marie toi où est-tu? A doua zi a fost telegrafic destituit, și fiindcă nu avea licența în drept a fost nevoit să pledeze toată viața numai la judecătoria de pace.

De câte ori își reamintea ceia ce făcuse în timpul beției se rușina și se simția cel mai nenorocit, pentru că-și da seama că este prizonierul pasiunei sale.

Beția este o intoxicație cronică cu alcool. Activitatea alcoolului anihilează, cu timpul, voința; din punctul acesta de vedere se asamănă cu morfinomania. Trebuința alcoolului este mai puțin violentă decât trebuința morfinei. De beție nu suferă numai bețivul care bea, ci și descedenții lui, care au fost procreați în momentul când unul din părinți era beat. Substanțele toxice din alcool alterează sperma și ovulele, și alterațiunea aceasta este transmisă copiilor, comunicându-le o dispoziție bolnăvicioasă cu diferite tulburări ale sistemului nervos. Majoritatea degenerațiilor și a criminalilor sunt copii din părinți alcoolici.

Todiriță, când era treaz, era spiritual, manierat şi povestea cu mult haz farsele care i se făceau. Intr'o zi am primit, spune el, o cartă postală dela un domn care mă invita pentru o afacere, la o anumită oră să vin la „hala de bere" (hala de bere era atunci un restaurant cu berărie, pe str. Lăpuşneanu în casele unde astăzi se află poşta mică — lângă biserica Banu). Ducându-mă la ora indicată, găsesc la o masă pe avocatul F..., la altă masă pe L..., la alta pe fiul lui S... G... în fine ce să-ţi spun, cucoane, farsorul a cărui nume nu l'am putut afla, a reuşit să ne întrunească la un moment dat pe toţi gheboşii din Iaşi, trimiţând câte o cartă postală fiecăruia dintre noi.

Intr'o seară mă întâlnesc pe strada Mitropoliei, în faţa feredeului turcesc, cu părintele A... dela Buna Vestire. Ii spun sărut mâna părinte, iar el drept răspuns, face cruce, scuipă... şi-mi spune: „chei satană". M'am oprit pe loc, m'am uitat după el, întrebându-mă care din noi doi o fi beat, el ori eu?! După câteva zile preotul se întâlneşte cu Nastasache (Nastasache era un frate al avocatului Drăghici).

— Cucoane Nastasache, îi spune preotul A..., alaltă seară mi s'a arătat bietul cuconu Todiriţă, Dumnezeu să-l ierte.

— Nu înţeleg cum ţi s'a arătat? l'ai visat?

— Ba mi-a ieşit chiar înainte pe înserate, în faţa feredeului turcesc.

Ce se întâmplase? Cu câteva săptămâni înainte

părintele A... luase parte la înmormântarea unui frate mai mic a lui Todiriță, el însă era convins că mortul fusese Todiriță.

Beția de vin este un viciu îngrozitor, îi spuneam eu.

— Da, îmi replica el, dar este altul tot atât de îngrozitor și mai ridicol, beția de cuvinte. Vino odată la judecătorie, nimic nu este mai trist decât o adunare de imbecili care se îmbată cu speranța, în momentul chiar când se săvârșește contrarul de ceia ce ei așteaptă.

Intr'o zi, un țigan care vânduse ursul altui țigan, se prezintă la judecătoria unui coleg să-i facă actul de vânzare. Cu toate că colegul nu era simplu „apărător" ca mine, ci mare avocat licențiat în drept, a început a scrie vre'o două coale: „având în vedere și considerând", până ce țiganul plictisit a venit la mine, spunându-mi :—scrie, te rog, boerule, scurt cum ț'oi spune eu ; dictându-mi : „țiganul Stanciu a vândut ursul Ganciu, țiganului Danciu. L'a văzut, l'a plăcut, l'a jucat din par în par fără un cusur măcar, bani a dat urs a luat".

In câteva cuvinte țiganul a redactat singur cel mai trainic act de vânzare. Par'că ar fi cetit țiganul cugetarea lui Napoleon: „Omul nu face bine decât ceeace face singur".

Un act judecătoresc, ca și o carte, cu cât este mai lung, cu atâta este mai prost. Voltaire a spus de mult: „Cusurul celor mai multe cărți este de a fi prea lungi".

Todiriţă este un mare admirator al lui Napoleon; revenind la actul de vânzare al ţiganului făcut de colegul lui dela judecătorie, spuse: „Prostul are un mare avantaj asupra omului de spirit; este totdeauna mulţumit de el însu-şi".

49.

Reţete pentru înviorarea optimismului şi a tinereţei.

La universităţile germane, semestrele şcolare fiind de şease luni, este foarte comod pentru studenţi de a trece dela o universitate la alta. Când eram student la universitatea din Iena, am avut odată curiozitatea să ascult pe profesorul Lenckart, care era la universitatea din Leipzig.

Altă dată am plecat la Leipzig numai pentru filosoful Wund, despre ale cărui cursuri de psichologie-fiziologică se vorbea foarte mult. Oraşul Leipzig este patria atàtor nume glorioase ca: Leibnitz, Bach, Schumann, Wagner. Interesant mai ales pentru cărturari sunt librăriile, anticăriile şi casele de editură. Casa Brockhaus de ex. are cinci sute de ani de existenţă. Aici s'a editat celebrul Brockhaus-Lexikon şi Mayers Konversation-Lexicon.

In anul 1885 sau în 1886, fiind la Leipzig, am găsit mai mulţi Români care studiau, printre care era şi Ion Neniţescu, redactorul revistei „Ţara-

nouă", el luase parte ca ofițer în războiul pentru independență și a scris o carte de poezii intitulată „Pui de lei"; afară de el, mai era Petre Gârboviceanu, fost director al Casei bisericei, care și-a făcut teza de doctorat asupra lui Comenius, Mihalache Popescu, fostul administrator al Casei școalelor, Paul Weisengrün, din Iași, care a scris o carte de filosofie în limba germană, Unter din Iași, un tânăr Râșcanu, care se înscrisese pentru studiul Istoriei, dar care s'a sinucis. Din Ardeal era Saftu, care mai târziu s'a făcut preot.

In ziua când trebuia să aibă loc prelegerea lui Wundt, la orele șease, m'am dus la Universitate, am intrat în sala în care mi se spusese că vorbește el. Cinci minute după ce m'am așezat în bancă, a intrat și profesorul însoțit de un ajutor care aducea mai multe cărți legate, din care a împărțit fiecăruia din auditor câte un exemplar. Profesorul s'a suit pe catedră, a deschis una din ele, spunându-ne și nouă să deschidem la pagina cu capitolul la care se oprise în lecția precedentă. Mă uitam când la profesor, când la biblia pe care o aveam în mână, dar n'am înțeles decât după ce s'a terminat cursul, că din eroare în loc să intru în amfiteatrul unde trebuia să aibă loc prelegerea lui Wundt, am intrat la un curs de teologie. Să mai ies nu se putea, a trebuit să ascult o oră interpretarea bibliei!

„El — intonează profesorul la un moment dat, uitându-se pe deasupra ochelarilor — este acela,

(adică Christ) care m'a răscumpărat pe mine om pierdut și condamnat la Iad și m'a izbăvit de moarte și de puterea diavolului, nu prin aur și argint, ci prin sângele său prețios și prin inocența vieței sale și a morței sale". Făcând apoi o digresiune asupra frumuseței naturei, exclamă :

— Cine nu vede, să strige ca poetul persan : împărate ! cu ochii mei, nu cu ai tăi trebue să privești natura, dacă vrei să-ți placă așa de mult cum îmi place mie".

Continuând a ceti textul, se oprește din nou spunând : când nu mai ai dreptul la viață, trebue să fii mulțumit să trăești cum poți.

Secretele frumuseței Evangheliei sunt foarte interesante, îmi spuneam eu, dar nu în oara când îmi propusesem să ascult pe Wundt ! „în vremea aceia", „în ziua aceia", „la oara aceia" și o grămadă de alte formule care au aerul de a fi precise fără a fi, fac să planeze narațiunea, ca un vis între cer și pământ.

Pe bancă, lângă mine, în timpul prelegerei, stătea un bătrân, care urmărise lecția de teologie cu mult interes. După ce s'a terminat cursul, câțiva studenți s'au grupat în jurul lui, iar el le vorbea cu multă afabilitate. Bătrânul avea un fizic seducător și în toată persoana lui se vedea bunătate.

M'a impresionat mult prin bunul lui simț și perspicacitatea reflexilor sale. El povestea cu un farmec și o ușurință în adevăr delicioasă, par'că n'ar fi fost neamț.

La despărţire, acest domn care se numea Otto Stüwe a invitat pe toţi tinerii din jurul lui şi m'a învitat şi pe mine la o berărie din „Rosenthal".

La berărie era lume multă, nemţi graşi şi roşi, mâncau şi beau. Verbul lor „schmecken" implică o lume întreagă de pofte satisfăcute. Din când în când se auzea „Ich bin satt!" sau „Ich kann nicht mehr". In apropiere de anumite locuri se vedeau tăbliţe cu următoarea formulă: „Hosen zu" (încheiaţi-vă la pantaloni) care până la un punct dă o idee despre buna cuviinţă a consumatorilor. Afară de mine, mai erau printre invitaţii d-lui Stüwe, încă doi stıăini, toţi ceilalţi erau nemţi. La masă conversaţia s'a desfăşurat asupra monismului şi asupra profesorului Haeckel dela Universitatea din Iena. Nimic, spunea Stüwe, nu poate fi mai interesant pentru un om, care gândeşte, decât natura, fiindcă nimeni nu va putea niciodată să cunoască fondul lucrurilor (Das Ding an sich). Teoriile nu servesc decât la agerirea reflexiunei şi a observaţiunei.

Tonul conversaţiunei sale se ridica la înălţimea subiectului. El era în raporturi bune cu mulţi profesori dela diferite universităţi, a căror cursuri le ascultase. Am o admiraţie pentru amicii mei celebri — spunea el — nu numai din vanitate, ci din cauza calităţilor lor, a spiritului lor, a talentului şi a geniului lor; ei sunt o rasă aparte. Cuvintele de spirit, cum a spus şi Goethe, implică în totdeauna un public, iată dece nu se pot păstra

pentru sine. Nu ne putem bucura singuri de spiritele noastre, pe când ne bucurăm singuri de toate celelalte sentimente: amor, speranţă, etc. La un moment dat, îndreptându-şi privirile spre mine, mă întreabă: „Ia spune d-l meu, cum îţi place la noi în Germania? Nu se respiră în ţara aceasta o atmosferă de cultură?"

— Limba germană este prea grea pentru noi aceşti de rasă latină, îi răspund eu: verbul care comandă fraza vine târziu de tot şi zăpăceşte pe interlocutor, care este obligat să aştepte, pentru a înţelege gândirea în întregimea ei.

— Domnilor, dacă ar fi numai pentru ca să cetiţi pe „Faust" de Goethe, încă merită, după părerea mea, osteneala să învăţaţi limba germană.

Un student norvegian care era faţă spune că el a cetit pe Faust tradus în limba norvegiană.

— Nu este acelaş lucru, întrerupe Stüwe. Italienii au o vorbă: Traduttore, traditore, adică traducător, trădător. Desigur când nu cunoşti o limbă bine, este un rău, dar răul este tot atât de real ca şi binele, şi dacă'l negăm, trebue să negăm şi binele. Trebue să-l admitem, să-l urâm şi să-l combatem tot timpul cât suntem în viaţă. Fiţi întotdeauna, d-lor, optimişti. Optimismul este sănătatea sufletului. Eu am luat doctoratul în filosofie acum 30 de ani, de atunci am avut nenorociri, am pierdut soţie, copii şi acuma la bătrâneţe sunt cel mai fericit să trec dela o universitate la alta şi să ascult diferite cursuri.

Un om n'a isprăvit niciodată să se cunoască. El este totdeauna un subiect de surpriză pentru el însuşi.

Ridicându-se dela masă să plece, ne spune: Am făcut, d-lor, astăseară o nouă provizie de tinereţe stând de vorbă cu d-stră.

Otto Stüwe era un om pasionat, dar n'avea decât pasiuni nobile: audiarea de cursuri, lectura, meditaţia şi societatea tineretului cult.

50.

Despre un cămătar de pe vremuri şi un ieşan mai şmecher decât el.

1893. Ianuarie 8. — Am primit dela d. dr. Leon ca gagiu pentru suma de (300) trei sute lei, următoarele: o garnitură de smaralde şi diamante (broşă, cercei şi braţeletă), şase linguri şi şase furculiţe).

Isidor Juster

Cetind astăzi această însemnare scrisă şi subscrisă în carnetul meu de însuşi mâna camătarului, îmi evocă triste amintiri. Procentele erau colosal de mari şi nu exista nici o bancă a corpului didactic, precum există astăzi.

Isidor Juster era mi se pare fiul lui Herşcu epoletaru, care sconta lefurile ofiţerilor, coleg cu Marcu Weis şi Zisu Fels, alţi doi cămătari bine cunoscuţi acum 30, 40 de ani.

Zisu Fels era mic de statură, capul lui era conformat ca un cap de orangutan, par'că ar fi fost înadins modelat să servească ca dovadă a descedenţei omului din maimuţă. Când împrumuta cineva dela el o batistă, îi reclama la sfârşitul lunei două cerşafuri. In timpul nopţei îşi oprea pendula ca să nu se uzeze arătătorul şi minuntarul. El nu râdea niciodată. Omul care nu poate râde — spune Carlyle — nu numai că este capabil de orice duplicitate şi de orice dol, dar toată viaţa lui n'a fost decât dol şi duplicitate.

Era superstiţios la extrem. O solniţă cu piper răsturnată pe masă, exercita asupra lui o influenţă decisivă.

Nu trebue confundat cămătarul cu avarul. Este adevărat că şi unul şi altul vor să câştige fără risc, dar un cămătar poate să nu fie avar. Zicătoarea poporală: Avar ca un evreu, este falşă. Paul Morand spune că Evreii sunt mai generoşi decât creştinii; dar înainte vreme ei trăiau din camătă. Din cauza aceasta au făcut confuzie în privinţa lor şi Plaut şi Molière şi Balzac.

Aviditatea bolnăvicioasă a lui Zisu Fels după bani şi talentul lui de a despoia era încurajat de faptul că nu avea nici un scrupul şi nici frică de închisoare, cu care era deprins. Acela care n'a stat la închisoare, spunea el, nu poate să înţeleagă fericirea de a fi liber. Jura falş ca martor, pentru cinci lei.

El a închis odată în closet pe musafirul unui

chiriaş al lui care-i datora bani, sub pretecst că după ce nu-i plăteşte chiria îşi mai aduce şi prietenii care contribuesc la sporirea taxelor barometrice! Cât era fără de suflet, a fost şi el odată înşelat de cineva. Era, acum 40 de ani, în Iaşi, un domn de familie, foarte bine, numit T... V... Acest domn, în una din zile, s'a prezentat acasă la Zisu Fels, rugându-l să-i împrumute 700 de lei. Cămătarul se uită lung la el, cu mirare şi ironie, fără a-i spune vr'un cuvânt...

— D-le Zisu Fels, îi spusese T... V..., să nu crezi că-ţi cer aceşti bani fără nici o garanţie, iată! şi scoate din buzunar mai multe bijuterii, care făceau pe atunci peste 6000 lei. Ţi le las d-tale, du-te cu ele la giuvaergiu, preţueşte-le şi la oarele patru vin să-mi dai banii.

La oarele patru T... V... s'a prezentat. Zisu Fels, mulţumit că face o afacere atât de bună, îi numără 700 lei.

După ce a pus banii în buzunar, îi spune cămătarului: d-le Zisu Fels, am o rugăminte: bijuteriile sunt ale mamei mele, şi nu aş vrea să fie văzute de cineva, de acea să-mi dai voe să le împachetăm în această cutie, pe care o scoase din buzunar împreună cu o bucată de ceară roşie, un sigiliu şi o bucată de sfoară. După ce a pus bijuteriile în cutie, a legat'o cu sfoară, cerând să-i dea o lumânare ca s'o sigileze. Pecetluind-o, o dă cămătarului în primire, făcând în acelaş timp şi un înscris, în care spunea, că, dacă până

la o anumită dată nu se va prezenta să aducă banii, Zisu Fels are tot dreptul să le vândă. Trecând câteva zile după termenul de plată fără ca T... V... să se prezinte, Zisu Fels, foarte bucuros, s'a hotărât să le vândă şi a deschis cutia, dar spre marea lui mirare în loc de bijuterii a găsit bucăţele de cărămidă pe care T... V... a avut grija să le pue de acasă într'o cutie identică, ce o avea tot în buzunar şi pe care a schimbat'o repede, în momentul cât cămătarul a adus lumânarea.

Singura speranţă care-i mai rămăsese era să facă plângerea la parchet. Dar acolo era bine cunoscut şi i s'a spus că, dacă nu va dovedi cele cuprinse în plângere, va fi aspru pedepsit drept calomniator.

Bine a spus un mare înţelept că experienţele nenorocite fac pe proşti prudenţi.

Fiul lui Zisu Fels numit Uşer, trecea drept mai omonos decât bătrânul şi era şi mai puţin urât, se mulţumea pentru o batistă pe care o împrumuta cu un cerşaf, în loc de două. In fiecare zi era pe la judecătoriile de pace cu un ghiosdan mare subsuoară. Cunoştea articolele din codul penal pe derost.

Gândindu-mă la asemenea tipuri mă întreb, oare aceşti oameni au fost vreodată amorezaţi?! Femeile nu i-ar fi costat nimic. Eu cunosc unul, spune Paul Morand, care zicea:

„Să luăm, dragă, tramvaiul, este cu mult mai amuzant", adăugând apoi: „...şi plăteşte şi locul

meu, tu ştii cât sunt de avar". Avariţia are o subtilitate fără margini pentru a trage foloase din orice, şi chiar a face spirit pe socoteala ei.

T... V..., ca om de petreceri la orice moment, avea trebuinţă de bani. Când împrumuta dela prieteni, avea pentru ei o dilemă specială: „Din două lucruri unul: sau X... nu-şi mai reaminteşte că mi-a împrumutat banii, sau el crede că eu nu-mi reamintesc că i-am împrumutat, şi într'un caz şi în altul, n'am să-i plătesc ce-i datoresc".

El era cinic şi povestea cu tupeu excrocheriile lui:

— După ce am luat banii, i-am spus la plecare, la revedere d-le Zisu Fels, am făcut în fine şi noi o afacere?!

— D-ta eşti cu învăţătură, mi-a răspuns el, iar eu cu banii, s'a văzut de multe ori învăţaţi la uşa bogatului, dar n'am văzut bogaţi la uşa învăţaţilor.

— Pentru că învăţaţii ştiu, d-le Fels, ce le lipseşte, pe când bogaţii nu ştiu.

— Nu te-ai gândit, îl întrebau prietenii, la ce ţi s'ar fi putut întâmpla, dacă în momentul când ai schimbat cutiile te ar fi prins?

— I-aş fi dat sfatul pe care'l da Alexandre Dumas fiul: Dă, d-le Fels, bani, nu-i împrumuta. Dând, nu faci decât ingraţi, împrumutând faci duşmani.

Privindu'l cu dispreţ, mă gândeam cât de multe

şi variate sunt modurile de a fi cineva excroc, şi nu este decât un singur mod de a fi cinstit.

El, cetind în ochii mei ce gândesc despre el, mi-a spus: ce perfect aş deveni, dacă aş trăi două sute de ani.

După înmormântarea lui Zisu Fels, am întrebat pe librarul Baraş cine a vorbit la cimitir şi cum a relevat meritele lui Zisu Fels. Baraş îmi spune zâmbind: vorbitorul a fost scurt şi concis, n'a spus decât următoarea frază: „Zisu Fels, a trăit şi a murit pentru binele lui".

51.

Confesiunea d-lui dr. Leon, grăbit, de data asta, la consideraţii triste cu prea mult înainte de vreme.

In noaptea de şase Octombrie, m'am trezit la ora 1 bolnav, cuprins de un acces care nu-mi dădea timp nici să trimit servitoarea după fiica mea· Simţind că n'am s'o mai pot revedea, am căutat să-i scriu ultimele câteva rânduri, dar n'am reuşit. După venirea ei, la orele 2 a sosit şi ginerele împreună cu fostul meu elev, blândul şi bunul d. Todiriţă Popovici.

Când ţi-ai minţit pe cei scumpi în cazuri analoage ca să le alini durerile, nu mai dai crezare celor din jurul patului tău de suferinţi. Cum spune foarte bine Bernard Schaw: pedeapsa cea mai

mare a mincinosului nu este că nu'l mai crede nimeni, e că nu mai crede el, în nimeni și în nimic.

Ne place francheța acelora pe care-i iubim. Francheța celorlalți este însă o insolență.

Spre ziuă când răul s'a calmat, am rămas ca de obiceiu numai cu Buda, este singurul care rămâne în odaia mea de dormit şi mă aprobă tot ce spun dând liniştit din cap şi din mâni în mod afirmativ. Uitându-mă la el, îi sorbeam vorbele lui înțelepte: „Lungă este noaptea pentru acela care veghează! Lungă este calea pentru acela care este obosit! Lungă este succesiunea existenței pentru nenorociți care nu cunosc adevăratele legi!"

Dacă aş fi să reîncep din nou viața, cu experiența pe care am câştigat-o, aș încerca să fiu ipocrit, n'aş mai spune nimănui adevărul, aşa după cum am făcut toată viața. Deşi a spune adevărul este o plăcere. „Dire la verité est utile... mais on se fait haïr" — spune Pascal.

Acuma chiar dacă aș mai trăi, şi aş vrea, nu mă mai pot schimba, fiindcă mi-am făcut o a doua natură. Prea am muncit în aer confinat, surmenat; prea am dus o viață sedentară. In vara anului 1884, fiind la mânăstirea Gafton lângă Botoșani, o maică bătrână, evlavioasă și destul de înțeleaptă, mă întreabă:

— Fiule, n'ai nădejde, ca la urma urmelor să mergi în cer?

— Nu înțeleg, măicuță, întrebarea.

— La ce bun atâta învăţătură pe lumea asta— îmi spunea ea cu convingere şi compătimire — (toată ziua în vremea aceia eram cu cartea în mâni şi studiam) când toate lucrurile astea avem să le ştim pe lumea cealaltă. Eu din partea mea aştept ca Dumnezeu să mă instruiască. El va face aceasta dintr'o dată, mai bine decât toate cărţile cu care vă pierdeţi sănătatea cetindu-le.

Pe păretele din faţa patului meu stă atârnat portretul marelui înţelept din anticitate. Democrit, care râdea necontenit de nebuniile omeneşti. Mă priveşte cu zâmbetul lui ironic, având aerul că-mi spune: ai fost unul dintre discipolii mei cei mai fideli, ai învăţat dela mine ce este rezignaţia, şi când a venit momentul s'o practici, te-ai arătat incapabil! Este adevărat că Democrit se rezigna uşor, dar el a ajuns să trăească până la 109 ani (una sută nouă!), pe când eu de abia acuma am început a înţelege ce este viaţa. Fontenelle, a murit centenar, fericita lui longevitate îi permitea să facă comparaţiuni pe care majoritatea oamenilor nu le pot face. El spunea că momentul cel mai plăcut al existenţei sale a fost între 60 şi 80 de ani. „Atunci, spunea el cu o bunătate fermăcătoare, ajunge cineva să-şi facă o situaţie, nu mai are ambiţiuni, nu mai doreşte nimic şi se foloseşte de ce a semănat. Este timpul recoltei adunate".

Privind zâmbetul ironic al lui Democrit, mă întrebam: ce pot face când o lege universală vrea ca tinereţa să fie ceva atât de efemer? In acelaş

timp îmi venea în minte o vorbă a lui, care se potriveşte de minune în momentele de faţă: „Cine a găsit un ginere bun, are un fiu mai mult, cine nu, şi-a pierdut şi fiica".

Fericirea care am găsit'o în viaţă, o datoresc în parte efectului raţiunei mele, dar mai mult preceptelor lui înţelepte.

Boala şi oboseala îmi lasă, cum spune poetul, ca gândurile bune să-mi fie zugrăvite de cele rele... Cei tineri vor exclama: de am trăi şi noi cât a trăit el... Aceste aprecieri îmi reamintesc o istorioară notată în carnetul meu de însemnări zilnice. O doamnă nobilă, fiind condamnată la moarte, aştepta ora decapitărei împreună cu un doctor care şi el era condamnat la moarte. Doctorul era trist şi plângea; Doamna cu o batistă ştergându-i lacrimele îi spunea următoarele vorbe de consolaţie:

— Domnule, este lucru hotărât că trebue să murim amândoi. Cum se face însă că d-ta eşti trist, pe când eu sunt veselă? Eşti d-ta mai în pagubă decât mine perzând viaţa?

— „Doamnă, îi răspunde el, d-ta eşti tânără, eşti bogată, eşti sănătoasă şi frumoasă, aşa că pierzi mult pierzând viaţa; dar cum eşti incapabilă de reflexiune, nu-ţi dai sama ce pierzi. Eu însă sunt sărac, sunt bolnav, încât pierzându-mi viaţa pierd puţin lucru, dar eu sunt filosof naturalist. am noţiunea existenţei pe care d-ta nu o ai, şi eu ştiu în mod exact ceeace pierd. Iată, doamnă, cum se face că eu sunt trist, pe când d-ta eşti veselă",

Să mă ierte cetitorul dacă am divagat puţin! dar la vrâsta de aproape 70 de ani, am dreptul să fiu natural, după cum şi copilul înainte de şase ani are acest drept; cinismul bătrânilor trebue să fie simpatic ca şi francheța copiilor.

Slăbit şi obosit de boală, ațipind de somn, mă gândesc cu melancolie dacă foiletonul acesta nu va fi ultimul?

In momentul când scriu aceste rânduri, servitoarea mişcând măsuța pe care se află Buda, el afirmă dând mereu din cap şi din mâni..... dar eu de data aceasta nu-l mai cred.

52.

O farsă în legătură cu spionajul, şi alte reflecții.

1906 Iulie 8. — Alaltăieri, Marţi, s'a inaugurat expoziţia jubilară din parcul Carol I. După ce s'a oficiat serviciul divin, au vorbit mai întâi Ion Lahovary, ministrul domeniilor, apoi Dr. C. Istrati, comisarul general al expoziției, iar la urmă a răspuns regele. A participat întreg corpul diplomatic afară de ministrul Turciei Kiazim Bey, care s'a abținut din cauză că în expoziție figura şi bateria dela Calafat, ce a tras primul tun în răsboiul dela 1877.

D-rul Istrati merită toată recunoştinţa noastră pentru modul cum a ştiut să transforme un loc viran, insalubru, în care se aruncau gunoaele și

murdăriile Bucureştiului, în mlaştinele căruia se desfătau porcii şi bivolii, într'un parc occidental unde fiecare fir de iarbă, fiecare floare, fiecare arbore se armonizează de minune cu peisajul.

Recetind rândurile de mai sus scrise de mine acum 24 de ani, îmi reamintesc cu plăcere de calitatea ce aveam în expoziţie jubilară, nu numai ca exposant al scrierilor şi al preparaţiilor mele de laborator, ci şi ca director general al învăţământului profesional din ministerul instrucţiunei. In această calitate toate şcoalele profesionale din ţară şi tot ce atelierele lor produceau cădeau în raionul meu.

In palatul artelor am făcut cunoştiinţa unui neamţ, Müller, care venise intenţionat din Muenchen să visiteze expoziţia. El era redactor la câteva reviste germane ilustrate, se interesa de arta noastră decorativă şi în special de cusăturile şi scoarţele româneşti, aduna modele şi acele pe care nu le putea cumpăra le desemna singur. Rămăsese entuziasmat de producţia şcoalelor profesionale. Văzând odată persoane care treceau fără a fi atente la obiectele expuse, a exclamat: „Urăsc oamenii care nu admiră nimic, fiindcă eu mi-am trecut viaţa admirând totul". Femeile române fac lucruri frumoase de tot, dar muncesc din cale afară de mult, nu e vorbă însă că munca manuală este un joc de copil în comparaţie cu acea a crierului. Muşchii se odihnesc mult mai repede decât nervii.

Ce va deveni lumea, spune Vişan, care era prezent, când ansamblul creaţiunelor tehnice va veni în ajutorul omului să se pună în armonie cu mediul fizic? Aceasta este civilizaţie, domnii mei, replică Müller, defectul acestei civilizaţii noui, este între altele bazată nu pe economie, ci pe împrumut; de dorit însă este răspândirea cât mai mult a culturei în popor sau cum îi spunem noi *ethische Kultur*, adică să atingă acea stare a societăţei umane în care să stăpânească veracitatea. (Wahrhaftigkeit), umanitatea (Menschlichkeit) şi stima reciprocă. Fundamentul şi factorul principal al culturei este starea morală a indivizilor.

Prin muncă, îi spun eu, cu siguranţă că omenirea va atinge şi cultura etică. Munca este un izvor de fericire. „Ştim cu toţii, spune Lubbock, cum trece timpul de repede când suntem foarte ocupaţi. Ocupaţiunile alungă grijile şi micile supărări ale vieţei. Omul ocupat nu are timp nici să viseze, nici să se agite“.

Dela una la alta, conversaţia noastră căzu asupra pedepsei cu moartea. Müller era unul dintre partizanii ei, Vişan din contra o combătea: prin pedeapsa cu moarte suprimi criminalului pedeapsa remuşcărei, adică ispăşirea. Nu se lasă omului care a făcut atâta rău, timpul ca să-şi ispăşească greşeala... Are dreptate Zola că pedeapsa cu moarte este un blăstăm şi un sacrilegiu.

Daţi-mi voe, spune Müller, să vă povestesc o anecdotă, apropo de pedeapsa cu moarte.

D-le Müller, întrerupe Vişan, o anecdotă trebue să fie întrodusă în momentul unde ea ilustrează discuţia care are loc. Anecdota a cărei explicaţiune nu este pusă în evidenţă, ofensează. Trei condamnaţi — continuă Müller — trebuiau să fie spânzuraţi : un Englez, un Scoţian şi un Irlandez.

Judecătorul întreabă pe Englez :

— Sub care arbore doreşti d-ta să fi spânzurat?

— Sub un stejar, răspunde Englezul.

— Dar, D-ta? îl întrebă pe Scoţian.

— Eu, sub un plop, răspunde Scoţianul.

— Dar, d-ta? întreabă pe cel de al treilea.

— Eu, d-le judecător, răspunde Irlandezul, aş vrea sub un agriş.

— Sub un agriş?! Aceasta este o imposibilitate, fiindcă este prea mic.

— Dacă îmi daţi voe, d-le judecător, voi aştepta până ce va creşte mare agrişul.

Cu prietenul meu Vişan, am fost coleg de clasă în Institutul Academic; cu toate că era inteligent, a avut numai ghinioane în viaţă. Ion Lahovary, când a fost ministru de domenii, l'a luat şeful lui de cabinet. Se ataşase de el, îl aprecia, avea mare încredere şi aproape nu putea sta un moment fără de el. La Paris, Vişan ascultase în 1886 şi câteva cursuri la şcoala de antropologie, era un cititor şi admirator al scrierilor lui Zola, avea chiar mania să vorbească cu citate din Zola. Relativ la neînţelegerile lui familiare, îl certam şi eu înadins, cu citate din Zola : „în orice femee este

stofă de bună soție, depinde de bărbat, să dispună de această stofă cum e mai bine. Zola spune : tel maitre, tel valet ; tel mari, telle épouse”. La care el mi-a răspuns odată, tot cu un citat din Zola : „nu înțeleg pentruce înțelepciunea ta îmi pare mai extravagantă decât nebunia mea”.

In una din zile vine Vișan la mine — locuiam în str. Câmpineanu No. 4, casele fotografului Mandy— foarte grăbit și preocupat, la o oră neobicinuită ; intră în cameră, și fără a-mi spune bună ziua, închide misterios ușa cu cheia, atârnă de mânerul ei prosopul ca să nu poată privi cineva din sală pe gaura cheei și aplecându-se la urechea mea îmi spune : Știi ce am aflat dela prefectul de poliție ? că neamțul tău, cu care te plimbi prin expoziție, ar fi un spion ! iată și documentul, scoțând din servietă un plic galbăn cu cinci sigilii mari roși. Rupe nervos sigiliile, scoate câteva foi scrise la mașină și, înainte de a începe a le ceti, spune : poliția secretă, care'l urmărește, a reușit să stenografieze conversația care ați avut alaltă seară.

— Ce conversație ? întreb eu mirat.

— A neamțului cu tine.

— Unde ?

— Aicea în cameră.

— Cum, în camera mea, a fost cineva ascuns în dulap sau sub pat, fără ca eu să fi simțit ?

— Nu, Siguranța a întrodus stenograful ei în camera vecină, tu știi cum toate mișcările patului

şi şoaptele cele mai slabe se aud dintr'o cameră în alta.

Adevărul era că vecinul meu de cameră era un prieten al lui Vişan şi el singur era stenograf.

Vişan, pe lângă că era mucalit, îi plăcea să facă farse, care de multe ori îi reuşeau. El rugase pe vecinul meu (prietenul lui) să stenografieze conversaţia care va auzi-o între mine şi prietena mea, care urma să vie la mine în seara aceea. Stenograful s'a achitat foarte conştiincios, dar, trebuind să plece a doua zi la Sinaia, n'a avut timpul să dea ochii cu Vişan, a pus foile stenografiate în plic, l'a sigilat şi lăsat servitoarei să-l predea.

Vişan, îndată ce a luat plicul a venit cu nerăbdare să-mi cetească conţinutul.

El se aştepta să citească conversaţia care a avut loc între mine şi prietena mea, iar eu eram curios să aud stenografiată discuţia dintre mine şi Müller. Când a început a ceti, ne uitam unul la altul, dar cel mai decepţionat a rămas el, fiindcă ceia ce citea nu era o discuţie, între un bărbat şi o femee, în momente de tandreţă, ci era o discuţie ce a avut loc între doi fii ai mei, asupra unei vizite pe care ei o făcuse în timpul zilei unchiului lor Antipa.

Lucrul s'a petrecut în modul următor: eu, plecând la Iaşi ca de obiceiu pentru două zile, am profitat să trimit la Bucureşti în camera mea din Str. Câmpineanu No. 4 pe fiii mei (Willy şi Georgică), ca să viziteze şi ei expoziţia.

53.

Abecedar, de unde înveţi să mori, în linişte.

On apprend à vivre quand
le vie est passée.
Montaigne.

Intrebând cineva pe Voltaire deosebirea care există între *bun* şi *frumos*, el a răspuns: bunul are nevoe de dovezi, frumosul nu are nevoe.

Cu ocazia boalei mele, am constatat cât sunt oamenii de buni, de binevoitorui şi de miloşi. Afirmaţia că omul este cel mai rău animal, este o exageraţie. Montesquieu a spus cu drept cuvânt că sunt lucruri pe care toată lumea le spune, fiindcă au fost spuse odată. Nouă ni se pare că oamenii buni sunt puţini, fiindcă nu-i cunoaştem decât la anumite ocazii. Telegraful şi radio-ul nu ne vorbeşte despre oamenii buni, cum ne vorbeşte de des despre cei răi, despre criminali, despre spărgători, bandiţi, hoţi, excroci, cămătari, etc. Nu se vorbeşte niciodată în depeşe despre familiile fericite, despre părinţii buni, despre copiii buni sau despre prietenii buni. Şi cu toate acestea, există.

Epictet a spus, de vrei să trăeşti în pace şi cu voe bună, fă ca toţi în casa ta să fie oameni *buni*. La aceasta ajungi, ori luminând pe cei care vreau, ori alungând pe cei care nu vreau. Şi atunci cu cei fugiţi a fugit inferioritatea şi sclăvia, iar cu cei rămaşi a rămas superioritatea şi libertatea.

Partea rea a singurătăței este că omul trăind în lumea imaginației sale, rămâne ca un străin în lumea reală.

Numeroasele scrisori pe care le-am primit din partea cetitorilor mei m'au mişcat până la lacrimi. Unul dintre ei se miră cum am devenit deodată sceptic? N'a devenit sceptică decât inteligența, nu şi sentimentul!

Omul nobil, a zis Socrate, se cunoaşte la furie. Omul bun, cred eu, se cunoaşte la nenorocire şi la durere. Durerea este profesorul nostru de energie. Plăcerea, a spus un înțelept, ne moleşeşte. Veselia prea îndelungată ne istoveşte. Durerea fortifică. Ea lucrează adesea ca un duş care se administrează neurastenicilor. Ei ţipă, şi strigă în timp ce li se administrează, după aceea însă se simt reîntineriţi şi regeneraţi.

Durerea este un rău, sau pentru corp, şi atunci n'are decât s'o aprecieze el; sau pentru suflet, şi atunci e în puterea lui să-şi păstreze seninătatea şi pacea, şi să respingă părerea că durerea este un rău. Căci judecata, dorința, tendința şi repulziunea sunt în lăuntru şi acolo răul nu poate pătrunde (Marc Aurel).

Durerea ca şi buna dispoziţie variază cu timpul. După iarnă vine vara, după noapte vine ziua şi unei furtuni ştim că-i urmează o mare linişte. Tristeța poate dura o noapte, dar cu dimineața vine bucuria.

Timpul cât lucrează omul uită suferinţele. Na-

tura-i spune mereu să lucreze la fiecare oră din zi, fie că este plătit sau nu : nu te preocupa decât de lucru şi nu se poate să nu fii răsplătit; fie că este un lucru fin sau grosolan, dacă este făcut în mod cinstit şi conştiincios, vei fi răsplătit atât din punct de vedere fizic cât şi din punct de vedere moral; chiar dacă ai fi uneori învins, eşti născut pentru victorie. Răsplata unui lucru bine făcut — spune Emerson — este sentimentul de a-l fi făcut bine.

Adese ori — spune Goethe — m'am disputat cu natura, dar întotdeauna am terminat prin a-i cere iertare. Intr'o ceartă cu un om, niciodată nu ştiu cu certitudine absolută care dintre noi doi are dreptate, dar disputându-mă cu natura, ştiu dinainte că ea este care are dreptate.

Durerea sufletească o vindecă timpul şi înțelepciunea. Regele Darius, care suferea îngrozitor dela moartea frumoasei sale soții, s'a adresat lui Democrit ca să-i îndepărteze această durere. Democrit i-a făgăduit că'l va vindeca dacă-i va procura mijloacele necesare. Am tot ce-mi trebue pentru aceasta, i-a spus Democrit; un singur lucru îmi lipseşte, pe care nu l-am putut descoperi, dar pe care tu, rege al întregei Asii, n'are să-ți fie greu să-l găseşti. Regele întrebând care este acel lucru extraordinar pe care numai un rege l'ar putea descoperi, Democrit i-a răspuns: „Inscrie pe mormânt numele a trei persoane care n'au fost niciodată îndoliate, și ele vor reînvia numai

decât, ascultătoare legei ritului". Darius a rămas pe gânduri fiindcă nu putea să găsească pe nimeni căruia să nu i se fi întâmplat vr'o nenorocire. Democrit s'a pus pe râs, după obiceiul lui, spunându-i: „Oh, cel mai lipsit de judecată dintre oameni, pentru ce te plângi atâta fără sfială, ca și cum ai fi singurul care să te fi cuprins o așa de mare durere, tu care nu ești în stare să găsești un singur om dintre acei care au trecut pe acest pământ, care să nu fi avut partea lui de durere?

Orice durere — spune Epicur — trebue tratată cu dispreț; aceia care ne obosește prea tare nu durează decât puțin timp, și acea care perzistă timp îndelungat în corpul nostru nu produce decât o suferință ușoară.

Noi deabia știm a trăi, *nu știm de loc a muri.* In viitor cu siguranță — spune Richet — că va exista o școală a morței, în care să învățăm a o primi cu indiferență.

Ca să știm primi moartea cu sânge rece, trebue să fim stăpâni pe noi înșine, trebue să ne cunoaștem. Noi nu ne cunoaștem aproape de loc. Pentru fizic avem oglinzi în care ne vedem fața, ochii, gura, părul, etc., dar pentru suflet nu există oglinzi, din cauza aceasta nu-i vedem lipsurile. Oglinzile pentru suflet trebuesc înlocuite prin reflexiuni și meditațiuni.

54.

O vizită la Florica.

1926. — Intr'o zi frumoasă de toamnă a acestui an, întorcându-mă cu automobilul dela Câmpul Lung la Bucureşti, împreună cu d. şi d-na Alexandru Alimănişteanu şi cu ginerele meu Virgil Alimănişteanu, ne am oprit la Florica. Pentru prima oară am avut ocazia să stau mai mult de vorbă cu marele nostru bărbat de stat Ioan I. C. Brătianu. Prin înfăţişarea lui simpatică şi cu conversaţia lui spirituală, m'a fascinat După ce am luat cu toţii împreună ciaiul pe terasa din care se vedea o privelişte splendidă, erau şi d-rele Ştirbey, d-na Eliza Brătianu lipsea, era mi se pare în străinătate, Brătianu m'a condus şi mi-a arătat bogata lui bibliotecă, care cuprindea, între altele, cărţi vechi de istorie dintre cele mai rare. Aflându-ne în faţa unui dulap, îmi spune zàmbind : aice am cărţi şi de specialitatea d-tale, erau cărţi de istorie naturală. Ceea ce m'a impresionat mult, era camera de dormit a marelui Ion C. Brătianu, amintindu-mi locuinţa lui Goethe dela Weimar.

La Florica ca şi la Weimar se păstrează cu sfinţenie patul în care a murit I. C. Brătianu, portretele de familie şi mobila astfel cum se găseau în timpul vieţii lui. Alături de camera de dormit este camera de toaletă cu o baie de tot modestă că şi toate celelalte ustensile de care s'a servit bătrânul. Cu toate că d-na Eliza Brătianu nu era

la Florica, am văzut şi cămara, o adevărată expoziţie cu tot felul de compoturi, dulceţuri, siropuri şi alte bunătăţi, cămară în care pe lângă munca depusă se vedea mare ordine, iar în camerele de sus erau mai multe răsboaie, care erau în aşteptarea stăpânii pentru a continua frumoasele scoarţe începute.

Dupăce ne-am coborât, am vizitat cavoul familiei şi parcul în care se află vechea bisericuţă de lemn din Ardeal, la altarul căreia Horia a jurat răsbunare Ungurilor, înainte de a începe revoluţia din 1784. Această bisericuţă, fiind în ruină, Ion Brătianu a cumpărat-o şi a restaurat-o la Florica.

Plecând apoi cu automobilul, ne-am plimbat pe tot Domeniul unde am constatat că, pe lângă calităţile lui de mare om de stat, apreciate de toată lumea, Brătianu era şi un gospodar model care, prin o selecţiune ştiinţifică şi raţională, a reuşit să obţie cele mai frumoase variaţii de cai, de vite şi de paseri.

La plecare, înainte de a mă sui în automobil, exprimându-mi mulţumirea şi admiraţia pentru cele ce am văzut, Brătianu îmi spune : „dacă în adevăr ţi-a plăcut, ai să mai vii şi altă dată, dacă nu vei mai veni, însamnă că nu ţi-a plăcut''.

Cred că nu există om care să fi vorbit cu Brătianu şi să nu fi rămas în admiraţia lui. La banchetul care a avut loc cu ocazia inaugurării palatului administrativ din Iaşi, Georgel Mârzescu

crezând că Brătianu nu mă cunoaşte, a vrut să mă prezinte, el însă, zâmbind, i-a răspuns: „Cunosc pe d. Leon, les amis de nos amis sont nos amis”.

După vizita mea la Florica, mă gândeam de multe ori dacă aşi fi avut fericirea să cunosc pe acest om cu 20 de ani în urmă, cu siguranţă că a-şi fi devenit cel mai înfocat liberal şi unul dintre cei mai devotaţi soldaţi ai lui.

Cu inteligenţa lui sclipitoare, moştenită, cu cultura lui vastă, càştigată, cu spiritul ager şi cu conversaţia lui agreabilă, cucerea pe oricine venea în contact cu el.

Odată un senator făcea obstrucţie, într'o secţie, unei legi a lui Alecu Constantinescu. Brătianu se apropie de el şi-l întreabă: „De ce te opui legei?” senatorul îi răspunse evasiv: „Aşa. Ca să-i mai fac călduri lui Conu Alecu”, Brătianu adaugă zâmbind: „Dacă faci călduri lui Conu Alecu, nădușesc şi eu. Şi dacă nădușesc eu, o să răcești şi dumneata”.

Brătianu era şi un mare cărturar. In zilele şi orele de repaos, studia neîncetat, la Florica mai cu seamă istoria. Interesul care-l purta pentru cultura românească se poate vedea şi din atitudinea lui faţă de Academia Română. După războі, Academia ajunsese, din cauză că i se expropiase moșiile, într'o lipsă atât de precară încât suspendase şi tipărirea publicaţiilor ei. Brătianu, în primăvara anului 1925, s'a dus, în persoană, la Aca-

demie să anunțe pe d. Bianu, bibliotecarul ei, că guvernul a hotărât să înscrie în bugetul statului un milion de lei pentru Academie, sumă care pe viitor va fi înscrisă regulat pe fiecare an.

55.

Din meditațiile unui solitar.

Un vechi și bine cunoscut fotograf al Iașului mi-a povestit cum unul dintre cămătarii despre care am vorbit într'o cronică anterioară, l'a sechestrat fără de milă acum 30 de ani „și totuși, dacă am fost muncitor și cinstit am răzbătut“.

Eu încă de atunci i-am spus lui că este un idiot,— îmi spune fotograful — iar el mi-a răspuns că un idiot sărac este un idiot, iar un idiot bogat este un bogat !

Intrebându-l dacă cămătarul își mai exercită și astăzi nobila lui profesiune, mi-a răspuns : săptămâna trecută a fost la rabin, rugându-l cu insistență să facă câteva predici contra cămătăriei; rabinul, crezând că vroia să se convertească, i-a spus : „văd cu bucurie că grația lui Dumnezeu s'a abătut asupra d-tale și te-a luminat”. Cămătarul însă i-a răspuns : numărul cămătarilor s'a înmulțit din cale afară în oraș, așa că eu nu mai pot câștiga” : „dacă reușești să-i îndrepți prin predicele d-tale, toată lumea va veni numai la mine”.

Oamenii care au dus o viață zbuciumată ca d-ta — îi spune fotograful — cu cămătărie, cu sechestre, cu poliți protestate, cu portărel, etc., se schimbă subit, se răsgândesc la un moment dat și se resignează, numai d-ta ești neobosit pe calea care ai apucat'o, mergi înainte. Cunoști povestea scriitorului Raymond Lulle, care s'a resignat de o dragoste înfocată și d-ta nu te poți resigna de cămătărie?! într'una din zile, frumoasa pe care el o iubia de mai mult timp, i-a dat la un moment dat o întâlnire la ea; el intră în camera ei nebun de bucurie; ea însă scoțându-și corsetul, își goli sânul mâncat de un cancer înspăimântător. Din acel moment, ca și cum ar fi văzut infernul, părăsește lumea, se retrage, ducând o viață solitară. S'a resignat!

— Rezignează-te și d-ta.

— Singurătatea îmi este imposibilă, a răspuns camatarul.

— Are dreptate îi replic eu: Omul mediocru, acela care nu are nimic de dat din capul lui, care are frică de sine și de golul sufletului său nu se poate acomoda cu singurătatea.

Un om de spirit — spune Schopenhauer — în deplină singurătate petrece foarte bine cu propriile sale gânduri și fantezii, pe când un om mărginit nu poate scăpa de chinurile urâtului, nici cu cea mai felurită schimbare de societăți, priveliști, plimbări și petreceri.

Imi place singurătatea, spunea un intelectual

şi cred că dacă aş trăi în lume, m'aş izola din timp în timp pentru a ceti, a medita, a mă odihni, ar fi o plăcere şi o fericire.

Nu singurătatea locului, vroesc s'o recomand— spune undeva Emerson — ci singurătatea sufletului, a cărei preţ este incomparabil... Vroiam deci să vă recomand studiul, meditaţiunea, preferenţa dată lucrurilor morale, inteligenţei asupra poftei pentru lucrurile din afară. Ceea ce vă povăţuesc mai cu samă sunt retragerile fixe, frequente şi obicinuite.

Singurătatea! bunătatea! amorul! este o trinitate adorabilă — spune Finot— odată realizată, ea nu mai părăseşte conştiinţa. Aceste trei entităţi care o compun, se înlănţuesc cu o artă perfectă. Una chiamă pe alta şi toate trei se susţin în mod mutual. Lubbock observă cu drept cuvânt, pentru ca să ne fim nouă înşine o bună companie, trebue să ne aprovizionăm bine spiritul, să-l umplem cu idei fericite şi inocente, cu amintiri plăcute ale trecutului şi cu speranţe rezonabile ale viitorului. Ceea ce am aprovizionat din tinereţă în sufletul nostru constitue conştiinţa care ne ţine loc de companie, cu care ne întreţinem timp îndelungat.

Cu cât meditări mai mult — spune un gânditor — cu atâta vedem că fericirea este în noi. Ea este, de cele mai multe ori, ceia ce avem. Printr'o neînţelegere regretabilă, ne istovim a o căuta aiurea. Când ajungem obosiţi şi desorientaţi şi ne

scoborâm în fundul conștiinței noastre, găsim flacăra divină posomorâtă sau stinsă.

Adese ori ne căutăm fericirea cum am căuta ochelarii care sunt pe nas. Sunt oameni cărora le place să fie lăudați, cu alte cuvinte să fie lingușiți, ei nu știu că cine știe să lingușească știe să și calomnieze. Singur Voltaire era de părere: „că este de dorit ca unui rege să-i placă laudele, fiindcă atunci el se forțează să le merite".

Pe om îl stăpânesc ideale, convinge-l într'o chestiune oare care și va fi în stare să-și ardă brațul pentru ea, cum și l'a ars Mucius Scevola. De aici și concepția despre fericire sau despre moarte variază dela om la om, după idealurile care le are.

Lavoisier, condamnat la moarte de tribunalul revoluționar, n'a cerut decât un răgaz de câteva zile pentru a termina experiența de care umanitatea trebue să profite.

Botanistul Haller, își pipăia pulsul spunând, în mod liniștit: „artera bate, artera bate încă, artera nu mai bate".

Noi suntem minusculi când ne comparăm cu Lavoisier sau cu alți savanți de talia lui. In loc de a ne măsura cu acești coloși, să ne comparăm cu bieții funcționari cari toată ziua și toată viața stau într'un birou sau într'o prăvălie, în care nu pătrunde soarele.

Are dreptate La Bruyère să spue că, dacă viața este miserabilă, ea este greu de suportat; dacă ea este fericită, este oribil s'o pierzi.

Revenind asupra singurătăței, constat că este uşor să ducă cineva o viață solitară, chiar dacă nu și-a aprovizionat inteligența din tinereță cu idei fericite și cu amintiri plăcute. Astăzi, dacă suntem condamnați, fie de bătrânețǎ sau de boală, să nu părăsim camera câteva luni de iarnă, nu mai ducem viața unui condamnat la temniță, fără nici o mulțumire, expuşi la insomnii. Intelectualii se folosesc uneori pe urma insomniei, fiindcă ea dă imaginației timpul de a se împrospăta şi de a-şi formula ideile cu preciziune. Astăzi singurătatea dispare în fața unui aparat de Radio. Un mare eveniment al vieței mele, în timpul din urmă, a fost radiofonia. In câteva ciasuri ne plimbăm prin toate oraşele din lume care au posturi de emisiune radiofonică, luând cunoştință de știrile mondiale cele mai noi, ascultând conferințele cele mai instructive şi concertele cele mai frumoase, fără a fi o clipă singuri, ducem totuşi o viață solitară.

56.

Un bilanț al artei și cugetărei ieșene, din ultimul timp.

Fiecare viețuitoare se desvoltă și trăeşte în mediul ei. Peştele în apă, păsările în aer, intelectualii creatori în mediul lor propriu, mediu ai cărui factori de și însă nu se pot bine preciza, totuşi există, ei constituesc *geniul locului*. Un oraş prielnic pentru

desvoltarea intelectualilor creatori în România a fost şi este Iaşul.

Cunosc cazuri, cum a fost a regretatului profesor Ion Paul, care, deşi era ardelean, după ce a trăit mai mult timp la Iaşi, reîntorcându-se la sfârşitul carierei ca profesor la Universitatea dela Cluj, n'a mai putut trăi între ai lui. Cauza a fost deosebirea mare între mediul Clujului şi acel al Iaşului. In Iaşi s'au considerat oamenii dintr'un punct de vedere altul decât în celelalte oraşe din ţară, adevărata nobleţă nu se punea aice nici pe avere, nici pe sânge, ci pe talent.

Orice om de elită ales de istorie este copilul, discipolul mediului său.

In dosul operilor sale stă ascuns braţul viguros al acestui mediu. Oamenii mari sunt înţelepţi. Inţelepciunea îşi are, cum spune Emerson, rădăcinele ei în bunătate, iar nu bunătatea îşi are rădăcinele ei în înţelepciune.

Iaşul, după cum am spus şi în alte ocaziuni, este patria celor mai mari poeţi şi cugetători a României. Eminescu, Alexandri, Creangă, Gane, Conta, Kogălniceanu, A. D. Xenopol, Cobâlcescu, Poni, Negruzi, Panu, Lambrior, Beldiceanu, Veronica Micle, Matilda Cugler Poni şi alte multe personalităţi marcante.

Iaşul conserva un caracter propriu, tradiţiile culturale se păstrează mai vii şi mai profunde ca în alte părţi, în el se poate duce o viaţă intelectuală spornică şi liniştită, el are aproape tot

ce-i necesar unui centru intelectual: universitate, bibliotecă, teatru, muzee, numeroase şcoli bune, pinacotecă cu câteva tablouri mai valoroase decât cele ale pinacotecei din Bucureşti. Studenţii şi liceenii îşi fac o deosebită plăcere să mediteze sub *teiul lui Eminescu*, la umbra căruia marele poet făcea versuri. Acest arbore aminteşte teiul din oraşul Weimar sub care Goethe cetea pe Homer şi din a cărui scoarţă Americanii şi Englejii rup astăzi bucăţele ca amintiri. Câţi nu se delectează apoi vizitând bojdeuca lui Creangă, după cum şi Nemţii se bucură de locuinţa lui Goethe din Weimar.

La Bucureşti, de exemplu, nu vezi decât acoperemintele caselor şi bodegile, în vreme ce la Iaşi jocul umbrei şi al luminei, care se desfăşoară pe colinele din împrejurimi, îţi umple inima nu numai de bucurie şi admiraţie, ci şi de gratitudine. Foarte adeseori se poate admira un apus frumos de soare sau un răsărit.

In luna Maiu, stai noaptea în camera de dormit cu fereastra deschisă şi asculţi cântecul privighetorilor. Apoi atâtea alte frumuseţi ca: Cetăţuia, Galata, Golia, Trei-Erarhi, Bărboi, Sf. Neculai, etc.

Ieşenii sunt mândri de universitatea lor, de monumentele lor istorice, de şcolile lor, de frumoasele împrejurimi ale oraşului şi de toţi acei cari, inspiraţi de *genius loci* al Iaşului, continuă a lucra şi a scrie în el fără zgomot şi fără reclamă. Am

avut în totdeauna personalităţi care se mulţumeau mai mult cu *genius loci* al universităţei noastre decât cu avantajele materiale şi politica oferite de Capitală.

Sunt mulţi profesori care au avut ocazia să treacă la Universitatea din Bucureşti şi n'au făcut-o; alţii au fost chiar chemaţi de către Universitatea din Bucureşti şi au refuzat.

Iaşul continuă a produce scriitori de elită, cum a produs în trecut pe Creangă, pe Alexandri şi pe Eminescu, a produs apoi pe Mihail Sadoveanu. Sadoveanu părea abătut cu ocazia sărbătorirei lui, care a avut loc la Teatrul Naţional, din cauză că i se amintea vrâsta de 50 de ani. Cinci zeci de ani?! dar aceasta este vrâsta cea mai frumoasă pentru un creator. D. Sadoveanu are de acum înainte, încă cel puţin 30 de ani de studiat sufletele, pe care apoi să le redea cu preciziune cetitorilor.

„Sunt vieţi — spune Lubbock — care pierd valoarea lor când se apropie de bătrâneţe; fiecare plăcere se ofileşte una după alta şi chiar acele care mai rămân pierd puţin câte puţin din savoarea lor; altele din contra; cum este aceia a d-lui Sadoveanu, — câştigă în bogăţii şi în pace cu cât timpul le-a slăbi".

Incă două talente pe care geniul oraşului Iaşi le-a inspirat în timpul din urmă, cu care ne putem făli, sunt poetul Mihai Codreanu şi Topârceanu.

Unul, căruia îi surâde viitorul, spiritual, cu imaginaţie şi cu o faţă care inspiră tuturor simpatie este Ionel Teodoreanu. Ce poate cineva dori mai mult — spunea Balzac — decât a fi celebru şi iubit la vrâsta lui Ionel Teodoreanu, iată fericirea!

Iaşul ne-a mai dat în timpul din urmă, în pictură, pe Octav Băncilă.

Ce s'ar putea spune despre el? Dacă mi s'ar pune — scria Zola — întrebarea ce cred despre acest om? (era vorba despre un alt talent) m'aş feri să răspund. Şi apoi ce apreciere se fac asupra unei fiinţi care nu este nici materie ca un tablou, nici lucru abstract, ca o acţiune?

Nici în cea ce priveşte femeia creatoare geniul oraşului Iaşi n'a lăsat multă vreme vacant locul Veronicăi Micle, Matilda Cugler-Poni sau Ana Conta Chernbach; îl ocupă cu prestigiu inspiratele Otilia Cazimir şi Lucia Mantu.

Despre tinerii profesori universitari: d. Petru Andrei, Ralea, Zane, dr. Gr. Popa şi ceilalţi (nu este vorba aice decât de tineret) pe care Iaşul i-a produs în timpul din urmă, sunt sigur că peste 40 de ani — dacă nu se vor pasiona de politică — se va vorbi despre scrierile lor, cum se vorbeşte astăzi despre scrierile lui Conta, ale lui A. Xenopol, Al. Filipide sau ale lui Dimitrie Alexandrescu.

57.

Amintiri despre Regele Carol, Ion Brătianu şi un dascal modest mult iubitor de copii.

Săptămâna trecută a încetat din viaţă fostul meu dascăl Constantin Galin, dela pensionatul „Mărgineanu" din Botoşani. El era institutor la şcoala primară „Marchian" şi profesor de istorie şi limba română la clasa I-a și II-a gimnazială la „Mărgineanu". Am păstrat de atunci, atât de frumoase amintiri, atât de poetice, atât de bine făcătoare, că-mi reapar la orice ocazie.

După mutarea simpaticului meu profesor C. Galin dela Botoşani la Iaşi, pentru prima oară l'am întâlnit pe Str. Carol, în ziua de 1 Oct. 1927. Cu toate că nu'l văzusesem de 52 de ani, l'am recunoscut imediat; fizionomia era neschimbată, părul nu înălbise, încă deşi avea 83 ani, silueta era aceeași ca în timpul când l'am avut profesor; vioi, bine dispus şi sfătos.

Acei care au interes pasionat pentru viață se bucură întotdeauna când văd un bătrân viguros. Bătrânii sunt un stimulent pentru ei.

Apropos de bătrâni şi longevitate, ceteam într'un ziar următoarea informație: „*Noul Matusalem.* Turcul *Zaro Agha* din Constantinopole are vrâsta de 155 ani, bine numărați, şi poate fi considerat cel mai bătrân om din lume. Zaro se simte în deplină putere; dovadă că vrea să divorţeze de

nevasta sa în etate de 66 ani, pentru a se căsători cu o fetişoară !"

Această informaţie îmi reaminteşte de Polydor Milland, fondatorul ziarului parizian „Petit Journal", care spunea redactorului de fapte diverse: „aveţi grijă, să puneţi de două, trei ori pe săptămână, cel puţin un caz de longevitate, ca de ex.: „S'a stâns un om de 112 ani, păstrându-şi în întregime raţiunea şi memoria... fără nici o infirmitate, etc., etc.". Există un public cetitor de bătrâni, căruia aceasta le face plăcere şi care va spune: iată un ziar perfect informat!

Vorbind de una alta cu fostul meu dascăl, mi-a povestit următoarele anecdote care, scrise, ştiu că pierd foarte mult din farmecul lor, totuşi le povestesc, fiindcă sunt adevărate. Regele Carol, când a fost pentru prima oară la Botoşani (era domnitor pe atunci), cu acea ocazie a vizitat şi şcoala primară de băeţi „Marchian"; intrând în clasa I-a urmat de prefect, poliţaiu şi toată suita — am intrat şi eu — deşi eram institutor la clasa a doua; la clasa a III-a era Bălăşescu. Regele întreabă pe unul dintre elevii din banca întâia, ce este geometria? Elevul încearcă să răspundă ge... ge... ge... dar nu poate termina cuvântul „geometrie"; Bălăşescu se apropie de Rege şi-i şopteşte: Măria ta e *bâlbâit*.

Regele se adresează, cu aceeaşi întrebare, elevului de alături: ce „este geometria?" elevul se

uita nedumerit în ochii Regelui fără să răspundă. Bălăşescu îi spune: Măria ta, elevul acesta este surd! Regele caută să schimbe întrebarea, şi cum pe părete se afla o hartă mare a României, Regele urmăreşte pe ea cu degetul cursul Dunărei şi întreabă pe al treilea elev, ce apă este aceasta? copilul se uită fără să răspundă. Bălăşescu îi spune: Măria ta este miop! In banca întâia se aşezau de obiceiu elevii debili şi infirmi.

Tot atunci mi-a povestit următoarea întâmplare cu Georgian, fostul profesor de istorie la liceul „Sf. Sava" din Bucureşti, care a concurat pentru catedra de istorie dela Universitatea din Bucureşti cu Iorga.

— Pe Georgian l'am avut elev în clasa a doua la „Marchian", era foarte inteligent. Intr'o zi venind Ion Brătianu să viziteze şcoala, i-am spus că de când sunt institutor nu am avut încă un elev atâta de deştept ca Georgian; l'am scos la tabelă şi Brătianu i-a pus mai multe întrebări, rămânând în adevăr uimit de inteligenţa şi răspunsurile lui. Când vei termina clasa a IV — îi spuse Brătianu — să treci pe la mine la Bucureşti, am să am eu grijă de d-ta şi, întorcându-se către Carada, care'l însoţia, îi spune: „dă-i doi galbeni". Carada a scos şi i-a dat. Când Georgian a isprăvit cursul primar, Brătianu căzuse dela guvern, aşa că nu s'a mai dus pe la el. După ce s'a întors dela studii din Paris şi era deja profesor secundar, i-am scris şi l'am rugat odată să vie la Botoşani

să ţie o conferinţă la congresul învăţătorilor, ceeace a şi făcut. Seara l'am invitat la masă la mine, pe el şi pe revizorul şcolar. Din una în alta îl întreb dacă îşi mai aduce aminte de vizita lui Brătianu cu Carada, când era în cl. II-a şi cum i-a dat doi galbeni. Georgian stând un moment pe gânduri, deodată exclamă:

— Auzi! mi-a mâncat Carada un galbăn! Nu-i dăduse decât unul.

Tot pe atunci ministrul Tell dăduse o circulară însoţită de o broşurică, prin care obliga toate şcolile din ţară să scrie o anumită ortografie: aquesta în loc de acesta, quare în loc de care, etc. Tell, venind odată la şcoala „Marchian", intră în clasa unde era institutor preotul Nădejde şi găseşte scris pe tabelă: „tatăl nostru care eşti în ceruri". Când ceteşte că în loc de „quare" era scris „care" se încruntă, adresându-se răstit:

— Bine popă! n'aţi primit broşura cu ortografia?

— Ba da, domnule ministru, şi o scoate din saltarul catedrei.

—Atunci? cum vă luaţi şi aice după magarii dela Iaşi (magarii dela Iaşi erau după Tell, Maiorescu, Negruţi şi toţi ceilalţi junimişti dela Convorbiri literare).

— Ba nu, d-le ministru, după cei dela Bucureşti!

C. Galin s'a stâns din viaţă la vrâsta de 86 ani. Pe lângă că a fost un institutor bun şi conştiincios,

a fost şi un om de bine. La oameni de felul lui s'a gândit Marcu Aureliu când a scris: „Acela care în tot ce aduc valurile lumii vede numai binele; care pune la baza tuturor faptelor sale raţiunea; căruia puţin îi pasă de timpul ce i s'a dat spre a contempla Universul; pentru acela moartea nu există".

58.

Câteva din plăcerile noui ale vieţei moderne.

Cu cât timpul trece, cu atâta civilizaţia se dezvoltă. Dacă privesc îndărătul meu nu mai mult decât cu patruzeci şi cinci de ani, când eram încă student, rămân extaziat de descoperirile făcute în decursul acestui timp.

Este extraordinar când ne gândim câte secole poate omul trăi lângă o descoperire importantă fără a putea pune mâna pe ea. Duşmanul nostru, de exemplu, (Spirocheta pallida), care produce una din cele mai teribile boli „sifilisul", ucide omenirea de milioane de ani şi totuşi n'a putut fi descoperit decât de abia în anul 1905 de către Schaudin. Noi studenţii de atunci nu'l văzusem şi nu ştiam nimic despre existenţa lui, după cum nu ştiam nici despre Radiu, descoperit de către d. şi d-na Curie, acest metal dotat de o radioactivitate considerabilă. Razele lui traversează toate metalele, chiar şi plumbul. Cu toate că el dega-

jiază în mod constant căldură, lumină, electricitate, emanaţiuni radio-active şi raze multiple, el nu perde din greutatea sa. Tratamentul cancerului pielei, care astăzi se face cu el, atunci nu se putea face.

Nici memorabila descoperire a razelor Roentgen, care permite astăzi ochiului nostru de a pătrunde şi a vedea prin corpurile cele mai opace, nu se cunoşteau. Astăzi, prin ajutorul lor, putem cunoaşte dacă un membru este sau nu fracturat; mai putem cunoaşte prezenţa sau absenţa unei tumori în abdomen, plămâni sau în alt organ.

Tot în decursul acestui timp s'a descoperit *seroterapia*, care, fără de a fi de o întrebuinţare generală, dă cu toate acestea excelente rezultate în unele boli dintre cele mai grave, ca difteria, deasemenea vindecarea muşcăturilor de şerpi veninoşi cu serul Calmette nu se cunoştea.

Glandele cu secreţiune internă, ca corpul thyroid, capsulele supra renale, testicule, ovariile, a căror produse se varsă direct în sânge şi care sunt excitatorii şi regulatorii actelor de nutriţiune, nu se cunoşteau. Incercările de întinerire s'au făcut tot în decursul acestui timp cu injecţiuni de sucuri preparate din testicule sau din ovarii de către Brown-Sequard, sau cu grefarea acestor glande de către Steinach şi Voronof.

O problemă biologică dintre cele mai fundamentale : *ereditatea*, de şi a fost studiată şi experiementată de către călugărul Gr. Mendel, cu diferite plante, în grădina unei mănăstiri din oraşul

Brunn, iar rezultatul acestor corectări le-a publicat în anul 1866, totuși teoria lui a rămas necunoscută până în ultimul deceniu, când a fost reluată, confirmată și complectată de către botaniştii și zoologiştii moderni. Cu ajutorul acestei teorii, o serie de boli pot fi astăzi uşor diagnosticate.

Trecând la altă ordine de idei, vedem că cea mai interesantă fosilă, omul maimuță, petrificat la Iava (Pitecanthropus erectus) s'a descoperit în anul 1894, de către medicul militar olandez, Eugen Dubois. Această fosilă ne demonstrează că omul descinde din maimuță.

Se ştie de mulți ani că dacă se trece un curent electric printr'o baghetă de cărbune situată într'un recipient de sticlă în care se făcea vid, cărbunele produce o lumină intensă, dar se înfierbântă atât de tare, încât plesnește sticla. Lumina, în cazul acesta, devenea inutilă, fiindcă lampa crăpa îndată ce se aprindea. Edison s'a gândit că micşorând grosimea baghetei de cărbune, s'ar putea suprima căldura, având astfel o lumină puternică. Cu ocazia aceasta i s'a contestat dreptul său la un brevet, pretextând că singura înlocuire a unei baghete de cărbune cu un simplu filament nu constitue o schimbare destul de importantă, pentru ca să merite a fi brevetată.

Ceeace mai era încă necunoscut în vremea aceea—mai cu seamă la noi—erau materialul și metodele didactice. Datorită lor, astăzi putem să ne instruim

într'un an mai repede şi mai temeinic decât acum 50 de ani, în decursul celor şapte ani de liceu. Greutatea de a învăţa carte, pe atunci, era mare de tot. Nu existau nici cărţi şcolare tipărite. Cea mai mare parte din timp o pierdeam cu copiatul caetelor. Cursul de istorie, predat de A. D. Xenopol, era condensat în vre'o nouă caete groase. Lambrior ne dicta şi el cursul de limba română. Cursul de istorie natural predat de Grigore Cobâlcescu îl învăţam de asemenea după caete scrise de noi, cele mai bune manuale de istorie naturală tipărite, în vremea acea, erau ale d-rului Dimitrie Brânză, dar pe lângă că erau prea elementare faţă de cursul care'l făcea Cobâlcescu la „Institutul Academic" apoi erau lipsite şi de figuri. Cosmografia trebuia s'o învăţăm tot după caete, fără să fi văzut vreun model de sistem planetar.

Se ştie cât de curioşi sunt copiii şi cât de doritori de a se instrui, ei întreabă mereu şi această dispoziţie trebue încurajată.

Intrebărilor care le pun, uneori nici profesorii nu ştiu să răspundă, din cauza aceasta dorul lor de a se instrui scade. Majoritatea elevilor, în loc de a se instrui, se oboseau şi îşi perdeau gustul de a învăţa. Ajunşi la universitate nu mai erau în stare a mai asimila cunoştinţi noi. (Din cauza aceasta fruntaşii din liceu nu au succesul în viaţă, pe care-l au codaşii, care nu se surmenează).

In ceeace priveşte mijloacele de apropiere a elementelor civilizaţiei: ştiinţă, artă, literatură, filo-

sofie, credinţă, etc., n'avem de cât să privim ultimele descoperiri: *Radio* şi *cinematograful vorbitor.* Aceste două invenţiuni te fac mai erudit decât toate şcoalele. O lecţie de exemplu de limba germană în copilăria mea era un supliciu: memorizarea de regule şi excepţii gramaticale. Astăzi lecţiile de limbi ascultate la Radio sunt o plăcere. Conferinţele ştiinţifice, filosofice sau literare ne îmbogăţesc de asemenea cunoştinţele în mod plăcut, fie că le ascultăm pe acele ale d-lui Iorga, Simionescu sau Rădulescu-Motru, la postul de emisiune din Bucureşti; fie pe acele ale profesorilor din Viena.

In decursul acestui timp, după cum am spus, s'au făcut multe descoperiri şi s'au inventat: aeroplanele, submarinele, automobilele, microfoanele, etc., etc.

Cine poate prevedea ce se va mai putea descoperi şi iventa sub ochii tinerilor care astăzi sunt studenţi?!

Cred că cea mai mare descoperire, la care omenirea ar trebui să se gândească, ar fi a unui sistem complect de educaţie! Un sistem înţelept de educaţie — spune Lubbock — ne-ar învăţa cel puţin, cât de puţine lucruri ştie omul încă, ne-ar face deasemenea să înţelegem că acei care se plâng de monotonia obositoare a vieţei n'au a se plânge decât de ei însuşi, şi că ştiinţa, tot aşa ca şi puterea, este o plăcere.

59.

Ce spune despre Iaşi unul care revine între noi din America, după 50 ani.

In una din zilele trecute am primit vizita unui domn, ras, cu musteaţa tunsă a l'anglaise, cu părul alb fără început de chelie, cu ochii negri, vioi, corpul drept, mersul sprinten; nu părea să aibă mai mult de 50 de ani, deşi în realitate am aflat în urmă că avea şaptezeci fără doi.

— Am onoare să vorbesc cu d. Leon?

— Da, îi răspund.

— Nu ne-am văzut de 50 de ani, de când am plecat în America.

Din anul când discutam amândoi în grădina primăriei, „Capitalul" de Karl Marx; sunt Marcel Dinerman.

— N'am putut spune, de emoţie, mai mult decât: Marcel Dinerman! ia te rog loc, spune-mi ce ai făcut tot timpul cât nu ne-am văzut şi cu ce ocazie ai venit la Iaşi?

— N'am făcut altă ceva decât am adunat bani. Mi-am pierdut soţia şi singura mea fiică, aşa că de zece ani sunt celibatar.

— Autorii francezi, care au scris în timpul din urmă despre viaţa Americanilor, spun că mariajul acolo este lipsit de unire sufletească.

— Mă simt fericit, fiindcă sunt sănătos; în ceeace priveşte bogăţia, părerile sunt deosebite, toată lumea este însă de acord în ceeace priveşte sănătatea.

Sunt oameni care, fiind că nu fac nimic, se plâng de plictiseală, în cazul acesta plictiseala este în ei. Oscar Wilde a spus mi se pare că : adevărata perfecţiune a unui om nu constă în ceeace are, ci în ceeace este.

— Ai familie în Iaşi, îl întreb eu.

— Nu am pe nimeni, decât amintirile. Cuprins de dorul de a vedea locul unde m'am născut şi unde am copilărit, am venit să revăd Iaşul. Când am intrat în oraş, dela gară, cel întâi lucru care am căutat să văd a fost arcul „Academiei Mihăilene" Ce să văd însă? în locul externatului s'a instalat pinacoteca, iar pe locul unde era internatul s'a clădit actualul liceu. In faţa liceului am văzut bustul lui Burlă. Am întrebat despre foştii mei profesori : Castano, Lucescu, Drăghici, Pop Florentin, Xenofon Gheorghiu... toţi au murit... Arcul Academiei a dispărut şi el. Ce păcat ! M'am dus apoi să văd primăria şi locul viran din faţa şcoalei „Notres Dames de Sion", pe care era atelierul fotografului Swiatonioski : am găsit în locul lor un teatru frumos cu statuia lui Alexandri în faţă ; m'am bucurat.

— N'ai mers de curiositate să vezi şi teatrul vechi din Strada Carol?

— Ba da, dar în locul teatrului unde admiram noi pe Bălănescu, unde am văzut pe marele Rossi şi unde am auzit glasul de privighetoare a Adelinei Pati, s'a ridicat noua universitate ; atunci m'am îndreptat spre universitatea, în care am trecut ba-

calaureatul şi unde se ţineau în postul mare conferinţele societăţei Junimea. Toţi au dispărut cei care făcuse parte din comisiunea mea de bacalaureat : Vizanti, Vârgolici, Erbiceanu, Costăchescu, iar dintre conferenţiarii dela Junimea : Conta, Lambrior, Panu, Maiorescu, etc. Ducându-mă la Copou, la întretăerea stradei Carol cu Păcurarul, pe locul viran unde se afla atelierul de fotografie al lui Bernhard Brand, cel cu barba mare şi impozantă, am văzut că se clădeşte ceva mai deosebit, mi s'a spus că este o instituţie culturală, „Fondaţia Ferdinand". Dar ceeace m'a impresionat dureros este dispariţia grădinei primăriei, de lângă fostul palat al lui Cuza (Creditul), în care ne întruneam noi, discutam şi ascultam muzica militară dirijată de Benoti ! era singurul parc în mijlocul oraşului unde se puteau juca copii şi odihni bătrânii... s'a distrus grădina, ca să se clădească un cinematograf !

Am trecut apoi prin Sărărie, pe la redacţia „Contemporanului". Toţi au murit : şi Ion Nădejde şi C. Mille, şi Teodor Speranţă şi Morţun.

Când mă gândesc eram sărac ! şi cu câtă plăcere îmi reamintesc de timpul când lipeam mărci şi scrieam benzile cu adresele abonaţilor la Contemporanul... De Ţurcanovici şi de Marcus n'am putut afla nimic.

Ţurcanovici şi Marcus au devenit amândoi doctori în medicină, unul a murit la Roman şi Marcus la Ploeşti.

— Intr'o zi, continuă el, m'am dus în curtea casei Şnurer din Str. Ştefan cel Mare; privind la camerile în care ne întâlneam adeseori, d-ta mergeai la Mancu Şnurer, iar eu la un coleg care locuia acolo. Casele nu mai aparţin familiei Şnurer, iar copii Mancu, Dancu, Şella, Bella, parte din ei au murit, parte nu mai trăesc în ţară. Singurul om cunoscut din vremea mea care trăeşte încă este anticarul Kupferman; atunci avea prăvălia în strada Ştefan cel Mare; pe alt cineva nu mai cunosc.

— Ai observat, cred, că Iaşul are acuma apă, lumină electrică şi tramvai!

— Aveţi tramvai, dar nu mai aveţi muscalii cu trăsurile şi caii cei frumoşi care făceau farmecul Iaşului. Ceeace mi-au făcut plăcere sunt vitrinele librăriilor cu cărţi româneşti. Pe vremea mea nu exista nici un roman în limba română, astăzi pe lângă că aveţi traduse în româneşte romanele celebre de Dumas, Zolla, etc., aveţi chiar romancieri români: Sadoveanu, Rebreanu, Ionel Teodoreanu, Cezar Petrescu, etc. Mi-am propus ca la întoarcerea mea în America, să scriu în limba engleză amintirile mele din Iaşi şi cu ocazia aceasta mi-am procurat amintirile lui: Panu, Negruzzi, iar zilele acestea am dat peste o carte de un oarecare Lovinescu, intitulată „Memorii". M'am mirat cum acest domn n'a găsit o vorbă bună nici pentru unul din foştii lui profesori.

D-ta ştii — îmi spune el — cât de mare mân-

gâere găseşte omul când scrie, sunt lucruri care s'ar distruge dacă nu ar fi destinate să fie cetite.

— Da ; îi răspund eu, dar un om bogat ca d-ta are o mulţumire mai mult, acea de a face fapte filantropice !

— In general oamenii care au muncit din greu ca să-şi agonisească averea lor nu sunt prea galantoni, ca cei care au moştenit. O doamnă care făcea o chetă de binefacere la Paris, după ce se adresează lui Rothschild fiul, care-i dădu trei mii de franci, se adresează lui Rothschild tatăl, care-i dă numai una mie franci. Doamna mirată îl întreabă de ce dă numai o mie, când fiul a dat trei mii. Atunci Rotschild îi răspunde : fiul meu a dat prea puţin doamnă, eu în locul lui, adică dacă aş fi fiul lui Rothschild, aş fi dat cel puţin douăzeci de mii.

— D-tale cu toate că ai îmbătrânit în America, sufletul ţi-a rămas european.

— Da pentru ce?

— Pentrucă Americanii sunt oameni preocupaţi numai de afaceri, lipsiţi de orice idealism. Iată o anecdotă pe care o istoriseşte Treich despre ei : Un financiar american dădea câteva sfaturi fiului său, tânăr de viitor.

— Vezi dragă... înainte de toate cinstea... Alaltăieri un acţionar a venit să facă un mare vărsământ şi s'a înşelat. In loc de a-mi număra patru mii dolari, mi-a numărat 5.000.

— Ei şi?
— Am trimes imediat 500 asociatului meu.

La despărţire, Marcel îmi spune: cu toate că Grasset este de părere că un om de acţiune din moment ce îşi scrie memoriile încetează de a înţelege timpul său, totuşi imediat ce va apărea volumul meu asupra României, am să-mi fac o deosebită plăcere să-ţi trimit un exemplar.

60.

O clipă în faţa oglinzii aducerilor aminte.

31 Dec. 1927.—Ajunul anului nou. Stau singurel în biroul meu de lucru. Din depărtare se aud buhaele, clopoţei şi pocnetele harapnicelor. Zgomotul urătorilor mă face melancolic, amintindu-mi prima copilărie. Copilăria, care este atât de fericită — cum spune Chateaubriand — fiindcă ea nu ştie nimic; bătrâneţea este atât de mizerabilă fiindcă ea ştie totul; din fericire, pentru ea, când misterele vieţei sfârşesc, acelea ale morţei încep.
Mă plimb neliniştit în jurul camerei, îmi arunc privirile când pe bustul de bronz al lui Haeckel; când pe tablouri; când pe cărţile şi statuetele care îmi evocă amintiri de acuma 30, 40 sau 50 de ani. Constat cum toate au rămas neschimbate, numai eu singur m'am schimbat. După dispariţia mea, alte mâni vor desmerda aceste obiecte, alţi ochi

le vor privi, dar nimănui ele nu vor produce emoţiile care mi le produc mie.

Deschid saltarul cu corespondenţa veche, pun mâna pe scrisorile din anul 1897, când eram inspectorul general al şcoalelor particulare. Multe din ele sunt din partea profesorilor care solicitau a fi numiţi în comisiile examinatoare, dar iată una din partea d-nei E... general S... cu care în anul 1882 am fost colegi la facultatea de ştiinţi. Scrisoarea ei îmi reaminteşte o scenă pe cât de penibilă, pe atât de desgustătoare. Cu toate că ea ştiea să se facă respectată de camarazii ei, printr'o ţinută ireproşabilă, totuşi, luând odată parte la o discuţie în mijlocul mai multor colegi, când a voit să scoată batista din manşon, a scos un membru viril pe care unul dintre studenţi şi-l procurase din sala de disecţie.

Gândindu-mă acuma 40 de ani la această josnică glumă, constat cu bucurie că în decursul acestui timp moravurile studenţeşti s'au schimbat mult în bine, discuţiile între studenţi şi studente chiar când devin astăzi flirt, iau un caracter delicat, care-l fac graţios şi plin de farmec. Băeţii s'au obicinuit a trăi în societatea fetelor fără a se mai gândi la lucruri indecente. Fetele au în schimb cea mai fericită influenţă asupra băeţilor: îi rafinează.

Dau peste un alt plic dela Paris, scris pe el: „Monsieur le Docteur N. Leon, professeur à la Faculté de Médecine de Iassy, *Bulgarie*".

Acum câteva luni am mai primit tot dela Paris o scrisoare pe care Iassy era pus în *Rusia*. Aceste adrese consfinţesc definiţia Englezilor, ei definesc astfel pe Francezi: „un Francez este un domn cu decoraţie care n'are idee de geografie".

Se spune că chiar Briand, fostul preşedinte de consiliu, era de tot ignorant în geografie şi istorie. Ori de câte ori Briand avea la masă ambasadori invita şi pe Alfred Capus, un om cult, inteligent şi spiritual, însărcinându-l să dirijeze conversaţia, dar să nu se vorbească de loc geografie şi nici istorie.

Apropo de caracterizarea Franţuzului, iată ce spune despre el marele scriitor rus Dostoiewsky: „Franţuzul este vesel şi amabil când trebue sau când aceasta îi aduce venituri; şi teribil de plictisitor când veselia şi amabilitatea nu sunt trebuitoare; el este foarte rare ori amabil prin temperament; nu este mai nici odată decât prin calcul"...

Incă o scrisoare. Această scrisoare, în vremea ei (1903), a fost însoţită de un medicament procurat soţiei mele de către mama ei ca se împiedice sosirea copilului al şeaselea care trebuea să aibă loc după patru luni. Suprimarea unui copil înainte de termen este o dublă crimă, nimicirea mamei şi a copilului. Imi reamintesc că am aruncat repede sticluţa împedicând pericolul. Cetind această scrisoare, astăzi când copilul care trebuea să dispară este doctor în finanţe şi economie po-

litică, văd cum în decursul acestor ani mentalitatea părinţilor s'a schimbat. Avorturile se practică zilnic, mamele nu vor să mai facă copii sau cel mult fac numai unul. Acest sistem le împinge la o viaţă cu totul alta decât aceea de acum 40 de ani.

Fetele din ziua de astăzi, esă în lume şi la aperitive neînsoţite de părinţi, înpreună numai cu băeţi cu care se tutuesc, fumează, flirtează şi în urmă...

...Iată câteva buletine medicale pe care prietenul meu dr. Victor Imerwohl mi le trimitea zilnic la Bucureşti, când soţia mea era bolnavă înainte de a muri.

Cu câtă nerăbdare aşteptam sosirea lor! Când aştepţi, minutele îţi par secole şi când îţi reaminteşti, secolele sunt minute. Inainte de a le ceti simţiam că mi se strângea inima, şi mi se făcea un fel de vid în toată existenţa mea.

N'am minţit nici în copilărie cât am minţit în timpul boalei ei. Dar cine poate mângâia şi alina fără să mintă? — Voltaire spunea: „Minciuna nu este un viciu decât atunci când face rău, este o virtute foarte mare când face bine".

Cred că ar fi mai corect fără a minţi să nu spunem toate adevărurile, fiindcă nu toate pot fi spuse, unele din cauza noastră, altele din cauza acelora cărora ar trebui să le spunem.

Mare dreptate are Renan când spune că sentimentul unei persoane iubite pe care am pier-

dut'o este mult mai fecund, după un timp mai îndepărtat decât a doua zi după moarte. Cu cât trece timp mai mult, cu atâta acest sentiment devine mai puternic.

Când m'am uitat la ceas orele erau deja douăsprezece și jumătate, și astfel în deplină singurătate, am petrecut de minune cu propriile mele gânduri și fantazii. Pentru ce-mi am putut permite această distracție solitară? fiindcă am ascultat din tinerețe sfatul lui Lubbock, mi-am aprovizionat bine spiritul, l'am umplut cu idei fericite și inocente, cu amintiri plăcute ale trecutului și cu speranțe resonabile ale viitorului.

Da, cu speranțe! Speranțele acelora care gândesc drept pot fi realizate, dar acele ale proștilor sunt— spune Democrit — irealizabile.

61.

Câteva amintiri despre bărbați celebri și femei.

Intrând la un bărbier, găsesc pe fostul meu profesor de istorie dela Institutul Academic, pe A. D. Xenopol — era un an înainte de a se paraliza— aștepta în fața oglinzei să-l isprăvească de bărbierit. La intrarea mea, își îndreaptă cu bucurie privirile spre mine, clipind mereu din ochi, îmi spune râzând : — mă uitam în oglindă să văd cine este moșneagul de colo? care mi-a fost mirarea constatând că sunt eu! El se vedea din spate și, distrat cum era, îi se părea că este un altul.

— Ce crudă este bătrâneţa — continuă el, sluţeşte oamenii, le răpeşte tot ce au mai frumos, părul cât le mai rămâne se înălbeşte...

— Adevărat este, îl întrerup eu, că forţa şi frumuseţea fizică sunt avantagiile tinereţii, dar bătrâneţa are şi ea frumuseţa ei : înţelepciunea. Câţi bătrâni nu sunt iubiţi de femei pentru înţelepciunea şi spiritul lor?

— Da, da, ai dreptate, răspunde el clipind din ochi, drama bătrâneţei nu este că suntem bătrâni, dar fiindcă am fost tineri.

— Cu toate acestea femeile preferă bărbaţii tineri şi frumoşi. Helvetius, în tinereţa sa, se zice că era frumos ca amorul. Intr'o seară când stătea foarte liniştit în foaerul teatrului, de şi era lângă d-ra Gaussin, un celebru financiar vine şi spune la urechea acestei actriţe, destul de tare pentruca Helvetius să'l poată auzi : D-şoară v'ar face plăcere să acceptaţi şease sute de franci în schimbul câtorva amabilităţi?

— D-le, răspunde ea, destul de tare ca să fie şi ea auzită, arătând pe Helvetius, v'aş da eu două sute, dacă voiţi a veni la mine cu domnul de colo.

— Frumuseţa este un dar al femeiei, spune Xenopol, după cum inteligenţa este al bărbatului.

— Eu sunt de părerea lui Goethe, din punct de vedere pur estetic, bărbatul este mai frumos, mai remarcabil şi mai perfect decât femeea.

In timpul convorbirei noastre un domn, care părea a fi bucureştean, lăuda în gura mare pe Iorga — probabil ca să vadă ce va spune Xenopol despre el; Xenopol nu înceta de a face cele mai mari elogii tânărului istoric.

— Oh! D-l. Iorga are o memorie extraordinară, este un istoric distins, o mare personalitate!

— Trebue să vă spun, întrerupe d. care a adus în discuţie persoana lui Iorga, că Iorga nu spune de loc acelaş lucru despre d-stră, d-nule Xenopol.

— Oh! asta nu face nimic, răspunde Xenopol, se poate să ne înşelăm amândoi.

Bătrânul rămăsese tot glumeţ şi spiritual, astfel cum l'am cunoscut când l'am avut profesor; singurul început de senilitate era admiraţia exagerată ce o manifesta pentru literatura Ririei. Avea slăbiciuni omeneşti — nu zic — dar acestea sunt singurele puncte comune între geniu şi vulg.

Dela bărbier am plecat împreună. Inainte de a ne despărţi îi spun: orice s'ar spune cucoane Alecu, credinţa mea este că ofensezi o femee când ea îţi cere amor şi nu-i oferi decât amiciţie.

Xenopol, scrutându-mă cu privirea, pentru a verifica ce gândesc, s'a urcat într'o trăsurică cu un cal, spunându-mi: bătrâneţea nu poate fi suportabilă fără un ideal sau un viciu.

Rămas singur, mă gândeam câtă dreptate are Bourget, că bărbaţii nu sunt niciodată buni jude-

cători ai calităţilor prin care un alt bărbat place sau displace unei femei.

Toate calităţile pe care femeea doreşte să le vadă accentuate la bărbat sunt tocmai contrarii calităţilor pe care bărbatul doreşte să le vadă accentuate la femee.

Bărbatul, spune Havelock Ellis, trebue să aibă forţă, să fie viguros, energic, păros, chiar grosier, pentru a mişca instinctul primitiv al naturei femenine. Femeea care satisface acest barbat trebue să fie dulce și gentilă. Ar fi imposibil a găsi o homogamie între un barbat viril şi o femee virilă, între o femee feminină și un barbat efeminat.

Am spus că Goethe şi mulţi alţii sunt de părere că, din punct de vedere pur estetic, bărbatul este mai frumos decât femeea. Remy de Gourmont din contra crede că superioritatea frumuseţei feminine este reală; ea are o cauză unică: unitatea liniei.

Ceeace face pe femee mai frumoasă, este discreția organelor sale sexuale. Sexul este făcut pentru rasă, și nu pentru îndivid.

Armonia corpului femenin este geometriceşte mult mai perfectă, mai ales dacă se consideră bărbatul și femeea în momentul poftelor sexuale, când el prezintă expresia vieței celei mai intense și mai naturale.

62.

Sfaturi comercianților, pe vremuri ca cele de astăzi.

Un comerciant mi se plângea că asprimele vieței se întețesc din zi în zi: când am început, afacerea mea părea foarte sigură, dar astăzi a devenit periculoasă, mi-am amanetat casele și totuși ziua scadenței polițelor îmi produce nopți de insomnie. Nu se vorbește și nu se scrie la gazele decât despre falimente. Aflu dela bătrâni că acum 60 de ani se cânta altfel:

Toate nemțile vorbesc
Că la țara românesc
Toți faliții pot să vie
Se fac mare bogăție!

— Ințeleg foarte bine neliniștea d-tale. Cauza nu este fiindcă stăpânești bani, ci fiindcă banii te stăpânesc pe d-ta.

Banii — spunea Voltaire — sunt făcuți ca să circule, pentru a face să înflorească artele, pentru a cumpăra industria oamenilor. Cine-i ține închiși este cetățean rău și chiar prost gospodar. Cheltuindu-i ne facem folositori patriei și nouă înșine.

— Sunt mai bucuros să am liniște sufletească decât bani mulți. „Mai bine — cum spune Solomon — o bucățică de pâne uscată și liniște, decât o casă plină cu toate bunătățile, sacrificii și certuri nesfârșite".

— Ceeace ne lipsește la toți este liniștea internă, pacea sufletului și un caracter calm. Cu-

noşti istoria povestită de Till Eulenspiegel? Un căruţaş îl întreabă odată cât de departe este satul cel mai apropiat. Eulenspiegel îi răspunse : „aceasta nu ţi-o pot spune cu preciziune, decât dupăce te voi vedea cum mâi”.

Supărat de acest răspuns, căruţaşul dădu bici cailor cari o luară la goană. Atunci Eulenspiegel îl opri : Dacă pleci aşa de repede mai ai încă mult până să ajungi, dacă conduci mai încet ajungi într'un ceas. Şi s'a întâmplat aşa după cum i-a spus, fiindcă după o goană atât de nebunească, unul din cai, căzând, şi-a rupt piciorul, aşa încât căruţaşul a ajuns mai târziu în sat de cum ar fi ajuns dacă mâna mai încet. Acesta este cel mai instructiv exemplu pentru cei grăbiţi, pentru arivişti. Agitaţii şi grăbiţii îşi ating mai încet scopul decât cei care o iau mai domol şi mai calm. Negustorul de sicrie care se agită perpetuu, aşteptând cu nerăbdare sfârşitul bolnavilor de clasa întâia, ca să-şi vândă raclele cele mai scumpe; sau negustorul de ochelari care urmăreşte slăbirea vederei clienţilor lui ca să-şi vândă ochelarii, nu se înbogăţesc mai repede decât negustorii cari aşteaptă în linişte desfăşurarea evenimentelor.

Nu numai negustorii de după războiu sunt excitaţi de dorinţa pasionată de a se îmbogăţi, ci şi intelectualii de după războiu sunt excitaţi de dorinţa pasionată a succesului ; — toţi ariviştii anunţă conferinţi, pe care nu le ţin niciodată, se pun drept colaboratori pe coperta diferitelor re-

viste, fără a scrie vr'un articol, fac ziarele să vorvească despre ei la orice ocazie.

Comercianţii — spune Lubbock — a căror spirit este absorbit în fiecare zi de operaţiunile comerciale, trebuesc să ştie să-şi păstreze o portiţă de refugiu în sufletul lor, unde să se poată retrage când munca zilei a încetat. In timpul zilei ei nu se gândesc decât la franci şi la centimi, la comision şi la procente; asemenea gânduri ei trebuesc să le lase la prăvălie şi să-şi ridice apoi sufletul într'o atmosferă mai pură şi mai senină.

Cu siguranţă, comercianţii au sufletul mai zbuciumat decât celelalte categorii de oameni, şi aceasta din cauză că ei nu citesc. Ce bine le-ar prinde obiceiul ca după ce se întorc dela prăvălie să facă lectură o oră sau două, înainte de a adormi!

Ce să citească, mă întrebi? Indiferent; un roman oarecare, sunt atâtea romane astăzi scrise în româneşte, ar adormi astfel sub impresia întâmplărilor frumoase din roman, iar nu sub impresia zilei chinuitoare a achitărei poliţelor.

Primul ministru al Angliei Gladstone, când era mai preocupat şi mai neliniştit, se retrăgea în biblioteca sa, pe care o numea „templul păcei". Fiecare comerciant ar trebui să aibă un mic templu al păcei, adică o carte interesantă de cetit.

— Dar cum poţi ceti, când eşti preocupat de ziua de mâne? Când perceptorul te vizitează mereu, când proprietarul cere chiria, când poliţele tre-

buesc achitate, iar clienţii cari au luat pe datorie nu plătesc, ba încă fac pe supăraţii dacă le cerem datoria?...

— Trebue să înveţi a fi stăpân pe nervii d-tale.

— Dar aceasta nu depinde de voinţa mea.

— Ba da, numai dacă voeşti; îţi garantez că vei reuşi să devii stăpân pe ei; în fiecare seară, înainte de a te pune în pat, repetă în gura mare de douăzeci de ori: *„noaptea aceasta voiu fi calm, nu mă voiu gândi de loc la afaceri"*, prin această sugestiune vei reuşi să nu te mai gândeşti.

S'a dovedit că autosugestiunea lucrează chiar dacă nu ai credinţă în eficacitatea ei; încetul cu încetul vei simţi binefacerile ei.

Dupăce te vei autosugestiona, ia o carte şi citeşte un ceas sau două şi vei dormi liniştit, fără să fii chinuit de gânduri urâte.

Evită în acelaş timp contactul cu persoane care au mania de a se plânge necontenit de suferinţele sau nenorocirile lor. Nimic nu este mai contagios decât agitaţia sufletească.

Eu am avut zece luni o menageră, care mereu se plângea că sufere de inimă sau de alte boli imaginare. Mă influenţase atât de rău, că tot timpul cât a stat la mine n'am putut scrie un rând şi devenisem un agitat, neliniştit ca şi ea.

Neliniştea sufletească este contagioasă.

63.

Câteva rețete miraculoase, luate de știință din superstițiile populare.

Am povestit cu altă ocazie prima mea audiență, ca rector al universității, pe care am avut-o în ziua de 11 Aprilie 1918, la primul rege al României Mari. La orele 6 jum., am fost primit fără nici un protocol de către regele Ferdinand, la reședința regală de atunci, în fostul palat al domnitorului Cuza (palatul actual al Creditului).

A doua audiență a avut loc la București, în palatul regal din Calea Victoriei. Această audiență a fost obținută prin Mișu, ministrul palatului, conform protocolului. Regele, dupăce mi-a povestit cu multă simpatie dragostea ce o are pentru științele naturale și în special pentru botanică, dupăce mi-a arătat câteva erburi recoltate de el, mi-a spus că'l interesează mult credințele poporului nostru asupra plantelor de leac, amintindu-și de *Lipici* (cuscuta europea), plantă pe care fetele dela țară o poartă în timpul horei, la brâu împreună cu câteva frunze de plop, cu credința că flăcăii se lipesc de ele și le bate inima după ele cum se bat frunzele plopului. Eu, la rândul meu, i-am istorisit o credință populară — o variantă — pe care el n'o cunoștea : fetele dela țară poartă în sân o bucățică de *năvalnic*, ca să le năvălească flăcăii. Năvalnicul este *rizomul* de ferigă. Țigancele vrăjitoare au întotdeauna la ele această plantă.

In urmă, regele, dupăce a ascultat cu mult interes doleanțele universităței din Iași, mi-a promis că va face tot ce se poate pentru universitate și pentru Iași, de care-l leagă cele mai impresionante amintiri. „Armata și-a făcut datoria — spunea el — vine acuma rândul dv., a profesorilor universitari".

Credințele populare mă duc cu gândul la descoperirile medicale făcute în ultimii 30 de ani. Foarte multe din ele se găsesc în germene în credințele poporului nostru.

Poporul nostru are credința că, dacă bărbatul își pierde virilitatea, o recapătă înghițând timp de 15 zile câte două testicule de cucoș pe zi — sau, cum se spune în limbajul popular, două *roduri* de cucoș.

Această credință a fost practicată în mod științific de către *Brown-Séquard*, și rezultatul comunicat în ziua de 1 Iunie 1889 societăței de biologie din Paris. Un om de șaptezeci și doi de ani,— această vrâstă era atunci aceea a eminentului profesor de la Collège de France, — era cuprins de 12 ani de infirmitățile obicinuite ale bătrâneței: declin al puterilor fizice, sleire fizică după două ore de muncă în laborator, — slăbirea funcțiunilor mari se traducea prin încetineala secrețiunilor, lenevirea intestinului, care necesita întrebuințarea zilnic de purgative, — diminuația dacă nu suprimarea funcțiunilor sexuale; într'un cuvânt toate semnele bătrâneței.

A făcut, la două zile, dela 15 Mai până la 15 Iunie, injecţiuni sub piele cu un centimetru cub de lichid obţinut prin pisarea, în doui sau trei centimetri cubi de apă destilată, de testicule provenite mai întâi dela un cobai adult sau foarte tânăr. Trei zile după prima injecţie rezultatul a fost: creşterea notabilă a forţei fizice; creşterea aptitudinelor psihice; rezistenţă mai mare la mers, la eforturi musculare şi la oboseală; creşterea tonicităţei rectale şi a veziculei. Intr'un cuvânt virilitatea mai mare; atenuaţiune a debilităţei senile, deci o reală învigorare despre care poporul nostru crede că se recapătă prin înghiţirea *rodului de cucoş*. Aplicarea acestei teorii este astăzi practicată sub o altă formă de către Voronoff.

Contra bătăilor de inimă poporul nostru crede că se vindecă dacă să înghite o inimă de vrabie. Această credinţă ca şi cea de mai sus nu este decât metoda modernă terapeutică care se bazează pe întrebuinţarea sucurilor extrase din organele respective dela animale. In cazul de faţă se întrebuinţează *cardina* (extras cardiac), ca tonic al inimei.

In popor mai este credinţa că borşul umplut, pânea frământată sau murăturile făcute de o femee în timpul menstruaţiei, nu es bine, se strică. Această credinţă a fost confirmată în mod ştiinţific deabia în anul 1920, când s'a arătat că în timpul menstruaţiei se formează în organismul femeii o otravă care s'a numit *Menatoxin*. Această otravă distruge

diferiţii fermenţi şi este vătămătoare chiar pentru flori. Ea circulă în sânge şi este eliminată din corp cu sângele menstruaţiei sau cu sudoarea. Desigur că femeia dacă în timpul menstruaţiei atinge cu mâna huştele, aluatul sau căpăţinele de varză, lasă pe ele otrava care opreşte fermentaţia să se facă în mod normal.

Inţelepciunea poporului a prevăzut şi teoria lui *Freud*. Poporul a observat din timpurile cele mai vechi că în vis se realizează uneori dorinţele din timpul zilei. Adevărul acesta a fost exprimat prin următorul proverb :

„Vrabia mălaiu visează şi calicul praznic".

Tratamentul prin *sugestie* îşi are şi el originea în credinţele diferitelor popoare şi în descântece. Ştim cu toţii influenţa puternică pe care o are la histerici moralul asupra fizicului, în urma emoţiunilor vii. Prin sugestiune se vindecă un mare număr de accidente, care multă vreme erau considerate ca incurabile.

Ca să obţinem vindecarea lor, este suficient de a impresiona imaginaţia bolnavilor, căci în materie de histerie, cum zicea *Charcot*, *„credinţa este care vindecă"*.

Odineoară influenţa sugestiunei se exercita asupra demoniacilor în mijlocul convulsiunilor, de către vrăjitori, prin descântece şi molifte, care păreau, când reuşiau, că au o putere supranaturală.

Babele în sate vindecau şi ele prin descântece, iar medicii prin sugestie. Tratamentele moderne

cu băi de aer, băi de soare (helioterapie), plimbări cu picioarele goale, mâncări lipsite de sosuri, nu sunt decât o întoarcere către viaţa primitivă.

64.

Cum l-am cunoscut pe Oscar Wilde la Paris.

In anul 1891, venisem pentru a doua oară la Paris, eram deja de patru ani profesor suplinitor la universitate, aveam 29 de ani, dar păream cu mult mai tânăr. Ca să mă bucur de toată libertatea tinereței, îmi tipărisem două feluri de cărţi de vizită, unele cu : „Profesor universitar" pentru oamenii mai serioşi — sau mai corect pentru cei gravi — şi altele pentru tineretul de vrâsta mea, doritor să afle ce este viaţa, pe care imprimasem : „Doctor în filosofie".

Intr'o seară am fost la teatru, nu-mi reamintesc exact la care. Cu această ocazie am aflat ce este o clacă (la claque). Venind prea de vreme, aşteptam în vestibul, când deodată se deschide o uşă şi toţi care aşteptau au dat năvală în sală; vroind să intru și eu, am prezentat biletul, unul din mulţime, care a simţit că sunt străin, mi-a spus : *c'est la claque.*

Intrebând în ce constă „claca", am aflat că direcția celor mai multe teatre din Paris subvenționează o grupă de oameni sub conducerea unui şef (le chef de la claque), care la anumite

scene, când şeful dă semnalul,tr ebue să aplaude. Subvenţia care li se serveşte este relativ mică, dar au redevenţă plătite de autori şi actori. In general şeful clacei asistă la ultimele două repetiţii ale piesei.

El îşi notează scenele şi cuvintele de efect la care are să dea semnalul în timpul reprezentaţiei ca să se aplaude; ei sunt ajutaţi la această repetiţie de către autori şi actori.

Tot atunci am aflat că la teatrele unde se joacă dramă sunt angajate *pleureuse*. Claca de femei e împrăştiată în sală, mai ales la locul al doilea şi la galerie. La momentul hotărât, din timpul repetiției, pleureusele în loc să aplaude, plâng, îşi scot batista, îşi freacă ochii şi îşi şterg nasul cu emoţie.

După eşirea dela teatru, m'am dus într'un restaurant de noapte, m'am aşezat la măsuţa la care îmi luam de obiceiu consumaţia şi la care chelnerul mă cunoştea mai de mult. Lângă mine se afla la altă masă un domn înalt, complect spân, cu faţa roz, cu ochii verzi, expresivi, vioi, râzători şi simpatici; cu o redingotă impecabilă, un pantalon în dungi, ghete de lac, o cravată considerabilă de mătasă verde, un ametist pe deget, un baston cu mânerul de aur şi mânuşele cenușii de piele de Suedia.

Dar nu era singur! Era însoțit încă de trei efebi frumoşi, în costumuri negre de seară, fiecare cu câte o orhidee la butonieră, la fel cu a

domnului care era cu ei. Tinerii se uitau în ochii lui, şi se vedea că'l adoră pentru spiritul şi conversaţia lui fantastică şi fascinatoare; pe când adoraţia lui pentru ei părea că se bazează numai pe frumuseţa şi fizicul lor! El, cu mâna dreaptă ridicată în sus, gesticula şi povestea cu glas muzical de tenor, lucruri care de care mai paradoxale, dar interesante. Din când în când mă privea şi pe mine având aerul că nu-i displace că-l ascult. Deşi punea întrebări, nu aştepta nici odată răspunsurile: răspundea tot el.

Apoi din nou istorisea în şoaptă, parcă ar fi spus un secret, deşi nu spunea decât legende poetice! La un moment dat a exclamat:

— Face mai mult să fii frumos decât să fii bun; dar face mai mult să fii bun decât să fii urât.

Vorbind despre artă spunea:

— Arta este singurul lucru pe care moartea nu'l poate atinge.

Ridicându-mă dela masă, m'am interesat la casă cine este domnul?

Mi s'a răspuns că este poetul englez, *Oscar Wilde*.

— Şi dânsul a întrebat eri la plecare, dacă ştim cine sunteţi d-voastră.

— Ei şi?

— I-am spus că sunteţi doctor în filosofie.

Revenind la masă, Oscar Wilde, continuă să povestească următoarea anecdotă:

Intr'o seară, în timpul unei plimbări pe cheiul

Senei, văd un individ răzămat de stâlpul unui pod, care privea, îndurerat, cum curge apa.

Mă apropii de el, gata să-l condolez, întrebându-l :

— Eşti desperat?

— Sunt coafor, răspunde individul, întorcându-se să plece. Din cele spuse se vedea cât era Wilde de cinic. El care spusese : „a fi mare, este a fi neînțeles", sau „sunt dintre acei care au fost făcuţi pentru excepţiuni, nu pentru legi".

In 1882, când avea 28 de ani, Wilde a fost plecat în America să ţie un ciclu de conferinţi. Intrebat la vamă dacă nu are ceva de declarat, a răspuns :

— Nu am alt ceva de declarat decât geniul meu. Extravaganţa lui se poate vedea şi din următoarea povestire relatată de André Gide. Oscar Wilde îi spune odată lui Gide : „Nu-mi plac buzele d-tale; ele sunt drepte ca acele a cuiva care n'a minţit niciodată. Am să te învăţ a minţi, pentru ca buzele d-tale să devie frumoase și animate ca acele a unei măşti antice".

Generaţia contemporană n'a cunoscut pe Oscar Wilde. El este autorul romanului Dorian Grey, şi al pieselor de teatru : „Evantaliul doamnei Windermere" ; „O femee fără importanţă" ; „Un soţ ideal" ; „Importanța de a fi serios" ; „Salomea", etc.

Intre anii 1891 şi 1894 a fost epoca lui de glorie, când piesele lui de teatru au fost jucate şi cetite, iar el primit şi aplaudat în saloanele cele mai aristocrate din Londra.

In epoca aceasta îi plăceau numai hainele elegante, masa bună, vinurile fine, şi era galant de tot în ceeace priveşte bacşişurile. Ii plăcea să citească poeţii vechi în primele ediţiuni; îi plăcea mobilierul antic, argintărie veche, tablourile frumoase, covoarele de orient şi bronzăria din timpul Renaşterei. Scurt, spune prietenul, şi biograful lui cel mai bun Flank Harris: — Avea toate trebuințele artistului, — plus cele ale poetului şi ale omului de lume".

După câţiva ani — în anul 1895 — Oscar Wilde a fost condamnat la doi ani închisoare cu muncă silnică, inculpat că fusese centrul corupţiunei celei mai hidoase faţă de tineret.

65.

Discuţii complicate în jurul unei chestiuni de bani.

Un prieten mi se plângea că toate economiile lui adunate din tinereţe le-a depus la o bancă din localitate care acuma a dat faliment.

Experienţele nenorocite, îi spun eu, fac pe oameni să devie prudenţi. Omul prudent nu trebue să se pronunţe în mod definitiv că într'o zi este fericit, fiindcă a avut un succes, nici că este nenorocit, din cauză că în altă zi a avut un insucces, fiindcă unul poate fi efectul hasardului şi celalt al unei întâmplări neprevăzute.

— Nu trebue, dragul meu, să-ţi pierzi speranța ! Speranţele omului cult — spune Democrit — valorează mai mult decât bogăţiile ignoranţilor.

— In cazul de faţă, a cui victimă am fost ?— mă întreabă el — a hazardului sau a destinului ?

— In cazul d-tale ca şi al meu — fiindcă şi eu depusesem economiile mele la aceiaşi bancă — n'a fost de vină nici hazardul, nici destinul, ci : lipsa noastră de prevedere. Fiindcă cineva care-şi depune avutul la o bancă, are datoria de a se informa mai întâi de studiile financiare şi experienţa bancară a acelora care conduc banca. Dacă am fi aplicat cel mai elementar principiu de prevedere, nu ne-ar fi pasat nici de hazard, nici de destin ! Cine n'a făcut astfel este victima lipsei de prevedere, ca să nu zic a prostiei lui. Spiritul omului este încă astfel încât minciuna are de o sută de ori mai multă putere asupra lui decât adevărul.

— Multă lume confundă hazardul (Zufal) cu destinul (Schicksal) şi fatalitatea.

— Dar care este deosebirea ?

— Destinul şi fatalitatea sunt concepţiuni care rezultă în mod firesc din teoria cauzelor finale, pe când hazardul este o concepţie explicabilă prin teoria cauzelor eficiente.

După teoria cauzelor finale, alcătuirea şi guvernarea universului şi a corpurilor din el s'a făcut şi se face de către o putere creatoare inteligentă, care lucrează în conformitate cu un plan. Ochiul

a fost creat ca să vedem, urechea ca să auzim, luna ca să lumineze noaptea, etc.

Puterea aceasta creatoare este întocmai ca un orologier care, când construeşte un ceas, aranjează în mod precis acţiunea reciprocă a tuturor pieselor din care se compune ceasul, astfel că la cea mai uşoară ştirbire a unei rotiţe sau a unui şurub, funcţionarea lui încetează.

Totul este predestinat după această teorie, *„ceeace este scris să fie, trebue să se întâmple"*.

Nimeni nu poate nici *prevedea*, nici nu poate *preveni* ceeace trebue să se întâmple. Omul ca şi natura are destinul lui.

— Teoria cauzelor eficiente din contra, explică formarea universului, a plantelor, a animalelor şi a omului pe cale naturală, fără intervenţia unui arhitect creator care să fi conceput şi să fi executat planul. După această teorie nu există nici scop, nici plan, totul este *hazard*.

Destinul sau fatalitatea este o putere ocultă, supranaturală, în contrazicere cu legile naturei, pe când hazardul este un fenomen care poate avea loc fără a exclude legile naturei.

Se ştie că fiecare fenomen are cauza sa mecanică, însă întâlnirea a două sau mai multe fenomene, care nu au nici un raport de cauzalitate, pot să producă cu totul alte fenomene noi, pe care le numim *hazard*.

Intâlnim de exemplu două persoane care se asamănă perfect; această asemănare poate avea o

cauză comună — *ereditatea* — în caz că persoanele sunt fraţi sau rude apropiate. Se mai poate însă ca asemănarea să fie o întâmplare — hazard.

Intr'un spital de holerici, din personalul compus din 15 persoane care veneau zilnic în contact cu bolnavii, se îmbolnăvesc şi mor 14 persoane şi nu rămâne în viaţă decât una singură. Faptul acesta poate avea o cauză comună, inocularea din timp a persoanei care a rămas în viaţă, cu ser antiholeric; dar se mai poate să fie şi rezultatul unor cauze cu totul independente una de alta şi atunci se numeşte *hazard*.

Când hazardul ne satisface dorinţele noastre şi ne face să fim mulţumiţi de noi înşine, îl numim *Noroc*:

N'aduce anul ce aduce ceasul
Când norocul îşi schimbă pasul.

Dacă la un concurs sau la un examen, candidatul scoate din urnă, din 30 de chestiuni din care de 27 habar nu are — pe cele trei, singurele care le-a preparat şi le cunoaşte bine, candidatul are noroc.

Când hazardul se pune de a curmezişul aspiraţiunelor noastre, îl numim *nenorocire* sau ghinion In catastrofa de deraiere de tren, care a avut loc acum douăzeci de ani la Bârnova, dintre toţi călătorii n'a murit decât o singură persoană, un oarecare *Kanner*. Acest Kanner, ca să poată dormi comod, a trecut din cupeul de clasa II-a, unde ocupase loc împreună cu mai multe doamne, în

clasa I-a. A doua zi dimineaţă, când a avut loc nenorocirea, vagonul de clasa a doua cu doamnele a rămas intact, iar toate celelalte vagoane împreună cu cel de clasa întâia în care dormise Kanner s'au sfârmat împreună cu el!

Interlocutorul meu, după un moment de ezitare, îmi spune: discuţia noastră îmi reaminteşte păţania actorului Luchian: el împrumutase cuiva bani; fiindcă nu-i restituia suma, a trebuit să-l dea în judecată. Avocatul datornicului a pledat mult, pomenind necontenit numele jurisconsultului Mourlon. In replică a luat cuvântul Luchian, care n'a spus decât următoarele cuvinte: „d-nule judecător, ce Mourlon ne Mourlon, eu i-am dat bani, să-mi dea bani îndărăt".

Cam acelaşi lucru aş putea să-ţi răspund şi eu: ce hazard ne hazard, le-am dat bani, să-mi dea banii îndărăt!

66.

Reţete pentru prelungirea vieţei.

Viaţa este un bine, ei îi datorim toate plăcerile noastre. Nu există om căruia să nu-i placă viaţa.

Cunoaşteţi fabula „moartea şi muncitorul": un tăetor de lemne care ducea în spinare o sarcină grea, se plângea crezându-se că el este cel mai nenorocit dintre oameni. Intr'un moment de dezas-

perare, lasă jos sarcina cu lemne, strigând moartea să vie să-l ia. Moartea a apărut la moment întrebându-l ce vrea? — El îi răspunde: „te-am chemat să-mi ajuţi a ridica de jos această greutate!".

Recomand tuturor celor iubitori de viaţă cartea apărută acum de curând „*Pour vivre cent ans*" (ce trebue să facem ca să trăim o sută de ani). Cartea este interesantă nu numai fiindcă este scrisă de un om învăţat, de d. *Dr. A. Gueniot*, membru şi fost preşedinte al Academiei de Medicină din Paris, dar fiindcă d. Guéniot, când a scris această carte, avea 99 de ani.

Am spus şi cu altă ocazie că durata normală a vieţei omului este una sută ani. Deci nu este vorba de a afla mijloacele pentru prelungirea vieţei, ci de a căuta mijloacele ca să n'o scurtăm.

Un cunoscut căruia îi arătasem cartea, mă întreabă: dar unde vezi d-ta astăzi centenari?

— Centenarii, i-am răspuns eu, nu se văd printre oameni de al de noi, care mâncăm de trei ori mai mult decât trebue, care nu se pun la masă fără a lua mai întâi câteva aperitive, care duc o viaţă sedentară, respirând aer comprimat şi al căror suflet este zbuciumat de diferite ambiţiuni.

Centenarii se găsesc printre oamenii nevoeşi, care muncesc în aer liber, care nu mănâncă mai mult decât are nevoe organismul lor şi a căror suflet este bun şi liniştit, nezbuciumat de invidie, gelozie şi ură.

In 31 Iulie 1554, cardinalul de Armagnac trecând pe stradă văzu un bătrân de 81 de ani, care plângea pe pragul unei case. Cardinalul l'a întrebat cauza pentru ce plânge. Octogenarul i-a răspuns că tatăl său l'a bătut. Mirat de acest răspuns, cardinalul a cerut să vadă pe tatăl. I l'a arătat, era un bătrân de 113 ani, foarte bine conservat. După câteva chestiuni, cardinalul întrebă pe centenar, care a fost greşala care a comis-o fiul său de a trebuit să'l bată"?

„A trecut pe lângă bunicul său fără ca să-l salute" — Cardinalul şi mai curios decât de data întâia, rugă pe bătrân să-l ducă să-l arate pe bunic. Introdus, cardinalul văzu un bătrân de 143 de ani.

— Dar par'că aţi spus ceva despre invidie; ce legătură — mă întreabă cunoscutul meu — poate fi între longevitate şi invidie?

— Invidia, gelozia şi ura ne scurtează viaţa ca şi grijele, ca şi alimentaţia neraţională, ca şi alcoolul şi tutunul.

Persoanele invidioase îngălbenesc în momentul când află o veste bună despre cineva. Ingălbenirea aceasta se traduce prin o oprire a circulaţiunei sângelui. Accesele de invidie ca şi acele de gelozie, dacă se repetă de mai multe ori, provoacă un desechilibru al corpului, cauzând tot felul de boli care contribuesc la o moarte prematură.

Invidioşii, cu timpul, ajung să nu mai simtă şi nici să gândească la fel cu ceilalţi oameni. Există în Iaşi o doamnă, pe care o cunosc de când

era domnişoară; era atunci un suflet delicios. Această domnişoară a avut nenorocirea să se căsătorească cu un bărbat cu mult mai în vrâstă ca ea, ceeace a expus-o la diferite crize nervoase.

Se ştie că comprimarea provoacă mari dezordini în organismul femeei, îi schimbă caracterul, din vesel, blând şi dulce, devine acru şi pesimist. Privirea ei devine răutăcioasă şi suferindă, salutul nervos şi invidia culminantă, încetul cu încetul îşi formează un vocabular special de cuvinte al căror înțeles se deosebeşte de acel al oamenilor normali.

— Iată câteva cuvinte din vocabularul unei doamne care sufere de invidie. Admiram odată față de ea atențiunea şi bunătatea pe care un cunoscut al nostru o manifesta pentru soția sa.

— Nu este bunătate, îmi răspunde ea, ci slăbăciune.

— Pe lângă aceasta este şi foarte perseverent, spune o altă doamnă, când îşi pune ceva în minte nu se lasă până ce nu realizează.

— D-ta numeşti aceasta perseverență, eu îi spun încăpățînare.

— Dar activitatea lui extraordinară cum o numeşti? In afară de cursurile strălucite pe care le face la universitate, afară de publicațiile ştiințifice, de articolele de popularizare, de conferințele interesante pe care le ține la Radio, de...

— Eu nu numesc aceasta activitate — mă întrerupe ea.

— Dar cum o numiţi?

— Surescitare!

Altădată se vorbea despre arta fermecătoare de a conversa a d-nei A... C.

— Limbuţie, răspunde ea imediat, iar nu conversaţie.

— Dar despre eleganţa d-lui B. ce părere aveţi — o întreabă cineva.

— Pentru mine este fatuitate.

La îndemânare ea spune şiretlic; la curaj, îndrăzneală; la generozitate, fudulie; la ertare, platitudine; la tăcere, bosumflare; la calm, lene şi la rezervă, prostie.

Pentru ca să trăim o sută de ani, trebue pe lângă sfaturile pe care ni le dă centenarul dr. A. Guéniot, să ne păstrăm şi sufletul liniştit, netulburat de invidie, gelozie sau de ură. Să fim buni.

Bunătatea este cea mai mare virtute.

67.

Cum poţi să-ţi înlături urâtul, când eşti mai în vârstă.

Luna aceasta se împlineşte un an — îmi spunea fostul meu coleg pe care nu-l văzusem din tinereţe — un an de când sunt pensionar.

— Şi cum te împaci cu acest fel de viaţă?

— Sunt foarte mulţumit că la vrâsta mea de 71 de ani nu sufăr de nici o boală, sunt sănătos,

mănânc de toate, beau vin și fumez. Cu toate acestea mă simt mai obosit decât în vremea când eram în activitate. Lipsa de ocupație mă face să cad deseori pe gânduri, care nu întotdeauna sunt din cele mai plăcute.

— Schimbarea aceasta provine din cauză că ai trecut în mod brusc dela viaţa activă la viaţa de repaos, ca să nu zic de trândăvie...

— Cum trândăvie?

— Este cunoscut programul celor mai mulţi dintre pensionarii noştri, care nu sunt cărturari. Citesc două, trei ziare, vorbesc cu unul şi altul câteva banalităţi şi se duc odată pe lună la casierie să primească pensia. In caz că sunt bolnăvicioşi, fac şi câteva vizite pe la medici şi farmacişti. Starea aceasta de neactivitate crează o boală serioasă a spiritului: *ceasuri lungi de plictiseală*, care au o acţiune nefastă asupra organismului şi a vieţei.

„Spiritul omului este ca piatra de moară — spune Luther — dacă i se pune grâu, ea macină grâul şi'l preface în făină; dacă nu-i pui grâu, ea tot macină, dar se macină pe ea singură".

Bătrânul care trece dela viaţa activă la viaţa de pensionar, nu trebue să rămâe complect neocupat. Spiritul ca şi corpul are nevoe de un aliment care să-i întreţie vigoarea.

Inainte de retragerea la pensie, trebue să ne gândim la o ocupaţie conform gustului nostru şi de care, cum spune Guéniot, să uzăm cu mode-

rațiune și în mod proporțional cu forțele noastre. Această ocupațiune ne menține atât energia fizică cât și luciditatea spiritului.

Fericit este bătrânul care știe să-și înlăture „*urâtul*" cu o plăcere vie și delicată.

Munca este un izvor de fericire; când o facem cu moderație, știm cu toții—spune Lubbock — cum trece timpul de repede, când suntem ocupați; ocupațiunile alungă grijile și micile supărări ale vieței. Omul ocupat nu are timp nici să stea des pe gânduri, nici să se agite.

Munca nu ucide pe om, ci grijile, și la cele mai multe griji ne gândim din cauza lipsei de ocupațiune.

Trecerea la pensie este trecerea dela viața activă, cu anumite deprinderi pe care le-ai practicat 30 sau 40 de ani înainte de a deveni pensionar și deodată ești forțat a renunța la ele. Lucrul nu este tocmai comod. Un domn, care de zece ani iubea pe o femee, în fiecare zi pleca de acasă la oarele cinci precis, și se ducea la iubita lui, unde petrecea seara. Ajunsese că nu mai știa nici ce sunt spectacolele, nici vizitele, nici alte distracții, nu mergea decât la iubita sa prietenă, numai la ea găsea fericirea. Se întâmplă că după mai mulți ani soțul acestei femei moare.

Amantul, dupăce trecuse anul de doliu, o luă în căsătorie. Ziua nunței a trecut cu veselie, s'au sculat dela masă la oarele cinci. Soțul părea indispus. Ce ai? de ce pari trist și contrariat? îl întrebau prietenii. Nu ești în culmea fericirei?

— Ba da, sunt foarte fericit, îmi iubesc soția la nebunie! Ea va locui la mine, mă bucur foarte mult. Dar am o neliniște...

— Ce anume?

— Nu știu unde voiu mai putea petrece după amiezele mele.

Munca are în schimb răsplata ei neprețuită, care este odihna. Ne odihnim ca să fim capabili a munci, și muncim ca să ne putem bucura de odihnă.

Cred că nu există altă țară în care să se risipească mai mult timpul ca la noi. Din 14 milioane de locuitori, 20 la sută numai muncesc vara și iarna (orășenii), iar restul (țărănimea) nu muncesc decât vara.

Un exemplu interesant de longevitate, citat de Guéniot: un domn care a trăit 169 de ani, datorită unei munci moderate. In anul 1670 a murit în comitatul York, Henri Genkins, care, după registrele stărei civile și alte dovezi, avea 140 de ani când a apărut în fața unui tribunal și a depus jurământul. Această înfățișare înaintea justiției dă faptului de longevitate o garanție de veracitate care nu se poate tăgădui. Cu 29 de ani mai târziu dela data aceasta, a murit. El s'a născut în anul 1501 și a asistat, în 1513, la bătălia din Flowden, atunci când era în vrâstă de 12 ani. In timpul cât era în putere, s'a ocupat cu pescăria și multă vreme dupăce împlinise o sută de ani, înota încă în cursul apei răpezi.

Pentru ca trecerea dela viața activă la viața

de pensionar să nu ne fie fatală, trebue să ne găsim o ocupaţie conform cu fizicul şi intelectul nostru: grădinărie, lectură, scris, muzică, colecţie de mărci poştale, radio, cinema, studiu de limbi, etc., etc. Socrate a învăţat a cânta din instrumente, la bătrâneţe. Caton a învăţat greceşte la vrâsta de opt zeci de ani şi Plutarc a învăţat latineşte tot la bătrâneţe. Henri Spielman, neglijând ştiinţele în timpul tinereţei, le-a învăţat la vrâsta de cincizeci de ani.

Colbert, ministru de stat, a învăţat limba latină şi dreptul la vrâsta de şaizeci de ani.

Eu am cunoscut o doamnă, cu situaţie materială destul de frumoasă, care la vrâsta de 75 de ani îşi făcea singură curăţenie în camera ei de culcare, frecând chiar şi duşamelile. Văzându-mă mirat, mi-a spus: această mişcare îmi face foarte bine. Ea a trăit până la optzecei de ani.

Gladstone, ministrul Angliei, avea o deosebită plăcere de a doborâ la pământ, cu toporul, arbori. Acest exerciţiu l-a făcut până la câţiva ani înainte de moarte. Dacă nu mă înşel, a murit la peste opt zeci de ani.

68.

Trucuri de-ale hoţilor şi mai ceva de ale poliţiei din alte părţi, nu dela noi.

Luni, 30 Martie oarele 6 jum. şi 7 jum. seara, hoţii au pătruns în casă, în lipsa mea şi a servi-

toarei. După ce au spart mai întâi un geam dela uşa de sticlă de pe terasa din spre Păcurari, au descuiat uşa cu gratii de fier chiar cu cheia care rămăsese în gaură. Nefiind supăraţi de nimeni, hoţii au scotocit în toate dulapurile şi saltarele până când au dat peste plicul în care se aflau trei zeci de mii de lei pe care i-au luat, lăsând o singură hârtie de cinci sute. Un alt plic cu 26 mii lei, care era în altă parte, negăsindu-l, a rămas unde l'am pus.

Pedeapsa contra furtului nu este nici într'o ţară atât de severă ca în Germania şi în Anglia. In Franţa — spune Luther undeva — autorul unui furt considerabil este pentru întâia oară bătut cu biciul, în caz de recidivă, i se taie urechile, iar, dacă furtul se repetă şi a treia oară, i se aplică pedeapsa cu moarte.

Doctorul Luther, cu această ocaziune, spune că: „Lacedemonienii aveau o concepţie curioasă relativ la furt; ei permiteau furtul clandestin, cu condiţia să nu fie descoperit; în modul acesta credeau că cetăţenii îşi perfecţionează simţul de apărare".

La noi furtul, deşi nu este permis prin lege, ca la Lacedemonieni, totuşi se practică pe o scară foarte întinsă, fără ca simţul de apărare a cetăţenilor să se fi agerit.

Gratiile, lacătele, zalele şi foraiberurile nu mai au astăzi nici o valoare. Hoţii se introduc uşor în casă, răscolind colţurile noastre cele mai intime,

iau banii care-i găsesc şi pleacă cu ei. Unii hoţi lasă pe birou şi o coală de hârtie scrisă pe ea cu creion albastru : Un rege spune :

„Eu fur supuşii mei”, Ministru spune : „Eu fur pe rege”, Croitorul spune : „Eu fur pe ministru”, Soldatul : „Eu fur pe unul şi pe altul”, Duhovnicul : „Eu îi iert pe toţi patru” iar Diavolul spune : „Eu îi iau pe toţi cinci”.

La noi, cetăţeanul prădat nu reacţionează ; se mulţumeşte să cârtească poliţia că nu este bine organizată şi nu este în stare să prindă hoţul care l'a prădat. Cetăţeanul nostru nu este în stare a-şi păzi singura lui locuinţă, are însă pretenţia ca un biet sergent de stradă, care are de păzit sute de locuinţi, să prindă el pe hoţ !

Câţi hoţi au fost până astăzi împuşcaţi de către cetăţenii prădaţi ? ! nici unul.

Hoţii cari m'au vizitat pentru a doua oară în locuinţa mea din strada Toma Cozma 25 nu sunt numai hoţi, ci şi criminali, fiindcă, până în prezent, mi-au otrăvit şase căini. In anul 1929 aveam trei buldogi, Pik, Jareta şi Jip, răi că nu putea un străin să se apropie de casă. In câteva zile au murit toţi trei otrăviţi ; iar peste o săptămână (Joi 23 Mai orele 1 noapte) hoţii au pătruns în casă pe fereastră.

Anul acesta, înainte de a avea loc spargerea, aveam alţi trei câni : Croc, Elza şi Pik (al treilea), ei au pierit toţi trei în aceiaşi săptămână, iar nu mult după moartea lor hoţii au pătruns din nou

în casă și mi-au furat 29 de mii de lei cinci sute. Dacă peste criminalul care a otrăvit cânii, ar fi dat cineva în momentul când opera, cu siguranță că n'ar fi ezitat un moment să-l omoare.

Hoții se zice că învață dela cinematograf toate trucurile de a sparge și a descuia broaștele; dar de ce nu învață și cetățianul și polițistul mijloacele moderne de a prinde pe hoți? Câți cetățeni au în Iași, de exemplu, aparate adaptabile la broaștele dulapurilor, care, când se deschid, se descarcă în pieptul hoțului care operează.

Sunt sigur că nu este nici un singur cetățian în Iași care să aibă asemenea aparate.

Oricât de bine voitori am fi pentru polițiștii noștri, totuși dacă ne punem întrebarea care este mai mare deosebire, între hoții noștri și cei din occident, sau între polițiștii noștri și cei de acolo, oricine se poate convinge că hoții noștri sunt la înălțimea celor din țările civilizate, pe când polițiștilor noștri le lipsește imaginația, tactul și fineța polițiștilor din apus.

Un domn, care venise la Paris pentru câteva zile, încredință suma de cincizeci mii de franci unui prieten.

După ce și-a isprăvit treburile, s'a dus la prieten să-și ia banii pe care-i încredințase. Nedemnul prieten s'a făcut că se miră despre cele ce-i vorbește, spunând că el n'a primit nici un ban. Individul prădat, în dezesperarea lui, se duce la șeful siguranței, expunându-și situația sa nenorocită. Șe-

ful siguranţei îl întreabă dacă are vreo chitanţă, sau vreun martor care a văzut când a dat banii. El răspunde că, având încredere în prietenul său, n'a cerut chitanţă, şi că nu are alt martor decât pe soţia falşului prieten. Poliţistul, după un moment de reflecţie, îl invită să treacă în camera de alături, ca să asculte ce va vorbi el cu prietenul căruia i-a încredinţat banii şi pe care l'a chemat să vie. „Mi s'a raportat, de către agenţii mei de poliţie, că aţi primit în depozit suma de 50.000 franci, dela un domn şi că acuma refuzaţi a-i restitui". Individul neagă că ar fi primit dela cineva bani în depozit. „Vă cred —, spune şeful siguranţei, dar pentru a mă asigura, scrieţi soţiei dv. ceeace am să vă dictez: „Scumpa mea, te rog să dai aducătorului acestei scrisori suma de 50.000 franci pe care i-am primit de faţă cu tine dela d. cutare". A trebuit să se supue şi să scrie acest bilet. N'a trecut mult şi individul trimes cu scrisoarea de către şeful siguranţei, s'a reîntors cu suma de cinci zeci de mii de franci.

La noi lucrurile se petrec altfel. Vecinului meu i s'a furat anul acesta un ceasornic de către un băeat vânzător de ziare. După ce a luat ceasul, a sărit pe fereastră şi a luat-o la fugă. Vecinul l'a dat pe mâna poliţiei arătând cum trei martori l'a văzut când a sărit pe fereastră fugind. Da, spune comisarul, dar băeatul susţine că el poate aduce o sută de martori care nu l-au văzut când a sărit pe fereastră!

69.

Ce am văzut într'un vis provocat cu un narcotic.

Cetind teoria lui Freud asupra visurilor, m'am gândit la visurile provocate de ţigănci cu diferite buruiene şi m'am întrebat dacă alcaloizii acestor plante sunt un specific al visurilor erotice sau dacă persoanele care uzează de ei au visuri erotice, fiindcă sunt stăpânite în acele momente de ideia iubirei şi din cauza aceasta realizează în vis această dorinţă.

Plantele cu care ţigăncile noastre provoacă visuri erotice sunt aceleaşi pe care vracii popoarelor sălbatice le utilizează să provoace deliruri cu viziuni şi halucinaţiuni; vrăjitoarele evului mediu le utilizau la provocarea Sabatului, iar magii pentru diferite operaţiuni magice.

Am voit să experimentez cu mine însumi dacă la vrâsta mea, când pasiunile s'au calmat, voi visa sub influenţa acestor băuturi, femei frumoase sau voi realiza alte dorinţi ce stau ascunse în subconştientul meu şi de care nu-mi dau seamă.

Dintre buruenele veninoase pe care ştiu cum le prepară şi le administrează ţigăncile, mai puţin primejdioasă mi s'a părut hyosciamus (măsălariţa) şi de aceia m'am hotărât să experimentez cu ea. Având în vedere însă ca alcaloidul ar putea să-mi fie fatal, când am preparat seminţele acestei plante de alcool, mi-am preparat şi antidotul respectiv pe care mi l'am pus la îndemână pe măsuţa

de noapte. In caz că m'aş intoxica, să'l înghit imediat.

Băutura am luat'o în luna Iulie, anul 1929, la orele 12 noaptea, când m'am pus în pat, probabil că ea şi-a făcut repede efectul de oarece n'am auzit când ceasul a bătut ½ după 12.

Visasem că se adunase multă lume în jurul patului meu : procuror, poliţaiu, medic legist, cărora servitoarea le explica că, dela orele 12 de noapte când m'am întors din oraş, eram sănătos şi voios „s'a jucat mult timp cu cânii în curte, înainte de a intra la culcare". Unul din asistenţi observând pe măsuţa de noapte sticluţele cu băutură a exclamat „nu este moarte naturală", s'a sinucis. Cumnata mea, care era de faţă, spunea şi ea că nu este moarte naturală „mi-a scris acum 25 de ani că are de gând să se sinucidă".

Vroiam să ţip, să protestez contra acestei calomnii şi să le explic că este o experienţă pe care am încercat'o ca să-mi provoc un vis cu măsălariţă, dar nu puteam să ţip, strigătul mi se oprise în gâtlej. Auzeam tot ce se spunea în jurul meu, dar nu puteam vorbi; rămăsesem ţintuit, fără să-mi pot regăsi cugetul sau graiul. Visul acesta oribil mă chinuia grozav. Fapte infamante n'am făcut — îmi spuneam eu în vis — de vr'o boală incurabilă nu sufăr, aşa că neavând nici un motiv de a mă omorâ, toată lumea va crede că m'am sinucis din cauza unei surescitări nervoase, a unui acces de nevroză. Nevroza este ereditară, nepoţii

şi strănepoţii mei vor fi obsedaţi de ideia că descind dintr'un străbun sinucigaş. Voiam să le explic că am fost omul cel mai *optimist* şi că nu sunt sinucigaş, gura mea însă era încleştată. Simţeam cum mă ridică să mă transporte la morgă pentru a-mi face autopsia să vadă cu ce m'am otrăvit. Vroiam să dau din mâni şi din picioare, să opun rezistenţă, dar nu puteam să mă mişc. Eram cuprins de un sentiment penibil de frică, simţeam că mă sfârşesc, vroiam să fug, picioarele însă îmi amorţise, simţeam o mare greutate şi pe piept eram opresat. Şi-mi reproşam prin vis că tot acest scandal provine din cauză că n'am avut prevederea să las familiei o scrisoare prin care să explic că am făcut o experienţă. Nu ştiu datorită cărei împrejurări visul s'a deformat. Deodată a apărut o ţigancă pe care am recunoscut'o, era una din vrăjitoarele dela care am învăţat diferite farmece, pe timpul când adunam materialul pentru: „Istoria naturală medicală a poporului român". „Vezi, Domnişorule, îmi spunea ea, dacă luai băutura mea acum treizeci şi cinci de ani nu ţi se întâmpla ce ţi s'a întâmplat acum la bătrâneţe, atunci ai fi văzut numai fete şi femei frumoase, dar nu ceeace ai să vezi acum". Ţiganca m'a smucit de mână şi m'a tras după ea, cum tragi un copil îndărătnic care nu vrea s'o ea din loc când îl chemi, mă trăgea într'un fel de tunel îngust, lung, întunecos, lipsit de aer, în care nu se putea trece decât cu capul plecat.

— In cotro mă duci te rog? că nu mai pot, mă înăbuş, îi spuneam ţigăncii.

— N'ai vrut să te duc acum treizeci şi cinci de ani la femei frumoase, vin'o acum — şi mă trăgea brusc de mână, — să te duc la aceea cu care ţi-ai petrecut tinereţea".

De odată m'am repezit brusc, într'o sală şi ea s'a făcut nevăzută. Pe peretele din fundul sălii era o placă mare albastră pe care era scris cu litere albe de un metru : „sala de consiliu". Placa se înfăţişa ca reclamele colosale care se scriu pe munţii din Elveţia pentru şocolata Suchard. In mijlocul sălii se afla o masă mare în formă de potcoavă, îmbrăcată cu postav roş, era masa la care se ţineàu consiliile facultăţii de medicină când eram decan — fosta masă a rectoratului din vechea universitate, pe care am scris tezele când am făcut examenul de bacalaureat. De jur împrejurul mesei erau aşezaţi foştii profesori ai facultăţii de medicină din Iaşi : la dreapta locului care trebuia să fie ocupat de decan — şi care era liber— stătea Leon Sculy, Zamfirescu, Bejan, Demetriade ; iar la stânga : Russ, Peride, Botez, Thiron şi Negel ; se mai zărea în fund bătrânul Russ, E. Rizu, Bastachi şi Imerwohl precum şi o grămadă de alte tipuri pe care nu i-am mai putut recunoaşte. Toţi erau lungi şi subţiri ca stâlpii de telegraf. Indată ce m'au văzut au început cu toţii a mă striga în cor : „asasinule, asasinule ai făcut facultatea de râs !" Deabea mă aşezasem pe scaun, când

deodată cu toţii, fără să se ridice în picioare, şi-au îndreptat capetele spre mine. Corpul lor era atât de lung încât chiar cei din fund când s'au aplecat asupra mesei au ajuns cu capetele lor lungi lângă mine. Fiecare ţinea într'o mână ziarul „Lumea", cu informaţia „Asasinatul din strada Toma Cozma, 25, a cărui autor este profesorul Leon".

Toţi se îndreptau spre mine şi nu se auzea decât o singură frază:

Ai făcut facultatea de râs. Trebue aspru pedepsit, strigau cu toţii cât le lua gura: să-l punem să mai treacă un concurs sau să-l înscriem într'un club politic. Speriat, aşteptam să văd care din aceste teribile pedepse are să mi se aplice, când deodată se ridică unul şi spune: să-l dăm pradă larvelor de muşte şi nici una nici două, s'au repezit cu o furie turbată asupra mea şi m'au desbrăcat la piele şi m'au legat cu frânghii între două scânduri. Nu-mi-au lăsat liber decât mânele, picioarele şi capul. Unul dintre ei a venit cu o badana şi o căldare cu miere şi a început a mă unge cu bădănaua cu miere, pe cap pe faţă, pe gât, pe mâni şi pe picioare par'că ar fi uns un zid cu clei, ca să lipească pe el afişe de teatru. Legaţi-l acuma de un stâlp, cu ochii în lumina soarelui şi lăsaţi-l să se adune muştele pe el. Imediat începu a se aduna muşte albastre, muşte verzi, muşte de casă, care băzâiau pe gură, pe nas, pe ochi şi pe urechi. Larvele pe care le depuneau muştele în gură se târâiau parte din ele în esofag şi rodeau

stomahul, intestinul şi ficatul; parte se scoborau prin trahee şi rodeau pulmonii; cele din nas treceau prin sinusul frontal şi rodeau creierul iar cele din urechi rodeau timpanul, durerea era sfâşietoare.

Cu toţii făceau în jurul meu un zgomot infernal, iar eu cuprins de un sentiment penibil de frică, simţeam că mă sfârşesc. La un moment dat m'am trezit, erau ceasurile cinci dimineaţa, un fel de aburi groşi îmi întunecau memoria. Strigătul celor din jurul meu, care mă condamnase şi mă legase dându-mă pradă larvelor de muşte, era zgomotul care-l aud zilnic prin pânza de sârmă a ferestrei, produs de sutele de cioare care au cuiburi şi pui în arborii din strada Păcurari, în faţa camerii mele de dormit. Bâzâitul muştelor care'l auzeam prin somn era produs de o muscă care se introdusese în cameră şi bâzâia la urechile mele.

Pentru a face analiza acestui vis, voi întrebuinţa sistemul lui Freud, voi separa partea visului aşa cum o am în memorie (conţinutul visului manifest) de ideile latente care le voi găsi mai târziu prin analiză (conţinutul latent al visului). Conţinutul manifest al visului este clar şi rezonabil, el este împrumutat direct dela viaţa mea psihică conştientă şi este provocat de impresiunele senzoriale care le-am primit în timpul somnului. Dacă în momentul când visam că sunt condamnat la moarte aş fi primit lumină dela soare sau dela vreun bec

puternic electric, ale cărui raze să se fi proectat pe fereastră în fața ochilor, desigur aşi fi visat că mă aruncă în foc; sau dacă s'ar fi întâmplat ca în momentul acela să ploaie şi acoperişul să fi fost spart şi să mă fi picurat pe obraz, visam că mă aruncă în apă să mă înece. Fiindcă însă în momentul acela s'a întâmplat că muştele să-mi bâzâe la urechi, am visat că m'au condamnat să fiu mâncat de larvele de muşte.

Prima parte a visului: lume multă în jurul patului meu, discuţie dacă am murit de moarte naturală sau m'am sinucis este partea rezonabilă a visului, împrumutată direct din viața mea practică conştientă. In timpul când m'am hotărât să fac experiența, m'am gândit la posibilitatea morții, dovadă este că am pregătit şi antidotul. Sforțările care le făceam în vis ca să mă trezesc în timpul când vroiau să mă ducă la morgă sunt deasemene împrumutate direct dela ideile mele încă conştiente, câteva momente probabil înainte de a dormi, când îmi imputam că rău am făcut că nu am lăsat familiei o scrisoare prin care să le explic că toate cele întâmplate se datoresc unei experiențe pe care am făcut'o cu mine însumi.

Vin apoi ideile latente, care le găsesc prin analiză: preocupaţia mea în stare de nesomn că sinuciderea este ereditară şi, când unul din bunici sau străbunici s'a sinucis, nepoţii şi strănepoții lor sunt obsedaţi de ideia sinuciderii, până sfârşesc prin a se sinucide.

Visul utilizează impresiuni provenite din un trecut mai îndepărtat, aşa de ex.: momentul când ţiganca mă trăgea în tunelul îngust, lung, întunecos şi lipsit de aer era o reminiscenţă din subconştientul meu din timpul când acuma câţiva ani m-am scoborât în mina întunecoasă şi lipsită de aer dela *Baia Mare*; momentul când m'am găsit într'o sală colosală de mare, care în vis se diforma în sală de consiliu a facultăţii de medicină, era reminiscenţa sălii din Târgul Ocna, în care mă scoborâsem deasemenea acum câţiva ani.

In anul când am făcut această experienţă (1929) au pătruns hoţii prin spargere în locuinţa mea şi cu chei potrivite au deschis toate dulapurile şi saltarele, au rostogolit tot ce se afla în ele pe jos, în mijlocul camerilor, şi mi-au furat două cutii cu havane, un revolver, un pumnal şi o grupă de chei mărunte — bani n'au găsit — totuşi spaima mea a fost îngrozitoare. Mult timp după această spargere, nu puteam intra acasă, fără să am în mână revolverul încărcat şi nu puteam adormi până ce nu încuiam mai întâi uşile camerei de dormit, cu yaluri.

O singură ideie mă obseda, împuşcarea hoţului. De mai multe ori am şi visat că l'am împuşcat.

Dorinţa preocupaţiunei mele cum putea să se realizeze mai uşor decât în vis? Conţinutul latent al visului meu a fost — preocuparea de a împuşca hoţul, care a suferit o mică diformaţie prin faptul că în loc să fiu judecat de o curte cu juri am fost

judecat de consiliul facultăţii de medicină, care mă găsise culpabil de asasinat.

Pedeapsa la care fusesem condamnat era pedeapsa cu care Perşii condamnă pe criminalii lor, pedeapsă pe care eu o dau de exemplu la curs când vorbesc despre fauna cadavrelor, sau când vreau să arăt iuțeala cu care larvele de muşte pot consuma un cadavru.

Rezultatul experienței mi-a arătat însă că alcaloidul plantei hyosciamus nu provoacă numai visuri erotice, ci şi realizarea indiferent a ori cărei dorinți ce stă ascunsă în subconştientul nostru.

70.

Pe plajă, la Teckirghiol, s'au întâlnit odată trei femei, şi au vorbit de toate şi de frumusețea lor!

Intâmplarea a făcut să mă întâlnesc la Teckirghiol cu trei din foastele mele eleve, toate căsătorite. Două din ele au deja copii. Stăteam într'o zi pe plajă, fără a fi fost observat de vreo una din ele. Făceam lectură sub cortul meu, iar ele toate trei în jurul unui alt cort, în apropiere de al meu, stăteau de vorbă.

— Soțul d-nei A, care are patru băeți atât de drăgălaşi încât nici Murilo n'ar fi putut picta nişte îngeri mai frumoşi, având o voce mai puternică, mi-a atras atenția asupra următoarei fraze: „o femee capabilă să facă copii sănătoşi şi fru-

moşi, face mai mult pentru omenire decât oricare alta care a trecut un bacalaureat, o licenţă sau un doctorat".

O persoană tânără şi curioasă a întrebat într'o zi pe Montesquieu, ce este fericirea : „Domnişoară, îi răspunse ilustrul scriitor, este fecunditatea pentru regini şi sterilitatea pentru fete".

Unei femei îi mai stă bine să fie frumoasă şi bună. Femea frumoasă place ochilor, femea bună place inimei; cea dintâi, cum a spus şi Napoleon, este o bijuterie, cea de a doua este o comoară.

— D-na B, care este o distinsă doctoriţă, nu are copii, dar a trecut felurite examene şi concursuri, cu priceperea şi devotamentul ei uşurează zilnic suferinţele atâtor femei, scăpându-le dela moarte, îi spune: o mamă care face copii atât de frumoşi şi sănătoşi ca soţia d-tale, merită toate laudele; ea însă nu poate face decât un număr restrâns de copii, pe când eu aduc pe lume sute de copii folositori ţărei mele, şi salvez mii de mame dela moarte.

— Un profesor de greceşte, care făcea şi el parte din societatea doamnelor, intervine spunând : Chestiunea aceasta despre femeile cari fac copii mai mulţi sau mai puţini îmi reaminteşte fabula grecească, cu vulpea şi leoaica. O vulpe făcea mustrări unei leoaice că nu naşte decât un singur pui. „Da, zice ea, unul singur, dar un leu". Această fabulă arată că frumosul nu constă în cantitate, ci în calitate.

— Ce nu poate face, continuă d-na B, o femee de geniu pentru omenire?

— Femei de geniu nu există, întrerupe d-na A, Goncourt a spus: „când sunt genii, ele sunt bărbaţi". Femeile trebue să fie instruite, nu zic, dar nu trebue să fie savante. Beauchene a spus că ştiinţa face foarte rar pe bărbaţi să fie amabili, pe femei însă niciodată.

— D-na S, licenţiată în filosofie şi cu reputaţia de fină intelectuală, căuta să explice că femeile pot atinge cel mai înalt grad al intelectualităţei, fără a-şi pierde calitatea sexului, după cum spun unii bărbaţi. Avem atâtea femei savante, romanciere, creatrice ca...

— O femee savantă, întrerupe d-na A, nu este o femee care ştie, a spus J. Simon, ci o femee care face paradă.

— E. Legouvé, replică d-na S, e mai moderat, spune: „nici pedantă nici păpuşă".

— Profesorul de greceşte întrerupe din nou spunând că Stendhal a scris undeva că: „nu există bărbat care să nu prefere a-şi petrece viaţa mai bine cu o servitoare decât cu o femee savantă".

— Barbatul care are asemene pretenţiuni, cine'l opreşte, spune d-na S., să-şi aleagă ca tovarăşă o servitoare a ştiinţei?

— Ascultaţi să vă pun o problemă, spune profesorul de greceşte: A (barbatu) şi B (femeie) pleacă dintr'un punct C. A cu o viteză de 100, B cu o viteză de 60. Când B va ajunge pe A? După

o scurtă tăcere răspunsul îl dă tot el, soluţia lui Strindberg este: „Niciodată!”.

— A şi B spune doctoriţa nu pleacă din acelaş punct şi nu au asemene viteze.

— La eşirea mea din cort am fost văzut şi, după ce ne-am dat ziua bună, una din doamne mă întreabă: „care este părerea d-tale, d-le profesor, relativ la această chestiune?”.

— Chestiunea, d-nele mele, după cum aţi observat singure, este foarte controversată, dovadă însă că şi unii şi alţii au dreptate, sunteţi d-stră care toate trei cu copii sau fără copii, cu diplome sau fără diplome sunteţi deopotrivă de folositoare neamului. Există o categorie de femei care opresc în loc carierea acelora pe care-i iubesc — acestea sunt în adevăr o calamitate! Femeia se impune, ea nu este numai o necesitate fiziologică. Ea este o necesitate morală şi intelectuală în viaţa unui bărbat.

Plecând cu toţii împreună, profesorul de greceşte voind a-şi plasa un spirit, mă întreabă cu un zâmbet ironic: pentru ce fetele mele toate au preferat soţi inteligenţi?

— Pentrucă au oroare de bărbaţi proşti!

— Ar fi putut găsi proşti cu stare sau aristocraţi! Soţii proşti sunt cei mai buni, fiindcă avantajele lor se pot împărţi, pe când avantajele soţilor inteligenţi nu se pot împărtăşi, sunt incomunicabile: un conte face o contesă, un om inteligent nu face o femee inteligentă.

— O femee iartă întotdeauna unui bărbat să fie prost, dar nu-l iartă niciodată să fie dobitoc.

— Dar care-i deosebirea?

— Dobitocia, este prostie lipsită de tact și femeile nu iubesc lipsa de tact.

Una dintre doamne, adresându-se profesorului, îi reproșează că de un timp de când a luat obiceiul să povestească numai fabule grecești nu le mai povestește anecdote frumoase.

— Am să vă povestesc una, care să știți că este adevărată, s'a întâmplat în timpul războiului. Intr'un compartiment de clasa I-a călătoriau împreună o doamnă, un englez și Ion Brătianu, care atunci era prim ministru.

In timpul drumului, Englezul scoate o havană și se pune pe fumat... Doamnei făcându-i-se rău din cauza fumului, îl roagă să nu mai fumeze; el însă fără a da vre'un răspuns continuă a fuma. Doamna se adresează atunci celuilalt domn, care era Brătianu. Acesta intervine și el pe lângă fumător, dar tot fără nici un rezultat. Atunci Brătianu, furios, scoate o carte de vizită și i-o întinde Englezului; Englezul scoate și el cartea lui de vizită și i-o dă lui Brătianu. Văzând Brătianu că nu o poate scoate la capăt cu acest domn, se adresează șefului de tren. Acesta intervine și el pe lângă Englez, tot fără nici un rezultat; la un moment dat, Englezul, plictisit, dă șefului de tren, cartea de vizită care i-o dăduse Brătianu; șeful când o

ceteşte, se apleacă speriat la urechea lui Brătianu spunându-i :

— Aiste-i Ion Brătianu, primul ministru... (trăgându-i o înjurătură românească). Ce vrei să-i fac ? !

71.

La cofetăria „Georges"—azi şi altădată !...

Mă aflam mai zilele trecute la cofetăria „Georges", când un bătrân povestea unei doamne cum acum cincizeci de ani venea de consuma şase prăjituri la un leu.

— Eram, spunea el, la şcoala militară şi singura cofetărie unde ne era permis, nouă elevilor, să intrăm era la Georges. Moravurile, ideile, credinţele, sentimentele totul se schimbă. Ceeace a fost nu mai este şi nu va mai fi niciodată. Cucoanele veneau la cofetărie la „Georges" cu trăsura. Trăsurile se opreau în faţa cofetăriei şi consumaţia li se servea în trăsură. Ce schimbare colosală de moravuri în decursul a cincizeci de ani ! Şi la vizite cucoanele erau însoţite de o servitoare, care venea câţiva paşi în urma lor. La teatru deasemenea mergeau însoţite de o servitoare, care aştepta stăpâna sus la galerie. La o reprezentaţie dată la Botoşani de trupa fraţilor Vlădicescu, Doamna Anna Safta venise la teatru însoţită de o servitoare, o femee simplă, dela ţară, care o aştepta la galerie. La un moment dat, când pu-

blicul a început a aplauda, servitoarea crezând că fiecare servitoare trebue să bată din palme şi să-şi strige stăpâna, a început a aplauda şi a striga cât îi lua gura: „Cucoana Anica Săftoae, cucoana Anica Săftoae"!

Astăzi cucoanele merg singure nu numai până la cofetărie sau la vizite, ci în orice bodegă, fumează şi consumă aperitive. Şi bine fac; este semn de progres; aceasta dovedeşte încrederea care au căpătat-o femeile în ele.

Cofetăria Georges a fost fondată încă din anul 1870 de un elveţian foarte simpatic „Georges", cu care oricărui intelectual îi făcea plăcere să stea de vorbă. Cofetăria a rămas şi astăzi încă cea mai bună din Iaşi, fiindcă s'au păstrat multe lucruri bune din vremea fondatorului ei.

Serviciul şi astăzi se face încă de băeţi crescuţi în case, şi nu de chelneri care asfixiază clienţii cu mirosul de tutun sau de băutură. Tablele şi celelalte servicii sunt din vremea lui Georges, cu iniţialele gravate: „G. et C-ie".

Acei cărora le place să se plimbe cu gândul în trecut, vor înţelege genul de plăcere şi emoţiile care se nasc când ne regăsim într'un local în care ne-am desfătat în timpul copilăriei. Dacă s'ar fi păstrat registrele de comenzi dela înfiinţarea acestei cofetării, ar fi fost o adevărată Istorie a „Iaşului de altădată".

Georges, de câte ori pleca în străinătate, aducea

câte o reţetă de prăjituri sau torturi —ultimile noutăţi. Pe timpul răsboiului cu Burii a adus reţeta unei prăjituri delicioase, care se face şi astăzi şi pe care el a numit'o *Krüger* — numele preşedintelui republicei din Transval.

Acadelele (caramelele) sunt o specialitate întrodusă tot de el şi s'au menţinut până astăzi ca specialitatea casei; tot astfel covrigii în formă de opt (opturile), care se servesc la ceaiu şi cafele cu lapte, etc.

Conştiinciozitatea, ordinea, curăţenia şi pasiunea cu care lucra şi îşi admira arta, au impus aşa de mult celor din juru-i, încât până astăzi prăjiturile şi-au mai păstrat din calitatea delicioasă din vremea fondatorului.

A. D. Xenopol îi recunoscu aceste calităţi încă de acum cincizeci de ani, menţionându-le în unul din caetele lui de istorie dela „Institutul Academic".

Un individ ca şi un popor este mai superior decât altul nu când este mai învăţat, adică când are mai multe cunoştinţi, ci când are mai mult caracter: perseverenţă, ordine, energie şi tenacitate, însuşiri de a conduce cu succes o afacere.

Ca în orice cofetărie de elită din occident, la „Georges" se putea ceti în mod regulat „Journal amusant" şi cel puţin încă o revistă ilustrată străină.

Georges, ca şi fostul lui asociat, Tufli bătrânul, tot elveţian, se credeau că au o misiune mai înaltă decât aceia de a vinde prăjituri; pe lângă comerţ

ei se ocupau să facă *şcoală*, după cum au şi făcut. Se ocupau cu educaţia ucenicilor care li se încredinţau, îi observau şi-i învăţau cum să se poarte faţă de clienţi şi cum să vorbească cu ei.

Georges stătea pe un scaun îndărătul galantarului cu prăjituri, aproape neobservat de alţii, de unde urmărea mişcările fiecăruia. Avea mare respect pentru localul şi clientela lui; n'ar fi îndrăznit să stea o secundă în prăvălie cu pălăria în cap sau să înjure personalul faţă de clienţi, cum se face astăzi în unele cofetării.

Când un băeat mânca urât, îi spunea: „animalele dumică, omul mănâncă, omul de spirit singur ştie să mănânce".

Copii care veneau la învăţătură, în primele zile erau foarte lacomi, mâncau pe sub ascuns prăjituri multe; el se făcea că nu vede, ştiind că după câteva zile se dezgustă dela sine şi nu mai mănâncă.

Odată însă un băeţel, fără să observe că este văzut de Georges, a mâncat o prăjitură pe care el anume i-o pusese în cale. Georges luând au aer foarte îngrijorat, îl întreabă dacă nu cumva el a mâncat prăjitura. Copilul negă.

— Spune te rog drept, îl mai întreabă odată, fiindcă prăjitura aceea era otrăvită şi o pusesem anume la o parte ca s'o mănânce şoarecii.

La aceste cuvinte băiatul speriat, începu să plângă şi să strige să-i dea lapte, că el este acel care a mâncat prăjitura.

Georges, neputându-l linişti, îi spunea (fără să-l înjure) să nu mai facă altădată, fiindcă acuma el l-a pus la încercare.

Georges avea despre femei o concepţie cu totul bizară, din care cauză a şi rămas toată viaţa celibatar.

Imediat după ce s'a căsătorit asociatul său Richard Tufli, Georges s'a separat de el.

Ştia multe anecdote în care se vorbea de rău despre femei. Milton — spunea el — când a orbit, s'a căsătorit a treia oară cu o femee foarte frumoasă, dar răutăcioasă. Un prieten i-a spus odată, glumind, că soţia lui este ca o roză : „Nu pot să-mi dau seama prin culoare, răspunse foarte trist Milton, dar îmi dau seama prin spini". „Tot el spunea: „bărbaţii—sunt mojicii minciunei, femeile sunt aristocraţii ei".

72.

Din taina sufletelor. Vlasie cel crud. Cerşetorul şi mila. Cuvinte despre dragoste.

Mâne este Sf. Vlasie. Poporul nostru are credinţa că acest Sfânt este însărcinat cu păstrarea cheilor dela glasul păsărelelor, pe care'l ţine închis toată iarna, iar în ziua de 11 Februarie (calendarul ortodox Sf. martir, Blasie) îl deschide, aşa că din ziua aceasta păsărelele încep din nou a ciripi şi a cânta.

Numele acestui Sfânt îmi reaminteşte de un băeţan de vr'o 18 ani cu numele „*Vlasie*", care n'avea părinţi, trăia pe lângă vierii din Bucium. Nu'l pot uita, pentru că el mi-a ucis o căţea de stână, albă, *Molda*, care fiind de mică bine hrănită, regulat pieptănată şi bine îngrijită, avea părul mătăsos lung şi se făcuse mare cât un St. Bernard; era atât de rea, că nimeni nu putea intra în vie.

Acest Vlasie era de o cruzime de nedescris, scotea ochii vrăbielor şi le dădea drumul, urmărindu-le cu plăcere zborul, cum se loveau de copaci; lega pisicilor, cu o deosebită artă, jumătăţi de coajă de nucă pe tălpile picioarelor — le potcovea după expresia lui — şi le dădea drumul pe case acoperite cu tablă; lega câte o bucată de tinichea de coada câinilor care, speriaţi, fugeau de nu-i putea nimeni ajunge; omora hulubii din zbor cu un fel de praştii; scotea inimi dela vrăbiile în viaţă şi le vindea babelor ca leac pentru bătae de inimă; cuiburile de păsărele toate le dădea jos din copaci şi omora puişorii din ele.

Expresia feţei nu-i trăda starea sufletească, era dintre acei indivizi la care trăsăturile feţei sunt în contrazicere cu caracterul lor. In momentul când te admira mai mult, te dispreţuia în sufletul lui.

Vlasie era tipul mincinosului. Pentru un om normal pedeapsa cea mare a mincinosului nu e că nu-l mai crede nimeni. E — cum spune Shaw — că nu mai crede el în nimeni şi în nimic.

Nu ştia ce-i mila, îşi bătea joc de toţi cerşătorii, nu cruţa nici pe orbi. Când a împlinit 20 de ani, a fost condamnat la munca silnică pe viaţă pentru omor.

Dacă Vlasie ar fi trăit într'un alt mediu, pornirile lui rele ar fi putut fi utilizate ca să devie un om folositor societăţei, ar fi devenit de exemplu un bun ampaior de animale într'un muzeu; un hingher, sau, într'o ţară unde se practică pedeapsa cu moarte, ar fi devenit un călău.

Apropo de milă; am cunoscut un cerşetor relativ tânăr, cu braţul drept tăet de o maşină de trier — acest cerşetor după vr'o zece ani a ajuns gospodar şi precupeţ de păseri, ouă şi brânză cu smântână. Când sărăcise în urma accidentului, stătea umilit în acelaş colţ de stradă şi nu cerşa nici cu mâna nici cu gura, ci numai cu privirea. Avea o privire care mişca inimele celor miloşi. Observasem că la oamenii eleganţi care treceau pe lângă el nu se uita niciodată şi nici nu se aştepta a fi miluit, l'am întrebat care-i cauza că la ei nu cere! el mi-a răspuns că cei cu stare nu ştiu ce-i *mila*; numai cei nevoeşi sunt milostivi, aplecaţi spre bunătate şi mai senzibili decât cei cu stare.

Observaţia este foarte justă, sentimentul milei nu'l au decât acei ce au suferit. Oscar Wilde, care a făcut un an de zile muncă silnică, spune: am intrat în temniţă cu o inimă de piatră şi nu mă gândeam decât la plăcerile mele, acolo am învăţat

ce este mila; mila este cel mai mare și cel mai frumos lucru care există în lume.

D-na Necker, povestește următoarea istorioară din care se vede mila filială: o bătrână de 80 de ani bătea pe fiica sa, care avea 60. Aceasta se puse pe plâns; mama se opri. „Pentruce plângi? Te am bătut altă dată mai rău, fără ca să fi scos o lacrimă.—Mamă, răspunse ea, plâng fiindcă simt slăbiciunea loviturilor tale, cât de mult ți-a slăbit puterile.

Cu mila putem dobândi orice; singurul lucru care nu se poate căpăta de milă este *amorul*. „Dacă o femee nu mi-ar ceda decât de milă — spune Montaigne — aș prefera să mor, decât să trăesc din pomană".

D-rul N. LEON.

Cu pălăria cu boruri mari aruncată cu multă măestrie la o parte, cu pantalonii şi jiletca fantazie, având subsuoară un teanc de reviste şi ziare, iar cu cealaltă mână, cele mai de multe ori ţinând de o cureluşă câte un câine de rasă, păşeşte liniştit, în pas măsurat, cu privirea senină şi respunzând la saluturi în dreapta şi în stânga c'o eleganţă serioasă. Poartă totde-auna la butonieră, de obiceiu, o crisantemă.

Dacă ar purta o altă formă de pălărie şi i-ar lipsi floarea din piept, de sigur că nimeni nu l'ar mai cunoaşte şi nici n'ar mai fi atunci profesorul Dr. Leon.

E un original simpatic, dar de-o originalitate care-l prinde admirabil. In toată atitudinea sa, nu e nimic forţat, şi tocmai aceasta îl face să fie privit cu mai multă atenţiune şi socotit, cu drept cuvânt, o personalitate din cele mai distinse ale Iaşului.

Ceea ce, însă, caracterizează pe acest învăţat profesor, e, în primul rând, modestia cu care se înfăţişează în toate împrejurările.

De şi posedă într'un grad destul de însemnat calităţi intelectuale cari pe un altul l'ar face să se bucure de onoruri deosebite şi de o popularitate intensă, dânsul se mulţumeşte numai cu aprecierile ce i le fac savanţii din străinătate şi cercul restrâns al intelectualilor noştri.

Ca profesor la facultatea de Medicină a Universităţii ieşene, s'a câştigat, încă dela începutul carierei sale profesorale, stima şi admiraţia colegilor şi studenţilor, distingându-se ca unul din cei mai valoroşi dascăli ai învăţământului superior.

Conştiincios în toate manifestările sale ştiinţifice, el a îmbogăţit ştiinţa românească cu o sumă de lucrări de mare importanţă, care-i fac cinste nu numai lui, dar înseşi ţării.

Aşa cum se prezintă profesorul Dr. N. Leon, fie la cursuri înaintea studenţilor, fie în mijlocul colegilor sei, cu blândeţă şi seriozitate în acelaş timp, fără a căuta să se impună prin vre-o manifestare sgomotoasă care să o facă în jurul activităţii sale ştiinţifice, el rămâne o personalitate de mâna întâia, o figură frumoasă, înzestrată cu multe daruri pe care numai un om superior le poate avea.

Originalitatea e ceva născut omului. Sânt unii, însă, cari neputând să atragă atenţiunea prin propriile lor forţe intelectuale, caută să devină populari, întrebuinţând fel de fel de mijloace pe cari şi le manifestă printr'un exterior extravagant, fie ca îmbrăcăminte, fie ca mod de a se exprima şi ca atitudine.

Aceştia sânt farsorii, care deşi reuşesc uneori să inducă în eroare chiar persoanele cele mai serioase, — pentru moment, bine'nţeles, — totuşi, nu pot parveni până la urmă, căci se demască ei singuri şi de odată apar în toată goliciunea lor intelectuală şi morală. Neputând să-şi creieze adevărata aureolă cu care să poată incununa activitatea lor demagogică, se sbuciumă în toate chipurile, când a imita îmbrăcămintea vre unui om de seamă, când a vorbi şi gesticula ca dânsul, devenind nişte ridicoli care încetul cu încetul se pierd în marea mulţime a mediocrităţilor, cu toată larma ce o fac în jurul numelui lor.

Omul cu adevarat original, se cunoaşte îndată. El n'are nevoie nici să se uite în oglindă pentru a-şi aranja figura şi îmbrăcămintea, nici a face exerciţii de gesturi pentru a imita pe vre-un personaj oarecare.

Pe adevaraţii originali nu-i preocupă absolut de loc gândul de a face din persoana lor obiectul atragerei privirilor celorlalţi. Ei se poartă aşa cum sânt, umblă şi vorbesc aşa cum li este firea.

Un original veritabil nu caută să-şi facă nici odată reclamă, pe când farsorul şi demagogul se demască imediat.

Profesorul Dr. N. Leon face parte din categoria celor puţini, a adevăraţilor originali.

Pe aceştia îi preocupă în primul rând munca serioasă şi stau la o parte de acele mişcări care ar putea să-i sustragă dela

ocupaţiunile lor zilnice, şi pentru care îşi pun toată puterea de muncă şi tot entuziasmul ca şi sinceritatea cea mai curată.

Aceasta se observă în operele lor, în care bunul simţ joacă rolul tot aşa de principal ca şi ştiinţa ce o desvăluie în toată complexitatea ei, fără a cădea în acel pedantism care e patrimoniul spiritelor mediocre.

Şi D-rul N. Leon, aşa cum se prezintă el în lucrările sale ştiinţifice, dovedeşte până la evidenţă că posedă un admirabil bun simţ, o cultură sănătoasă şi sistematică care-l pun în rândul adevaraţilor savanţi, precum şi o sinceritate din cele mai curate care se degajează din tot ce a produs până în prezent, atât în domeniul pur ştiinţific cât şi în ultima sa operă cu caracter literar, preţioasele sale „Amintiri".

In această carte scrisă într'o formă uşoară, atrăgătoare şi sugestivă, apare întreg aşa cum este dânsul, ca om de ştiinţă şi ca simplu particular.

Fără a căuta să poseze în „Amintirele" sale, D-rul Leon ne pune dinainte o întreagă viaţă pe care a trăit-o, începând din primele zile ale copilăriei sale şi până în prezent.

El face să se perindeze într'o atmosferă simpatică o mulţime de persoane cu care autorul a fost şi este în contact; ne povesteşte apoi c'o adorabilă sinceritate şi duioşie scene din viaţa sa familiară, imprimând în fie care frază caracterul epocei în care trăeşte, redând astfel un tablou adevarat de tot ce se petrece în juru-i, fără a deveni monoton, ci, din contra, tot mai interesant, aşa că începând a ceti, nu te poţi opri până nu sfârşeşti cartea.

Această operă cu caracter autobiografic şi literar, dar fără pretenţie, este o valoroasă contribuţie la cunoaşterea unor stări de lucruri şi de fapte petrecute în cercul restrâns al savantului, punând pe cetitor mereu în contact când cu diferite chestiuni pur ştiinţifice, când cu personagii familiare şi străine, dar cari au o strânsă legătură cu autorul, fie de ordin personal, fie numai ca spectatori, cari însă, nu pot lipsi din cadrul în care sânt cuprinşi, toţi având rostul lor bine determinat în aceste „Amintiri".

A fost rector al Universităţii şi Decan; asemenea a ocupat pe vremuri postul de Inspector general al Invăţământului superior şi secundar. In toate aceste demnităţi a dat dovezi netăgăduite de o destoinicie mai presus de ori ce laudă, ştiind prin frumoasa şi demna sa atitudine să-şi atragă de-opotrivă şi stima şi admiraţia.

Profesorul Dr. N. Leon rămâne în galeria frumoaselor figuri ieşene, o personalitate distinsă, care va putea sluji de pildă generaţiilor viitoare.

(*Figuri Ieşene*). Ioan Dafin

Profesorul D-r. Leon.

S'a sfârşit la Iaşi un om vechi, un om care trăia în el singur, cu un suflet din alte vremuri, un pătimaş al ştiinţei şi al adevărului, un vizionar al cinstei şi al cuviinţei.

Patima ştiinţii găseşte astăzi tot mai rar oameni care să nu-şi afle locul decât în laboratorul lor, iar patima cinstei şi a adevărului o duc cu ei toţi cei care şi-au încălzit sufletul la idealurile tineretului de acum 40—50 ani şi cari pleacă aşa cum a plecat dr. Leon.

Despre învăţatul dr. Leon ştiu toţi cei care cunosc ce nume pentru el şi ce renume pentru ţară a purtat între învăţaţii din lume — puţini şi fără glorie practică — cari şi-au închinat viaţa studiului paraziţilor animali.

Despre făurarul care a bătut cu trudă sănătate pentru toată ţara — tot fără glorie practică — ştiu toţi cei care cunosc cât a folosit tratamentul şi apărarea împotriva malariei, după urma studiilor lui asupra vieţii ţânţarilor.

Despre profesorul, care timp de peste 40 ani n'a aflat alt gând decât acela de a da prelegerilor sale un material frământat spre cel mai mare folos practic, ştiu toţi foştii lui elevi dela Facultatea de Medicină din Iaşi, ştiu toţi cei ce-l auzeau dorind sfârşitul vacanţelor şcolare, care-l lipseau de sănătatea şi de viaţa ce erau legate pentru el de catedră şi de laboratorul lui.

Despre decanul şi rectorul, care a ţinut pe studenţi la cel mai înalt grad al demnităţii academice, ştiu toţi cei care l-au văzut plin de grija de a ridica până la gândurile lui chiar pe cei porniţi spre ispitele străine de şcoală.

Ştiu mai puţini însă, despre sufletul, care a rămas legat de idealurile ce şi-a croit acum 50 ani, care a stat neatins de scoborârile ce vedea în jurul lui şi care trecea prin Iaşii scăzuţi şi bicisnici ca un monument al unui trecut drept şi mare, în faţa căruia cei vechi îşi umezeau ochii, iar cei mai tineri se descopereau cu veneraţie.

A fost şi el tânăr şi a început prin a fi eliminat din liceu, pe vremea când şi eliminarea lui Mille din Universitate trebuia să ferească tineretul ieşan de molima socialistă. Cât au slujit eliminările se ştie: a fost eliminat mai târziu din internatul liceului din Iaşi şi Nicolae Iorga, pentrucă prestigiul lui excepţional adunase în juru-i pe toţi elevii în protestarea împotriva unei administraţii abuzive. Directorul liceului a executat hotărârea de eliminare, dar i-a dat gazdă, mi se pare, chiar în casa lui. In casa liceului din Iaşi a crescut credinţa în vremea cea nouă.

Nicu Leon şi-a sporit, în Germania lui Karl Marx, credinţa în care plecase la studii la Iena şi a bătut cărarea pe care porniseră cei dela „Contemporanul" în studiul materiei prin fanatismul cu care ne-a adus la obârşie şi ne-a împrăştiat monismul profesorului său Haekel.

Militant al socialismului n'a fost, dar l'a păstrat în suflet şi i-a fost un „grund" peste care s'a aplicat apoi tot ce-a fost mai bun în viaţa sufletească a ţării.

Reîntors dela Iena, l'am văzut alături de străluciţii maestri ai cuvântului şi ai ştiinţelor sociale din Iaşi, fiind unul din idolii tineretului care aştepta ca pe o vrajă ciclul de conferinţe organizat în afară de Universitate, în fiecare primăvară, de acei maeştri.

L-am văzut acelaş spirit luminat şi plin de nădejde pentru tineret în comisiile de bacalaureat, încleiate în cleiul unor vechi dascăli de latineşte şi greceşte dela seminar.

Acelaşi spirit l-a condus şi atunci când situaţia lui îi dădea cuvânt hotărâtor la alegerea profesorilor facultăţii de medicină din Iaşi: a fost totdeauna cel dintâi care a dat sprijinul său candidaţilor vrednici, chiar când bătrânii săi colegi din Iaşi credeau că „locul sfinţeşte omul" şi că un candidat din Iaşi este de drept mai bun.

L-am văzut dând sprijinul său — mai mult decât sufletesc — artiştilor, pictori şi sculptori, cari încă nu pătrunseseră în gloria oficială, şi i-am văzut şi pe aceştia cu câtă încredere îi scriau din Italia, nu ca să-i ceară sprijin, ci ca să-i arate recunoştinţa pentru îmbărbătarea ce le dădeau scrisorile unui om ca Leon.

L'a ispitit însă uneori credinţa că poate sluji, cu sufletul lui, o vreme nouă, iar alte ori credinţa că tot binele ce a făcut are să-şi afle preţuire.

A vrut să slujească o vreme nouă când i s'a părut că poate ajuta, ca inspector general la Instrucţia publică, pe un ministru şi un partid politic în care avea încredere. S'a lecuit repede de acest fel de credinţă şi n'a mai făcut nici un fel de politică toată viaţa.

A crezut altă dată, că tot binele ce a făcut are să-şi afle preţuire şi a ascultat de îndemnul unor colegi, care l-au încredinţat că-i vor da votul pentru a fi ales ca senator al Universităţii din Iaşi. Umbla înfrigurat cu listele de alegători în buzunar şi socotea că va avea 5 voturi mai mult decât îi erau necesare pentru a fi ales. Cele 5 voturi i-au lipsit, însă, în ziua votărei: 4 din cei făgăduiţi n'au venit la vot şi nu putea găsi care era al cincilea, care a venit la vot şi nu l-a votat. A aflat mai pe urmă că era delegatul lui personal în biuroul electoral şi s'a lecuit şi de candidaturile universitare.

A rămas, cu toate astea, legat de Universitatea ieşană, din pricina Iaşilor lui. A fost chemat cu unanimitate de Facultatea de Medicină din Bucureşti, la catedra care era specialitatea lui; a fost numit de ministru, dar n'a vrut să se ducă şi a rămas la Iaşi.

A rămas, însă, ca un om singur, singur cu trecutul lui.

Şi nici măcar nu era afectare în ţinuta lui — aceiaşi de 50 ani. Avea, de sigur, semnificare pentru el atât pălăria mare, a tinereţii lui generoase, cât şi floarea veşnic proaspătă la cheutoare, simbol al sufletului totdeauna deschis spre lumină şi cânele bernardin, căruia a putut să-i scrie pe mormântul din grădina casei ce locuia : Aici odihneşte bunul meu prieten „Paşa".

Nu mai aştepta decât să mai treacă o probă unică : să nu ceară şi să nu primească să fie ţinut la catedră peste vârsta legiuită de 70 ani, fiindcă asta se face prin vot. Soarta n'a îngăduit, însă, acest gest din altă vreme şi Leon a plecat cu vremea lui.

Frumos era „în vremea aceia" vor zice cei mai vechi.

„Vremea vinde şi nevoia cumpără" le va răspunde „era nouă".

„Adevărul" Oct. 20, 1931. **Profesor dr. Ştefănescu-Galaţi**

Profesorul N. Leon.

Ştiinţa românească perde prin dispariţia Prof. L e o n pe încă unul din valoroasele ei elemente, care au pus bază învăţământului nostru medical.

* * *

N. L e o n s'a născut la Botoşani în 1863, Martie. Şcoala primară a făcut-o la Institutul Mărgineanu din Botoşani, iar liceul la Institutul Academic — devenit în urmă Institutele Unite — din Iaşi. Bacalaureatul l'a trecut în Iaşi la 1882. A eşit din şcoală înaintea de a da bacalaureatul, însurându-se cu M a g d a l e n a C a s t a n o, fiica inginerului francez E m i l de C a s t a n o şi a soţiei sale M a r i a, născută P r e d i d i c i.

Fiind în cl. VII de liceu, întreţinea legături cu I o n N ă d e j d e, Dr. R u s s e l şi grupul socialist dela redacţia revistei „Contimporanul" din Iaşi, din care cauză a fost exclus încă cu alţi 2 elevi din Institut, aşa că bacalaureatul l'a făcut preparându-se în particular.

La 1884 a plecat la Jena, în Germania, pentru a studia ştiinţele naturale unde a lucrat în special în laboratorul zoologic

al marelui naturalist **Ernest Haeckel**, al embriologului **Oscar Hertwig** şi al physiologului **Preyer**.

In vara anului 1885 a plecat la Bergen, în Norvegia, împreună cu asistenţii lui **Haeckel**, Dr. **Kukenthal** şi Dr. **Weiesenborn**, unde a lucrat biologie marină împreună şi cu celebrul explorator al polului nordic **Friedjof Nansen**. In 1887 a trecut doctoratul în ştiinţe „Magna cum laude", cu o teză intitulată „Ueber die Mundteile der Hemipteren".

Indată după doctorat a scris o lucrare publicată în Jenaische Zeistschrift fur Naturwiessenschaften — intitulată „Eine neue Hemiptere Haeckeli".

Venit în ţară, Ministrul de atunci al instrucţiei i-a creiat o catedră de morfologie animală la facultatea de ştiinţe din Bucureşti, separând catedra de zoologie în 2 catedre: de morfologie şi fiziologie animală. Această catedră nu a putut-o ocupa şi atunci a luat catedra de istorie naturală medicală dela facultatea de medicină din Iaşi, unde a rămas până la moarte.

Lucrările sale despre insecte le-a continuat şi în scurt timp a ajuns la o foarte importantă descoperire, descriind aparatul bucal al ţânţarului anopheles şi pompa cu care suge el sângele. Din cauza învelişului gros de chitină, acest aparat bucal nu putuse fi descoperit, până ce **Leon** a găsit metodele technice— el fiind dealtfel un maestru în technica microscopică — de a solvi chitina şi a pune în evidenţă întregul mecanism al gurei ţânţarilor, cu care aceştia sug sângele omului şi-i pompează în loc saliva sa cu plasmodiul malariei.

Ca profesor la facultatea de medicină, naturalistul **Leon** a cultivat partea medicală a ştiinţei sale şi a dat studiilor şi cercetărilor sale o direcţie mai cu seamă spre parazitologie.

Mai întâi a urmărit cercetările sale asupra ţânţarilor, însă de astă dată în legătură cu problema malariei şi mai cu seamă modul cum se prezinta această boală în România. In afară de diferite note publicate în revistele ştiinţifice streine — care pretutindeni se găsesc citate şi sunt foarte apreciate — el publică un volum conţinând problema în întregimea ei intitulat „Culicidele din România", carte care rămâne fundamentală

pentru cercetările ce s'au făcut şi pentru campania antimalarică ce se continuă în ţară.

O deosebită atenţie a dat apoi vermilor intestinali, paraziţi la om şi alte anumale, despre care deasemeni a publicat o întreagă serie de note în revistele streine: Zoologischer Anzeiger, Biologischer Zentralblatt, Archiv fur Bacteriologie und Parasitenkunde, revista parazitologică a lui Raphael Blanchard din Paris etc. Conform obiceiului său — ca şi la culicide — după ce publica asupra unui subiect o serie de descoperiri speciale în revistele streine, el le grupa şi făcea o lucrare de ansamblu pe care o publica în limba română la Academia Română. Astfel a fost monografia Cestozilor din România etc. care rămân ca lucrări clasice pentru învăţământul parazitologiei şi anatomiei patologice.

Leon, ca profesor de istorie naturală medicală, a colectat timp de mai mulţi ani toate leacurile populare ale boalelor şi credinţelor medicale ale poporului nostru. Pe acestea le-a supus unui continuu examen ştiinţific şi apoi a publicat la Academia Română o lucrare care va rămâne clasică, intitulată „Istoria naturală medicală a poporului român".

O deosebită atenţie a dat Leon şi paraziţilor plantelor, el fiind şi un bun entomolog. După un studiu de mulţi ani, adunând un material unic din toată ţara, el a publicat la Academia Română 2 volume intitulate „Insectele vătămătoare plantelor din România". Campaniile ce se duc pentru combatarea boalelor parazitare la cereale, arbori fructiferi, viţă, etc. au în cea mai mare parte la bază studiile lui Leon.

Şi în multe alte direcţii acest neobosit naturalist român a pus bazele unor cercetări ştiinţifice care vor servi de călăuză celor ce-i vor urma.

Ca om de şcoală, Leon a căutat în timpul său să complecteze literatura didactică, scriind diferite tratate de zoologie şi botanică precum şi o călăuză în excursiuni naturaliste intitulată „Călăuza zoologului", cărţi cărora mulţi din tinerii naturalişti le datoresc desvoltarea gustului pentru natură şi ştiinţă.

Leon, deşi naturalist — şi singurul profesor al facultăţei de

medicină din Iaşi care nu era şi doctor în medicină — se bucura de o mare stimă între colegii săi medici şi îşi câştigase un mare prestigiu între ei. Ca atare, ei l'au ales timp de mai mulţi ani consecutiv decanul facultăţei din Iaşi, şi în această calitate a adus servicii imense nu numai facultăţei, ci întregului învăţământ medical din ţară. L e o n trăia în mijlocul medicilor, dar nefiind într'un contrast profesional cu ei, a putut vedea cu ochi mai obiectivi toate nevoile reale ale învăţământului medical. El a văzut că e absolut nevoe de o grabnică regenerare şi reîntinerire a corpului profesoral şi a întroducerei în el de elemente crescute în nouile metode ale acestei ştiinţe.

Tactului, priceperei şi bunătăţei sale se datoreşte intrarea în facultatea dela Iaşi a o întreagă serie de elemente tinere de valoarea — care astăzi sunt corifeii acestei ştiinţe în ţară.

El era întotdeauna ales decan cu unanimitate de voturi, până ce interesele superioare ale Universităţei l'au chemat la demnitatea de rector, unde de asemeni activitatea sa a lăsat urmele ei luminoase.

Acest cercetător ştiinţific şi îndrumător al tineretului rămâne pildă vie pentru generaţiile care vin.

Din: Buletinul Asociaţiei Generale a Medicilor din România Iulie-Sept. 1931. **Prof. Dr. M. Butoianu**

Profesorul Nicolae Leon.

„Les morts vont vite”, s'a arătat şi de data aceasta atât de adevărat şi de trist. Profesorul şi savantul naturalist, care s'a stins la Iaşi, într'o toamnă frumoasă şi melancolică, aşa cum i-a fost şi viaţa, a fost tot aşa de repede uitat, ca şi alţii. Viaţa grăbită şi neurastenizantă a celor vii, n'a dat liniştea şi pregătirile la cari aveau dreptul, amintirile despre acest mare învăţat. Căci cinstea, care se face unui dispărut, este înainte de toate o minunată cale a educaţiei sociale. Profesorul *Nicolae Leon*, lipseşte, prin moartea lui, ştiinţa şi literatura românească în primul rând, de una din figurile strălucite ale cărţei şi spi-

ritului românesc, de proporţiile unui Vasile Conta, Maiorescu, Haret şi alţii. Este o lege imitabilă a perspectivei, care dovedeşte, că aceşti străluciţi dispăruţi, cu cât se depărtează de sfera lor, cu atât aceasta apare mai mare şi mai luminoasă.

Generaţiile care au învăţat carte, din mâinile şi din cărţile lui, îşi amintesc de numele acestui savant, ajuns atât de popular, prin polemicile lui, cu alt mare învăţat mort, înaintea lui, cu câteva luni, *Prof. dr. Paulescu.*

O coincidenţă tristă şi deprimantă, dar impresionantă, a făcut ca aceşti doi savanţi, care s'au respectat atât, pe cât s'au combătut de înverşunat, să părăsească lumea, în care au luptat,— aproape concomitent. Mulţi, îi făceau Profesorului Leon o reputaţie neadevărată: *Că ar fi fost ateu,* pentrucă combătea în teoriile sale pe un înfocat *teist.* In fond el nu era decât un devotat şi convins susţinător al *Darwinismului,* al adeptului, acestui sistem, filosoful şi savantul Haekel.

Profesorul Nicolae Leon, îşi făcuse studiile superioare la *Iena,* această cetate de odinioară şi de azi, a culturei universale şi atât a iubit acest centru, că şi copii lui, — reputatul economist prof. Gheorghe N. Leon şi celalt, dr. Nicolae Leon, au urmat aceiaşi universitate din îndemnul părintelui lor. De aici, din aprecierile ce Haekel avusese asupra lui, şi pe care Profesorul Leon le publică cu pietate în *„Amintirile lui"*; din aprofundarea operei acestuia, a rămas un înfocat susţinător al teoriilor lui. La *Iaşi,* făcuse din studiul său, un seminar, un laborator, plin de căldură şi de afecţiune, pentru studiul ce-l poseda şi patima pe care o punea, în cercetarea minusculelor vietăţi ale lui Dumnezeu, — amintea de un *Fabre* sau *Maeterlink.*

Ştiinţific, cercetătorii de mâini îi vor clasa opera şi numele între ctitorii naturalismului românesc. Dar Profesorul Leon, a mai avut şi altă activitate, despre care s'a vorbit mai puţin.

A avut un rol, decisiv, în organizarea şcoalei în Moldova.

A fost, ani dearândul, inspector general şcolar, sub ministeriatul marelui Haret şi alţii, iar activitatea lui era apreciată totdeauna ca indispensabilă. A pus suflet, — sufletul lui mare şi bun — pentru dotarea învăţământului secundar şi superior,

cu tot ce-i trebuia, ca să-i ridice nivelul la înălţimea institutelor din străinătate; a pus obiectivitate şi asprime — când trebuia — la triajul corpului didactic, şi-a expus situaţia susţinând o cauză pe care o credea legitimă şi dreaptă. Prestanţa pe care o punea în exercitarea atribuţiilor lui, — ca profesor sau inspector, (o spun *cei ce l'au avut şef, profesor sau colaborator*), nu o întrecea decât devotamentul cu care le servea pe amândouă.

Ca om, — strălucitul defunct — un inspirat al muzelor literaturei, se conducea parcă de paradoxul lui *Wilde*: *„că mai uşor îţi iartă lumea o pată pe conştiinţă, decât una pe haină"*. De aceia aşa cum l'a descris minunat d-l Profesor Iorga, întrunea cu prisosinţă eleganţa hainei cu eleganţa spiritului Nu se poate spune că n'a luat din viaţă, trecând prin ea, tot ce era mai frumos. Ca părinte, a fost de o duioşie şi de un devotament neînchipuit. A rămas la 30 şi ceva de ani văduv, cu 4 copii. Nu s'a mai recăsătorit şi a dedicat toţi anii lui, lipsiţi de tinereţe, bucuriilor copiilor lui, cărora le-a dat o educaţie strălucită şi locurile cele mai invidiate în societate. In cartea lui, care a făcut atâta vâlvă, pe vremuri, *„Amintiri"*, a pus, o bogăţie de spirit, o risipă de sentimente delicate, de judecăţi peremtorii, asupra oamenilor şi lucrurilor, că toate acestea la un loc, ne îndreptăţesc să-i spunem azi... non omnis moriar...

„Epoca" din 16 Oct. 1931. **Dr. M. Plătăreanu**

N. Leon.

S'a scufundat o insulă de idealism. Nicolae Leon a păstrat până la cea din urmă a lui suflare, credinţa în Adevăr, Frumos şi Bine. A iubit Ştiinţa, Arta şi Dreptatea. Fireşte că un asemenea om, cu o astfel de construcţie, nu ar fi putut trăi în mediul Capitalei, de aceea nici nu a dorit vreodată să se despartă de Iaşi, acest Heidelberg al României. N'a ţinut să fie nici academician, nici ministru, deşi depindea numai de el, ca să fie şi una şi alta. Alţii vor putea scrie mai cu temei şi cu mai multă competenţă despre savantul Nicolae Leon. Stăruind

în aceste rânduri asupra unei figuri de rar idealism, voim numai să aducem un omagiu memoriei marelui dascăl dispărut, care a semănat în sufletele multor generaţii dragoste pentru ştiinţă, respect pentru raţiune şi adevăr. Nicolae Leon a fost cel mai strălucit şi cel mai fanatic partizan al libertăţii de gândire, în acelaş timp duşman înverşunat al intoleranţei. Politică nu a făcut niciodată, fiindcă era prea devotat şcoalei şi laboratorului, ne spune el în „Amintiri", — fiindcă avea un suflet prea nobil, vom adăoga noi. A avut totuşi un ideal po litic, dar acesta era prea îndepărtat, ca să fi pornit lupta pentru realizarea lui. Visul său era o republică europeană, iar convingerile politice, socialiste şi antimilitariste. „Totdeauna mă simţeam îndurerat, ori de câteori mă găseam în faţa contrastului izbitor dintre bogăţia imensă a claselor de sus şi sărăcia grozavă a muncitorimii, între viaţa uşoară a celor dintâi şi munca excesivă a celor de al doilea, între cultura unora şi ignoranţa celorlalţi, între dificultăţile de a ocupa un loc bun la banchetul vieţii, ale copiilor inteligenţi şi muncitori din popor, şi reuşita uşoară în viaţă a mediocrităţilor născute din părinţi bogaţi, cu legături sociale. Această nedreptate strigătoare la cer, precum şi dezastrul la care văd că ne-a dus politica oligarhiei, m'a hotărât să lupt din răsputeri după răsboi la realizarea unui program în care s'ar înscrie: împărţirea pământului la obştiile săteşti, dispariţia capitalizmului ereditar, a dreptului de a testa şi transformarea Statului într'o societate de asigurare contra tuturor relelor care pot atinge populaţia".

A fost N. Leon ateu? Convingerile sale moniste îl îndepărtau dela practica religioasă, totuşi, deşi liber gânditor, Nicolae Leon nu a fost ateu. „Ateismul este agresiv şi intolerant. Ateiştii, deşi pretind că luptă pentru libertatea cugetării, sunt cei mai mari duşmani ai liberei cugetări; ei atacă şi înjură pe toţi cari nu gândesc ca ei. Or, este imposibil a pretinde masselor inculte, să gândească la fel cu pătura cultă care se reduce la un număr foarte restrâns de oameni".

N. Leon a avut pe vremuri şi o polemică cu d. A. C. Cuza. In articolul „Ştiinţa oficială şi Libera gândire", partizanul

filozofiei moniste scrie: „Datoria omului de ştiinţă este de a nu ascunde adevărul şi de a lovi fără cruţare în credinţele supra naturale. Ar fi timpul ca şi oamenii noştri liberi-gânditori leali, să se organizeze între ei pentru a duce o luptă sistematică contra credinţelor supranaturale care apasă omenirea de mii de ani, căutând a vulgariza adevărul, binele şi frumosul" [1]). Atât a fost deajuns pentru ca marele închizitor al României, urmaşul direct al lui Torquemada la noi, să-l denunţe pe profesorul N. Leon ca duşman al religiunei creştine şi al ordinei de Stat. Nicolae Leon a demonstrat imediat netemeinicia şi ridicolul acuzaţiunilor cuziste: „De unde această concluzie? A lupta în contra credinţelor supra-naturale înseamnă oare a lupta contra ordinei de Stat? Nu văd şi nici nu ştiam, că ordinea în Statul-Român este bazată pe credinţe supra-naturale". Iar mai departe: „Mie îmi este permis să vorbesc în numele sincerităţii, lealităţii şi a consecvenţii faţă cu mine însumi, fiindcă întotdeauna am avut aceleaşi convingeri, pe când d-l Cuza toată viaţa a şovăit, a trecut brusc dela ateizmul grosolan şi neştiinţific de odinioară, cu care s'au sugerat copiilor de şcoală aruncarea şi necinstirea icoanelor, [2]) la credinţa făţarnică de astăzi, care asmuţă elevii la spargerea geamurilor negustorilor evrei".

N. Leon a îmbrăţişat cu adevărată dragoste părintească pe studenţi; suferea când îi vedea victimele tuturor rătăcirilor, îi îndemna mereu să iubească ştiinţa şi adevărul, să respecte ideile adversarilor. Cu mult înainte de a se ivi roadele nefaste

---

[1]) Din seria de articole apărute în Bibl. „Lumen".

[2]) Aluzie la această vestită strofă dintr'o poezie din tinereţe a d-lui A. C. Cuza:

„La mormântul meu, prieteni, lăsaţi popii toţi să vie,
„Dar le spuneţi că'n viaţă gândul meu a fost ateu,
„C'am privit religiunea ca o goală comedie,
„Spovedania minciună şi prohodul ca prostie
„Şi că cerul pentru mine a fost fără Dumnezeu.

ale mişcărilor ce-au degradat studenţimea, N. Leon scria: „Amestecul studenţilor noştri în mişcările politice, oricare ar fi ele, constitue o mare pierdere de timp pentru ei şi un mare obstacol pentru bunul mers al învăţământului. A-i încuraja pe această cale este o mare greşeală, preocuparea lor trebuie să fie studiul. Din studenţimea doritoare să ştie şi să afle lucruri noui se formează oameni de ştiinţă. Ceilalţi se mulţumesc să memorizeze atât cât au nevoie pentru examene, veşnic preocupaţi de chestiunile la ordinea zilei; aceştia sunt viitorii noştri politiciani, temperamente gălăgioase şi mai cu seamă netolerante. Intoleranţi în politică, intoleranţi în ştiinţă, intoleranţi în religie".

In sfârşit, în chestia evreiască acest spirit luminat şi tolerant nu putea să aibe decât aceste păreri dictate de un mare respect pentru adevăr şi dreptate: „Persecuţiile împotriva evreilor din timpurile cele mai vechi au exercitat o influenţă degeneratrice asupra lor, făcându-i fricoşi, umiliţi şi şireţi. Dar nu se poate să nu recunoaştem calităţile lor superioare, spiritul de întreprindere şi virtuţiile familiare. Nu se poate ca o parte însemnată din populaţia ţării să rămână înstrăinată. De aceea cred că, după războiu, una din reformele cele mai urgente va fi darea drepturilor la evrei".

Acest mare român, de cea mai pură nobleţe spirituală, făcând definiţia Monismului a scris aceste frumoase cuvinte ce înfăţişează lapidar şi luminos, sub dublu aspect ştiinţific şi social, profesia sa de credinţă: „Filozofia monistă, pe lângă că este tolerantă, caută să explice în mod ştiinţific şi obiectiv origina lumii şi a omului fără să cerceteze confesiunea considerată ca ceva personal şi individual. După cum căutarea paternităţii este interzisă, noi credem că cu timpul lumea va ajunge la varianta: căutarea confesiunei să fie interzisă".

Acesta a fost omul care toată viaţa sa, bogată şi rodnică, a închinat-o ştiinţei, luminii, adevărului, pentru binele ţării sale pe care o dorea înălţată, liberă şi tolerantă. Amintea cu drag că dela Haeckel, creatorul filozofiei moniste şi fostul său profesor la Iena, a învăţat să admire geniul, să iubească fru-

mosul şi să nu se închine decât adevarului. Liber cugetătorul Nicolae Leon, pe nedrept acuzat de ateizm, de duşman al religiei creştine, nu a făcut totuşi în viaţă decât să imite divinitatea : a lucrat să trezească pe oameni cum îi trezeşte şi Dumnezeu : prin lumină.

(*„Lupta” 16 Oct. 1931*). **A. A. Luca**

Nicolae Leon şi Academia.

Marele entomolog şi parazitolog ieşan n'a făcut parte din Academia Română. Nu că nu l'ar fi preţuit îndeajuns savanta instituţie. Rapoartele lui Gr. Ştefănescu, Victor Babeş şi Gr. Antipa, despre lucrările doctorului N. Leon, au fost din cele mai elogioase. Nici premiile academice nu l'au ocolit. Iar Academia — prin adresa cu No. 1242 din 16 Iunie 1919 şi semnată Brătescu-Voineşti şi Iacob Negruzzi — l'a *chemat* pe Leon printre Nemuritorii ei din secţia ştiinţifică.

Deşi „onorat şi măgulit” — cum declară în volumul al 3-lea al savuroaselor sale amintiri—el „a refuzat această demnitate”. De ce? Pentru că activitatea desfăşurată pe câmpul literar şi ştiinţific, de către Conta, Eminescu, Creangă şi Caragiale „n'a putut fi apreciată de către Academia noastră”.

In acest „gest de pietate faţă de memoria lor” — cum numeşte el însuşi refuzul pomenit — intra, de sigur, şi puţină exagerare. Căci Academia s'a cam desfosilizat încetul cu încetul; şi continuă (ciudat, cu cât îmbătrâneşte!) să iasă din domeniul perimărilor cari au stârnit pe vremuri — mai ales între anii 1893—1894 — şarjele lui Tony Bacalbaşa şi ale lui Ion Gorun.

Dacă însă partea administrativă a dezbaterilor din Anale nu-i înregistrează numele printre membrii Academiei, în schimb în memoriile secţiei ştiinţifice i s'au tipărit nenumărate şi preţioase studii.

In fruntea acestora e minunata „Istorie naturală medicală a poporului român”, cetită în şedinţa dela 22 Noembrie 1902

a Academiei Române şi care e o sinteză şi complectare a lucrăilor sale anterioare în această direcţie („Zoologia medicală a ţăranului" şi „Botanica medicală populară", tipărite în Arhiva Societăţii ştiinţifice şi literare din Iaşi 1897—1899, şi observaţiile asupra medicinii poporale în Convorbiri, din 1901). Aci realizează, între altele, nomenclatura rustică a bolilor, şi numelor ştiinţifice ale leacurilor le alătura acea înşirare de denumiri pitoreşti ale florilor şi burienilor : *sita zanelor, barba-sasului, edera celor frumuşele, rugile de Rusalii, buruiana-de-făcut-copii, cuscrişorul...* cari fac deliciul şi al lexicografului şi al căutătorului de poezie naivă.

(Adevărul 9 Oct. 1931). **Barbu Lăzăreanu**

La mormântul de curând închis al d-rului N. Leon.

Ultimele frunze aurii căzute în apusul soarelui de toamnă, acoperă cu un val de tristeţă profundă, mormântul de curând închis, în care odihneşte în somnul veşniciei, ultimul meu profesor de Facultate, profesorul dr. Leon. Câtă durere şi câtă amărăciune în sufletul lui aşa de dornic, care vibra de viaţă; însă aşa de conştient că clipele de viaţă îi erau deja numărate !..

Am fost unul din elevii lui, onorat cu atenţiunea şi afecţiunea lui; iar eu i-am păstrat profesorului dr. Leon un adevărat cult.

Mă reîntorc cu gândul îndărăt, cu trei decenii în urmă, când ascultam cu atâta mulţumire cursurile lui, ţinute aşa de frumos şi cu o punctualitate exemplară. Nu ştiu dacă în timpul cursului de un an de zile, a lipsit vre-odată de la ora hotărâtă.

Prelegerile sale elegant şi frumos expuse, ca şi întreaga lui fiinţă, ne atrăgea şi ne deştepta un interes deosebit. Cu pătrunderea adâncă a adevăratului om de ştiinţă, şi adăpat la şcoala culturei germane dela Iena, ne-a făcut să-l cunoaştem şi să-l admirăm prin el, pe ilustrul său maestru, profesorul Haeckel.

Cu cât respect, cu câtă căldură de convingere şi cu câtă admiraţie, ne vorbea el despre concepţiile savante ale profesorului său. Se entuziasma vorbind, şi citeai în sufletul lui toată adânca afecţiune ce o purta ilustrului său profesor.

Era în timpurile când profesorii erau respectaţi şi iubiţi de elevi, pentru că şi ei îşi iubeau elevii; se intereseau de ei cu o grijă părintească şi îşi făceau din profesiunea lor un adevărat apostolat. Profesorul cu elevii erau o familie, unde o comunitate sufletească lega pe profesor de elevi, şi pe elevi de profesor; bucuriile şi necazurile erau împărtăşite în comun. Cu cât mă îndepărtez de acele timpuri, cu atât regretul pentru ele devine şi mai dureros. Se duc atâţia oameni de seamă, care cu greu mai pot fi înlocuiţi, şi rămânem nişte pigmei în faţa predecesorilor noştri.

Profesorul dr. Leon, omul masiv şi dintr'o bucată, pentru care transacţii de conştiinţă n'au existat în viaţa sa, poate să rămâe o pildă vie pentru toţi grăbiţii acestei vieţi. El a plutit în sferele cele mai senine, a fost idealistul incorigibil în cea mai înaltă accepţiune a cuvântului, şi a primit loviturile crude ale soartei cu cea mai adâncă şi admirabilă resemnare stoică.

In plină viaţă, a avut imensa durere să-şi piardă devotata lui tovarăşă de viaţă, un exemplar de frumuseţe clasică, lăsându-i în grea şi trudnică grijă creşterea a şase copii, din care cel mai mic abia văzuse lumina zilei. El a fost pentru ei şi tată, şi mamă duioasă. Imensul gol al căminului n'a mai putut fi umplut nici odată, şi pustiul sfâşietor al sufletului lui a rămas acelaşi, până la ultima suflare a vieţei.

Cu toate vicisitudinele vieţei, el a ştiut să-i crească în mod exemplar şi în profundă dragoste de părinte, adorat de copiii săi, dând societăţei atâţia membri distinşi, care o onorează mult, după cum a onorat şi pe părintele lor.

Sub acest raport, el a putut închide ochii, mai mult decât fericit. Adevărul ca om de ştiinţă, şi conştiinciositatea ca om de suflet, au fost criteriile lui de conduită.

Frumoasă icoană, a vieţei unui om!..

M'am plecat cu adâncă smerenie, în fața mormântului de curând închis, care îmi evocă nostalgia unui trecut frumos: am lăsat o lacrimă de adânc regret pentru sufletul așa de îndrăgostit de frumusețile Naturei, și voi purta o pioasă amintire unui mare și distins profesor.

Lumea, 13 N-bre 1931. **Dr. Dim. Iamandi**

La moartea apreciatului nostru colaborator; prof. dr. N. Leon.

In aceste zile de toamnă galeșă și a închis aripele, peste tot ce adunase ca sentimente, gânduri și amintiri, sufletul celuia ce a fost marele ieșan, distinsul profesor universitar, om de știință și publicist, Dr. N. Leon. Ii însemnăm aci trecerea de pe pământ cu toată strângerea de inimă încercată pe urma perderei unui concetățean de ispravă, a unui dascăl de universitate unanim iubit de învățăcci și a unui Moldovean din cei mai reprezentativi ai specificului de aristocrație intelectuală și morală al orașului nostru.

Cu cel ce a fost Dr. N. Leon dispare o figură a Iașului, din cele mai bogate în pitoresc și culoare locală. Fostul nostru colaborator prețios, întrupa, condensate la maximum, toate virtuțile ieșanului de odinioară. De-o aleasă distincțiune sufletească, îmbina arta cu realitatea cea mai cotidiană. Celui mai neînsemnat gest al său, public sau privat, Dr. N. Leon îi imprima o ținută de bune maniere, morale și estetice. Această unitate de atitudine îl desemna ca pe un caracter din cele mai definite. Iși concepuse din tinerețe viața pe un plan de estetică personală și până în ultimile clipe nu și-a trădat pasiunea de frumos, de contemplativitate, meditație și vis aristocratic.

Le cultiva cu o ardoare de primă tinerețe. Cu aceiași ardoare cu care admira, prețuia și iubea tot ce era viață în desfășurare proaspătă, energică. Un mare apologet al vieții sub toate formele ei, un iubitor de tot ce-i soare, culoare, poezie, avânt tineresc, în natură și în oameni, — iată ceia ce personifica în

deosebi d-rul Leon. Ceva din epicurismul antic — în înţălesul său originar, nedeformat de ciracii din turma lui Epicur — întrupa marele ieşan dispărut.

Era însetat de tot ce-i fruct savuros lăsat să dea farmec şi atracţie pământului, dar punea în culegerea lor o înaltă înţelepciune de filozof, căruia nu-i erau necunoscute poruncile ponderaţiunei, ale măsurii stoice. Avea drept deviză *carpe diem* a lui Horaţiu, dar extindea, cu preferinţă, plăcerile clipei şi la acele de ordin înalt, sufletesc.

In faţa mormântului ce-l aşteaptă proaspăt deschis venim să i aducem omagiul nostru cordial şi respectos, alături de al şirului întreg de generaţii care la-u avut de profesor. Un profesor care în ştiinţa cultivată a lăsat urme trainice, înscriindu-şi numele în dreptul unor capitole ce-i aparţin, pe deantregul.

Desigur, la doliul nostru, ieşenii se vor asocia cu toţii, căci am perdut în dr. Leon un prieten al Iaşului şi al *omului* în genere. Cu dr. Leon dispare dintre noi o inimă care bătea mai cald la durerile şi nedreptăţile din jur: dispare una din cele mai vii şi mai duioase senzibilităţi moldovene.

Ne doare îndeosebi moartea d-rului Leon pe noi care ştim, mai bine ca mulţi, cu câtă frenezie, cu câtă disperată ardoare ţinea să trăiască: sau mai exact spus, nu vroia să moară!

(*Lumea 7 Oct. 1931*). **Obs.**

Evocări fugare din activitatea d-rului N. Leon.

Profesorul dr. Leon, a fost una din figurile cele mai populare din Iaşi. Ani de-a rândul, la ora regulată, doctorul Leon se scobora din cartierul Păcurari, — şi în orele de dimineaţă se oprea la cofetăria din palatul Jochey-clubului, unde îşi lua cafeaua cu lapte. In permanenţă elegant, îndrăgostit de flori, purta zilnic câte o floare frumoasă la piept. La amează lua masa la una din berăriile din centru.

Imi spunea:

— „Iau masa la berărie, pentru că îmi place să mănânc la ora hotărâtă, celace nu puteam obţine altfel, copiii mei fiind prea împovoraţi cu ocupaţiile lor ca să poată fi prea punctuali".

Menu-ul era întotdeauna cumpătat şi se compunea din mâncări uşoare. Rar o bere. A avut un bun prieten, pe regretatul dr. Puşcariu, care venea la masa lui, şi ambii stăteau de vorbă. Nici odată discuţia n'a avut ca obiect politica, ci numai chestiuni de ştiinţă, — ultimele cercetări.

„Domnule profesor, îi pusei odată întrebarea, în afară de laborator, ce faci toată ziulica?

„Citesc şi scriu, îmi răspunse regretatul. Ori cât de târziu, tot e bine să-ţi complectezi cunoştinţele, — şi eu în cetit găsesc cea mai desăvârşită satisfacţie".

Lucrările de ştiinţă ale profesorului dr. Leon, au trecut de mult hotarele ţării. Şi zilnic era asediat de cereri de colaborare la reviste speciale străine. O deosebită stăruinţă o punea o mare revistă de specialitate din New-Vork, la care colabora regulat şi cu plăcere.

Imi vorbea odată de furnici, de viaţa lor, de activitatea ce desfăşoară şi de inteligenţa lor. Vorbea cu pasiune, şi afirma că multe din lucrările tehnice de azi, ca tuneluri, diguri şi altele, sunt chiar inferioare operei furnicilor.

Avea un cult al amintirilor din trecutul Iaşului. Ele nu erau date la iveală la întâmplare, ci transcrise din notiţe adunate zi cu zi, încă din tinereţă. Şi numai aşa a reuşit, ca în volumele sale de amintiri şi în coloanele ziarului *Lumea*, să zugrăvească societatea ieşană de acum câte-va decenii, cu oamenii ei de marcă, cu instituţiile sale de cultură, cu localurile de petrecere, şi să fixeze pe veci moravurile unei epoci trecute.

Mi se pare că e ultimul, care a redat o icoană vie a Iaşului de altă dată, din propriile sale abservaţiuni, Cei cari mai târziu vor încerca să descrie pe larg viaţa Iaşului de odinioară, vor consulta desigur scrisul d-rului Leon.

Preocupat de studiile sale, doctorul Leon nu găsea nici timpul de a se gândi la moarte, care, totuşi îl pândi, nemiloasă. Şi mulţimea, care l'a însoţit acum din gară, şi acea care defilează

în fața catafalcului din biserica Sf. Spiridon, — stă înmărmurită și par'că nu-i vine să creadă că de acum nu va mai vedea pe doctorul Leon, modest, elegant, trecând prin strada Lăpușneanu, ce i-a fost cu deosebire dragă.

A dispărut un mare ieșan, și flori vor crește mereu împodobind tot alte piepturi.

(Lumea 8 Oct. 1931). **Dan**

Iașul și moartea d-rului N. Leon.

Iași. — Mortea profesorului dr. N. Leon, a adus Iașului un prilej de sinceră mâhnire. Acel care a fost d-rul N. Leon, era una din cele mai cunoscute și mai iubite figuri ale orașului. Nu exista ieșan autentic care să nu-l știe și să nu-l simpatizeze când îl vedea cu pălăria mare plușată și cu nedespărțita floare la butonieră. Elegant și vioiu până în ultimele zile, dr. Leon era poate cel mai veritabil exponent al intelectualității moldovene de aristocrată calitate.

Dr. Leon s'a născut la 15 Martie 1862 în jud. Botoșani. A urmat studiile la liceele din Iași și apoi a plecat în străinătate, obținând titlul de doctor în zoologie la Universitatea din Iena.

Reîntors în țară, a fost numit suplinitor în anul 1887 la catedra de botanică din Iași. Intre anii 1890 și 1896 a fost profesor de științe naturale la liceul militar din Iași, iar în 1899 a ocupat ca titular catedra de parazitologie dela facultatea locală de medicină.

In 1896 a fost inspector general al școlilor particulare; în 1905, inspector general al învățământului secundar și superior iar în 1906, director și inspector general al învățământului profesional și normal. In anul 1899, Academia Română l-a însărcinat să adune și să sistematizeze material de specialitate pentru dicționarul Academiei.

In 1912 a fost decan al facultății de medicină, iar în anii 1918 și 1922, rector al Universității. Pentru meritele sale științifice, dr. Leon a primit numeroase distincțiuni. A fost ales membru

al societății zoologice din Franța și membru al societății entomologice din aceiaș țară. A fost decorat cu Bene Merenti cl. I, cu Răsplata Muncii cl. I, și cu Coroana României.

Dr. Leon a scris câteva lucrări de specialitate, care au fost publicate prin diferite reviste, culegând aprecieri unanime. Deasemenea a tipărit volume de „Amintiri", trecând în revistă pe intelectualii moldoveni din ultima generație. Iar în ultimul timp a publicat numeroase articole în presa locală, discutând cu talent probleme de actualitate.

Dr. Leon a avut de curând presentimentul sfârșitului, întrucât boala de care suferea — artero-scleroză — se agrava din zi în zi. Recent a scris un articol, în care cu durere anunța: „Presimt că acesta este ultimul meu articol".

D-rul Leon s'a căsătorit în anul 1882 cu Madeleine Castano. Fiicele sale sunt căsătorite cu sociologul german Sombart și cu profesorul ieșan I. Borcea.

In anul 1900, dr. Leon a rămas văduv. Și pierderea soției a însemnat o lovitură atât de puternică, încât devenise aproape un solitar. Dr. Leon avea atunci o singură consolare. Soția sa era o mare iubitoare de flori. Și după moartea ei, dr. Leon n'a fost niciodată văzut fără o floare la butonieră. Era amintirea permanentă pentru o soție devotată.

Corpul defunctului a fost adus la Iași și depus în biserica Sft. Spiridon. In fața catafalcului era timp de două zile un adevărat pelerinaj. Sute de ieșeni — intelectuali și oameni simpli — au venit să vadă pentru ultima oară pe cel care-l vedeau regulat, în fiecare zi, trecând străzile Iașului, încet și contemplativ, ca un poet al trecutului generos. Studenții medicinişti și chiar cei dela alte facultăți, împreună cu profesorii lor, au adus omagiu de dragoste aceluia care a fost un model de profesor, blând și înțelegător.

Prin moartea d-rului Leon, Iașul pierde pe unul din cei mai distinși intelectuali.

„Adevărul". **Caton.**

Cuvântul studenţimii mediciniste la moartea prof. dr. N. Leon.

La înmormântarea neuitatului prof. dr. N. Leon, din partea studenţimii a vorbit d. *Drd. C. Coman*, preşedintele studenţilor români în medicină din Iaşi, care a rostit această duioasă cuvântare:

Intristată adunare,

Fatalitatea implacabilă a învins şi de data aceasta, smulgând din buchetul părinţilor noştri sufleteşti personalitatea distinctă întruchipată în Profesorul Leon.

Societatea studenţilor români în medicină are astăzi tristul prilej să aducă, pentru ultima oară, gratitudinea sa nepreţuită şi să se închine îndurerată în faţa trupului neînsufleţit al bunului sfătuitor. Cu zâmbetul lui caracteristic, totdeauna acelaş, cu bonomia ce se desprindea din fiecare cuvânt adresat nouă, mediciniştilor, reuşea an cu an să-şi apropie noui şi numeroşi prieteni, căci profesorul Leon, simbol al veşnicei tinereţi, a fost pilda nedesminţită a adevăratului părinte.

Trepidanta emoţiune din clipa de faţă mă pune în imposibilitate să situez în adevărata sa lumină, tot fluidul acela de caldă simpatie, acel întreg complex imponderabil ce iradia din gesturile sale, din vorbele sale, din blânda sa făptură...

Studenţimea ieşană de după război, frământată şi ea în calvarul naţional, nu va uita niciodată pe sprijinitorul din vremuri grele, pe prietenul de totdeauna, Rectorul Dr. Leon.

Studenţimea de atunci şi familia mediciniştilor de astăzi mărturiseşte distinsei familii îndoliate, regretul său sincer şi-i prezintă un tineresc cuvânt de îmbărbătare.

Iar tu, iubitul nostru profesor, plecat dintre noi, află că studenţimea medicinistă dela Iaşi va şti să se împărtăşească din sfaturile tale, va şti să perpetueze din generaţie în generaţie imaginea savantului perfect, a omului corect şi-a dascălului desăvârşit care ai fost.

Dumnezeu să-l ierte!

N. Leon.

La Iaşi s'a stins d-rul Leon — doctor de ştiinţi naturale, nu de medicină — una din figurile cele mai simpatice ale Universităţii moldovene.

Sprinten până la bătrâneţe, cu un aier de cavalerească sfidare a vrâstei, privind viaţa vesel cu clarii lui ochi albaştri şi plimbând pe străzile Capitalei aţipite pălăria lui de vechiu pictor flamand, cravata lui învoaltă de poet romantic dela 1830, Leon erau un bun şi blând prieten, pentru tineretul, pe care cu vorbă bună îl îndemna, ca şi pentru cei de vrâsta sa. Unui astfel de om, chiar în atmosfera de ură obişnuită în anumite cercuri intelectuale ieşene, nimeni nu i-ar fi putut ieşi în cale cu o vorbă rea.

Naturalistul din şcoala lui Haeckel, în a cărui doctrină a crezut până la sfârşit, era un cercetător atent al făptuirilor lui Dumnezeu, până la gângăniile cele mai mărunte şi scârboase, care căpătau un interes deosebit pentru dânsul.

Din această trudă neîntreruptă, din acest zâmbet de veşnică tinereţă se forma valoarea şi farmecul acestui om, asemenea cu care nu dă tineretul crescut şi în primejdii şi în răsfăţ.

Neamul Românesc, 7 Oct. 1931.

TABLA DE MATERIE